IRIS

International Research Institute of Stavanger

Nils Asle Bergsgard og Trond Danielsen

Når veien er målet

En evaluering av Stifinner'n

Rapport IRIS - 2012/062

Prosjektnummer:	
Prosjektets tittel:	Evaluering av Stifinner'n i Oslo fengsel
Oppdragsgiver(e):	Tyrilistiftelsen
Forskningsprogram:	
ISBN:	978-82-490-0776-9
Gradering:	Åpen

Nils Asle Bergsgard
Prosjektleder
Sign.dato

Vegard Snartland, Tyrili FoU
Kvalitetssikrer
30.05.12
Sign.dato

Forskningsjef Politikk og Samfunn
6/6-2012

Gottfried Heinzerling
Direktør
Samfunns- og næringsutvikling
Sign.dato

© Kopiering er kun tillatt etter avtale med IRIS eller oppdragsgiver.
International Research Institute of Stavanger AS er sertifisert etter et kvalitetssystem basert på NS-EN ISO 9001 og NS-EN ISO 14001:2004

Forord

Stifinner´n er et samarbeidsprosjekt mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel og har vært et tilbud til innsatte med rusproblemer siden 1992. Tiltaket er evaluert tidligere i forbindelse med oppstarten (Ødegård 1996).

Denne evalueringen er et samarbeid mellom IRIS og Tyrili FoU og er delvis finansiert av Helse Sørøst. Evalueringen har anvendt både et prosess- og resultatperspektiv og har vurdert innhold, organisering, hvem stifinnerne er og hvordan de nyttiggjør seg oppholdet mens de er på avdelingen og i etterfølgende behandling.

I gjennomføringen av prosjektet har vi fått verdifull hjelp av svært mange personer. Først og fremst vil vi takke innsatte, ansatte og ledelsen på Stifinner´n som har delt sine tanker og erfaringer med oss gjennom intervjuene. En særskilt takk til Trond Martinsen som har hjulpet oss med intervjuavtaler og informasjon. Det ble dessuten opprettet en referansegruppe bestående av ansatte og ledelse ved Stifinner'n som har diskutert evalueringsopplegg og rapportutkast – en takk til medlemmene av denne. Videre vil vi takke de lederne (miljøterapeuter) ved Tyrilis enheter som stilte opp til intervju.

Vi vil også takke kollegene i Tyrili FOU Thor Halgeir Johansen, Heid Nøkleby, Vegard Snartland og Stian Haugen (som har vært tilknyttet avdelingen for en periode) for viktige innspill og tilbakemeldinger til rapporten. Takk også til forsker Ragnar Kristoffersen (KRUS) som hjalp oss med tilgangen til og tilretteleggingen av residivtallene og til lektor og språkkonsulent Knut Lage Bø for glimrende språkvask og for oversettelse av sammendraget til engelsk. En takk til vernepleierstudent Britt Nerheim for at vi fikk tilgang til hennes materiale som hun samlet inn i forbindelse med sin bacheloroppgave om levekårene til stifinnerne. Eventuelle feil og mangler ved rapporten tar vi ansvar for selv.

Formålet med evalueringen har først og fremst vært å vurdere styrker og svakheter ved tiltaket for å kunne gi innspill til forbedringer. Vi håper imidlertid at resultatene også kan ha en overføringsverdi til andre tiltak som driver med rusbehandling i en straffekontekst.

Nils Asle Bergsgard
IRIS

Trond Danielsen
Tyrili FoU

Sammendrag

Problemstillinger, metode, hovedkonklusjon og tilrådinger

Hovedformålet med denne undersøkelsen har vært å finne ut hvordan Stifinner´n fungerer når det gjelder å nå sitt hovedmål som er å motivere og forberede innsatte til videre rusbehandling. I den forbindelse har vi drøftet problemstillinger som: Hvem stifinnerne er, i hvilken grad det er samsvar mellom mål og realiteter på Stifinner´n, hvordan samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og fengselet fungerer, om stifinnerne er klare for etterfølgende behandling og hvor store residivtallene er for stifinnerne.

For å få svar på problemstillingene har vi hentet informasjon fra ulike datakilder. Den mest omfattende datainnsamlingsmetoden har vært intervjuer med innsatte, både mens de var på Stifinner'n og i behandling i etterkant, og ansatte på Stifinner'n og ved behandlingsenhetene. Vi har også fått tilgang til anonymiserte data om alle stifinnerne som var på Stifinner´n fra 1998-2008 fra Kriminalomsorgens database, KOMPIS/BOOKING. Vi har i tillegg trukket inn andre eksisterende datakilder i evalueringen, blant annet de fire brukerundersøkelsene som er blitt gjennomført ved Stifinner´n fra 2009 til 2011, SSBs fengselsstatistikk og Årsberetningene for Stifinner'n for 2010 og 2011 (Haugen 2011 og 2012).

Rapporten konkluderer med at Stifinner´n langt på vei når hovedmålet sitt. Stifinner´n er et tiltak for innsatte med rusproblemer som følgelig bør fortsette og videreutvikles. Det finnes imidlertid visse forbedringsområder:

- Stifinner´n må styrke langtidsplanlegging og strukturen. Det er viktig at planene følges og ikke oppfattes som veiledende.
- Ledelsen bør gi tydeligere signaler om strategier, mål og faglige prioriteringer og sørge for at beslutninger følges opp.
- Det bør settes i gang tiltak for å redusere det innsatte og ansatte omtaler som dødtid og meningsløs sysselsetting. I den grad det er for lite arbeidsoppgaver bør det vurderes alternative former for aktivisering.
- Det bør jobbes mer systematisk med utviklingsplanene.
- Det bør settes i verk tiltak for å sikre større kontinuitet i samtalegruppene.
- Det ville vært en fordel om man kunne gjennomføre en ASI-kartlegging mens innsatte var på Stifinner´n.
- Det bør generelt satses mer på å få til en større kontinuitet og progresjon i opplegget til hver enkelt innsatt. Dette innebærer at man må ta hensyn til hva den innsatte har jobbet med før oppholdet på Stifinner´n, at man bør gjennomføre en systematisk kartlegging av innsattes ressurser og problemer som følges opp i kontaktpersonarbeid og i grupper, og som kommer til uttrykk i planarbeidet (utviklingsplan, Individuell plan etc.). I tillegg må overgangen mellom Stifinner´n og etterfølgende behandling styrkes og systematiseres.

Sammendrag av kapitlene

Hvem er stifinnerne?

Den typiske stifinner av i dag er en norsk ugift mann i begynnelsen av trettiårene med ustabil eller fraværende tilknytning til skole- og arbeidsliv, som er dømt for vinning, vold og/eller narkotika, soner en dom på drøyt to år, og har to eller flere tidligere fengselsopphold bak seg. Gjennomsnittlig samlet soningstid er i overkant av fire år. Han debuterte tidlig, i tenårene, både med rus og kriminalitet, var i kontakt med barnevernet før fylte 16 år, har flere tidligere opphold på institusjon og har kun fullført grunnskolen. De mange oppvekstproblemene følges opp av en opphopning av levekårsproblemer i voksen alder. I vår undersøkelse oppgir for eksempel nesten alle å være storforbrukere av narkotika, de aller fleste blandingsmisbrukere. Kun en av de 22 vi intervjuet var i arbeid før de skulle inn til soning, seks av ti oppga at situasjonen var preget av dårlig økonomi og snaut fire av ti bodde i egen (eid eller leid) bolig.

Samtlige av dem vi intervjuet var enige i at det er en sammenheng mellom rusen og kriminaliteten og de fleste (nesten tre firedeler) vektlegger rusen som den viktigste faktoren av de to når det gjelder å ha innvirkning på den situasjonen de befant seg i. Mange av stifinnerne framhevet imidlertid den spenningen og livsstilen som er knyttet il kriminaliteten, nærmest som en selvstendig faktor. På spørsmål om hvilken type kriminalitet de oftest har begått ble vinning, narkotika, vold og veitrafikk nevnt oftest. Litt over halvparten oppga at situasjonen før fengsling bar preg av dårlig psykisk helse, mens litt under halvparten var enige i at den var preget av dårlig fysisk helse.

De innsattes vurdering av oppholdet

Stifinnerne er lang på vei motivert og klare for videre behandling. Men motivert var mange også før de kom på Stifinner´n. Denne motivasjonen har imidlertid blitt vedlikeholdt og styrket. Det store flertallet oppgir at oppholdet har ført til økt framtidsoptimisme med hensyn til endring, og til refleksjon over egne holdninger og verdier. Man har altså til en viss grad oppnådd det som er målet for Stifinner´n.

Samtidig, gitt det at mange stifinnere har behandlingserfaring før de kom på Stifinner´n, kunne vi kanskje forventet at de skulle vært mer klare for etterfølgende behandling enn det de faktisk er. Undersøkelsen viser at det er mange forbedringspunkter. Blant annet var det kun halvparten som mente at kvaliteten på innholdet på Stifinner´n var god eller svært god. Organiseringen, strukturen og samarbeidet er alle forbedringspunkter i følge de innsatte. En bedre organisering av innholdet og klarere struktur i hverdagen vil både kunne ta vekk mye av dødtiden, få til bedre samarbeid mellom ansatte, og forbedre gruppeaktivitetene.

Ansattes syn på Stifinner´n

De aller fleste av de ansatte mener at både rehabiliteringsmålsettingen og sikkerhetsmålsettingen er realistiske å nå. Det er også stor oppslutning om målene, men de ulike ansattgruppene vektlegger sikkerhets- og rehabiliteringsmålsettingene ulikt. De ansatte mener også at avdelingen i nokså stor grad når målene sine. Stifinnerne blir i stor grad motiverte og klargjorte for videre behandling. Det er også stor oppslutning om verdiene som alle mener er viktige verktøy i rehabliteringsarbeidet, selv om mange

synes de anvendes for lite. Når det gjelder innholdet framheves grupper, arbeidslag og helheten i tilbudet som det viktigste med hensyn til innsattes rehabilitering. Aktiviteter utenfor murene ble trukket fram som særlig motivasjonsskapende. De aller fleste vurderte kvaliteten på det innholdsmessige arbeidet som godt. Mange av de ansatte mente imidlertid at det var det var for lite gruppevirksomhet og for få arbeidsoppgaver til å gi innsatte meningsfull sysselsetting. Det var rett og slett for mye dødtid på avdelingen. Det kan synes som om det er en viss uenighet om hvilke sider ved innholdet som skal prioriteres.

Når det gjelder organisering/ledelse framstår Stifinner´n som om makt- og styringsstrukturen er mindre hierarkisk og byråkratisk enn det som er vanlig i et fengsel og styringsformen bærer mer preg av fagstyring og demokratisk styring. De ansatte ønsker imidlertid at avdelingen skal struktureres mer og at det bør legges planer på lengre sikt enn det som var tilfelle på intervjutidspunktet. I tillegg er det mange som ønsker en klarere og mer samstemt ledelse og en ledelse som organiserer og styrer mer. De fleste mener at avdelingen har nok ressurser og personale til å nå målene. Når det gjelder kompetansen mener langt de fleste at personalgruppen har tilstrekkelig kompetanse. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om avdelingen utnytter sine ressurser godt nok. Mye kan tyde på at en bedre organisering og en klarere struktur ville bidratt til å bedre kvaliteten på det innholdsmessige arbeidet. Samarbeidet med resten av fengselet kunne ha vært bedre. De som jobber på andre avdelinger kjenner for lite til hva som skjer på Stifinner´n og omvendt. De fleste mente at avdelingen samarbeider bra med hjelpeapparatet utenfor fengselet.

Om å gjennomføre behandling

Hvordan vurderes Stifinner´n sett fra behandlingsstedet? Det er få markante forskjeller mellom hva elevene (tidligere stifinnere) synes om Stifinner´n når de er i etterfølgende behandling, og hva det mente mens de var på Stifinner´n. Det kan likevel se ut som de i større grad vektlegger det relasjonelle aspektet ved arbeidet på Stifinner´n. Er stifinnerne så klare og motiverte for videre behandling? Slik stifinnerne selv ser det, har oppholdet på Stifinner'n bidratt til at de har beholdt og/eller styrket motivasjonen for å gå videre i behandling. De mente også at de hadde lært ting, bl.a. det å være i fellesskap og bli forberedt på Tyrilis behandlingsmodell, som hadde vært nyttig i den etterfølgende behandling. De ansatte på behandlingsstedene (lederne) sine vurderinger gikk i samme retning, der de i særlig grad trakk fram at stifinnerne var strukturerte og vel forberedte på det som ventet dem i behandling.

I det store og hele ser det ut til at man starter på nytt når man kommer over i etterfølgende behandling, og i liten grad følger opp det man har jobbet med på Stifinner'n. Noe av forklaringen her skyldes til dels mangelfull overlapping, der mye er basert på tilfeldigheter. Momenter som evalueringssamtale på stifinneren, overføringsnotat og overføringssamtale, som blir trukket fram som sentrale virkemidler for å få til en god overgang, anvendes ikke systematisk nok. Disse momentene bør i større grad formaliseres for å ha en god oppskrift for hva som skal skje i den videre behandling.

Det er likevel viktig å understreke at en del forhold som er viktig for den innsattes rehabilitering, i stor grad var på plass ved avslutningen av stifinneroppholdet. De aller

fleste hadde jobbet med sin egen økonomiske situasjon, de hadde hatt ansvarsgruppemøter og flertallet hadde også IP.

En stor andel av de som går videre fra Stifinner´n til etterfølgende behandling, er under § 12-soning. Den ideelle lengden på § 12, slik både stifinnerne og lederne ser det, ligger på omkring 3-4 måneder. Det er viktig at en god del av behandlingsoppholdet skjer frivillig, slik at den enkeltes reelle motivasjon kommer til syne. Erfaringen fra lederne er likevel at det er ganske mange som drar relativt kjapt etter § 12-tiden er slutt, selv om den normerte behandlingstiden ikke er over. I de siste årene har dessuten den gjennomsnittlige § 12-tiden vært kortere enn tidligere, ned mot to måneder. I mange tilfeller vil en da ikke ha "landa" skikkelig på enheten, en er ikke forbi tre-måneders krisen når § 12-soningen opphører, noe som kan bidra til at enda flere avbryter behandlingsoppholdet før normert tid.

Stifinneroppholdet har altså ført til at de innsatte er blitt klargjort for behandling ved at de har fått pasientrettigheter og har etablert kontakt med det eksterne hjelpeapparatet. Videre har de fått en forsmak på og trening i hva som venter dem i etterfølgende behandling når det gjelder å strukturere hverdagen, det å delta i fellesskap og å være med i grupper.

Å rydde stien – integrasjon av to kulturer

Betjentene vektlegger (ikke overraskende) sikkerhetsmålsettingen noe mer enn de tyriliansatte, og omvendt så legger de tyriliansatte noe mer vekt på rehabiliteringsmålsettingen enn de fengselsansatte. Forskjellen mellom gruppene er også formalisert på ledelsesnivå ved at fengselsleder har ansvaret for det fengselsfaglige og sikkerheten mens tyrilileder har ansvar for innholdet. Når det gjelder arbeidsoppgaver kan det i forlengelsen av dette, også se ut som at de fengselsansatte gjør mer av oppgaver som urinprøvetaking, visitering, følgetjenester og er noe mer aktive i forhold til arbeidslagene mens de tyriliansatte gjør noe mer i forhold til planarbeid, kontakt med hjelpeapparatet utenfor fengselet, gruppevirksomhet etc. I tillegg til at ovennevnte antakelig skyldes kulturforskjeller mellom fengselet og Tyrili, henger det selvsagt også sammen med at den ene gruppen har en sosialfaglig- mens den andre gruppen har en fengselsfaglig utdanning.

At det er forskjeller mellom gruppene med hensyn til utdanningsbakgrunn og hvilke arbeidsoppgaver som prioriteres i det daglige oppfattes imidlertid ikke som noe stort problem,

men heller som en styrke, en form for arbeidsdeling ved at de utfyller hverandre på en positiv måte. Samtidig kan det se ut som om det har foregått en form for tilnærming der tyriliansatte tilpasser tyrilitenkningen- og praksis til fengselets sikkerhetstenkning og omvendt. Under intervjuene kom det også fram at det var stor grad av enighet mellom de ansatte om hva innholdet på Stifinner´n skal være.

Måten samarbeidet fungerer kan ikke kun forklares ved at de to ansattgruppene har ulike normative føringer på hva som er god rusbehandling, men i like stor grad ved den enkeltes egenforståelse av jobben; ressurssterke og erfarne ansatte har fungert som institusjonelle entreprenører og på den måten skapt strukturer som har påvirket

ansattgruppens handlingsalternativer. Mange av respondentene hevdet at prioriteringene på avdelingen dels dreide seg om enkeltpersoners egeninteresser og hva de anså som viktigst.

De ansatte er udelt positive til samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel. Stifinner´n kan ikke tenkes uten dette samarbeidet. Uten Tyrili ville ikke Stifinner´n vært Stifinner´n. I tillegg til at Tyrili i stor grad har formet verdier, innhold og delvis strukturen på avdelingen ble det framhevet at samarbeidet med Tyrili har bidratt til et mer helhetlig behandlingsforløp ved at innsatte har hatt muligheten til direkte overføring til behandlingsenhetene i Tyrili.

Residiv

Stifinnerne havner ofte i fengsel igjen. Noe annet er ikke å forvente. Har man først vært i fengsel, er sjansen stor for å havne der igjen. Tallene viser det. Og mange av stifinnerne har hatt flere fengselsoninger tidligere, er vikla inn i tunge kriminalitets- og rusmønstre, og har store levekårsproblemer. Vi så også at lengden på dommen og domsgrunnlaget, men særlig tidligere soninger og alder, hadde størst effekt på sannsynligheten for tilbakefall blant stifinnerne.

Men vi så også en annen trend: Om man er på Stifinner´n, så synker sannsynligheten for residiv to år etter løslatelse i forhold til sammenlignbare innsatte. Og om en går videre i § 12-soning så synker sannsynligheten ytterligere i forhold til sammenligningsgrupper. Også blant de som er på Stifinner´n, så er det de som følger det normerte opplegget med et stifinneropphold mellom 6 og 8 måneder og overgang til § 12, som kommer best ut sammenlignet med de som er der kortere og ikke har etterfølgende § 12-soning.

Det er likevel verdt å merke seg at det å følge det normerte opplegget på Stifinner´n har mindre betydning for tilbakefall til fengsel når vi utvider måleperioden til fem år. Dette kan tyde på at på noe lengre sikt er det viktigste å komme inn på Stifinner'n, og der lengden på oppholdet og om en går over i etterfølgende behandling har mindre betydning.

Motivasjon er et viktig kriterium for å komme inn på Stifinner´n. Samtidig er stifinnerne noe tyngre belastet enn sammenligningsgruppen (f.eks. har alle et rusproblem). Vi vil anta at den positive (motiverte) og negative (tyngre belastet) seleksjonen til dels oppveier hverandre, og følgelig at tallene indikerer at Stifinner’n har en positiv effekt på residiv.

Det er en lavere sannsynlighet for residiv blant stifinnerne etter to år i forhold til sammenligningsgruppen, og denne sannsynligheten varierer etter hvordan den enkelte tilegner seg opplegget på Stifinner’n: fra 6 prosent redusert residiv for de som ikke har overgang til § 12-soning, til 40 prosent redusert residiv for de med en slik overgang.

Summary

Research questions, methods, main conclusions and recommendations

The main goal of this research project has been to find out how the Pathfinder functions when it comes to reaching its main goal which is to motivate and prepare inmates for further drug treatment. In that connection we have discussed research questions as: Who the pathfinders are, to what extent there is a connection between goals and reality at the Pathfinder, how the cooperation between the Tyrili Foundation and the prison functions, whether the pathfinders are ready for subsequent treatment, and what the size of the figures of recidivism is for the pathfinders.

To find the answers to the research questions we have collected information from a variety of data sources. The most comprehensive data collecting method has been interviews with inmates, both when they were at the Pathfinder and in treatment units. From The Norwegian Correctional Service's data base, KOMPIS/BOOKING, we have also been given access to anonymised data of all pathfinders who were at the Pathfinder from 1998 to 2008. In addition we have included other data sources for our evaluation, among those four user inquiries carried out by the Pathfinder from 2009 and 2011, Statistics Norway's prisons figures and the Yearly report for the Pathfinder for 2010 and 2012 (Haugen 2011 and 2012).

The report concludes by saying that the Pathfinder to a great extent reaches its main goal. The Pathfinder is a measure aimed at inmates with drug problems which, in our opinion should be continued and further developed. There are however certain areas of improvement:

- The Pathfinder must strengthen its long-term planning and its structure. It is important that the plans should be adhered to and not understood as only guidelines and recommendations.
- The leadership should give clear signals concerning strategies, goals and professional priorities and see to it that decisions are followed up.
- Measures should be implemented to reduce what inmates and staff refer to as "dead time" and purposeless activities. In situations where there is a shortage of meaningful work-related employment, alternative forms of activities should be considered.
- More efforts should be put into systematic development planning.
- It would be advantageous if one could carry out an ASI-mapping while the inmate was at the Pathfinder.
- Measures should be introduced to secure a better continuity in structured therapy groups.
- One should put more effort into developing a greater continuity and progression of the measures worked out for the individual inmate. This implies that one must pay attention to what the inmate has been working with prior to the stay at the Pathfinder and that one should carry out a systematic mapping of the inmate's resources and problems, followed up in the personal officer/contact person work and in groups, also expressed in the planning work (developing plan, individual plan etc.). Also, the transition from the Pathfinder to subsequent treatment should be strengthened and systematised.

Summary of the chapters

Who are the Pathfinders?

The typical Pathfinder of today is a Norwegian single man in the beginning of his thirties with an unstable or lacking attachment to any kind of educational institution or working life, sentenced for crime of gain, violence and / or narcotics, serving a sentence of two years +, who has two or more earlier stints in prison behind him. The average combined time of serving his sentences is slightly more than four years. His debut came early, in his teens, with a combination of drugs and crime; he was in touch with the Child Welfare authorities before the age of 16, has several stays in institutions and has completed only his basic primary education (1. - 9. grade).

All of those interviewed agreed that there is a connection between the drug addiction and crime and the majority (almost two thirds) consider the drug addiction as the most important element of the two when it comes to affecting the situation they found themselves in. However, many of the pathfinders emphasized the excitement and lifestyle which is linked to crime, almost like an independent element. When they were questioned about the kind of crime they most often had committed, they most frequently mentioned narcotic-related offences, violence and traffic offences. A little more than half of them answered that their life situation before the incarceration was characterized by bad physical health.

The inmates' evaluation of their participation in the program

The pathfinders are to a considerably extent motivated and ready for further treatment. But it must also be said that many of them were also motivated before they arrived. This motivation has however been kept and strengthened. The great majority mention that their stay has given them and increased optimism concerning change and an ability to reflect over their own attitudes and values. Thus, one has to a certain degree achieved what is the goal of the Pathfinder.

At the same time, assumed that many pathfinders have gone through treatment before they came to the Pathfinder, one would perhaps expect that they would be more ready for the following treatment than they actually were. There are many aspects open for improvement at the unit. Among those is the fact that only half of the participants thought that the contents of the Pathfinder were good or very good. According to the inmates, the organizing, the structure and the teamwork could all be areas of improvement. A better organizing of the contents and a clearer structure in the day-to-day running of the programs could both eliminate much of what they called "dead time", create a better cooperation among the leaders of the program, and improve the quality of the group activities.

The staff's evaluation of the Pathfinder

Most members of staff think that both the goals relating to rehabilitation and to security are within realistic reach. There is also great support of the goals, but the different groups of the staff emphasize the goals relating to security and rehabilitation differently. The staffs also think that the section to a great extent reaches its goals. The pathfinders are to a great extent made motivated and prepared for further treatment. There is also a

great consensus around the values which everybody regards to be important tools in the rehabilitation process, even though many think they are used only to a somewhat limited extent. Concerning the contents of the programs the groups, the work teams and the general program in its overall entirety are the most important combined element relating to the rehabilitation of the inmates. Activities outside the prison walls are mentioned as particularly motivational elements. The majority considered the quality of the contents of the program as good. Many staff members however thought that there were too few group activities and work assignments to give the inmates meaningful employment. There was actually too much "dead time" in the unit. It may look as if there is a certain amount of disagreement about what parts of the contents ought to be given priority.

As far as organization and leadership are concerned, it appears as if the Pathfinder's structure of decision-making and running of affairs is less hierarchic and bureaucratic than is common in a prison and that the organization is run in a way more characterized by professional and democratic management.

The staff however wish that the unit should be more structured and that plans should be worked out in a longer perspective than was the case at the time of the interviews. Also, there were many respondents who wanted a clearer and more unified leadership who would organize matters and run the affairs more than they actually did. Most of them also believed that the unit has enough resources and staff to reach its goals. As far as competence is concerned, the great majority think that the staff group has a sufficient competence. It can however be a matter of discussion whether the unit utilizes its resources to a satisfactorily degree. Indications can be found that a better way of organizing matters and a clearer structure would have contributed to improving the quality of the contents of the programs. The cooperation with the rest of the prison could have been better. Those who work on other units know too little of what goes on at the Pathfinder and vice versa. A majority also believe that the unit cooperates well with support units outside the prison.

Treatment

From the perspective of the treatment position, how is the Pathfinder evaluated?

There are few pronounced differences between what the students (ex-pathfinders) think of the Pathfinder when they are in a later treatment period and their opinion while they were at the Pathfinder. It may however nevertheless look as if they to a greater extent emphasize the relational aspects of working at the Pathfinder. May we then conclude that the pathfinders then are ready and motivated for further treatment?

Seen through the eyes of the pathfinders themselves, their stay at the Pathfinder has contributed to the fact that they have kept and/or strengthened their motivation for moving further in the direction of treatment. They also pointed out that they had learnt things, such as being part of a social fellowship as well as becoming prepared for Tyrili's treatment model, both factors valuable for the subsequent treatment. The evaluations of the staff at the treatment locations (the leaders) tended to point in the same direction, and they in particular mentioned that the pathfinders were well structured and well prepared for what was waiting for them during treatment.

By and large it looks as if starting from square one again when one enters the subsequent treatment, and only to a minor degree follows up what one has been working with at the Pathfinder. This may partly be explained by a lack of overlap and that a lot is left to chance. Elements like evaluation discussions at the Pathfinder, transitional notes and talks, both of which are mentioned as central means to ensure a good transition, are not used systematically. These elements should perhaps to a greater degree be formalized to ensure a good recipe for what will happen in the ensuing treatment.

It is nevertheless important to emphasize that certain conditions which are important for the rehabilitation of the inmate, to a great extent were present at the conclusion of the period at the Pathfinder. The great majority had been working with their economic situation, they had attended support group meetings and they also had their IP.

A great number of those who continue from the Pathfinder to subsequent treatment are under § 12 serving of sentence. The ideal length of sentence on

§ 12, both from the leaders' and the participants' perspective, would be around

3 - 4 months. It is important that a good part of the treatment period is voluntary, so that the real motivation of the participant's emerges. The experience made by the leaders is nevertheless that there are quite a few who leave relatively quickly after the conclusion of the § 12 period, even though the stipulated treatment period is not over. Also, over the latest years the average § 12 time has become shorter than earlier - as a matter of fact down to two months. In many cases one would then not have "landed" properly in the unit, one has not moved past the three-months' crises when the § 12 serving has been concluded, all combined facts which may contribute to even more participants interrupting their treatment stay before regulated time.

The period at the Pathfinder has consequently resulted in the situation that the inmates have been prepared for treatment by having been given patients' legal rights and by having established contact with the external health resource support system. Also, they have been given a taste of and training in what awaits them in the following treatment regarding establishing a structure in their everyday activities, being part of a social fellowship and participating in group sessions.

To clear the path – an integration of two cultures

The prison officers emphasize (not surprisingly) security goals somewhat more than the Tyrily staff members do, and vice versa, the Tyrili people are somewhat more concerned with rehabilitation goals than the prison people are. The differences between the groups are also formalized on the leadership level by the fact that the principal officer is in charge of matters pertaining to professional prison matters and security, while as the Tyrili leader is responsible for the contents of the programs. When it comes to work assignments being carried out, it appears that prison staffs do more work like taking urine samples, doing searches and accompanied escorts and are also somewhat more active in relation to the work teams. On the contrary, Tyrily staff do a bit more relating to planning, contact with support units outside the prison, group activities etc. It may also be added that these differences are connected to cultural differences between the prison and Tyrili, and of course because the members of the one group are

professionally trained in matters relating to prison security and routines, while the members of the other group are professional trained in the field of social work and theories.

The fact is that the differences between the groups regarding education and which types of work are given priority in everyday activities, is not understood as a major problem but rather as a strength and in a positive way functions complementarily to the benefit of everybody. At the same time it looks as if there has been a degree of approximation where the Tyrili staff have adapted their Tyrili philosophy and working methods to the prison security thinking and vice versa. The interviews also revealed that there was a great deal of agreement among the participants on what the contents of the Pathfinder should be.

The way the cooperation functions can not only be explained by saying that the two groups of employees have different notions of what good drug treat meant is like, but to a similar extent by every individual's understanding of his or her job; resourceful and experienced staff members have functioned as institutional entrepreneurs and in that way created structures which have influenced their own choices of action and practices. Many of the responders claimed that the priorities on the units were partly linked up to their private interests and to what they considered to be the most important priorities.

The staff members are entirely positive regarding the cooperation between the Tyrily Foundation and Oslo Prison. The Pathfinder cannot be imagined without this cooperation. Without Tyrili the Pathfinder would not be the Pathfinder. In addition to the fact that Tyrili to a great extent has formed values, contents and partly structure, it was stated that the cooperation with Tyrili has contributed to a more coherent course of treatment by giving the inmates the possibility of having a direct transfer to the treatment units at Tyrili.

Recidivism

The pathfinders often end up in prison again. Anything else cannot be expected. If you have once been in prison, the odds are great sooner or later to be back again. That is what all figures show. And many pathfinders have several prison incarcerations behind them, are involved in heavy crime- and drug patterns and have serious problems related to their living conditions. We also saw that the length and basis of sentence, and in particular earlier serving of sentence and age, had the strongest impact on the likelihood of recidivism among the pathfinders. But we also saw another tendency: If a person is at the Pathfinder the likelihood of recidivism two years after release is reduced compared to that of comparable inmates. If one then continues on § 12 serving of sentence, the likelihood of a relapse will be further reduced compared to that of control groups. Also among those who are at the Pathfinder, the participants who follow the stipulated treatment period between six and eight months and a transfer to § 12 serving succeed better compared to those who are there for a shorter period and do not have a subsequent § 12 serving.

It is nevertheless worth noticing that the effect of being a Pathfinder participant will be reduced if we expand the control period to five years. This may indicate that in a long term perspective the most important factor is to be or have been a Pathfinder participant and that what is done there, is of less importance. This again points back to the question concerning the importance of motivation among the participants when we consider the chance or possibility of a successful result.

Motivation for doing something about your drug dependency is of course an important criterion of applying for entrance to the Pathfinder program. At the same time there is a form of negative selection where the pathfinders are somewhat more strained than the control group (eg. all of them have a drug problem). So, even though we have a selection of motivated persons, which in itself is a desirable situation, we would say that the figures indicate that the Pathfinder has a positive effect (but also that the effect of adhering to the stipulated treatment will be reduced when the control period is expanded to five years).

There is a lower likelihood of recidivism among the pathfinders after two years compared to the control group, and this probability varies relating to the way each participant acquires the contents of the general arrangement at the Pathfinder: from 6 per cent reduction in recidivism for those who are not transferred to § 12 serving of sentence till 40 per cent reduction for those with such a transfer.

Innhold

Forord iii
Sammendrag v
Summary xi

1 INNLEDNING 1

1.1 Bakgrunn for evalueringen 1
1.2 Veibeskrivelse – vårt evalueringsperspektiv 2
1.3 Veivalget – problemstillinger 4
1.4 Å få kunnskap om terrenget – metoden 5
1.5 Historisk landskap og topografien 9
1.6 Kartet - teoretiske tilnærminger 12
1.7 Struktur på rapporten og leserveiledning 14

2 HVA ER STIFINNER'N I DAG? 17

2.1 Beskrivelse av Stifinner´n 17
2.2 Noen nøkkeltall for 2011 19

3 KVALITETSFORBEDRINGSARBEID 21

3.1 Håndbok som et redskap i kvalitetsforbedring 21
3.2 Brukerundersøkelse som et redskap i kvalitetsforbedring 21
3.3 Resultater fra brukerundersøkelsene 2009-2011 23
3.4 Hvordan fungerer kvalitetsforbedringsarbeidet? 27

4 HVEM ER STIFINNERNE? 33

4.1 Stifinnerne før og nå 33
4.2 Endring av den typiske stifinner? 37
4.3 De ansattes vurdering av om stifinnerne har endret seg 41
4.4 Stifinnerne og resten av fangebefolkningen 43
4.5 Rusen eller krimmen? 47
4.6 Stifinnerne mellom innovasjon og tilbaketrekking 48
4.7 Oppsummering 50

5 ET VENTEROM FØR ELLER FORBEREDELSE TIL BEHANDLING? DE INNSATTES VURDERING AV OPPHOLDET PÅ STIFINNER'N 51

5.1 Inngangen til Stifinner'n 51

5.2 Innholdet på Stifinner'n 55
5.3 Regler, struktur og organisering..... 70
5.4 Samhold innad..... 72
5.5 Kontakten utad 79
5.6 Hva har man lært på Stifinner'n – en foreløpig vurdering av nytten..... 81
5.7 Motivert og klar for videre behandling? 83
5.8 Hvordan fungerer Stifinner'n? 87
5.9 Oppsummering..... 90

6 ANSATTES SYN PÅ STIFINNER´N 91

6.1 Om målgruppen..... 91
6.2 Mål 92
6.3 Verdier..... 96
6.4 Innhold 98
6.5 Organisering/ledelse..... 104
6.6 Ressurser 110
6.7 Forholdet til omgivelsene..... 112
6.8 Resultater/måloppnåelse 114
6.9 Oppsummering..... 116

7 OM Å GJENNOMFØRE BEHANDLING..... 119

7.1 Elever med stifinnererfaring ?..... 119
7.2 Vurdering fra Tyriliansatte ved behandlingsenhetene 129
7.3 Sammenfatning 136

8 Å RYDDE STIEN – INTEGRASJON AV TO KULTURER? 139

8.1 Samarbeidet mellom tyriliansatte og fengselsansatte 139
8.2 Samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel om Stifinner'n 142
8.3 Samarbeidsutfordringer for to ulike organisasjoner 144
8.4 Oppsummering..... 146

9 DEN TUNGE VEIEN TILBAKE – NOEN TALL OM RESIDIV FOR STIFINNERNE 149

9.2 Residiv blant stifinnerne 150
9.3 Hva kan forklare residiv?..... 152
9.4 En binær logistisk regresjonsmodell..... 152

9.5 Sammenlikning mellom stifinnere og resten av fangebefolkningen 156
9.6 Oppsummering 158

10 SVAR PÅ PROBLEMSTILLINGER OG TILRÅDINGER 161

10.1 Svar på problemstillingene 161
10.2 Konklusjon 167
10.3 Tilrådinger 167

11 LITTERATUR 171

FIGUR- OG TABELLVEDLEGG 175

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for evalueringen

1.1.1 Når veien er målet – kort historikk om Stifinner´n

I 1992 ble Stifinner´n etablert som et forsøksprosjekt, og de første Stifinnerne startet opp i kontraktsavdelingen C-3 ved Oslo fengsel. Oppstarten var et resultat av et samarbeid mellom Justisdepartementet og Sosialdepartementet for å videreutvikle og styrke det behandlingsrettede arbeidet i forhold til innsatte med rusavhengighet. Avdelingen ble ansett som velegnet fordi den allerede var etablert for å jobbe med rusavhengige. I tillegg til å styrke innholdet i avdelingen ønsket man å bedre kontinuiteten i behandlingsforløpet ved å etablere et fast samarbeide med Tyrilistiftelsen slik at innsatte kunne sone siste del av dommen på institusjon (§12). Oslo fengsel, Oslo Kommune og Tyrilistiftelsen hadde et felles mål om å redusere tilbakefall til kriminalitet og rusmiddelmisbruk for de innsatte som ble tatt inn i tiltaket.

Med dokumentarfilmen ”Store gutter gråter ikke” (1995) ble Stifinner´n allemannseie. Oppmerksomheten filmen fikk har bidratt til et positivt fokus og styrket troen på mulighetene for rehabilitering som en del av straffegjennomføringen. I 1996 ble det utgitt en evalueringsrapport ”På ulendte veier – evaluering av Stifinnerprosjektet” (Ødegård 1996). Samme år ble Stifinner´n etablert som et permanent tiltak. Noen år seinere økte dessuten bemanningsrammene, og Stifinner´n flyttet i 1999 inn i nye og større lokaler som var adskilt fra de andre avdelingene i fengselet (det gamle fengselssykehuset).

Tiltaket har helt fra starten og fram til 2008 vært strukturert i tre faser (Schanche Andresen 1994, og revidert håndbok 2000). Fase en og to var begge lagt til fengselet og varte i tre til fire måneder. I fase to (frigangsfasen) hadde de innsatte også muligheten til å jobbe utenfor murene i tillegg til deltakelsen i fellesskapet på avdelingen. Tredje fase var basert på soning i institusjon med hjemmel i Fengselslovens (senere Straffegjennomføringsloven) § 12.

I 2008 skjedde det viktige endringer i driften av Stifinner´n. Fra å ha to faser på Stifinner´n med felles inntak, felles avslutning og krav om gjenstående soningstid på åtte måneder, ble det innført en praksis med kontinuerlig inntak av innsatte. Tiden på Stifinner´n ble samtidig redusert til mellom fire og seks måneder. Formålet (særlig fra politisk hold) var at flere innsatte skulle få en mulighet til å starte behandling for sine rusproblemer under soningen. I tillegg ønsket man å bedre progresjonen i behandlingsforløpet fra fengsel til etterfølgende behandling. Stifinnern´s hovedoppgave skulle nå være å starte en endringsprosess og forberede innsatte til etterfølgende behandling utenfor fengselet.

I Håndboka for Stifinner´n (Danielsen og Haugen 2008) er denne oppgaven konkretisert i følgende hovedmål: ”Å gi stifinnerne en mulighet til å øke sin livsmestring uten å være styrt av rus og kriminalitet. Dette innebærer å starte en endringsprosess som videreføres

i behandling utenfor fengselet." Resultatene av Stifinner´n kan følgelig måles i forhold til om man har klart å starte en slik endringsprosess, dvs. om stifinnerne er underveis, om vi holder oss til turmetaforene. Dette innebærer en overgang til etterfølgende behandling, ideelt sett under § 12 – soning i behandlingsinstitusjon.

Totalt har det vært et sted mellom 540-550 personer innom Stifinner´n i de 20 årene tiltaket har vært i drift, og av disse ble snaut 60 % overført til § 12-soning.

1.1.2 Utgangspunkt for evalueringen

Helse Sør-Øst satte i 2008 av midler til en evaluering av Stifinner´n i regi av Tyrili FoU. I 2012 har Stifinner´n vært i drift i 20 år, og man ønsket å få en status på hvordan Stifinner´n fungerer når det gjelder å motivere og forberede innsatte for videre behandling. I utgangspunktet har ikke hensikten vært å avgjøre om tiltaket skal videreføres eller ei, men å gi innspill til forbedring av tiltaket.

1.2 Veibeskrivelse – vårt evalueringsperspektiv

1.2.1 Analysemodell

Ovenfor så vi at hovedmålet med Stifinner'n er å starte en endringsprosess som videreføres i behandling utenfor fengselet. Denne endringsprosessen innebærer en mulighet for den enkelte til å kunne leve et liv som ikke er styrt av rus og kriminalitet. Følgende enkle modell kan skissere hvordan man tenker seg det ideelle forløpet av denne endringsprosessen:

A		***B***		***C***		***D***
motiverte innsatt rusproblemer	***med*** →	***oppholdet på Stifinner'n***	→	***videre i behandling, under § 12***	→	***økt livsmestring***

Realitetene forpurrer ofte det ideelle forløpet. I modellen nedenfor har vi derfor trukket inn flere faktorer og flere sammenhenger som kan tenkes å virke inn på Stifinner´ns måloppnåelse. Det ideelle forløpet gjenfinner vi i sammenhengen mellom A, B, C og D. Men i tillegg kan en jo tenke seg at det er individuelle kjennetegn ved deltagerne som motivasjon, ressurser o.l. som, uavhengig av det som skjer på Stifinner'n, kan lede til etterfølgende behandling (sammenhengen mellom A og C). Det kan også tenkes at det som skjer på Stifinner'n, uavhengig av om en går til etterfølgende behandling eller ei, kan ha positiv virkning på livskvaliteten og livsmestringen seinere (sammenhengen mellom B og D).

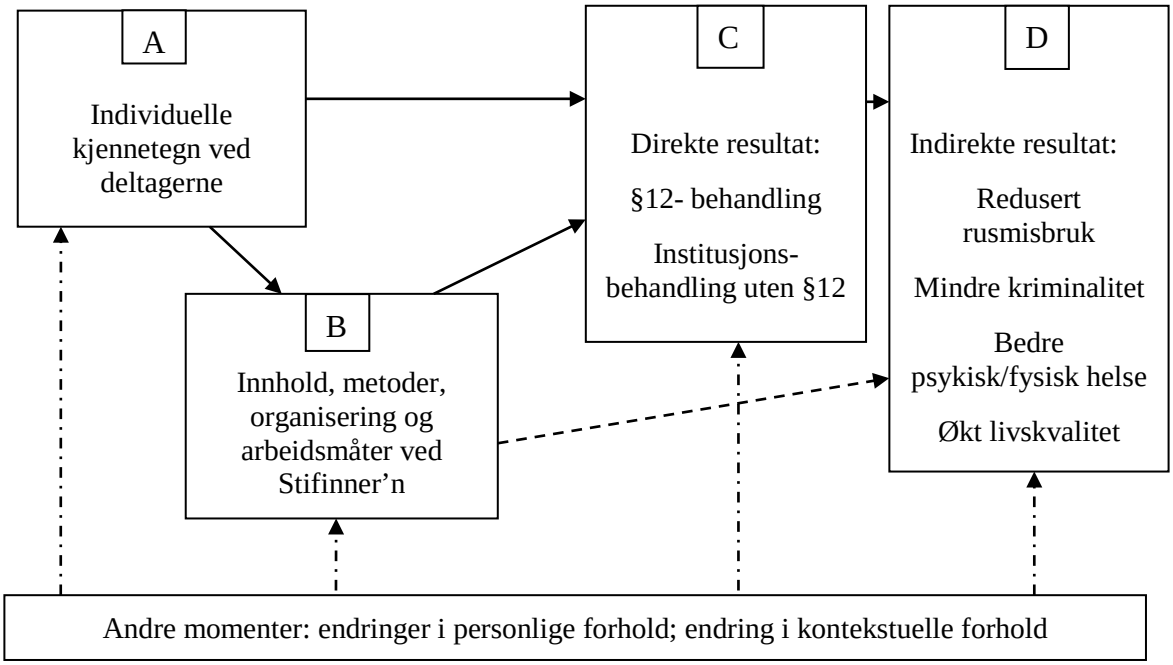

Figur 1: Modell av sammenhengen mellom bakgrunn, tiltak og måloppnåelse i Stifinner'n

I tillegg vil dessuten andre forhold som endringer i personlig livssituasjon (få barn, få kjæreste, bli skilt osv.) og det vi har kalt kontekstuelle forhold som omhandler endringer i rus- og kriminalpolitikken, endringer i rusmønstre osv., virke inn på de ulike leddene i forløpet. Til det siste punktet må vi også inkludere det som foregår av annen virksomhet i fengselet, som også har som mål å motvirke nye lovbrudd: Arbeid, skole, påvirkningsprogrammer, framtidsplaner og kontaktbetjentordning. Tilnærmet alle kommer til Stifinner'n fra et opphold på lukket avdeling, og vil der ha kunnet fått hjelp med flere av de problemområdene som de sliter med. Ideelt sett inngår altså oppholdet på Stifinner'n i en flerleddet prosess som starter ved innsettelsen. I vår evaluering må vi imidlertid konsentrere oss om det som skjer på Stifinner'n og i neste ledd – den etterfølgende behandlingen.

I modellen er overgangen fra Stifinner'n til etterfølgende behandling omtalt som det direkte resultatet av Stifinner'n, mens bedre livskvalitet, mindre rus og kriminalitet o.l. som et indirekte resultat. Dette skyldes at hovedmålet med Stifinner'n er om man har klart å starte en endringsprosess, noe vi har definert som at stifinnerne er klare og motiverte for videre behandling i Tyrili eller andre behandlingssteder. Normen her er at den første delen av den etterfølgende behandlingen skal gjennomføres under § 12. Vi vil imidlertid også se etterfølgende behandling utenom § 12, altså når en er løslatt eller prøveløslatt (§ 42 i Straffegjennomføringsloven) som et direkte og positivt resultat av Stifinner'n.

Når det gjelder om man etter soning og behandling ikke (eller i mindre grad) er styrt av rus og kriminalitet, er dette et indirekte resultat siden man antar at ved å ha blitt behandlingsklar og startet et behandlingsløp (direkte resultat), så vil man på sikt leve et

liv med mindre rus og kriminalitet (sammenheng C-D i modellen). Et slikt indirekte resultat vil følgelig i stor grad både være avhengig av det som skjer i behandling etter Stifinner'n og av andre personlige og kontekstuelle forhold.

En analogi fra vareproduksjonen kan illustrere dette siste poenget: I et slikt bilde blir Stifinner'n det første produksjonsledd i en produksjonskjede som skal legge til rette for at rusavhengige (for)blir motivert og forberedt til etterfølgende behandling (fra råmateriale til halvfabrikat i produksjonstermer), og som så skal videreforedles ute i behandlingsinstitusjonene – det siste produksjonsleddet (Johansen 2005). Om Stifinner'n er vellykket i et lengre perspektiv, dvs. at de innsatte ikke forblir styrt av rus og kriminalitet i framtiden, blir derfor vanskelig å si noe sikkert om, all den tid vesentlig deler av "produksjonen" skjer utenfor Stifinner'n og at vi ikke kjenner "sluttproduktet". Om vi tok utgangspunkt i sluttproduktet, så ville en slik evaluering i realiteten i like stor, og kanskje i større grad, være en måling av behandlingstiltaket som av Stifinner'n som sådan, ved siden av at kontekstuelle forhold som nevnt vil kunne være en vesentlig faktor i en slik flerleddet rehabiliteringsprosess.

Hvordan få en kvalifisert vurdering av om stifinnerne er behandlingsklare? Et mål vil jo være hvor mange som begynner i behandling etter Stifinneren, særskilt på § 12, men også utenom soningen. Dette vil være et kvantitativt mål på det direkte resultatet i modellen over. Et annet kvantitativt mål, som står i et negativt forhold til det første, er hvor mange som ruser seg/har brudd på Stifinner'n og/eller har brudd på § 12-soningen. Utenom disse tallmessige målene er det relevant, via intervjuer med de innsatte og ansatte, å komme fram til en kvalifisert vurdering av hvorvidt de innsatte på Stifinner'n er klar for etterfølgende behandling.

1.3 Veivalget – problemstillinger

Vi har altså satt det direkte resultatet der Stifinner'n skal bidra til å gjøre den innsatte klar og motivert for videre behandling, som vårt hovedmål i evalueringen:

Hvordan fungerer Stifinner'n når det gjelder å motivere og forberede innsatte for videre behandling?

Som modellen over viser, er det mange faktorer som må tas inn for å kunne gi et fyllestgjørende svar på dette. Blant annet er det viktig å vite hvem som kommer til Stifinner'n – dvs. hvem som blir selektert til tiltaket. Det er dessuten viktig å få undersøkt hvordan oppholdet på Stifinner'n fungerer, dvs. hvilke mål og metoder en jobber etter, om disse blir fulgt opp i praksis, og hvor hensiktsmessige disse er. I den sammenheng har det også vært viktig å kunne gi tilbakemelding til Stifinner'n om forbedringsområder. Videre er Stifinner'n et samarbeid mellom den private rusbehandlingsinstitusjonen Tyrilistiftelsen og Kriminalomsorgen ved Oslo fengsel, en samarbeidskonstellasjon som er uvanlig og som kan skape visse utfordringer, men også ha positiv effekt på innholdet på Stifinner'n. Men kommer så stifinnerne bedre ut når de er tilbake på gata igjen? "En gang stifinner aldri mer fengsel!" er Stifinner´ns visjon. Vi

har derfor også inkludert en problemstilling om residiv, altså tilbakefall til fengsel, som var et av de indirekte resultatene i modellen over.

Vi har utledet følgende fem hovedproblemstillinger som skal besvares i evalueringen:

1) Hvem er stifinnerne?

2) I hvilken grad er det samsvar mellom mål og realiteter på Stifinneren?

3) Hvordan fungerer samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og fengselet?

4) I hvilken grad er stifinnerne klare for etterfølgende behandling?

5) Hva er residivtallene for stifinnerne?

1.4 Å få kunnskap om terrenget – metoden

1.4.1 Utsyn

Vi har gjennomført en prosess- og resultatevaluering av Stifinner'n der hovedtyngden har vært å studere tiltakets innretting og hvordan de ulike elementene har virket hver for seg og sammen. Vi har dessuten undersøkt om tiltakets innholdsmessige elementer har virket slik de har vært tenkt, og om tiltaket har nådd sine mål. Når det gjelder resultatene av Stifinner'n, har det verken vært ønskelig eller mulig å gjøre en effektevaluering eller kost-nytte-analyse.[1] Det har ikke vært mulig å etablere gode førdata om stifinnerne innenfor rammen av evalueringen, og heller ikke mulig å ha en identisk kontrollgruppe. Det vil derfor alltid være en diskusjon knyttet til om de resultatene vi har funnet, er en effekt av Stifinner'n eller skyldes andre forhold som seleksjon til tiltaket, endring i rammebetingelsene eller andre forhold. Vi har løst dette ved å ha tilbakeskuende tilnærming i datainnsamlingen, der vi ber informantene vurdere nå-situasjonen i forhold til før-situasjonen, og hvilke forhold som har vært viktig for de endringene stifinnerne eventuelt har oppnådd.

I tillegg til forholdet mellom prosess- og resultatevaluering, skiller man i evalueringsforskningen også mellom hvilke hensikter som ligger til grunn for evalueringen: "(1) summative evaluations that judge overall effectiveness to inform major decisions about whether a program should continue and (2) formative evaluations that aim to improve programs" (Patton 2002: 218). Vår evaluering er en *formativ prosess- og resultatevaluering*, dvs. vi sier noe om innholdet og om resultatene, hvordan disse to forholdene samspiller, for derigjennom å gi tilbakemelding som kan styrke den videre driften av Stifinner'n. Hensikten har ikke vært å avgjøre om tiltaket skal videreføres eller ei. Siktemålet er likevel noe breiere enn kun å bidra til pågående læring og organisasjonsutvikling i tiltaket, det som Patton (2002) omtaler som "development

1 Den store kost-nytte studien av rusbehandlingstiltak viser hvor vanskelig dette er på rusfeltet (Melberg, Lauritsen og Ravndal 2003).

evaluation". Analysen av sammenhengen mellom innholdet i Stifinner'n og resultatene kan i tillegg gi oss generaliserbar kunnskap som kan overføres til liknende tiltak.

1.4.2 Metoder og datakilder

For å få svar på problemstillingene har vi gjennomført intervjuer og hentet informasjon fra ulike datakilder. Den mest omfattende datainnsamlingsmetoden har vært intervjuer med innsatte, både mens de var på Stifinner'n og i behandling i etterkant og ansatte på Stifinner'n og ved behandlingsenhetene. Totalt har vi gjennomført 62 intervjuer; 37 med innsatte og 25 med ansatte. Dessuten ble13 stifinnere intervjuet ved hjelp av det samme spørreskjema som SSB brukte i levekårsundersøkelsen om innsatte fra 2003 på oppdrag for Fafo (Friestad og Skog Hansen 2004). Dette materialet har gitt oss supplerende informasjon om de helse- og levekårsproblemene Stifinner'n har. Dernest har vi fått tilgang til anonymiserte data om alle stifinnerne som var på Stifinner'n fra 1998-2008 fra Kriminalomsorgens database, KOMPIS/BOOKING.

Vi har i tillegg trukket inn andre eksisterende datakilder i evalueringen, blant annet de fire brukerundersøkelsene som er blitt gjennomført ved Stifinner'n fra 2009 til 2011 (kapittel 2), SSBs fengselsstatistikk og Årsberetningene for Stifinner'n for 2010 og 2011 (Haugen 2011 og 2012).

I sum har vi et fyldig materiale som gjør oss i stand til å svare på og drøfte våre problemstillinger. Nedenfor går vi nærmere inn på de ulike innsamlingsmetodene og drøfter mulige metodeproblemer.

Intervjuer med stifinnerne

I utgangspunktet ønsket vi å intervjue alle innsatte som var ved Stifinner'n i en gitt periode i 2011. Vi ønsket også å kunne intervjue de samme på et seinere tidspunkt, etter at de hadde gått videre i behandling. For å få gjennomført intervjuene innenfor tidsrammen for evalueringen (et drøyt år), valgte vi derfor januar til mars som utvalgsvindu. Totalt var det 28 aktuelle informanter i denne tidsperioden. Av disse var det fem vi ikke fikk intervjuet, siden de hadde dratt fra Stifinner'n før vi fikk kontaktet dem, enten til andre fengselsavdelinger, hjem eller til behandlingsenhet. I tillegg var det en som ikke ønsket å bli intervjuet. Det er vanskelig å se om frafallet av disse seks representerer en skjevhet i forhold til informantenes syn på Stifinner'n, f.eks. ved at disse var mer negative enn de vi fikk intervjuet. Nedenfor diskuterer vi frafallet mer systematisk.

Vi intervjuet 22 stifinnere, der disse ble spurt om bakgrunn, motiver for å søke til Stifinner'n, spørsmål om innholdet på Stifinner'n og om veien videre. Vi gjennomførte et strukturert intervju med en blanding av åpne og lukkede spørsmål. En slik samtidig og parallell innsamling av både kvalitative og kvantitative data vil både kunne gi oversikt over og innsikt i det fenomenet vi studerer (Grønmo 1996). Vi noterte ned svarene. Intervjuene tok mellom én og halvannen time for hver informant.

Vi spurte også om det var greit at vi intervjuet dem seinere, når de var kommet over i en behandlingsenhet (inngikk i samtykkeskjemaet). Alle så nær som en ga klarsignal til

dette. Totalt 13 av de 21 ble intervjuet. Disse intervjuene var kortere enn de på Stifinner'n, dreide seg om hvordan man nå vurderte oppholdet på Stifinner'n og om hvordan man hadde nyttiggjort seg det man hadde lært på Stifinner'n i behandlingen etterpå. Intervjuene ble gjennomført ved at vi oppsøkte informantene på behandlingstedene. I alt besøkte vi åtte behandlingsenheter, fem tyrilienheter og tre andre behandlingsinstitusjoner. De åtte som vi ikke fikk gjort et oppfølgingsintervju med, hadde enten skrevet seg ut eller blitt skrevet ut fra behandlingsenheten, dratt direkte hjem etter stifinneroppholdet, eller var kommet tilbake i fengsel som følge av brudd på § 12. Det å skrive seg selv ut rett etter § 12-soningen er over og før behandlingsenheten anser en som ferdig behandlet, innebærer ikke nødvendigvis en avbrutt behandling slik stifinnerne ser det – det kan være slik at man allerede så seg selv som ferdig behandlet.[2]

Av alle de 28 som inngikk i materialet, viser en oversikt[3] at det var 18 som gikk videre i behandling på § 12 (et par av disse var innom en annen fengselsavdeling før § 12-soning). Kun en av disse 18 var blant dem vi *ikke* fikk snakket med på Stifinner'n. Av dem vi ikke fikk snakket med var det derimot tre som ble prøveløslatt til behandling (to via andre avdelinger).[4] Det er altså ikke slik at alle de seks vi ikke fikk snakket med på Stifinner'n, kan omtales som drop outs, altså som havner tilbake i fengsel eller som blir løslatt uten noen form for oppfølging; et par kan kanskje beskrives slik, de resterende har hatt en rimelig vellykket utgang av stifinner-/fengselsoppholdet. Det er videre liten forskjell mellom de sju vi ikke fikk snakket med i etterfølgende behandling og de 14 vi fikk gjennomført et intervju med. Tross dette skal vi ikke underslå at det kan ha skjedd en form for selektering av informanter. De vi har intervjuet har i all hovedsak gjennomført Stifinner'n som planlagt, for deretter å gå over i behandling på § 12, hvor de i hvert fall har vært noen måneder (før vi intervjuet dem). De har altså mer eller mindre fulgt det normerte opplegget for stifinnerne. En mulighet er altså at vi kan ha fått noe mer positive vurderinger enn om de som falt fra også hadde vært inkludert.

Spørreundersøkelse av stifinnerne

Det ble gjennomført intervjuer av stifinnerne der det spørreskjema som SSB brukte i levekårsundersøkelsen fra 2003 lå til grunn. Intervjuene ble gjennomført av en vernepleierstudent i praksis ved Stifinner'n vinteren 2011 som en del av hennes praksisoppgave, og vi fikk tilgang til disse dataene.

13 stifinnere ble intervjuet. Sju av disse overlapper med de 22 vi intervjuet delvis i samme tidsrom. Gjennomsnittsalderen når det gjelder debut med narkotika og første fengselsdom er omtrent lik mellom de to utvalgene (N=13 og N=22), det samme gjelder

2 Også de som avslutter en behandling tidligere enn planlagt opplever økt mestring relatert til rusmisbruk, ifølge Nordfjærn og Varmdal (2011).

3 Gjennomgang av inntaksansvarlig ved Stifinner'n.

4 Ifølge Årsberetningen for 2011 var det sju som gikk videre til behandling utenom § 12, herunder tre som var prøveløslatt etter § 42 (Haugen 2012)

for andelen som tidligere hadde vært i fengsel. Gjennomsnittlig domslengde var litt forskjellig, hhv. 13 og 18 måneder, men dette kan skyldes at det førstnevnte tallet viser til reell soningstid som ofte er 2/3 av domslengden.[5] Vi kunne også sammenligne på noen utvalgte levekårsspørsmål, der vi i våre intervjuer stilte de samme spørsmålene som var inkludert i SSB-skjemaet: "Kontakt med barnevern", "Utdanning", "I arbeid ved fengsling" og "Bodde i egen bolig ved fengsling". Det var kun for kontakt med barnevern at forskjellen mellom de to utvalgene var markant. Alt i alt antar vi således at de 13 respondentene er rimelig representative for innsatte som var på Stifinner'n vinteren og våren 2011.

Dette materialet gir følgelig supplerende og utdypende informasjon om stifinnernes oppvekst, levekår og helsetilstand, og presenteres i kapittel fire der vi spør hvem stifinnerne er.

Intervjuer med ansatte

Vi intervjuet 17 ansatte, inkludert de to i ledelsen, der fem kom fra Tyrili og 12 fra fengselet. To av de ansatte ble ikke intervjuet, den ene pga. sykdom den andre fordi hun var nyansatt. På samme måte som i intervjuene med de innsatte, inkluderte vi både åpne og lukkede svaralternativer i et strukturert intervjuskjema. Intervjuene tok omkring en time og vi noterte ned svarene.

I tillegg intervjuet vi ansatte ved behandlingsenheter i Tyrili som hadde tatt i mot stifinnere. Disse intervjuene ble gjennomført som en del av de samme besøkene ved enhetene hvor vi intervjuet stifinnerne (se ovenfor). I forkant hadde vi bedt om å få snakke med to ledere (miljøarbeidere) på enheten som hadde god kjennskap til temaet. Totalt intervjuet vi ni ledere om hvordan samarbeidet med Stifinner'n fungerte og om forskjellen mellom stifinnere og andre elever (vi gikk ikke inn på enkeltsaker). Vi hadde også ønsket å snakke med noen miljøarbeidere fra andre steder enn Tyrilenhetene, men det viste seg at kunnskapen om Stifinner'n og kjennskapen til stifinnerne var svært begrenset på disse stedene. Det ble derfor ikke gjennomført noe formelt intervju, kun en løs samtale kombinert med en kort presentasjon av stedet.

Registerdata fra Kompis

Vi fikk dessuten oversendt en anonymisert fil med registerdata fra Kriminalomsorgens registre (KOMPIS/BOOKING) om stifinnerne i perioden 1998-2008 fra Kriminalomsorgens utdanningssenter, KRUS (ved forsker Ragnar Kristoffersen). Dette utgjorde i alt 316 enheter. 23 personer var registrert med to opphold på Stifinner'n, og en var registrert med tre. Gjeninntaket gjaldt i stor grad nye dommer, mens to ble gjeninnsatt for samme dom, men på ulike datoer. Vi har valgt å inkludere alle 316 inntakene som enhetene i datagrunnlaget all den tid det handler om nye opphold på Stifinner'n.

---

5 I SSB-skjemaet er domslengden beregnet ved å slå sammen spørsmålene "Hvor lang tid av dommen din du har sonet nå?" og "Hvor lenge er det til du skal ut?", noe som samlet i mange tilfelle vil være 2/3 av opprinnelig dom. I vårt skjema spurte vi kun om hvor lang dommen var i antall måneder.

I kapittel fire bruker vi disse dataene til å si noe om hvem stifinnerne er, og om det har vært noen endring over tid. I kapittel ni undersøker vi nærmere residivtallene for stifinnerne i denne perioden og ser disse i forhold til sammenlignbare grupper i hele fangebefolkningen.

1.4.3 Etiske vurdering

Evalueringen omhandler sensitive tema som rusmisbruk, helseforhold osv., samtidig som brukerne av det tiltaket som skal evalueres, er innsatte i fengsel. Krav til konfidensialitet, sikker behandling av data og anonymitet i skriftlige framstillinger, er sentralt. I tillegg er det viktig med en sensitiv tilnærming til feltet, og en respektfull atferd overfor informantene.

Evalueringen er meldt og tilrådt gjennomført av Personvernombud for forskning, Norges samfunnsvitenskapelige datatjeneste, NSD. Videre har vi fått godkjenning fra Kriminalomsorgen til å gjennomføre undersøkelsen i Oslo fengsel, samt å bruke registeropplysningen (KOMPIS) i forskningsøyemed. Vi har utarbeidet et informasjonsskriv med samtykkeerklæring som de innsatte og ansatte skrev under på. All kontakt med de innsatte er etablert via Stifinner'n eller behandlingsenhet.

Det ble også etablert en referansegruppe med representanter fra Stifinner'n som bestod av både fengselsansatte og tyriliansatte. Gruppa har diskutert og kommet med innspill til prosjektopplegg, intervjuguider/spørreskjema og utkast til sluttrapport.

1.5 Historisk landskap og topografien

1.5.1 Tidligere studier

Den første evalueringen av Stifinner'n fulgte prosjektet de første fire årene med et før-etter perspektiv der åtte inntaksgrupper, i alt 42 individer, ble inkludert. I Ødegårds (1996) rapport fra evalueringen ble det gitt en noe avmålt vurdering av Stifinner'n. Blant annet trakk han fram at de delmålene som var satt som viktige for rehabiliteringen, rusfri avdeling, åpenhet, ærlighet, kammeratstøtte og endring av stil og tone, kun delvis var nådd. Særlig det at avdelingen i perioder hadde vært alt annet enn rusfri, ble trukket fram som problematisk når målet var å få i gang behandlingsprosesser med sikte på rusfrihet. Det ble dessuten pekt på at relativt få av stifinnerne holdt seg helt borte fra bruk av narkotika etter prøveløslatelse, og at residivtallene til fengsel ikke var overbevisende. På den andre side understreket Ødegård at andelen som vendte tilbake til et tungt og vedvarende misbruk ikke var så stor, samtidig som flere var i behandling. Videre ble det at stifinnerne selv var positive til prosjektet, holdt fram som viktig. Dessuten ble det kommentert at samarbeidet mellom fengselet og Tyrili hadde fungert bra, og at en hadde klart å få til endringer i metode og opplegg innenfor strenge institusjonelle rammer.

Selve innholdet i Stifinner'n ble studert ut fra det som skjedde i fengselet (de to første fasene), og i liten grad det som foregikk i den videre behandlingen i Tyrili/andre

behandlingsinstitusjoner (det som den gang ble kalt fase 3). En slik avgrensning er fornuftig all den tid det er det som skjer på Stifinner'n som er selve prosjektet. Det er følgelig litt problematisk at Ødegård (1996) brukte residiv, rusfrihet osv. etter behandlingslutt som hovedmål på prosjektets effekt – det som skjer i den etterfølgende behandlingen ble implisitt inkludert uten at man deretter mer inngående drøftet innholdet i behandlingen.

Våren 2005 leverte Thor Hallgeir Johansen en hovedoppgave i sosiologi som undersøkte de endringsprosessene som ble satt i gang på Stifinner'n. Hensikten her var ikke så mye å se resultatene av Stifinner'n i forhold til målene, men undersøke de betingelsene som fantes for endring innenfor et produksjonssystem med faste rammer og ulike kulturer (Johansen 2004). Særlig kampen mot og bruddet med et fangekollektiv stod sentralt; hvordan klarte man å få til relativt omseggripende endringsprosesser innenfor fastlagte strukturer og kulturer som skulle indikere det motsatte. Det relasjonelle, og da særlig kontakten til en kontaktperson, ble særlig framhevet som viktig for det en kan kalle Stifinner´ns terapeutiske intervensjon og for innsattes tilslutningen til stifinnersystemet. Dette innebærer å starte de endringsprosessene som anses som nødvendige for behandling og rehabilitering.

Som nevnt anses overgang til videre behandlingen i Tyrili eller andre behandlingsinstitusjoner som hovedmålet med Stifinner'n. Det kan derfor være relevant å kaste et blikk på to undersøkelser av Tyrilienheter (Tjersland 1995; Rokkan og Brandsberg-Dahl 2003). Begge undersøkelsene er i hovedsak det en kan kalle retrospektive etterundersøkelser av behandlingen, selv om også en del intervjuer ble tatt fortløpende ved innskriving, utskriving osv. Undersøkelsene avdekker de mange metodiske utfordringene og problemene knyttet til etterundersøkelser. Dette gjelder bl.a. om tidsvindu for registrering av rusatferd (og om en er re-innlagt i behandling igjen ved måletidspunkt), hva som er behandlingsluttidspunkt og dermed starten for måleperioden (for eksempel hvordan avbrudd av behandling behandles), hvor stor andel som er aktuelle ved måletidspunktet, frafall og rekonstruksjon av intervjuer (annenhåndsinformasjon), kategorisering av rusproblemer osv.

Evalueringene gir i hovedsak positiv vurdering av oppholdet i Tyrilikollektivet (Tjersland 1995) og Frankmotunet (Rokkan og Brandsberg-Dahl 2003), både mht. avbrudd og rusmisbruk i etterkant av behandling. Lengden på behandling, innholdet i behandlingen, andelen på tvang, villighet til å gi nye sjanser og liknende blir trukket fram som viktige elementer i behandlingen ved Tyrili. Tjersland peker på at litt under halvparten er ute av misbruket etter fem år, Rokkan og Brandsberg-Dahl at godt over halvparten er rusfrie etter fem år, noe som framstår som gode tall. Tjersland (1995: 82) skriver at det er vanlig å anslå at 15-20 prosent av tunge rusmisbrukere en eller annen gang kommer seg ut av misbruket.

1.5.2 Topografien - perspektiver på rehabilitering og behandling

Den type behandling som gis i Tyrili, og som således inngår på Stifinner'n, kombinerer det medisinske/psykologiske med det sosialfaglige, og omtales av den grunn som "tverrfaglig spesialisert behandling" (TSB) i helsebyråkratiet. I faglitteraturen er "psykososiale behandlingsmetoder" et mer gjengs begrep (Fekjær 2004). I denne

tilnærmingen vektlegges behovet for langvarige endringsprosesser initiert gjennom motiverende samtaler, etablering av relasjoner og faste rammer, arbeids- og fritidsaktiviteter, og å fremme mestringsopplevelser og tillit. I motsetning til for eksempel den såkalte 12-trinnsbehandlingen (Minnesota-modellen), ses ikke rusavhengigheten som en sykdom som fratar en tilnærmet alle valg, at en er en hjelpeløs alkoholist eller narkoman som kun kan klare seg ved totalt avhold. Vekten er ikke på *hva* man er, men *hvor* man er og i *hvilken* retning man vil gå. Psykososiale behandlingsmetoder handler altså om personlige valg, men der kollektivet – rammen, aktivitetene, relasjonene, behandlingen og tilliten – skal understøtte dette valget.

Psykososiale behandlingsmetoder er langvarige prosesser som, ved siden av endring av kognitive mønstre, også krever endring av kroppslige væremåter, skriver Thomassen (2001) i sin studie av Veksthuset. Det handler således om prosesser for å bryte med den kroppslig situerte væremåte, dvs. med fakter, holdninger, uttrykk som relaterer seg til situasjonen som rusavhengig. Avlæring av disse kroppslige væremåtene kan innebære en omfattende framgangsmåte all den tid innlæringen har foregått over lang tid og i flere faser.

Ved siden av kognitiv og kroppslig endring, handler behandling og rehabilitering også om en sosiokulturell endring; man må bryte med de sirkler innenfor narkomiljøet man vanket i tidligere. Smith-Solbakken og Tungland (1997) sin studie av økonomi, kultur og avhengighet i narkomiljøet viser nettopp hvor viktig det er å klare å bryte med den illegale ruskulturen, som i mange hensende gir tilhørighet, mestring, respekt og penger, altså positive opplevelser. Disse sidene må erstattes med liknende positive opplevelser ved en rusfri tilhørighet. De psykososiale behandlingsfelleskapene har nettopp som siktemål å etablere mestringsarenaer, relasjoner, tillit osv. som alternativer til ruskulturen og rusmiljøet. For Stifinner´ns del handler det om å bryte med fange- og ruskultur som et viktig steg mot integrering i andre sosiale sammenhenger.

På Stifinner'n møter Tyrilis psykososiale behandlingsmetode Kriminalomsorgens tilnærming representert ved Oslo fengsel. Et viktig delmål for Kriminalomsorgen er å legge til rette for at lovbrytere kan gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster. Dette åpner opp for møtet mellom Tyrilis perspektiver på behandling og Kriminalomsorgens tenkning om rehabilitering. I denne sammenheng kan det være interessant å se nærmere på hvilke prinsipper Kriminalomsorgen legger til grunn for rehabilitering i fengsel.

I Fafo-rapporten om levekår blant innsatte, peker forfatterne (Friestad og Skog Hansen, 2004) med referanse til amerikanske studier, på tre modeller for gjenintegrering av innsatte i "normalsamfunnet": Behovsmodellen, som handler om å møte de innsattes udekkede behov, er utgangspunktet for tiltak; risikomodellen, som vektlegger at den innsatte innebærer en risiko som krever konstant oppsikt og kontroll; og den styrkebaserte modellen, som vektlegger den innsattes sterke sider og ressurser som grunnlag for gjenintegrering (og ikke manglene/problemene, jfr. behovsmodellen). Friestad og Skog Hansen (2004) ser behovsmodellen som dominerende i norsk kriminalomsorg, og peker på behovet for nytenkning i retning en styrkebasert modell.

Det kan være gode grunner til å anta at en slik endring er i ferd med å finne sted i Kriminalomsorgen. I løpet av de siste årene har forståelsen for at innsatte trenger hjelp

med mer enn å bedre levekårsproblemer økt innenfor Kriminalomsorgen. Tanken er at innsatte også har behov for hjelp på andre områder, som for eksempel når det gjelder mellommenneskelige ferdigheter og andre ferdigheter som kan bidra til at de kan nyttiggjøre seg de tilbud de får. Det hjelper for eksempel ikke å få en jobb eller en bolig hvis man ikke greier å beholde dem. Vektleggingen av tiltak og programmer har økt, og i den seinere tid har såkalt kognitiv atferdsorientert metodikk vært i vinden, noe vi gjenfinner i ”What works”-prinsippene.

Tiltakene i norsk kriminalomsorg skal basere seg på det som kan kalles kunnskapsbasert / forskningsbasert praksis. Dette innebærer at særlig program- og annen rehabiliterende virksomhet skal ha støtte i forskning og bygge på dokumentert kunnskap og internasjonalt anerkjente metoder. I norsk kriminalomsorg bygger man på resultatene av den såkalte “What works” – forskningen. Prinsippene i ”What works” - litteraturen er i stor grad basert på ”Prinsipper om effektiv behandling” i Andrews m.fl. (1990), og Lipseys meta-analyse fra 1992, men også senere forskning som gir støtte til disse prinsippene. Hva består så prinsippene i?

Andrews m. fl. (1990) formulerte noen hovedprinsipper som bør være grunnlaget for effektiv behandling. "The risk/need principle" innebærer at man bør kanalisere økt innsats overfor kriminelle som har stor risiko for tilbakefall. De viktigste risikofaktorene (criminogetic needs) for videre kriminalitet er kriminell bakgrunn, antisosiale holdninger og verdier som favoriserer et kriminelt levemønster. Andre viktige risikofaktorer er samvær med personer som har prokriminelle holdninger og fravær av omgang med personer som har antikriminelle holdninger. I tillegg kommer personlighetsfaktorer som man i psykiatrisk terminologi rubriserer under begrepet antisosiale personlighetstrekk (aggresjon etc.). Det er spesielt de faktorene som fører til eller som opprettholder kriminaliteten man ønsker å påvirke gjennom målrettet programvirksomhet.

Andrews m.fl. konkluderer med at en forutsetning for å minske residiv, er at man tilrettelegger program for personer med et høyt kriminelt aktivitetsnivå og kombinerer det med metoder som har som mål å forandre de såkalte "crimonogenetic needs" i en sammenheng som er tilpasset den kriminelles læringsstil. Det legges videre vekt på at strukturerte tilnærminger fungerer bedre enn ustrukturerte. Generelt har strukturerte programmer basert på kognitiv atferdsteori og sosial læringsteori vist seg mest effektive. Det legges også vekt på at effektive programmer bør være multimodale. Det vil si at de retter seg mot flere problemområder (kriminogene faktorer) og at man anvender ulike metoder.

1.6 Kartet - teoretiske tilnærminger

1.6.1 Koordinatene - analytisk rammeverk

Vi har i denne evalueringen anvendt Pål Repstads organisasjonsvariabler som et analytisk rammeverk. Dette innebærer at vi på en mer helhetlig måte søker å forstå avdelingen som et sosialt system.

Når vi betrakter en organisasjon på denne måten, kan vi dele virksomheten opp i forskjellige deler som hver for seg og samlet gir et innblikk i ulike sider ved institusjonen eller avdelingen. Repstad trekker inn seks organisasjonsvariabler:

- Målsetting
- Ideologi
- Teknologi
- Struktur
- Ressurser
- Forholdet til omgivelsene

Hensikten med disse er å vise at:

- Variablene i ulik grad medvirker til å hemme eller fremme måloppnåelse.
- Variablene angir føringer og rammer som påvirker aktørene i institusjonen.
- Variablene påvirker hverandre innbyrdes og gjensidig.
- Variablene hver for seg eller i et samspill vil påvirke kvaliteten på det arbeidet som utføres.

Organisasjonsvariablene er altså et analytisk verktøy som kan hjelpe oss til å se og forstå avdelingens ulike deler hver for seg og i sammenheng. Ved å analysere virksomheten på denne systematiske måten vil man kunne oppdage sammenhenger man ellers ikke ville ha sett.

Den mest hensiktsmessige måten å anvende organisasjonsvariablene på, er å ta utgangspunkt i målene for så å undersøke om de andre sidene (variablene) ved avdelingen enten fremmer eller hemmer at målene nås.

1.6.2 Ekvidistanse og målestokk - teoretiske perspektiver

Evalueringen bygger dessuten på ulike teoretiske tilnærminger om organisasjoner og institusjoner, roller og tilpasningsstrategier, behandling og fengsel. Disse blir her kort referert for å vise hvilke ”briller” vi har hatt på oss i vår tilnærming til feltet, og blir nærmere beskrevet i den integrerte empiriske analysen underveis i rapporten.

For å få et grep om hvordan samarbeidet mellom to ulike organisasjoner – Tyrili og fengselet – har påvirket innholdet på Stifinner’n, og hvordan forventninger i omgivelsene innvirker på gjennomføringen av de ulike elementene, har vi trukket veksler på det som kalles nyinstitusjonell organisasjonsteori. Scotts begreper om regulerende, normative og kognitive føringer er sentrale for å forstå en organisasjons innhold og virkemåte (Scott 1987, 1995). Begreper som tilkopling, frakopling, sammensmelting og skinntilpasning kan si oss noe om hvordan en organisasjon og dens “bakkebyråkrater” forholder seg til normer og forventinger i omgivelsene (Røvik 1998).

Roller er et annet begrep som kan belyse hvordan de ansatte fra to ulike kulturer – fengsel og behandling – samarbeider i en organisasjon (Østerberg 1997). De to ansattgruppene har ulike rollesett knyttet til hhv. det å være fengselsbetjent og det å

være miljøarbeider, og spørsmålet er hvordan dette virker inn på samarbeidet. Goffmans (1967) begrep om rolledistanse, om å kunne overskride rollen, vil også hjelpe oss her.

Dessuten kan Goffmans (1967) begreper om institusjonalisering av roller i totale institusjoner, om tilskrevet og ervervede rolle, og således mulighet for motstrategier, gi innsikt i de innsattes holdninger og vurderinger. Ugelvik (2011) tar dette videre i sin studie av innsatte varetektsfanger, der han særlig er inspirert av Foucaults studerer makt og motstand, disiplinering og subjektiviseringsprosesser. Vi vil ikke drøfte slike strategier og prosesser inngående hos de innsatte, men disse tilnærmingene vil være en hjelp til å forstå hvordan stifinnerne forholder seg til den kulturkampen som utspilles mot Stifinner'n, der man søker å bryte med fangekulturens vektlegging av taushet og lojalitet ved å framheve ærlighet og kameratstøtte som viktig i rusbehandling. Er f.eks. tilslutningen til tyrilikulturen en tilpasnings- eller motstrategi på Stifinner'n? Ulike institusjonaliserte forventinger i omgivelsene gir kanskje andre måter å yte motstand på for den innsatte på Stifinner'n enn i en varetektsavdeling (jfr. Ugelviks objekt for feltstudien).

Dette kan lede oss videre til Mertons (1968) vektlegging av hvordan den enkelte ut fra sine forutsetninger har ulike strategier for å tilpasse seg den institusjonaliserte målstrukturen i et samfunn – hva som er ettertraktelsesverdig – og de aksepterte og legale midlene for å nå disse målene. Den kriminelle blir denne sammenheng sett på som en innovatør som bryter med de legale midlene for å nå målet om økonomisk suksess, mens den rusavhengige er en som har trukket seg tilbake og forkastet både det institusjonaliserte målet og de aksepterte midlene. Hvordan plasserer stifinnerne seg i forhold til disse ulike tilpasningstrategiene?

1.7 Struktur på rapporten og leserveiledning

I neste kapittel skal vi kort presentere rammene, organiseringen og innholdet på Stifinner'n, mens vi i kapittel tre tar for oss kvalitetsforbedringsarbeidet ved Stifinner'n, herunder Håndboka og brukerundersøkelsene. I kapittel fire drøfter vi vår første problemstilling – hvem er stifinnerne? – ved hjelp av registerdata fra KOMPIS/BOOKING, intervjuene og annen tilgjengelig statistikk. I kapittel fem presenterer vi grundig de innsattes vurdering av innholdet på og organiseringen av Stifinner'n, og hvorvidt de ulike elementene har bidratt til å forberede og motivere dem for etterfølgende behandling. De ansattes vurdering av de samme områdene presenteres i kapittel seks, men her drøfter vi mer grundig de organisatoriske forholdene, blant annet hvordan de ansatte ser på ledelse og struktur ved Stifinner'n. I kapittel sju presenteres informasjonen fra intervjuene med stifinnerne som var i etterfølgende behandling (på Tyrili omtales disse som elever), og de ansatte (ledere i tyriliterminologien) ved behandlingsenhetene. Her drøfter vi problemstilling fire om Stifinner'n bidrar til å gjøre de innsatte klare for etterfølgende behandling. Deretter drøfter vi samarbeidet mellom Tyrili og Oslo fengsel i et relativt kort kapittel. Kapittel ni er en gjennomgang av residivtallene fra stifinnerne slik de kommer fram i registerdataene, og der disse tallene blir sett i forhold til residivtallene fra en sammenlignbar gruppe innsatte. Til slutt, i kapittel ti, oppsummerer vi funnene, konkluderer og kommer med våre anbefalinger til forbedringsområder.

Rapporten er omfattende med mye informasjon fra de ulike informantgruppene og datakildene. Vi har valgt å ta mye av drøftingen av datamaterialet underveis i rapporten. Til slutt i hvert kapittel har vi derfor en kort oppsummering av hovedtrekkene fra drøftingen og analysen av empirien i kapitlet. Disse delene utgjør det sammendraget som kommer i starten av rapporten. Den som ønsker et raskt innblikk i hovedfunnene i rapporten, kan følgelig konsentrere seg om sammendraget, evt. supplert med oppsummerings- og konklusjonskapitlet.

2 Hva er Stifinner'n i dag?

Stifinner´n har et eget hus som ligger mellom blokkene på avdeling B i Oslo fengsel

2.1 Beskrivelse av Stifinner´n

Stifinner´n er en avdeling som ligger i Oslo fengsel og er et tilbud til innsatte som ønsker å gjøre noe med rus- og avhengighetsproblemet sitt. Målgruppen er nærmere spesifisert mannlige rusavhengige innsatte med en gjenstående soningstid på 5-12 måneder[6]. Den ideelle lengde på oppholdet regnes for å være fra fire til seks måneder. Innsatte som ikke kan klareres for straffegjennomføring med lavt sikkerhetsnivå, som ikke kan bidra i fellesskapet, som er dømt for sedelighetskriminalitet, eller som ikke kan snakke norsk, er ikke aktuelle for deltakelse på Stifinner´n. Ved fullt belegg består avdelingen av 19 innsatte.

Tiltaket er et samarbeid mellom Oslo fengsel og Tyrilistiftelsen. Samarbeidet er også forankret departementalt mellom Helse og Justis og innebærer blant annet at Tyrili får dekket lønnskostnadene til sine ansatte på Stifinner´n av Helsedirektoratet. Avdelingen er godt bemannet i forhold til det som er vanlig på en fengselsavdeling og består av fem tyriliansatte og 15 som er ansatt av Oslo fengsel. Avdelingen ledes av en fengselsinspektør med fengselsfaglig bakgrunn som har et helhetsansvar, og en psykolog ansatt av Tyrili, som har et spesielt ansvar for det faglige innholdet.

I 2010 ble det utarbeidet en håndbok som i tillegg til å skriftliggjøre bidro til systematisere og utvikle det faglige innholdet på avdelingen. Den videre beskrivelse av Stifinnern´s mål, ideologi, innhold og struktur er i stor grad hentet derfra. I tillegg ble det utviklet brukerundersøkelser for å måle kvaliteten på den jobben som gjøres på avdelingen (se kapittel 3.2).

6 I 2011 var den gjennomsnittlige soningstiden på Stifinner´n fire måneder. (kilde: Årsberetning Stifinner´n 2011

Målet for avdelingen er å gi stifinnerne en mulighet til å øke sin livsmestring uten å være styrt av rus og kriminalitet[7]. Dette innebærer å starte en endringsprosess som videreføres i behandling utenfor fengselet. Tanken er at de innsatte skal sone siste del av dommen i behandlingsinstitusjon på § 12[8].

Som delmål skal de innsatte utvikle ferdigheter i forhold til å kunne reflektere over egne holdninger og verdier, lære å ta ansvar for egne valg, bidra til at de får tro på at det nytter å endre seg og å etablere mer hensiktsmessige relasjoner til andre mennesker.

Som et pedagogisk grep er oppholdet på Stifinner´n delt opp i tre perioder med ulike mål. I inntaksperioden er målet å ta i mot den innsatte på en god måte i tillegg til å kartlegge problemer og ressurser. I mellomperioden er målet å skape gjensidig tillit og tro på endring slik at stifinnerne kan nå sine individuelle utviklingsmål. Målet for avslutnings- og videreføringsperioden er å evaluere og avslutte oppholdet på en god måte, samt eventuelt å få til en god overføring til videre behandling.

I tillegg til målene kan man si at ideologien, menneskesynet og verdiene er svært grunnleggende og styrende for den faglige virksomheten på Stifinner´n. Metodikken baserer seg i stor grad på det en kan kalle en tyrilitenkning, men altså innenfor fengselets rammer. Menneskesynet er grunnleggende humanistisk og består av følgende postulater: "Alle mennesker bærer i seg muligheten for forandring, mennesket er unikt, mennesket er sosialt, familien er grunnleggende for vår identitet og mennesket påvirkes av materielle, økonomiske og kulturelle forhold i samfunnet." Verdiene gir både retning for innholdet, men er også samtidig en del av innholdet på Stifinner´n. De brukes aktivt i det daglige i for eksempel samtalegrupper. Stifinnern´s verdier er: Ærlighet, ansvar, kameratstøtte, tillit, endring og toleranse.

Hva er så Stifinnern´s innhold? Ifølge håndboka er felleskapet selve bærebjelken i det metodiske arbeidet. Felleskapet skal legge rammer for trygghet, ærlighet og avstand til rus og kriminalitet. Hverdagen skal være en treningsarena for å lære, prøve ny kunnskap, forholde seg til menneskene rundt seg på en annerledes måte enn gjennom rusavhengigheten, møte motstand, oppleve mestring, samarbeide og få og gi tilbakemeldinger. Fellesskapet dreier seg ikke bare om innsatte, men også om samhandlingen mellom innsatte og ansatte.

En annen viktig bærebjelke er kontaktpersonarbeidet som skal sikre at de innsatte skal få individuell oppfølging. Kontaktpersonene gjennomfører kartlegging av innsattes problemer og ressurser og bistår den innsatte med å utarbeide en utviklingsplan. I tillegg

7 Målet er identisk med Tyrili´s målsetting

8 En fordel ved å være på Stifinner´n er at innsatte som overføres til behandling i Tyrili på § 12 prioriteres i forhold til ventelisten. Dette gjelder imidlertid ikke de som overføres til andre behandlingsinstitusjoner.

er kontaktpersonen et bindeledd mellom den innsatte og resten av fengselet og til hjelpeapparatet utenfor fengselet.

Samtalegrupper er også et viktig verktøy på Stifinner´n. Målet er å få deltakerne til snakke om seg selv og dele erfaringer, tanker og følelser med andre. I 2011 var samtalegruppene tredelt: En ”Her og nå”- gruppe for nye stifinnere, ”Veien videre” for dem som har vært en tid og en egen gruppe for dem som har spesielle problemer knyttet opp mot rus og vold”. (Haugen 2011: 13)

Arbeidslagene har som målsetting å gi stifinnerne samhandlingstrening og øvelse i struktur, utholdenhet, samarbeid, konfliktløsning og kommunikasjon samt ferdighetstrening og nyttige mestringsopplevelser. Arbeidslagene opererer både innenfor og utenfor fengselsmurene.

På Stifinner´n har man også tradisjoner for å dra på turer. Man gjennomfører blant annet innkjøringstur samt sommerleir og snøbrettleir i samarbeid med Tyrili. Turene har flere formål, men noe av det mest sentrale er å skape trygghet og samhold mellom innsatte og mellom innsatte og ansatte som igjen er en (av flere) forutsetning for at endring skal kunne finne sted.

I tillegg til de ovennevnte momentene trenes det på hva som skal skje den dagen soningen er over. Aktiviteter i og utenfor murene, permisjoner og frigang er derfor også viktige deler av det metodiske arbeidet på Stifinner´n.

2.2 Noen nøkkeltall for 2011[9]

For ytterligere å gi et bilde av Stifinnern´s virksomhet presenterer vi her noen nøkkeltall hentet fra årsberetningen 2011. En del av disse opplysningene vil bli nærmere analysert og drøftet i neste kapittel (”Hvem er stifinnerne?”).

I løpet av 2011 var det i alt 75[10] innsatte på Stifinner´n. Gjennomsnittsalderen var i underkant av 32 år. Ni av ti var norske statsborgere av norsk opprinnelse. De resterende var norske statsborgere av utenlandsk opprinnelse. Ca. to tredeler rekrutteres fra Oslo fengsel. De resterende kommer i hovedsak fra østlandsområdet. I underkant av en tredel hadde vært på Stifinner´n før og svært mange (nesten åtte av ti) hadde tidligere behandlingserfaring. Når det gjelder skolegang har sju av ti grunnskole som høyeste

9 Haugen 2012 Årsberetning.

10 Dette tallet (75) inkluderer de som startet i tiltaket i 2010 (19) og de som fortsatte i 2012 (18). I årsrapporten er sistnevnte gruppe utelatt for å unngå dobbeltregistrering. Antallet årsberetningen bruker som beregningsgrunnlag er derfor 57 personer.

utdanning. De rusmidlene flest oppga som hovedrusmiddel[11] var amfetamin, fulgt av cannabis og opiater. Gjennomsnittlig domslengde[12] var 17 måneders fengsel.

Den korteste dommen var på fem måneder mens den lengste var på tre år og sju måneder. Når det gjelder hovedlovbrudd[13] i den aktuelle dommen, hadde over halvparten narkotika som hovedlovbrudd. En fjerdedel hadde ran mens de resterende hadde vold eller vinning som hovedlovbrudd. De fleste var imidlertid dømt for flere forhold og tre firedeler hadde vinning som en del av dommen. Den gjennomsnittlige oppholdstiden på Stifinner´n var på litt over fire måneder.

Ca. to tredeler (38 personer) av de innsatte ble overført til behandling i heldøgnsinstitusjon. De fleste (31) av disse ble overført til Tyrili. Litt over halvparten (54 %) av alle innsatte på Stifinner´n ble overført til behandlingsinstitusjon etter Straffegjennomføringslovens § 12.

I løpet av året rømte tre personer i forbindelse med felles fremstilling. 20 av de innsatte hadde en eller annen form for svikt eller brudd i 2011 mens de var på avdelingen. I tillegg hadde ti personer brudd under § 12-soningen. Til sammen hadde altså omtrent halvparten av Stifinnerne ett eller flere brudd i løpet av året. Elleve av de innsatte ble tilbakeført til en annen avdeling på Oslo fengsel.

11 Her oppga de fleste to eller flere stoffer som hovedrusmiddel

12 De fleste hadde sittet en stund i fengsel for de kom til Stifinner´n og de fleste hadde både en ubetinget og en betinget dom.

13 De fleste er dømt for flere forhold. Hovedlovbruddet er det forholdet som har lengst strafferamme.

3 Kvalitetsforbedringsarbeid

3.1 Håndbok som et redskap i kvalitetsforbedring

Etter omorganiseringen i 2008 tok ledelsen i Tyrilistiftelsen initiativ til at det skulle utarbeides en ny og revidert håndbok for Stifinner´n og at det skulle utvikles brukerundersøkelser. Avdelingen hadde gjennom mange års arbeid utviklet arbeidsmåter og rutiner for rusbehandling i fengsel. Ambisjonen med håndboka var å skriftliggjøre, systematisere og videreutvikle det faglige innholdet. Målet var at den skulle kunne brukes som et redskap i det daglige arbeidet og at den skulle gi informasjon til samarbeidspartnere om det faglige innholdet på Stifinner´n. Håndboka gir en oversikt over målsettinger, målgruppe, ideologi, behandlingsmessig innhold samt regler, bestemmelser og rutiner på Stifinner´n. Som et pedagogisk virkemiddel er oppholdet på Stifinner´n delt inn i tre ulike perioder med egne formulerte målsettinger. Dette er inntaksperioden, mellomperioden og avslutnings- og videreføringsperioden (se også forrige kapittel).

For hver periode presenteres arbeidsoppgavene i en tenkt kronologisk rekkefølge. Beskrivelsen av arbeidsoppgavene har følgende struktur:

Mål:	Hensikten med arbeidsoppgaven – hva man ønsker å oppnå
Hvordan?	Beskrivelse av hvordan arbeidsoppgaven bør gjennomføres
Hvorfor?	Begrunnelser ut fra mål og ideologi, praksiserfaring, brukerperspektiv, faglige hensyn, lover og regler

3.2 Brukerundersøkelse som et redskap i kvalitetsforbedring

I 2009 ble det, som et ledd i fagutviklingen, utarbeidet brukerundersøkelser for innsatte og ansatte. En arbeidsgruppe bestående av fengsels- og tyriliansatte ble opprettet. Det ble også gjennomført en spørreundersøkelse for å finne ut hva de innsatte selv mente var de viktigste kvalitetsindikatorene på Stifinner´n. I tillegg ble et utvalg av de innsatte tatt med på råd i forbindelse med den endelige utformingen av skjemaet.

Målet med brukerundersøkelsene var "Å forbedre praksis med utgangspunkt i innsattes og ansattes[14] opplevelse av kvalitet i det daglige arbeidet". I håndboka presiseres følgende: "Gjennomføring av denne type undersøkelser innebærer blant annet at ansatte blir evaluert av insatte….. det er viktig å legge vekt på at brukerundersøkelsen er et redskap for kvalitetsforbedring og ikke et redskap for ledelsens kontroll med ansatte" (Danielsen og Haugen 2010: 102).ndersøkelsen ble gjennomført første gang våren 2009 og siden er det gjennomført ytterligere tre målinger, den siste høsten 2011. Brukerundersøkelsene gjennomføres nå en gang per år. Skjemaet som deles ut til innsatte og ansatte består av følgende kvalitetsindikatorer:

Grunnverdier

- Rammer/ukeplan
- Menneskelig kontakt
- Fellesskapet
- Inntaksperioden
- Turer
- Kontaktpersonarbeid
- Ansvarsgrupper/IP
- Grupper
- Samlinger
- Hjelp med fysisk og psykisk helse
- Aktiviteter
- Møter
- Resultater
- Organisatoriske forhold

14 De ansatte svarer på de samme indikatorene som de innsatte (med visse omformuleringer). De blir bedt om å gi en vurdering av i hvilken grad de mener at innsattegruppen er tilfredse med tjenestekvaliteten på de aktuelle områdene, altså om de innsatte er fornøyde med den jobben de ansatte gjør. Indikatoren "organisatoriske forhold" er det bare de ansatte som besvarer.

"Hver av disse kvalitetsindikatorene består av påstander (delindikatorer) som til sammen skal kunne gi informasjon om tjenestekvaliteten på området.» (Danielsen og Haugen 2010: 102).

Respondentene blir så bedt om å ta stilling til i hvilken grad de er enige/uenige i de ulike påstandene etter en skala fra 1-4. Etter at skjemaene for innsatte og ansatte er fylt ut beregnes gjennomsnittsscoren for hovedområdet og for delindikatorene. Resultater over 3,3 regnes som gode mens scorer under tre vurderes som en situasjon hvor det bør settes i gang forbedringstiltak. Scorer fra 3,0 til 3,2 ligger i en midtposisjon, og det foretas en vurdering i hvert enkelt tilfelle. Etter at målingene er gjennomført og analysert, presenteres resultatene for innsatte og ansatte og det blir diskutert og planlagt hvilke forbedringstiltak som bør gjennomføres. Det påpekes i håndboka at det må skrives referat fra disse møtene hvor det framkommer hvilke områder som skal forbedres, hvem som skal gjøre det og når det skal skje. Det forslås videre at Deming´s kvalitetshjul (se under) bør anvendes for ytterligere å sikre at kvalitetsforbedringsarbeidet blir mer systematisk gjennomført.

Kvalitetshjulet

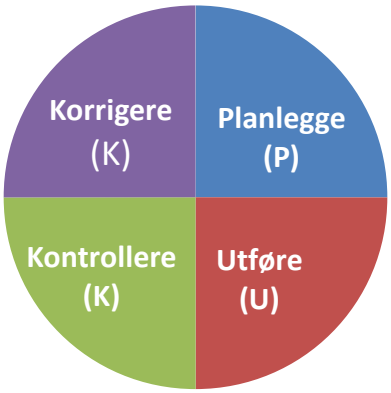

Hjulet kan forklares på følgende måte: Etter å ha valgt forbedringsområder starter man planleggingen av hvordan dette skal gjennomføres. Man må videre sørge for at det valgte tiltaket utføres slik det er planlagt. Så er tidspunktet kommet for å kontrollere at forbedringstiltaket har gitt de ønskede resultater (for eksempel ved en ny brukerundersøkelse). Hvis man ikke har oppnådd det man ønsket, kan det være nødvendig å korrigere kursen for så eventuelt å starte på en ny runde i sirkelen. Det er helt sentralt at hele denne prosessen skriftliggjøres slik at man kan videreføre lærdom om hva som gikk bra og hva som ikke gikk bra.

3.3 Resultater fra brukerundersøkelsene 2009-2011

Det er gjennomført i alt fire omganger med brukerundersøkelser siden oppstarten våren 2009. Første året ble det gjennomført to målinger, mens det ble foretatt en måling i 2010

og en måling i 2011. Undersøkelsene gjennomføres som en tverrsnittsundersøkelse ved at skjemaene deles ut til alle innsatte og ansatte på et bestemt tidspunkt. Hver enkelt undersøkelse sier dermed noe om situasjonen der og da og kan ikke si noe om stabilitet eller endringer over tid. Hvor lenge de innsatte har vært på Stifinner´n ved måletidspunktet, vil også i stor grad variere.

Det er ikke usannsynlig at resultatene i denne type undersøkelser kan påvirkes av ulike typer mer eller mindre tilfeldige hendelser. Av ulike grunner kan stemningen på avdelingen være enten bedre eller dårligere ved måletidspunktet enn det som er vanlig. I denne sammenheng har vi derfor valgt å presentere resultatene fra de fire målingene samlet, delvis for å få flere respondenter og delvis for å motvirke slike tilfeldige svingninger som beskrevet over.

I alt 67 innsatte har fylt ut skjemaene. 8 % av dem var under 25 år, 52 % var fra 25 til 35 år mens 40 % var over 35 år på intervjutidspunktet. Ca. en femtedel av de innsatte hadde vært på avdelingen mindre enn en måned, mens tre firedeler hadde vært der mellom en til sju måneder. Ca. en tredel hadde vært på Stifinner´n tidligere. Av dem som hadde vært på avdelingen mer enn fire måneder hadde 19 av 20 deltatt på ansvarsgruppemøter, mens 15 av 20 hadde påbegynt arbeidet med Individuell plan. Når det gjelder de ansatte er det fylt ut 69 skjemaer. 54 % av skjemaene ble fylt ut av menn og 46 % av kvinner. 70 % av de ansatte hadde jobbet på Stifinner´n i mer enn to år ved intervjutidspunktet.

Tabell 1 viser scorene på hovedindikatorene for innsatte og ansatte i perioden 2009 til 2011(se neste side). Hva sier så resultatene? Hvis vi ser på vurderingene til de innsatte først, ser vi at scorene er høyest på områdene turer, aktiviteter, grupper, grunnverdier og ansvarsgruppe/IP. I tillegg har de innsatte en høy score på resultatindikatoren (se også Tabell 2). De laveste scorene finner vi på hovedindikatorene arbeidslag, hjelp med fysisk og psykisk helse, rammer/ukeplan, samlinger og kontaktpersonarbeid.

De ansatte[15] scorer høyt på mange av de samme områdene som de innsatte. På noen av områdene gir de også en noe høyere vurdering enn det de innsatte gjør. Forskjellen er særlig stor når det gjelder «menneskelig kontakt» (3,6/3,2). På ett område gir de ansatte en vesentlig lavere score og det er når det gjelder «resultater» (3,2/3,5) De ansatte scorer som de innsatte lavest på arbeidslag og hjelp med fysisk og psykisk helse. I tillegg scorer de lavt på organisatoriske forhold.

Turer og aktiviteter får høy score av begge grupper. Når det gjelder turene kan det se ut som det er stor grad av enighet i at de bidrar til at de innsatte får en god start på oppholdet og at de dessuten medvirker til å bedre samholdet mellom innsatte og mellom innsatte og ansatte. Det var også stor enighet om at turene ga god trening i samarbeid.

Tabell 1: Gjennomsnittsscorer hovedindikatorer innsatte og ansatte i perioden 2009-2011

Kvalitetsindikatorer	Innsatte	Ansatte
Turer	3,6	3,8
Resultater	3,5	3,2
Aktiviteter	3,4	3,5
Grupper	3,3	3,5
Grunnverdier	3,3	3,3
Ansvarsgrupper/IP	3,3	3,3
Fellesskapet	3,2	3,4
Inntaksperioden	3,2	3,1
Menneskelig kontakt	3,2	3,6
Møter	3,2	3,2
Kontaktpersonarbeid	3,1	3,3
Samlinger	3,1	3,2
Rammer/ukeplan	3,1	3,2
Hjelp med fys/psyk helse	3,0	3,1
Arbeidslag	2,8	2,9
Organisatoriske forhold[16]		2,9

Begge grupper er også enige om at aktivitetene bidrar til økt trivsel, at de er en viktig avveksling i hverdagen og at de bidrar til å gjøre de innsatte tryggere i omgang med andre. At aktivitetene vil bidra til at innsatte vil få en mer meningsfull fritid etter at behandlingen er ferdig og at aktivitetene ofte blir valgt med utgangspunkt i innsattes interesser, får noe lavere score hos begge grupper.

"Arbeidslag" får lav score både av innsatte og ansatte. De delindikatorer som får de dårligste tilbakemeldingene i begge grupper er: "I arbeidslaget får jeg meningsfulle arbeidsoppgaver" og "Her på Stifinner´n har vi en passe mengde arbeidsoppgaver."

Også indikatoren "Hjelp med fysisk og psykisk helse" får lav score av begge grupper. Det viser seg at det er stor grad av enighet mellom innsatte og ansatte om at følgende

16 Det er kun de ansatte som blir spurt om organisatoriske forhold.

delområder ikke fungerer særlig tilfredsstillende: “Jeg er fornøyd med mulighetene for å få hjelp med min fysiske helse.”, ”Jeg er fornøyd med mulighetene for å få hjelp med min psykiske helse.” og “Jeg er fornøyd med tilgangen til å snakke med psykolog.”

Området “organisatoriske forhold” (som bare blir besvart av de ansatte) har som vi ser over, en relativt lav gjennomsnittsscore (2,9). De delindikatorer med dårligst resultater var: «De ansatte får den veiledning de har behov for i forhold til å jobbe som kontaktperson» (2,4), «Bygningens standard og lokalenes utforming er godt tilpasset Stifinnern´s oppgaver» (2,5), « Turnusordningen er godt tilpasset innhold og arbeidsoppgaver på Stifinnern´n» (2,6) og «Stifinner´n har et godt tilbud om kompetanseutvikling/videreutdanning» (2,7).

I tillegg var det relativt lave scorer på en del av områdene som måler lederoppgaver. Dette gjaldt særlig: «Ledelsen gir tydelige tilbakemeldinger og veiledning om kvaliteten på utført arbeid» (2,6), «Ledelsen er synlig og tydelig til stede (2,7), «Ledelsen motiverer oss til å nå Stifinnern´s målsettinger» (2,7) og «Ledelsen er gode til å organisere arbeidsoppgaver og delegere ansvar» (2,8). Det er imidlertid viktig å påpeke at det har blitt gjort en ganske stor forbedring på disse områdene fra første måling i 2009 til siste måling i 2011 (stigning i gjennomscorene på mellom 0,4 og 0,6). Ledelsen scorer dessuten relativt høyt på området: «Ledelsen har god faglig kompetanse» (3,4). De beste scorene under organisatoriske forhold, er i tillegg til ledelsens kompetanse, mellommenneskelig arbeidsmiljø (3,3) og indikatoren «Teamansvarlig har god oversikt over den enkelte stifinners utviklingsmål» (3,3).

Etter denne gjennomgangen av innhold og organisering kan det være interessant å se på innsatte og ansattes vurdering av hvilke resultater som oppnås på avdelingen[17]. Resultatindikatoren består, som vi kan se i tabellen på neste side, av Stifinnern´s hovedmål (1 og 2) og delmål (3-6) i tillegg til indikatorene om man er aktiv og engasjert i egen behandling (7) og om man har tro på at man vil nå sine utviklingsmål (8).

De innsatte har stor tro på at de vil oppnå det som er hovedmålet (påstand 1 og 2) for Stifinner´ns virksomhet: Både at oppholdet vil bidra til at livet vil bli mindre preget av rus og kriminalitet (3,6) og at oppholdet har bidratt til at de er bedre forberedt til videre behandling (3,5). De fire neste påstandene (påstandene 3-6) refererer til Stifinner´ns delmål. Her ser vi at de innsatte scorer høyt på påstandene om at de har økt sine evner til å ta ansvar for egne valg og at de har fått større tro på at det nytter å endre seg (begge 3,5), mens de scorer noe lavere på påstandene om at de har endret holdninger og verdier (3,2) og at de har blitt bedre til å omgås andre mennesker (3,1). De innsatte scorer videre svært høyt på påstandene om at de har vært aktive og engasjerte i egen behandling (3,7) og at de vil nå sine utviklingsmål (3,7).

[17] De innsatte har gitt sin vurdering av hva de har oppnådd/vil oppnå, mens de ansatte vurderer innsattes grad av måloppnåelse på de samme områdene.

Tabell 2: Resultater

Nr.	Indikatorer	Resultater innsatte	Resultater ansatte
1	Oppholdet på Stifinner´n vil bidra til at livet mitt blir mindre preget av rus og kriminalitet	3,6	3,1
2	Oppholdet på Stifinner´n har bidratt til at jeg er bedre forberedt til videre behandling	3,5	3,5
3	Under oppholdet på Stifinner´n har jeg økt min evne til å ta ansvar for egne valg	3,5	3,1
4	Under oppholdet på Stifinner´n har jeg fått større tro på at det nytter å endre seg	3,5	3,3
5	Under oppholdet på Stifinner´n har jeg endret mine holdninger og verdier	3,2	3,0
6	Under oppholdet på Stifinner´n har jeg blitt bedre til å omgås andre mennesker	3,1	3,4
7	Jeg har vært aktiv og engasjert i min egen behandling	3,7	3,0
8	Jeg har tro på at jeg vil nå mine utviklingsmål	3,7	3,1
9	Samlet score for hovedindikatoren	3,5	3,2

Som vi kan se i tabellen, kan det se ut som at de innsatte har større tro på hva de har oppnådd/vil oppnå med oppholdet enn det de ansatte har. Den samlede gjennomsnittsscoren på resultatindikatoren (9) er henholdsvis 3,5 for innsatte og 3,2 for ansatte. De ansatte scorer lavere på alle påstandene med unntak av påstandene om at oppholdet bidrar til at innsatte er bedre forberedt til videre behandling og at oppholdet fører til at de blir bedre til å omgås andre mennesker.

3.4 Hvordan fungerer kvalitetsforbedringsarbeidet?

Hensikten med å utvikle en håndbok for Stifinner´n var som vi så i kapittel 3.1, å skriftliggjøre, systematisere og utvikle det faglige innholdet. Målet var særlig at den skulle kunne anvendes som et redskap i det daglige arbeidet.

I hvilken grad kjenner så de ansatte til innholdet i håndboka på Stifinner´n? Under intervjuet med de ansatte svarte 14 av 15 at de gjorde det i stor eller i svært stor grad. På spørsmål om hvor ofte den ble brukt svarte to at de brukte den ofte, ti brukte den av og til mens tre brukte den sjelden. Det kom også fram at nesten tre firedeler av de ansatte hadde brukt den i forbindelse med opplæring av nytilsatte og over halvparten i forbindelse med avklaring av problemområder. En firedel hadde brukt den i forbindelse med kontaktpersonjobben. Få hadde anvendt håndboka i planlegging av eller i daglige aktiviteter.

I brukerundersøkelsene framkom det at de ansatte i gjennomsnitt var litt mer enn delvis enige (3,2) i at håndboka er et nyttig verktøy som blir brukt aktivt i hverdagen og i gjennomsnitt litt mindre enn delvis enige (2,9) i at det som står i håndboka følges opp av ledelsen.

De ansatte kjenner altså i stor grad til innholdet i håndboka. De fleste bruker håndboka av og til, og de områdene der den brukes oftest til er opplæring av nyansatte og avklaring av problemområder. Den oppleves delvis også som et nyttig verktøy. Målet om at håndboka skulle anvendes i det daglige ser altså ut til å være delvis nådd. Et problem de ansatte gir tilbakemelding om er at innholdet i håndboka kunne ha vært bedre fulgt opp av ledelsen.

På Stifinner´n har det, som vi så i kapittel 3.2, vært gjennomført fire brukerundersøkelser i løpet av de siste tre årene. Dette er altså en metodikk som blir prioritert og som det anvendes tid og ressurser på. Et spørsmål man kan stille seg, er om dette gir avkastning med hensyn til forbedring av innholdet på avdelingen. For å finne mer ut av dette stilte vi først et spørsmål til de ansatte om hvordan de syntes brukerundersøkelsene fungerte, for så å spørre om i hvilken grad de opplevde at brukerundersøkelsene bidro til å forbedre praksis.

På det første spørsmålet fordelte svarene seg i tre kategorier. En gruppe av respondentene (litt under halvparten) syntes at brukerundersøkelsene fungerer bra, en gruppe syntes det fungerer ok, men at de følges for lite opp, og en gruppe som ikke syntes at de fungerte særlig bra.

Noen typiske kommentarer om brukerundersøkelsene:

<u>Fungerer bra/følges opp</u>:

- Det synes jeg fungerer bra – gir en god pekepinn på hva vi må skjerpe oss på og hva vi er gode på – nyttig
- Jeg synes det fungerer veldig bra - en god måte å finne ut hvordan det fungerer – da ser man hva man trenger å forbedre og hva man kan si seg fornøyd med – det er også en fin måte å måle samarbeidet mellom innsatte og ansatte.
- Synes det er superspennende å se hva innsatte mener om oss, synes resultatene er troverdige.
- Ser hva som fungerer og ikke fungerer – i en undersøkelse kom kontaktpersonordningen dårlig ut og så ble det gjort noe – det samme gjaldt grupper og stifinnerutdanningen.

- Vi får aha-opplevelser om hva innsatte mener om oss, som kan bidra til at vi kan legge trykket på det vi er enige om.

Fungerer ok, men følges for lite opp:

- Det er bra når vi gjør det, men det følges ikke opp – etter presentasjonen gjøres det lite
- Det er ok at det blir gjort – fungerer bevisstgjørende, og så synes jeg vi jobber for lite systematisk med resultatene.
- Vi klapper oss på skulderen når noe er bra, men det som er dårlig blir det ikke gjort noe med.
- Ser hva som er feil, men hva skal vi gjøre med det? – det skjer sjelden noe konkret. Det blir satt av liten tid til å jobbe med det.

Fungerer ikke/er ikke viktig:

- Det der har jeg ikke mye tro på – mye jobb for lite.
- Jeg liker ikke sånn i det hele tatt. Blir usikker når jeg leser spørsmålene, klarer ikke å skille de godt nok. Vanskelig å svare riktig.
- Føler meg ikke så veldig engasjert i det, ofte at det ender opp i midten, noe med formuleringen av spørsmålene…- for de innsatte er det fornuftig og at de får vite resultatene. Holder med en gang i året.

Bidrar så brukerundersøkelsen til praksisforbedring? I Tabell 3 ser vi at over halvparten mener at den gjør det i noen grad. Litt under en tredel mente at den gjør det i liten grad mens to mente at den bidrar i stor grad.

Tabell 3: Ansattes opplevelse av om brukerundersøkelsene bidrar til å forbedre praksis

Vurdering	N	%
Ikke i det hele tatt	0	0
I liten grad	4	29
I noen grad	8	57
I stor grad	2	14
I svært stor grad	0	0
I alt	**14**	**100**

Som en oppsummering kan vi altså si at personalgruppen er delt når det gjelder synet på brukerundersøkelsene. En gruppe mener de fungerer bra og at de i en viss grad bidrar til å forbedre praksis. En gruppe mener at det for så vidt er bra med brukerundersøkelser, men at de følges for lite opp. En siste gruppe som utgjør en fjerdedel av personalgruppen, er mer skeptiske til metodikken. Det kan synes som om det fra ledelsens side burde jobbes mer systematisk med å følge opp resultatene av brukerundersøkelsene. Opplegget slik det er foreslått i håndboka med å skriftliggjøre hvilke områder som skal forbedres, hvem som er ansvarlig og når det skal skje, gjennomføres bare delvis i praksis. I løpet av de fire målingene er det kun skrevet ett slikt referat (høsten 2010). Kvalitetssirkelen anvendes heller ikke på en systematisk måte. Hvis man skal bruke ressurser på å gjennomføre brukerundersøkelser med formålet å oppnå kvalitetsforbedring, er det særlig på disse områdene man må forbedre seg.

En ting er jo for så vidt hva de ansatte mener om dette, en annen innfallsvinkel til å finne ut om brukerundersøkelsene har bidratt til praksisforbedring, er å se på om konkrete forbedringstiltak har gitt resultater. Vi vil her gi to konkrete eksempler. Det første handler om kontaktpersonordningen. Etter første måling våren 2009 ble det bestemt at det skulle satses mer på kontaktpersonordningen som hadde fått en gjennomsnittsscore på 3,0. Det foreligger ikke noe skriftlig på hva som ble foretatt av tiltak, men ved neste måling hadde scoren steget til 3,4. Etter dette sank scoren til 3,2 (H. 2010) og deretter til 2,9 ved siste måling (H.2011). Det kan altså se ut som om de tiltak og prioriteringer som ble satt i verk etter den første målingen ga umiddelbar uttelling, men hvordan forklare nedgangen ved de to neste målingene? I den siste målingen var resultatet sågar dårligere enn før forbedringstiltakene ble satt i gang. Det kan selvfølgeligvære mange forklaringer på denne oppgangen med påfølgende nedgang. En forklaring kan være den såkalte kontroll- eller Hawtorneffekten, dvs. at oppmerksomheten som følger av det å bli målt, i seg selv fungerer motiverende, noe som igjen bidrar til at "produksjonen" øker. Man kan i så fall tenke seg at denne effekten er sterkest i starten, og at den avtar etter hvert. En annen forklaring kan rett og slett være at det forbedringsarbeidet som ble satt i gang, ikke ble fulgt godt nok opp av ledelsen og at det ikke ble jobbet systematisk nok med dette i den videre driften.

Det andre eksemplet dreier seg om grupper. Høsten 2010 fikk gruppetilbudet en så lav score av de innsatte som 2,9 (en nedgang på 0,6 fra forrige måling). Etter gjennomgangen med innsatte og ansatte samt diskusjon på en fagdag for ansatte, ble det slått fast at dette området måtte forbedres. I notatet som ble utarbeidet er det beskrevet konkrete endringsforslag, og det ble utnevnt ansvarlige. Det var enighet om å legge ned det som heter "Stifinnerutdanningen". Det var også enighet om at gruppetilbudet skulle bestå av en "Her og nå – gruppe" for nye stifinnere, en "veien videre – gruppe" for viderekommende og at Rus/vold-gruppa skulle fortsette som før. Ved neste måling (Høsten 2011) var scoren på grupper økt fra 2,9 til 3,4. Det skal bli spennende å se om dette resultatet vil holde seg på dette høye nivået eller om vi få se en tilsvarende nedgang som vi så på kontaktpersonområdet.

Det er mye som tyder på at anvendelsen av brukerundersøkelser har bidratt til en positiv utvikling av det faglige innholdet på Stifinner´n. Mange av de ansatte opplever at det er nyttig å få tilbakemeldinger fra innsatte på den jobben de gjør. Avdelingen har

imidlertid et utviklingspotensiale når det gjelder måten resultatene fra brukerundersøkelsene følges opp på. Hvis Stifinner´n skal få full effekt av denne metodikken kreves det antakelig en mye mer systematisk oppfølging, særlig fra ledelsens side, og dessuten bør graden av skriftlighet økes betraktelig. I tillegg ville det antakelig ha vært en fordel å øke kompetansen med hensyn til hvordan man skal drive med systematisk kvalitetsforbedringsarbeid på avdelingen.

4 Hvem er Stifinnerne?

I dette kapitlet spør vi: Hvem er stifinnerne? Først presenterer vi kjennetegn ved stifinnere i ulike perioder, fra *prosjektperioden* (de første fire årene), via det vi har kalt *konsolideringsperioden* (1998-2008), til dagens situasjon, det vi kanskje kan kalle *omleggingsperioden* etter at inntaksrutinene og oppholdstiden ble endret i 2008. Dernest drøfter vi om det er endringer i hvem som kommer på Stifinner'n, både med utgangspunkt i informasjon om stifinnerne og med utgangspunkt i de ansattes vurdering. Til slutt sammenligner vi stifinnerne med resten av fangebefolkningen.

4.1 Stifinnerne før og nå

I evalueringen fra *prosjektperioden* summerer Ødegård kriminalitetskarrieren slik: "Stifinnerne er mer belastet enn de øvrige § 12-klientene med hensyn til det man vil betegne som grovere kriminelle handlinger som ikke er relatert til narkotikakriminalitet." (1996: 30). Ødegård finner dessuten at stifinnerne har en tyngre sosial bakgrunn, samt at mange er vevd inn i narkotikakriminalitet med gjeld og fordringer. Har stifinnerne endret seg siden dette? Som vi skal se er mye ved det samme.

Mellom 1996 og 1998 skjedde det større endringer på Stifinner'n; man flyttet til et eget hus ble en egen avdeling i fengselet (C), og betjentene begynte å gå i sivile klær (jfr. forrige kapittel). Flyttingen til eget hus innebar at man ikke hadde innsatte på stifinnerne fra oktober 1997 til mai 1998 da de rehabiliterte lokalene stod klar til bruk. Fra 1999 var Stifinner'n en egen avdeling. Vi har kalt perioden fra restarten i 1998 til 2008 for *konsolideringsperioden* for Stifinner'n. Selv om viktige reformer som rusreformen og innføringen av LAR påvirket arbeidet i denne perioden, var den i hovedsak preget av stabilisering av driften.

4.1.1 Konsolideringsperioden (1998-2008)

Datamaterialet for denne perioden er hentet fra KOMPIS for alle de som var på Stifinner'n fra 1998 til 2008. Det er verdt å merke seg at det at oppholdet i driften i 1997/1998 innebar at relativt få (16) kom inn i 1998, det samme gjaldt også i 1999. Og, som vi vil se nedenfor, skiller inntaket i 1998 seg ut på flere måter når det gjelder kriminalitetsmønster, lengde dom og hvor deltakerne gikk videre etter Stifinner'n.

I Tabell 4 ser vi noen hovedtrekk ved stifinnerne for perioden 1998-2008

Tabell 4: Bakgrunnskjennetegn ved stifinnerne i konsolideringsperioden (1998-2008)

Variabel	Verdier	Kjennetegn
Tidligere opphold på Stifinner'n	Andel av alle personene (291)	8 %
Overført fra (n=242)	Oslo	33 %
	Ullersmo	14 %
	Andre fengsel på Østlandet	24 %
	Fra fengsel resten av landet	10 %
	Tyrili + andre beh.steder	9 %
	Dirkete/fra gata	6 %
Alder (n=313)	Gj.snitt	31 år
	Under 20 år	4,5 %
	21-29 år	38,3 %
	30-39 år	43,4 %
	40-49 år	12,3 %
	Over 50 år	0,6 %
Domslengde (n=307)	Gj.snitt	26 mnd
	Mindre enn ett år	19,2 %
	1-2 år	59,6 %
	3-4 år	14,3 %
	5 år el mer	6,8 %
Type hovedlovbrudd (n=308)	Nark	36,4 %
	Vinning	45,8 %
	Vold	14,9 %
	Annet	2,9 %
Tidligere fengselsopphold (308)*	Gj.snitt antall ganger	2,2
	Andelen ingen	17 %
	Maks antall	16

* Ved siden av tidligere ubetinget fengsling, inkluderes også varetekt og bøtesoning, men ikke straffegjennomføring utenfor fengsel. Opplysningene om tidligere soning før 1998 for de som kom på Stifinner'n i 1999, manglet i registrene. Disse er derfor lagt inn med det gjennomsnittlige antallet tidligere soninger som kom fram for hele datamaterialet

Den gjennomsnittlige alderen på stifinnerne er 31 år der over 80 prosent er mellom 21 og 39 år. Den gjennomsnittlige domslengden er 2 år og 2 måneder, der flertallet (60 prosent) er dømt til mellom 1 og 2 års fengsel, noe som peker mot at enkelte har svært lange dommer (fire hadde 9 år eller mer). Narkotika og vinning er de dominerende lovbruddene, og dernest vold. I gjennomsnitt har stifinnerne drøyt to fengselsopphold (inkludert varetekt og bøtesoning) før det aktuelle soningsoppholdet, noen har så mange som 16 fengselsopphold, mens 17 % ikke hadde vært i fengsel tidligere.

I perioden 1998-2008 var stifinnerne i gjennomsnitt drøyt seks måneder på Stifinner'n (til overføring § 12 eller løslatt).[18] Om vi bare tar for oss de som gikk videre til § 12, som er de sikreste tallene, var 39 prosent på Stifinner'n under 6 måneder, 25 prosent fra seks til åtte måneder, og 36 prosent over åtte måneder.

Tabell 5: Kjennetegn ved utgangen fra Stifinner'n i konsolideringsperioden (1998-2008)

Variabel	Verdier	Kjennetegn
Utgang Stifinner´n (n=308)	Overført § 12	58,4 %
Behandlingssted på § 12	Tyrili	76,7 %
	(Frankmo)	(9 %)
	(Oslo)	(43 %)
	(Mesnali)	(18 %)
	(Sør)	(6 %)
	Andre beh.enheter	22,2 %
Brudd § 12	Brudd § 12	28 %

I tabell 5 ser vi utgangen for stifinnerne. Snaut 60 prosent blir overført til soning i behandlingsinstitusjon (§12). Av disse går over tre firedeler til enheter ved Tyrili, der Tyrili Oslo tar i mot flest, mens resten går til andre behandlingsenheter. Samlet er det omkring 45 prosent av de som er på Stifinner'n som blir overført videre til Tyrili. Det rapporteres om at 28 prosent har brudd på § 12-soningen.

18 Beregnet ut fra inntaksdato på Stifinner'n (avd. C) til overgang § 12/løslatelsesdato. Tallene her er noe usikre siden vi ikke vet om noen evt. ble tilbakeført til lukket avdeling for så å bli løslatt. Og for 37 av enhetene var antall dager mer enn ett år. Ifølge ansatte på Stifinnerne er det kun et par innsatte som har vært der lenger enn ett år sammenhengene. Disse 37 kan derfor være innsatte som har fått nye dommer under oppholdet. Disse 37 er tatt ut av beregningen av lengden på oppholdet.

4.1.2 Omleggingsperioden (2010/2011)

Stifinner'n gjennomgikk som nevnt en relativt omfattende omlegging av driften i 2008, der de gikk over til løpende inntak og noe kortere oppholdstid. Har dette også medført at det er andre innsatte som kommer på Stifinner'n nå enn tidligere? Med utgangspunkt i vår undersøkelse supplert med tall fra årsmeldingene for 2010 og 2011 (Haugen 2011 og 2012), skal vi forsøke si noe om dette.

Vår undersøkelse viser at stifinnerne i gjennomsnitt var 13,5 år da de begynte med narkotika, i hovedsakelig hasj (åtte av ti), noen få oppgir også heroin, kokain og piller. Den gjennomsnittlige alderen for første fengselsdom var 19,5 år, de har alle sonet tidligere (før nåværende soning), drøyt en tredel oppgir mer enn sju ganger, med en samlet soningstid i gjennomsnitt på over fire år (medianen inntil tre år). "Vinning og nark" er det gjennomgående svaret på den vanligste kriminaliteten de har begått, der "vinning" inkluderer innbrudd, bedrageri, ran, biltyveri o.l., og "nark" både besittelse, salg og smugling av narkotika. En tredel oppgir også vold. Omtrent samme mønster kommer fram i årsmeldingen for 2010 (Haugen 2011). Når vi spør om hovedgrunnlaget for den dommen de nå soner, oppgir halvparten vinning, 23 prosent ran, 18 prosent narkotika og ni prosent vold. Åtte av ti oppgir at også andre lovbrudd inngår i domsgrunnlaget. Hovedmønsteret i kriminalitetsbildet er altså at stifinnerne i stor grad er involvert i vinningskriminalitet, en god del i narkotikakriminalitet, men det er også en del som utøver og blir dømt for vold.

Blant stifinnerne som var inne i første halvdel av 2011, oppgir tre-firedeler amfetamin når de nevner rusproblemene de hadde før de skulle inn til soning, tilnærmet den samme andelen trekker fram piller (rohypnol, benzo o.l.), mens halvparten nevner cannabis og kun en fjerdedel heroin. Nesten alle (86 prosent) oppgir å være *storforbrukere* av narkotika.

Stifinnerne har massiv institusjonserfaring, der alle oppgir å ha vært i fengsel før nåværende soning. Videre oppgir nesten to tredeler at de har vært i institusjon tidligere, en stor andel flere enn tre ganger, og det har stort sett vært rusinstitusjoner (70 prosent), mens noen (drøyt en tredel) også trekker fram barnevernsinstitusjoner og et par barne- og ungdomspsykiatrien. Over halvparten har vært i kontakt med barnevernet før fylte 16 år. Stifinnerne har, i tillegg til rusproblemet, på den måten mange av de samme levekårsproblemene som kom fram i levekårsundersøkelsen av innsatte fra 2003 (Friestad og Skog Hansen 2004, jfr. også nedenunder).

Kun én av stifinnerne oppgir å ha vært i arbeid i tiden før soning (resten var arbeidsledige, trygdet e.l.), og snaut fire av ti at de bodde i egen (eid eller leid) bolig. Når det gjelder skolegang og utdanning, kan det se ut som at litt flere av stifinnerne *ikke* har fullført

Den typiske stifinner av i dag

- Norsk
- Voksen
- Mann
- Bosatt i østlandsområdet
- Med tidligere fengselserfaring
- Med tidligere behandlingserfaring
- Lavt utdannet
- Blandingsmisbruker
- Dømt for vinningskriminalitet

grunnskolen, og at det er en del flere som *kun* har fullført grunnskolen, enn i resten av fangebefolkningen (se Friestad og Skog Hansen 2004). Vårt materiale viser at 14 % ikke har fullført grunnskolen mens 59 % har grunnskole som høyeste fullførte utdanning.

Vi ser altså at stifinnerne av i dag (se boks) ikke skiller seg markant ut fra hva Ødegård (1996) beskrev fra prosjektperioden. Men noen forskjeller er det. Nedenfor skal vi mer konkret ta for oss en del av endringstrekkene.

4.2 Endring av den typiske stifinner?

Stifinner'n har vært i drift i 20 år. Har den typiske stifinner endret seg i denne perioden? I tabellen nedenfor har vi, der det er mulig, forsøkt å sammenligne, kjennetegn mellom de som var der i prosjektperioden (1992-96), de som var der i konsolideringsperioden (1998-2008), og de som var der i 2010/11. Siden tallene er hentet fra ulike undersøkelser/datagrunnlag til dels med ulik innsamlingsmåter og kategoriseringer, må vi være forsiktig i tolkningen av tallene. Men en viss pekepinn om utviklingen gir de.

4.2.1 Fengsels- og kriminalitetskarrieren

Vi ser – ikke overraskende – at andelen som har vært ved Stifnner'n tidligere øker med årene. Andelen gjeninnsettelser i fengselet er høy (over halvparten etter fem år), og noen av disse vil igjen søke seg til og få tilbud om plass ved Stifinner'n. Og jo lenger Stifinner'n har eksistert, vil dette gjelde flere. Det ligger dessuten i tenkningen til Tyrili at mange vil trenge flere sjanser for å klare å starte en hensiktsmessig behandling. De første stifinnerne hadde i gjennomsnitt sittet 47 måneder i fengsel før det aktuelle fengselsoppholdet. De som er der nå, har sittet inne omtrent like lenge.[19]

Type hovedlovbrudd varierer. Noe av variasjonen skyldes nok ulike måter å måle hovedlovbrudd på (jfr. stjernepunkt). Vi ser at når de selv oppgir hva som er hovedlovbruddet (i prosjektperioden og i vår undersøkelse), så kommer vinning høyere og narkotika lavere enn når vi kun ser på registerdata (1998-2008 og Årsberetningen for 2011). Dette skyldes nok at vinning inngår i kriminalitetsbildet til det store flertallet av stifinnerne, og at en derfor har en tendens til å overrapportere denne typen forbrytelse ved selvrapportering. Registerdata, der hovedlovbruddet er den forbrytelsen av dem de er dømt for som gir lengst strafferamme, er nok det sikreste sammenlikningsgrunnlaget. Her ser vi at det er flere som har narkotika som hovedlovbrudd og svært få vinning i 2011 sammenlignet med perioden 1998-2008. Denne tendensen bryter med trenden internt i perioden 1998-2008, der andelen med narkotika som hovedlovbrudd går ned og andelen med vold stiger litt (jfr. figur i vedlegg). Er 2011 et unntaksår, eller har trenden

19 Vi hadde prekategoriserte svaralternativer på spørsmålet om samlede tidligere fengselsopphold, slik at det skulle være letter å svare for stifinnerne, men dette gjør at vi ikke direkte kan regne ut gjennomsnittet. Et konservativt anslag er imidlertid omkring 4,5 år, altså 54 måneder.

snudd slik at det er flere stifinnere med narkotika som hovedlovbrudd nå enn tidligere? Dette er vanskelig å si noe sikkert om, og dataene gir derfor lite grunnlag for å trekke klare konklusjoner om endring i kriminalitetsbildet til stifinnerne.

Tabell 6: Noen kjennetegn ved stifinnerne i ulike perioder.

		Prosjekt-perioden	***Konsoliderings-perioden***	***Omleggingsperioden***	
Variabel	**Verdier**	**Ødegård 92-96 (N=42)**	**KOMPIS 98-08 (N=316/291)**	**Årsberetning 2010/11*** (N=102)**	**Vår undersøkelse 2011 (N=22)**
Tidligere opphold på Stifinner'n/ gjeninntak	Andel av alle	10 %	9 %	22 %	27 %
Alder	Gj.snitt år	30	31	32,5	33
Fullført grunnskole	Andel	95 %		90 %	86 %
Tidligere behandlingsopphold	Andel	69 %	-	73 %	60 %
Type hovedlovbrudd *	Andel: Narkotika	33 %	36 %	56 %	18 %
	Vinning	42 %	33 %	7 %	50 %
	Vold (inkl ran)**	25 %	25 %	27 %	32 %
	Andre forbrytelser	-	6 %	-	-

** Hvordan en måler type hovedlovbrudd varierer. Andelen for prosjektperioden gjelder de(t) vanligste hovedlovbruddene (-bruddet) i karrieren, mens vi i vår undersøkelse spurte om hovedgrunnlaget for siste domfellelse. Tallene fra konsolideringsperioden (1998-2008) og Årsberetningen (her inngår bare tallene for 2011) baserer seg på det lovbruddet (av evt. flere) som hadde høyest strafferamme av dem en nå soner for.*

*** I Ødegård er ran inkludert under vold, mens ran i annen statistikk (f.eks. SSB) er kategorisert under vinning (hovedformålet med forbrytelsen). For å kunne sammenligne med Ødegård har vi i denne tabellen også kategorisert ran under vold.*

**** Tallene for Årsberetningen for 2010 og 2011 er slått sammen.*

Når det gjelder antall tidligere fengselsopphold, er tallene som kommer fram i KOMPIS for konsolideringsperioden (1998-2008) klart lavere enn tallene fra prosjektperioden (1992-96) og omleggingsperioden (2010/11). Dette kan nok skyldes at tallene fra de

andre periodene baserer seg på selvrapportering, mens det for konsolideringsperioden kommer fra registerdata fra KOMPIS (vi har derfor heller ikke presentert disse tallene i tabellen). Det selvrapporterte antall gjennomsnittlige tidligere fengselsopphold er et sted mellom 6 og 7, både i de første årene (prosjektperioden) og for dagens situasjon (omleggingsperioden), mens tallet fra registerdata i konsolideringsperioden er 2,2. En mulig feilkilde ved selvrapporteringen er at den innsatte teller varetekt med påfølgende soning som to fengselsopphold. En annen mulig feil som kan føre til overrapportering, er at overføringer mellom fengsler kan av den innsatte oppfattes som flere fengselsopphold, selv om det er en del av den samme fengselsdommen. Samtidig er det slik at soningen som er gjennomført før 1994, ikke vil vises i KOMPIS (og for noen av dem som kom i 1999, manglet opplysninger fra før 1998). For dem som kom inn de første årene datasettet omfatter, kan nok dette har ført til usikre og til dels lavere tall enn det som er reelt. Fra 2002 til 2008 har det imidlertid vært en klar økning på de antall tidligere ubetingede fengselssoninger og antall tidligere fengselsopphold (inkludert bøtesoning og varetekt). De siste årene er dette tallet omkring 2,5, noe som nok er det reelle tallet, men altså klart lavere enn det som selvrapporteres av de informantene vi spurte i 2011.

Med unntak av for 1998 har den gjennomsnittlige lengden på nåværende dom ligget rimelig stabilt mellom 20 og 30 måneder for perioden 1998-2008 (gjennomsnittet for hele perioden er som vist 26 måneder, se Tabell 4), men med en nedadgående tendens de siste årene. Denne tendensen synes å bli bekreftet i våre intervjuer i 2011 der den gjennomsnittlige domslengden oppgis å være 18 måneder, og i Årsberetningen for 2011 der den gjennomsnittlige domslengden for stifinnerne er 17 måneder (Haugen 2012). Det ser altså ut til å være en trend der stifinnerne har litt kortere dommer de seinere årene enn tidligere.

4.2.2 Andre kjennetegn ved stifinnerne

Når det gjelder hvor en blir overført fra, har vi data fra perioden 1998-2008 og fra 2010. Det ser ut til å være en tendens der flere kommer fra andre avdelinger i Oslo fengsel, og flere fra Kriminalomsorgen generelt, og noe færre direkte fra et behandlingssted i 2010 enn tidligere. Disse tendensene synes å være i overensstemmelse med den økte vektleggingen av å fylle opp plassene på Stifinner'n på grunn av fengselskøen.

Vi ser videre at snittalderen øker litt. Dette kommenteres også i Årsberetningen for 2012 (Haugen 2011), der det blir framhevet at en ønsker å ta inn flere yngre rusavhengige innsatte. Andelen under 25 har da også økt noe fra 2010 til 2011 (Haugen 2012). Verken andelen med grunnskole – mellom åtte og ni av ti – eller andelen som har vært i behandling tidligere – omkring to tredeler – har endret seg nevneverdig de 19 årene Stifinner'n har eksistert.

Det er vanskelig å sammenligne direkte informasjonen om rusmisbruk som kom fram i Ødegårds (1996) evaluering av prosjektperioden, og det de oppga til oss i 2011. Men det kan se ut til at rusmisbruken blant stifinnerne endret seg i takt med bruken i samfunnet for øvrig, og det er nå færre heroin enn tidligere (Haugen 2011). Innføringen av LAR-behandling har nok også hatt noe å si for nedgangen i bruken av opiater.

4.2.3 Oppholdet ved og utgangen fra Stifinner'n

Den gjennomsnittlige tiden på Stifinner ligger på mellom 150 og 200 dager. Det har imidlertid vært en betydelig nedgang i oppholdstiden i 2008, en trend som forsterkes i 2010/ 2011(Tabell 7); omleggingen av driften i 2008 sees altså tydelig i de dataene vi har om stifinnerne.

Utover hele 2000-tallet har andelen som har gått videre på § 12-soning vært stabil eller steget litt, men med en nedgang i 2010/2011. En av grunnene til nedgangen i 2010 er at det på høsten 2010 var inntaksstopp til Tyrili. I 2011 steg følgelig andelen til 54 prosent, altså kun litt lavere enn gjennomsnittet på 2000-tallet (se Tabell 4). Dessuten er det slik at løpende inntak og kortere opphold innebærer at en årlig tar inn flere på Stifinner: På 2000-tallet tok en i snitt inn drøyt 30 årlig, mens det i 2011 ble tatt inn 56 stifinnere. Følgelig er *antallet* stifinnere som går videre og gjennomfører § 12-soning likt eller høyere i 2010 og i 2011 enn på 2000-tallet: 22 i toppårene 2004 og 2005, mot 31 i 2011. I tillegg er det stifinnere som går videre til etterfølgende behandling uten § 12, altså som løslatt eller prøveløslatt. I 2010 og 2011 gjaldt det omkring en av ti stifinnere. I snitt er det altså drøyt seks av ti stifinnere som går videre i behandling.

Derimot kan det se ut som det har vært en viss nedgang i oppholdstiden på § 12 i de seinere årene, fra omkring tre måneder i snitt på 2000-tallet til drøyt to måneder i 2011 (inkludert brudd).[20] En av forklaringene kan være at lengden på dommene som nevnt har gått noe ned blant stifinnerne de senere årene; de har kortere tid igjen å sone når de kommer på Stifinner'n. Det kan videre se ut som at det er en relativt stor andel som avslutter den etterfølgende behandlingen før normert tid, en del av disse kort tid etter § 12-soningen opphørte (Haugen 2012).

Omkring halvparten av stifinnerne har svikt eller brudd i løpet av oppholdet eller påfølgende § 12-soning (Haugen 2012). Mange av disse blir tilbakeført/gjeninnsatt i lukket avdeling, av disse også noen etter eget ønske. Det ser likevel ut som at en høyere andel går videre til behandling, og en litt lavere andel tilbake til fengsel i 2011 enn i 2010 (Haugen 2011 og 2012). Vi har dessverre ikke tall for tidligere år når det gjelder disse forholdene. Endringen mellom 2010 og 2011 kan både forklares med inntaksstoppen ved Tyrili i 2010, som vi kommenterte ovenfor, og bedre inntaksarbeid ved Stifinner'n. Det kan likevel diskuteres, også sett i relasjon til kortere oppholdstid på § 12, om Stifinner'n i dag har preg av å være en form for utredningsinstans, der en del, etter eget eller Stifinner'ns ønske, blir tilbakeført til fengsel, en del går videre i § 12, men er i behandling kun i relativt kort tid etter § 12-soningen er over, og en del følger det normerte forløpet med et lengre opphold i behandlingsinstitusjonen utover § 12-soningen.

20 I tallene for 1998-2008 var det åtte innsatte som hadde hatt § 12-soning over ett år (fra dato for inntak til dato for løslatelse uten brudd). Flertallet av disse var de første årene (fire i 1998). Vi har tatt ut disse fra beregningen. Inkluderer vi disse, øker gjennomsnittet til snaut fire måneder på § 12.

Men hvor går de innsatte? Det store flertallet, omkring tre firedeler av de på § 12, drar til Tyrili, resten til andre behandlingssteder (Tabell 7). Dette har imidlertid variert litt; i 1999 og 2000, var det nesten femti-femti mellom Tyrili og andre behandlingssteder, mens i 1999 og 2005 gikk tilnærmet alle til Tyrili. I 2010 og 2011 ble drøyt åtte av ti av dem som ble overført til § 12-soning overført til Tyrili.

Tabell 7: Noen kjennetegn ved oppholdet ved og utgangen fra Stifinner'n

		Prosjekt-perioden	***Konsoliderings-perioden***	***Omleggingsperioden***
Variabel	**Verdier**	**Ødegård (92-96, N=42)**	**Register (98-08, (N=316/291)**	**Årsberetning 2010/11 (N=102)**
Lengde på Stifinner'n	Gj.snitt måneder	6	6	4,3
Utgang Stifinner'n	Andel overført §12	Ikke tall	58 %	46 %
Behandlings-sted på § 12	Andel andre beh.enheter		22 %	17 %
	Andel Tyrili		77 %	83 %
Brudd § 12	Andel brudd § 12	57 %	28 %	27 %

4.3 De ansattes vurdering av om stifinnerne har endret seg

Vi ba de ansatte vurderer om stifinnerne hadde endret seg når det gjaldt rus- og kriminalitetshistorie og psykisk og fysisk helse i den perioden de hadde vært ansatt ved Stifinner'n. Naturlig nok var det de som hadde vært ansatt lengst som svarte mest inngående på dette spørsmålet. De nyansatte var nok mer usikre og bygde til dels sine vurderinger på det andre mer erfarne ansatte hadde gitt uttrykk for. Gjennomgående for dem som har vært ansatt en del år – flere har jo vært der siden oppstarten – var at stifinnerne helt klart hadde endret seg. Og den dominerende fortellingen er: Før hadde vi mest slitne eldre heroinister som var klare for rehabilitering, nå har vi flere yngre med blandingsmisbruk med heroin og sentralstimulerende midler (amfetamin, ghb), med grovere voldsproblematikk, og som er tyngre psykisk belasta. I tillegg har LAR medført mer medisinering av dagens innsatte enn tidligere. Følgende sitater fra fengselsansatte med lang erfaring understreker dette:

- Jeg vil tro at gutta er hardere belasta, blir yngre og yngre, begynner tidlig med heroin, rusmisbruket har jo forandra seg. Gamle dager sliten når du er 40, nå har du levd slik når du er 20. Miljøet tøffere, mere gjengkriminalitet (…) Mere utenlandske gutter enn når vi starta opp, prøver å unngå gutta med tilhørighet med gjengmiljøet, de har ikke lyst på å endre seg...(…) En narkoman i gamle dager lang og tynn, slutt med det. Hadde

noen sånne tungvektere før, men før uhørt at narkomane hadde mage. I starten var det mye heroin – nå er det mer amfetamin. Den [kriminaliteteten] er blitt mer rå, og det er mer vold og mange og lange dommer. (…) Mer dobbeltdiagnose – de er mer syke og mer gærne og det hadde vært smart å ha en psykolog til stede som kunne mye om dobbeltdiagnoser etc.

- Avhengigheten er annerledes – får inn flere som går på piller, ecstasy etc. – ellers er folk like nedkjørte som før, men på andre rusmidler – mindre heroin og mer sentralstimulerende midler (…) Mest på den psykiske – henger nok sammen med den type rusmidler de bruker – særlig de syntetiske rusmidlene – den fysiske har ikke forandret seg noe særlig.
- Ja, i hvert fall rus – mindre heroinister og mer ADHD, amfetamin, piller og blanding (…). Det er mer alvorlig kriminalitet – mer voldskriminalitet. [Og om helsen]. Er mer trente – de er i bedre form fysisk, men de er dårligere psykisk – det er i hvert fall mer synlig nå på grunn av økt kompetanse.

Det siste poenget om kompetanse på psykiske lidelser ble også fulgt opp av en annen ansatt med erfaring: "Mer psykiske lidelser – flere som får diagnoser – det er en trend at man skal komme i en bås." En tredje med noen år bak seg, sa det slik: "Tror ikke det [psykisk helse] har endret seg – man har bare blitt mer bevisst på det." Mens en fjerde hevdet "Ser i større grad psykiske lidelser nå fordi vi har større kunnskaper."

Det er altså relativt entydige fortellinger om at rusbildet har endret seg blant stifinnerne. Når det gjelder helsen, særlig den psykiske, er svarene som vist noe mer varierende, men de fleste peker på at stifinnerne nå har dårligere psykisk helse enn tidligere. Men her er det altså flere som knytter dette til bedre kunnskap – de ser det lettere – og ikke nødvendigvis faktisk endring blant de innsatte. Også når det gjelder kriminalitetshistorien, varierer svarene noe, selv om flertallet mener at det blitt mer og grovere vold blant stifinnerne. Som en sa det: "Vanskelig å si at kriminaliteten er mer alvorlig og tydelig nå, men er en opplevelse jeg har, og det er mer vold." Denne ansatte trakk også fram det forhold at det har blitt mer medisinering, " - folk eter tabletter." En annen erfaren ansatt uttrykte det slik: "Ja det har endret seg mye etter at LAR kom inn – før var det to Paracet; nå er det fullt medisinskap." En tredje med over fire års fartstid på Stifinner'n sa det slik: "Enda mer medisiner, mer legeordinerte medisiner - i vinter har alle en dosett i skuffen…Ikke inntrykk av at de sliter mer enn før, men lettere å få medisiner."

De kan se ut som de tyriliansatte toner litt ned de endringene som har vært i forhold til fengselsansatte, noe følgende sitat fra en tyriliansatt om endringene av de innsattes rushistorie er et eksempel på: "Ikke så kjempemye, det har alltid vært mye amfetamin, men vi får ikke hele sannheten – kanskje de ikke forteller om heroin?" Her åpnes det opp for at endringene ikke er markante, og at heroinens lavstatus gjør at færre nå enn tidligere vil innrømme et slikt rusmisbruk. Hvor lenge de ansatte har vært på Stifinner'n spiller nok også inn når det gjelder deres vurdering; flere av de fengselsansatte er de som har vært der lengst. Og i det store og hele ser det ut at disse mener at de innsatte som var på Stifinner'n før, var noe lettere å forholde seg til.

Ved siden av generelle endringer i rusbildet, så kan disse endringene også relateres til omleggingen av Stifinner'n for tre år siden, noe flere av de relativt nyansatte også trakk fram. En erfaren ansatt uttrykte det slik:

> Enklere folk å ha med før, ikke så mange innsatte, før kunne vi begrense, nå må vi fylle opp, vi treffer ikke helt, selv om de er i målgruppa. Når det starta, var det som å vinne i Lotto å komme på stifinner, nå må vi fly rundt og nærmest hente inn folk. Før med inntaksteam og grupper større prosess for å komme inn – lettere få plass i dag enn for femten år siden.

Omleggingen i 2008 medførte endringer når det gjaldt hvem som kom på Stifinner'n. Vurderingen er at de generelt er mindre motiverte og vanskeligere å ha med å gjøre nå enn tidligere. Men dette er prosesser som startet lenge før omleggingen, ifølge de ansatte som har vært på Stifinner'n en stund.

Hvordan sammenfaller de ansattes vurdering med de tallene vi har presentert ovenfor? Til en viss grad, men kun til en viss grad, understøtter de dataene vi har presentert ovenfor de ansattes vurdering: Det kan se ut som det er en dreining mot mindre narkotikakriminalitet og mer volds- og til dels vinningskriminalitet blant stifinnerne, og at de har litt flere fengselsopphold bak seg enn tidligere, selv om vi her skal være forsiktige med å trekke bastante konklusjoner. Samtidig har rusbildet endret seg; det er mer amfetamin og mindre heroin. Også virkningen av de siste års omlegging gjenspeiles i kortere oppholdstid og lavere andel som går videre til § 12-soning.

Samtidig er det en stabilitet når det gjelder alder og lengden på fengselsoppholdet. Videre er ikke endringene markante når det gjelder tidligere behandlingsopphold og utdanningsnivå, noe som kan indikere at stifinnerne ikke nødvendigvis er tyngre psykososialt belastet nå enn før (jfr. nedenfor). Antallet som går til § 12-soning og hvilke behandlingsinstitusjoner de går til, er også omtrent som tidligere.

4.4 Stifinnerne og resten av fangebefolkningen

4.4.1 Noen bakgrunnskjennetegn

Hvordan er stifinnerne sammenlignet med resten av den mannlige fangebefolkningen? I figurene under har vi sammenlignet på noen kjennetegn.[21]

21 Sammenlikningen i figur 5 og 6 er med innsatte i fengselsanstaltene per 1. januar 2008, hentet fra SSBs Kriminalstatistikk (se www.ssb.no/a_krim_tab/: tabell 53 og 54).

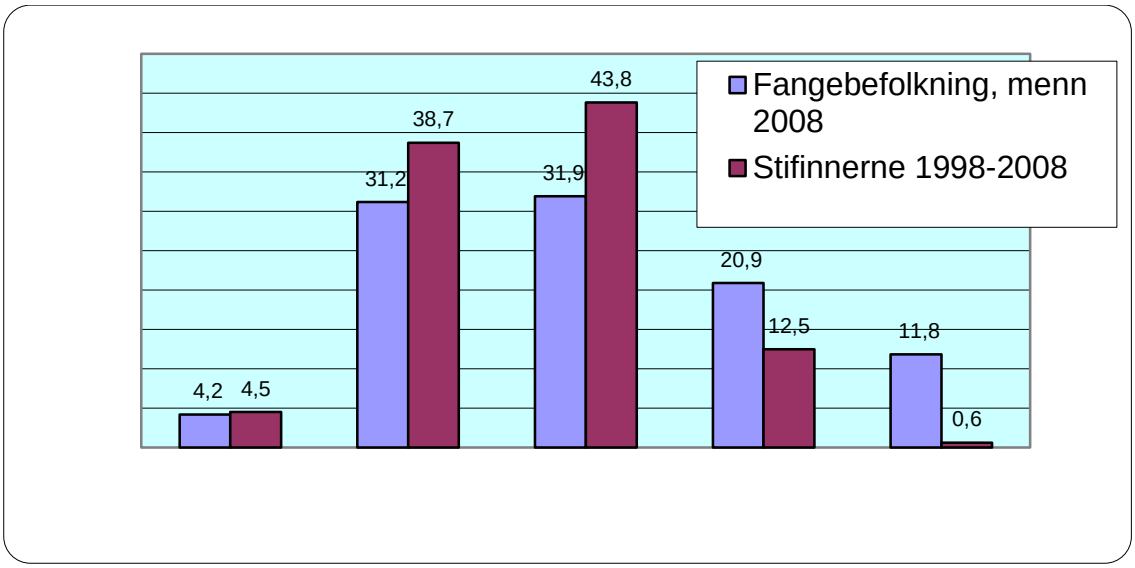

Figur 2 Aldersfordeling grupper hos stifinnerne og den mannlige fangebefolkningen. Prosent

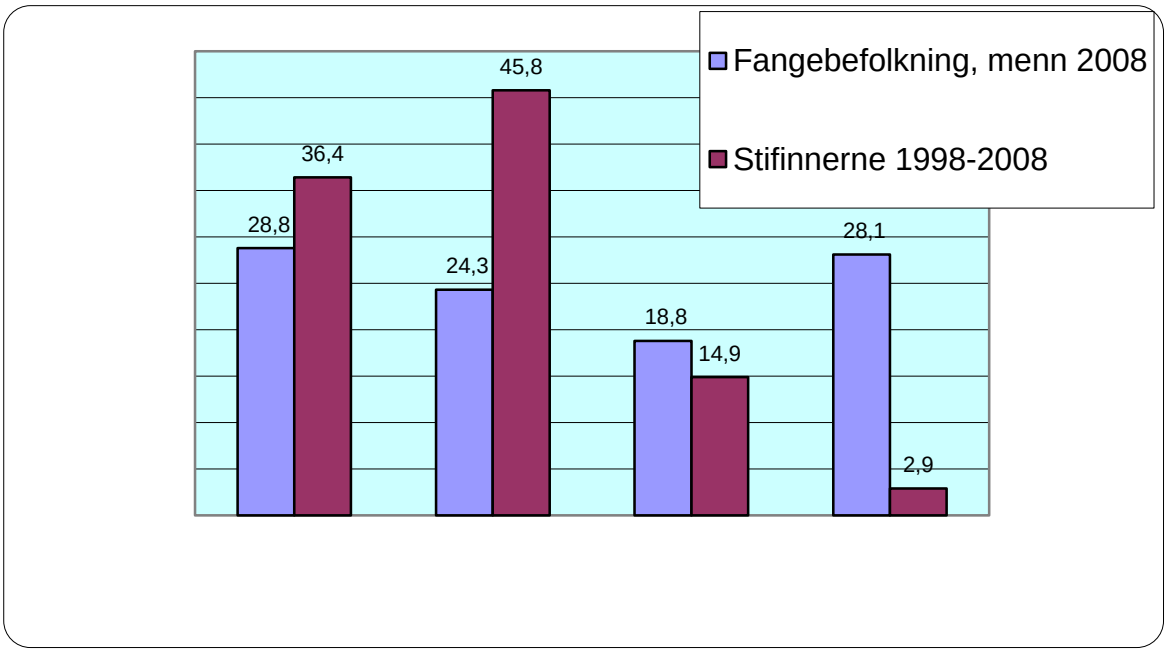

Figur 3 Type hovedlovbrudd hos stifinnerne og den mannlige fangebefolkningen.[22] *Prosent*

22 Dette gjelder for innsatte med fengselsdommer (ikke varetekt, forvaring og forseelser).

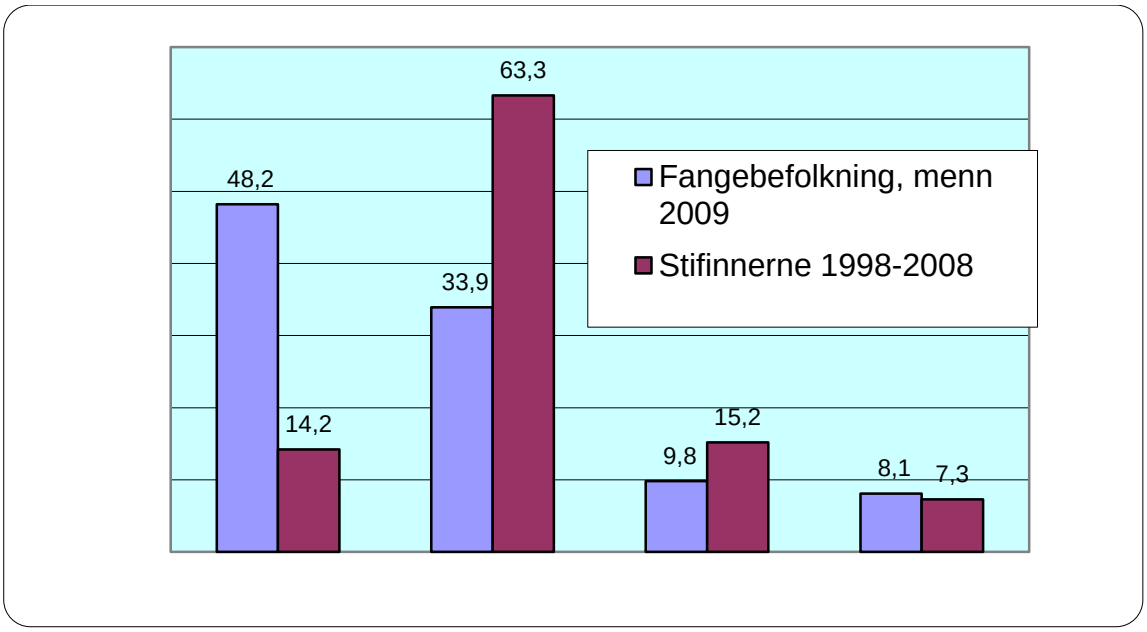

Figur 4 Lengde på dommen hos stifinnerne og den mannlige fangebefolkningen med dom på 6 mnd eller mer. [23] *Prosent*

Vi ser at det er litt flere stifinnere i aldersgruppen 21-39 år, at de i større grad sitter inne for narkotika og vinning, og at de jevnt over har lengre dommer enn den mannlige fangebefolkningen generelt. Dette tyder på at stifinnerne er tyngre involvert i kriminalitet enn til dels sammenlignbare grupper blant fangebefolkningen, noe vi også har berørt ovenfor.

4.4.2 Oppvekst og levekår

Hvordan er stifinnernes oppvekstforhold og levekår? Materialet vårt utgjør 13 stifinnere som ble intervjuet av en vernepleierstudent vinteren 2011 ved hjelp av SSBs intervjuskjema (se metodedelen). Vi har valgt å konsentrere framstillingen om de tre indeksene som konstrueres i FAFO-rapporten, "problemer i oppveksten"[24], "psykisk

23 Sammenligningen her er med fengselsdommer i 2009 ((se www.ssb.no/a_krim_tab/: tabell 43). Det var videre 17 av stifinnerne som også hadde kortere dommer enn seks måneder (seks av disse var gjeninnsettelser), og disse er tatt ut i denne sammenstillingen.

24 Ikke å bo sammen med noen av foreldrene ha vokst opp i familie med dårlig økonomi (de med dårlig råd og de som var blant de fattigste), ha vokst opp med alvorlig sykdom i familien, ha opplevd alvorlige motsetninger i familien, ha blitt utsatt for mishandling, ha foreldre med rusproblemer, ha vært i kontakt med barnevernet.

plager (HSCL-25)" og "opphopning av levekårsproblemer"[25], for derigjennom å minimere virkningen av enkeltutfall som følge av at vi har et begrenset antall respondenter blant stifinnerne.

Alle stifinnerne oppgir et eller flere problem i oppveksten, 61 prosent oppgir ett til tre, mens de resterende trekker fram fire eller flere. Stifinnerne i vårt materiale har mange oppvekstproblemer og klart flere enn de som kom fram i den generelle fangebefolkningen (Friestad og Skog Hansen, 2004). Det samme mønsteret finner vi når vi ser på levekårsproblemer: Alle rapporterer om ett eller flere problem, og hele 46 prosent har fire eller flere. Nå er den generelle fangebefolkningen ikke noe godt sammenlikningsgrunnlag. Men også når vi kun tar for oss de mannlig innsatte med dom på 6 måneder eller mer, og som har rusproblemer, altså på flere variabler lik stifinnerne, så kommer stifinnerne i vårt materiale klart dårligere ut når det gjelder oppvekst og levekår

Det er dessuten en klar signifikant sammenheng mellom indikatoren for oppvekstproblemer og opphopning av levekårsproblemer (Pearson = 0,65; sig = 0,05): Har man mange problemer i oppveksten, får man mange levekårsproblemer i voksen alder. Dette virker jo rimelig. Derimot er det ingen klar sammenheng mellom disse to indikatorene og psykiske helse. Verken oppvekstproblemer eller levekårsproblemer har noen klar sammenheng med psykiske problemer. Stifinnerne ser ut til å komme bedre ut enn den generelle fangebefolkningen når det gjelder andelen med dårlig psykiske helse (skår over 1,75 på indikatoren).[26]

Det lave antall respondenter gjør at vi må være forsiktig med å trekke for bastante konklusjoner. Samtidig gir disse funnene mening. Stifinnerne er en tungt belastet gruppe på mange områder, som f.eks. rus, kriminalitet og levekår. Samtidig må de ha mental kapasitet til å delta i et tiltak som Stifinner'n, som krever at en klarer å delta i fellesskap, takler det å kunne bli utfordret på væremåter, makter å ta ansvar for egen rehabilitering og liknende. Dette innebærer at de ikke kan være for dårlig psykisk.

Det synes klart at stifinnerne har mange oppvekstproblemer som til dels leder til opphopning av levekårsproblemer i voksen alder, men at dette i mindre grad innvirker på den psykiske tilstanden. De synes dessuten å være mer viklet inn i kriminalitet enn sammenligningsgruppene. Er det da krimmen eller rusen som er viktigst?

---

25 Mangel på sosial kontakt (har ikke hatt besøk siste tre månedene), arbeidsledighet (ikke i arbeid på fengslingstidspunktet), helseproblemer (kronisk sykdom som virker inn på hverdagen), manglende utdanning (grunnskole som lengste fullførte utdanning), boligproblemer (verken eier eller leier egen bolig, økonomiske problemer (har ofte problemer med løpende utgifter).

26 I neste kapittel vil vi se at snaut fire av ti er uenig i at tiden før fengsling var preget av dårlig psykisk helse, mens drøyt fem at ti er enig i denne påstanden. Dette handler jo om en subjektiv følelse som i stor grad handler om ensomhet og en deprimerende livssituasjon.

4.5 Rusen eller krimmen?

Som vist sliter stifinnerne med mange sosiale og helsemessige problemer. Rusen er jo en viktig del av problemkomplekset, men hvor viktig? Alle de 22 stifinnerne vi intervjuet svarte bekreftende på at det var en sammenheng mellom rusen og kriminaliteten. Hvilken vei sammenhengen gikk var imidlertid ikke entydig, dvs. om kriminaliteten ble begått som følge av rusavhengigheten – f.eks. for å skaffe penger til dop – eller om kriminaliteten i en forstand ble begått uavhengig av rusmisbruket, men at rusen var en hjelp til å gjennomføre kriminalitet eller var en del av det kriminelle miljøet. Ofte gikk det begge veier, slik denne stifinneren ga uttrykk for: "Tatt amfetamin for å kunne fullføre krim om natta. Og så penger til amfetamin. Hadde brukt amfetamin før krim." Og når vi ba han vurdere hva som var viktigst for den situasjonen han var i, rusen eller kriminaliteten, var svaret: "Det er kriminaliteten, den gjør at jeg sitter i fengsel."

Det er likevel en klar tendens i vårt materiale at stifinnerne i større grad vektlegger rusen – nesten tre firedeler trekker fram den som den viktigste grunnen til den situasjonen de er i i dag – det er den som leder til kriminalitet mer enn omvendt. Men, som nevnt, det er stor variasjon i vurderingene. Nedenfor presenterer vi en del kommentarer på disse to spørsmålene som utdypning og illustrasjon. Først noen som vektlegger kriminaliteten som viktig for å finansiere rusen, altså at rusen er i førersetet:

- Finansiere bruken av narkotika, tyr til krim, eneste løsning.. (...) Definitivt rusproblemet
- For å få råd til å bruke stoffet..(...) Det er rusen, uten rusen ingen kriminalitet, ikke verdt det.
- Gjort innbrudd for å finansiere rusen..(….) 60 prosent rus, og 40 prosent krimmen
- Gjør mye dumt når jeg er rusa og så trengte jeg penger i tillegg...(...) Det tror jeg er rusproblemet.
- Uten rus ikke kriminalitet, kombinasjon av at jeg trengte penger og har vært rusa når jeg har begått kriminalitet..(...) Det er rusen – uten rus forsvinner kriminaliteten.

Så noen som vektlegger kombinasjonen:

- Spenning, liker å oppsøke spenning uansett om rusa eller ei. Mest spenning, galskapen..(...) Litt av begge deler, (om man skal trekke fram en) så er det rusen egentlig.
- Trenger å ruse meg for kriminalitet, kan være nyktern for å stjele – men stjeler og for å finansiere..(...) Begge deler, samme problem
- Solgte, en livstil, tjente penger, siste dom psykisk avhengig av kokain, skydde ingen midler, trengte penger..(...) Kombinasjonen, vært kriminell hele ungdomstida til nå, har nettverk i kriminalitet, men jeg hadde ikke fortsatt med krim uten rus

- Både og, solgte hasj for å tjene penger, for å ha ting å røyke på; ran og våpen ikke rusrelatert, mer om adrenalinet..(...) Rus

Og så til slutt noen som vektlegger kriminaliteten som viktigst:

- De kriminelle handlingene foregått i rus, men ikke for å dekke forbruk. Spenning, kjappe penger..(...) Det er kriminaliteten.
- Hasjen har vært en del av livet, vinning i ungdomsåret. Finansiert rus, finansiert livsstil og misbruk..(...) Det er krimmen det, det starta alltid med kriminaliteten for meg
-

4.6 Stifinnerne mellom innovasjon og tilbaketrekking

Kommentarene fra stifinnerne viser at spenning og adrenalinkick er viktige bestanddeler i rus og kriminalitetsbildet. Uten at vi skal inngående drøfte hva som driver kriminelle som ligner de som er på Stifinner'n, kan vi her kaste et sideblikk på boka *Politi og røver*, der forfatteren Kjetil Østli (2009) nettopp trekker fram spenning og adrenalin som sentrale elementer for å forstå den kriminelles (og for så vidt også politimannens) drivkraft, til dels i motsetning til den tradisjonelle kriminologiske forklaringen som vektlegger sosial bakgrunn.

Østli omtaler den kriminelles' ønske om å være sin egen herre, være en handlingens mann, følge ens lyster osv. som motsatsen til, og til dels et uttrykk for en forakt for det A-4 livet som flertallet i befolkningen lever. På den andre siden vektlegger jo det moderne, liberale og individualiserte samfunnet at en skal realisere seg selv og ta sjanser. I følge Langseth (2011) skaper dette et press i retning av å delta i ulike risikoaktiviteter, og dette presset er økende i det seinmoderne samfunn. 1980-tallet med høyrebølge, økende individualisering og frislipp på medieområdet og i finans- og i boligpolitikken, førte til sammen i retning av en utvikling som fikk "jappebølgen" som sitt tydeligste utslag, og disse momentene framstår i sum som et entydig signal på en slik samfunnsutvikling i Norge. Østli (2009) er innom dette poenget når han kommenterer at jappetidens vektlegging av penger og statusjag kanskje smittet over på de personene som seinere utgjorde den kriminelle Tveitagjengen.

Mertons (1968) teori om ulike strategier folk velger for å tilpasse seg et (økende?) misforhold mellom forventingsstrukturen i samfunnet og ressursfordelingen for å kunne oppfylle disse forventingene, kan hjelpe oss å forklare hva som skjer her. Vinningskriminalitet kan i en forstand sees som en type tilpasning der en aksepterer målet om økonomisk suksess, et mål som har siden jappetiden har blitt alt mer dominerende, men der man ikke har tilgang til de legale midlene for å nå dette målet. Samtidig peker strukturelle føringer og kulturelle sporer henimot selvrealiserende og selvhevdende atferd som et viktig trekk i dagens Norge, ofte på grensen og over grensen av det tillatte. Hvor viktig dette resonnementer er kan nok diskuteres. I mange tilfeller er det nok *forestillingen* om det løsrevne, frigjorte og selvreflekterende individ som den sentrale figuren i det seinmoderne samfunnet som dominerer – i mindre grad at denne figuren *er* dominerende. Det er likevel grunn til å påpeke at det er et vedvarende

kulturelt press om ikke å leve et såkalt A 4-liv, og at det er de ulike sosiale og strukturelle forutsetningene som viser vei, enten om en skal realisere seg innen kunsten (jfr. en klart økende andel som ønsker å bli kunstnere), via risikoidrett eller ved kriminalitet. "Innovatøren" er den betegnelsen Merton (1996) setter på den som forkaster de legitime midlene, men opprettholde et sterkt fokus på det institusjonaliserte målet, altså som den kriminelle. Rusmisbrukeren på den andre siden, blir i Mertons handlingsskjema karakterisert som "tilbaketrekkeren" som fornekter både målet og de aksepterte midlene.

Hvordan kan vi forstå stifinnerne ut i fra disse perspektivene? Stabilitet like mye som endring er det som trer fram når vi ser på stifinnerne over tid: De har relativt stabil alder, stabilt utdanningsnivå og stabil institusjonserfaring, mens de har endret seg noe når det gjelder kriminalitets- og rusmønstre. Det er en viss tendens til noe kortere dommer de seinere åra, samtidig som de har flere fengselsdommer bak seg. Videre bruker flere amfetamin og piller, og færre heroin og hasj nå enn tidligere. Flere av de ansatte synes dessuten å se en trend der flere nå enn tidligere sliter med psykiske problemer. Stifinnerne kommer likevel bedre ut psykososialt enn sammenlignbare grupper i fengselet. Her handler det kanskje mest om synlighet – at dette er noe en er blitt flinkere til å se nå – enn endring over tid.

Stifinnerne har imidlertid flere oppvekstproblemer som leder til en opphopning av levekårsproblemer enn andre sammenlignbare innsatte. Vider kan det se ut som de er mer viklet inn i kriminelle mønstre enn andre innsatte: De har tidlig inngang til kriminalitet, mange tidligere fengselsopphold, kriminalitetsbildet domineres av vinning, ran, narkotika og vold, og de har relativt lange dommer. De ansatte peker dessuten på at stifinnerne i større grad nå enn tidligere synes å være en del av gjengkriminalitet og voldsbruk.

En god del av stifinnerne vektlegger adrenalinkicket som en viktig side av det livet de har levd, der kriminaliteten for en del var like viktig eller viktigere for den situasjonen de nå var i enn rusen. Dette kan indikere at det vi kan kalle spenningssøken er et viktig element i rus- og kriminalitetshistorien til stifinnerne. Flertallet faller likevel ned på rusen som hovedforklaring på den situasjonen de er i.

Stifinnerne har ikke nødvendigvis trukket seg tilbake fra samfunnets normer, de søker å realisere seg selv, være herrer i eget liv, men via ikke aksepterte midler som rus- og kriminalitet. Men på et punkt blir dette livet for slitsomt. I starten av neste kapittel skal vi se at de omtaler livet sitt før soningen som rimelig håpløst, med rus, kriminalitet, til dels dårlig helse og generelt ustabile livsforhold. Man søker seg så til Stifinner'n og videre rusbehandling – og kanskje til A4-livet. For å gjøre det må en ha en viss evne til å delta i fellesskap og grupper, kunne formulere sine erfaringer i plenum, og kunne takle det å sone under relativt åpne forhold; de kan således ikke være *for* dårlig psykisk eller slite sosialt. Tross oppvekst- og levekårsproblemer, tross lange dommer og rusing, så vil vi si at stifinnerne er menn med oppdrift.

Likeså mye som at stifinnerne har endret seg, har Stifinner'n endret seg. I de neste kapitlene skal vi se på innholdet, organiseringen, verdiene og samarbeidet på Stifinner'n, først fra de innsattes ståsted, deretter fra de ansattes.

4.7 Oppsummering

Den typiske stifinner av i dag er en norsk ugift mann i begynnelsen av trettiårene med ustabil eller fraværende tilknytning til skole- og arbeidsliv, som er dømt for vinning, vold og/eller narkotika, soner en dom på drøyt to år, og har to eller flere tidligere fengselsopphold bak seg. Gjennomsnittlig samlet soningstid er i overkant av fire år. Han debuterte tidlig i tenårene, både med rus og kriminalitet, var i kontakt med barnevernet før fylte 16 år, har flere tidligere opphold på institusjon og har kun fullført grunnskolen. De mange oppvekstproblemene følges opp av en opphopning av levekårsproblemer i voksen alder. I vår undersøkelse oppgir for eksempel nesten alle å være storforbrukere av narkotika; de aller fleste blandingsmisbrukere. Kun en av de 22 vi intervjuet var i arbeid før de skulle inn til soning, seks av ti oppga at situasjonen var preget av dårlig økonomi og snaut fire av ti bodde i egen (eid eller leid) bolig.

Samtlige av dem vi intervjuet var enige i at det er en sammenheng mellom rusen og kriminaliteten og de fleste (nesten tre av fire) vektlegger rusen som den viktigste faktoren av de to når det gjelder å ha innvirkning på den situasjonen de befant seg i. Mange av stifinnerne framhevet imidlertid den spenningen og livsstilen som er knyttet il kriminaliteten, faktisk nærmest som en selvstendig faktor. På spørsmål om hvilken type kriminalitet de oftest har begått ble vinning, narkotika, vold og veitrafikk nevnt oftest. Litt over halvparten oppga at situasjonen før fengsling bar preg av dårlig psykisk helse, mens litt under halvparten var enige i at den var preget av dårlig fysisk helse.

5 Et venterom før eller forberedelse til behandling? De innsattes vurdering av oppholdet på Stifinner'n

I dette kapitlet skal vi gå igjennom innsattes syn på Stifinner'n, både når det gjelder innhold, organisering, samarbeid og måloppnåelse. Til slutt vil også komme inn på om de føler seg klare og motivert for videre behandling som følge av oppholdet på Stifinner'n. Gjennomgangen tar utgangspunkt i de 22 intervjuene vi gjennomførte med de innsatte mens de var på Stifinner'n. I tillegg vil vi supplere med informasjon fra brukerundersøkelsene (jfr. forrige kapittel). Før vi kommer inn på Stifinner'n, la oss se litt på de innsattes situasjon før inntaket og deres motivasjon for å komme på Stifinner'n.

5.1 Inngangen til Stifinner'n

Vi ba stifinnerne gi noen stikkord om den situasjonen de var i før de ble fengslet. Svarene de ga vitner om et ustadig og fortvilet liv for mange: fra "kaos, ustabilitet og tenkte ikke konsekvenser", via "dårlig, nedkjørt og slitsomt" til "sårbar, ensom, deprimert og tiltaksløs". Men noen trakk også fram stikkord som" bra", "god", og "grei" om situasjonen før fengsling. Opphold i rusinstitusjon i forkant har for noen bedret situasjonen. Flertallet av stikkordene peker likevel mot en ustabil og vanskelig situasjon, noe som også oppsummeres i tabellen under.

Tabell 8: Hvor enig eller uenig stifinnerne er i følgende påstander om den siste måneden før fengsling. (N=22). Gjennomsnitt (i parentes etter påstander), absolutte tall og prosent.

	1 Helt uenig	**2 Noe uenig**	**3 Usikker**	**4 Noe enig**	**5 Helt enig**
a) Preget av mye rus (4,7)	1(5 %)			1 (5 %)	20 (91 %)
b) Preget av mye kriminalitet (4,0)	2 (9 %)	3 (14 %)		6 (27 %)	11 (50 %)
c) Preget av dårlig fysisk helse (3,0)	6 (27 %)	3 (14 %)	3 (14 %)	6 (27 %)	4 (18 %)
d) Preget av dårlig psykisk helse (3,0)	7 (32 %)	1(5 %)	2 (9 %)	8 (36 %)	4 (18 %)
e) Preget av dårlig økonomi (3,4)	6 (27 %)	2 (9 %)	1(5 %)	4 (18 %)	9 (41 %)
f) Preget av ustabile arbeids-/utdanningsforhold (4,7)	1(5 %)		1(5 %)	1(5 %)	19 (86 %)

Vi ser at situasjonen før fengsling i stor grad var preget av rus og flyktige arbeidsforhold og utdanningsløp, og kanskje som et resultat av dette, kriminalitet og til dels dårlig økonomi. (Den ene som var helt uenig i at tiden før hadde vært preget av rus, hadde vært i behandling i forkant av fengsling.) Når det gjelder helsa, både den psykiske og fysiske, er svarene litt mer delte, der tilnærmet like stor andel er enig som uenig i at denne var dårlig før fengslingen.

Hva var avgjørende for at de ønsket seg til Stifinner'n? Det synes i all hovedsak å være en kombinasjon av at noen – andre innsatte, sosialkonsulent, ansatte på Stifinner'n – foreslår at man skal søke, og at stifinneroppholdet vil lette tilgangen til videre behandling i Tyrili. Noen har i tillegg vært på Stifinner'n tidligere. Under disse mer pragmatiske grunnene ligger selvsagt et ønske om å bli rusfri, men det er de nevnte momentene som er hovedgrunnen til at det ble Stifinner'n og ikke f.eks. noen av de andre aktuelle tiltakene i Kriminalomsorgen. Nedenfor presenterer vi en del av begrunnelsene, først de som la vekt på at det gjorde det letter å komme til behandling i Tyrili:

- Det er plassen jeg får på Tyrili, på [den aktuelle enheten], men hadde ikke plassen når jeg kom hit. *Andre grunner?* Jeg vil prøve et nykternt liv, trenger hjelp til å få satt i gang.
- Muligheten for å få behandling i fengsel, og så videre behandling. Det er lang ventetid, en gyllen mulighet til å snike i køen.
- Litt tilfeldig, ikke hørt om Stifinner'n. Søkte først Tyrili, og så fikk de meg inn på Stifinner'n. Dommens lengde, liker at det er via Stifinner'n. Følte meg nedkjørt før Stifinner'n, glad for den tiden før behandlingen i Tyrili. *Andre grunner?* Tyrili foreslo det, kunne kanskje valgt en annen avdeling.
- Hadde påbegynt en prosess i Tyrili – ville ha utdanning/arbeid og jeg visste at Stifinner´n var den raskeste måten å komme inn i Tyrilistiftelsen – nå kom jeg inn på tre måneder i stedet for seksten. *Andre grunner?* Ville ha en rusfri soning og jeg kjenner Stifinner´n fra før.
- Ventetida på å komme meg inn i Tyrili blei korta ned med åtte måneder – rett inn.

I tillegg var det som nevnt noen som trakk fram det at de ble tipset om Stifinner'n og/eller at de hadde vært her før:

- Ville i behandling, ble anbefalt Stifinneren av NN. *Andre grunner?* Nei egentlig ikke.
- Det var en betjent som fortalte om plassen, forteller meg bra om plassen, så søkte meg hit. *Andre grunner?* Snakk om lyst til å komme til Tyrili, og søke for å komme fortere til Tyrili.
- Det var noen sosialkonsulenter på fengselet som foreslo Stifinner'n, ringte bort og hadde samtale. Tilfeldig. *Andre grunner?* Med bakgrunnen min var jeg en god kandidat.

- Var på [et annet fengsel], gått galt, så rusmestringsenhet på NN i tre måneder, nå gikk det bra, så dro til Stifinner'n for å få mulighet til utgang. Tips fra en inspektør. *Andre grunner?* Var allerede i en rusenhet, skulle trene på utgang.
- Vært her før. Rømte en gang tidligere. NN spurte om jeg ville søke igjen. Viss jeg søkte ville jeg få plass her, men fikk ikke gjort om plassen min på [et annet behandlingssted] til Tyrili – det gikk ikke.

Utenom disse grunnene oppga enkelte kun det å bli rusfri som den avgjørende grunnen for at de søkte seg til Stifinner'n, mens noen pekte på endringer i livet som det å få barn og kjæreste. I tabellen nedenfor ser vi mer systematisk hvordan de innsatte vurderte ulike begrunnelser. En forutsetning for å begynne på Stifinner'n er viljen til å gjøre noe med rusavhengigheten. Tilnærmet alle (95 %) oppga da også at det var en svært viktig eller viktig grunn for å søke seg til Stifinner'n; den ene som oppga litt viktig, hadde vært rusfri (ikke i behandling) i perioden før fengsling, og anså kanskje at han allerede gjort mye av jobben. Det store flertallet (ni av ti) oppgir også at ønsket om å kutte ut kriminaliteten var en svært viktig eller viktig grunn. Ellers ser vi, som kommentarene ovenfor indikerte, at det å kjenne til Tyrili, og ikke minst at Stifinner'n er et steg til et behandlingsopphold på Tyrili, sammen med det at andre ba en om å søke, er viktige grunner. Det er få som angir at det var viktig å få lettere soningsforhold

Tabell 9: Hvor viktig var følgende grunner for at de innsatte søkte seg til Stifinner'n? (Gj.snitt, absolutte tall og prosent)

		1 Ikke viktig	2 Litt viktig	3 Viktig	4 Svært viktig
a)	**Kjenner til Tyrili fra før (2,7)**	**7 (32 %)**	**1 (5 %)**	**5 (23 %)**	**9 (45 %)**
b)	**Ser Stifinner'n som et steg på veien til et behandlingsopphold ved Tyrili? (3,3)**	**4 (18 %)**		**4 (18 %)**	**14 (64 %)**
c)	**Ønske om å gjøre noe med rusavhengigheten (3,8)**		**1 (5 %)**	**3 (14 %)**	**18 (81 %)**
d)	**Ønske om å kutte ut kriminalitet (3,5)**		**2 (9 %)**	**6 (27 %)**	**14 (64 %)**
e)	**For å få lettere soningsforhold (1,5)**	**14 (64 %)**	**6 (27 %)**	**2 (9 %)**	
f)	**Fordi andre ba meg om å søke (2,5)**	**8 (36 %)**	**2 (9 %)**	**4 (18 %)**	**8 (36 %)**

Men hvordan var mottakelse på Stifinner'n? Halvparten av de ansatte gir en uforbeholden positiv vurdering av mottakelsen, og nedenfor følger en del av utsagnene:

- Jeg opplevde det positivt. Fint opplegg, hjelper de som sliter. Kom godt overens med alle, innsatte og ansatte.
- Veldig bra innkjøringstur, så Rauland og Snowboardleir, noe å gjøre hver dag de første ukene. Veldig greit forhold til de andre innsatte, er åpen og positiv – hva en gjør det til selv.
- Meget positivt og engasjerende for min rehabilitering. Møtet med andre innsatte er kjempebra, veldig sosialt.
- Positiv til Stifinner'n, at det finnes et slikt alternativ, godt samarbeid mellom de innsatte, det hjelper på, mye fellesskap.
- Helt fint – veldig bra – takket være litt meg selv – viktig å vise folkeskikk.
- Første tiden positivt overraska over soningsforholdene, hyggelige folk jobber her, stort sett hyggelige folk sitter her, legger opp løpet etter problemene en har.

En god del (omkring en tredel) gir en mer motsetningsfylt vurdering:

- Tatt veldig godt imot, men veldig mye dødtid, kunne ha vært mere grupper. Tiden går fortere på lukka avdeling, dagene blir lange, en sitter og venter. Ellers allright sted å være.
- Første uke veldig lang og lite å gjøre. Ble tatt i mot bra både av ansatte og innsatte.
- Det var tregt å være her, gikk sakte før utgang. Bra mottatt av ansatte og innsatte.
- Synes det var både og, egentlig greit. Greit inntrykk. Enkelte har feil fokus, fengselskultur, handler om hvem som er der. God moral når jeg var der, ikke rusing. Begynte på frigang etter fire måneder, fornøyd med det.
- Husker ikke så mye, abstinens. Synes det var helt greit, det var det det var, fengsel. Om det blei noe, så var det negativt, det å blir rusfri samtidig som en er i fengsel er ikke det letteste.

En siste kategori vurderinger er fra dem som har vært på Stifinner'n før. Disse informantene er kritiske, for så vidt ikke nødvendigvis til selve mottagelsen, men til innholdet på Stifinner'n, noe følgende kommentar kan stå som eksempel på:

> Vært her før, blei skuffa. Stifinner'n har forandra seg, savner grupper, og få og gi tilbakemelding, jobbe med meg selv. Sist gang var det stifinnerutdanning fire ganger i uka i fire måneder. Nå litt for lett å komme inn å få grei soning, ikke så høye krav

Førsteinntrykket av Stifinner'n er i all hovedsak bra blant de innsatte, selv om flere trekker fram at det er lite å gjøre og at den første tiden før en blei innvilga frigang, opplevdes som tung. Dessuten var de som hadde vært der før, skuffet over hvordan Stifinner'n framstod i dag.

I forrige kapittel så vi at Stifinnerne har et sammenvevd rus- og kriminalitetsbilde.. Og mens rusen er i førersetet for mange, er det også noen som anser at kriminaliteten utgjør det største problemet. Situasjonen før fengsling var for de fleste preget av kaos, mye rus, en ustabil bo- og livssituasjon, og til dels dårlig psykisk og fysisk helse. Enkelte hadde imidlertid startet opp en rehabiliteringsprosess før fengslingen, og det store flertallet var motivert for å jobbe med rusproblemet før de kom til Stifinner'n; en slik motivasjon er i en forstand grunnlaget for å søke seg til Stifinner'n. Det at en søkte seg til akkurat Stifinner'n handler om mer pragmatiske grunner som at man ble anbefalt om å søke av andre og/eller at det var en forberedelse – og snarvei – til et behandlingsopphold ved Tyrili. Uten muligheten til å gå forbi køen til et behandlingsopphold ved Tryili, så framstår ikke Stifinner'n nødvendigvis som førstevalget for alle. Er det da slik at Stifinner'n kun er et venterom før den reelle behandlingen skal ta til, eller innebærer oppholdet et viktig første steg i en rehabiliteringsprosess underveis mot målet om rusfrihet?

5.2 Innholdet på Stifinner'n

Når vi gjennomførte intervjuene hadde de innsatte i snitt vært 4,4 måneder på Stifinner'n, der medianen er 3 måneder; følgelig hadde noen hatt et ganske langt opphold før intervjutidspunktet (tre hadde vært der åtte måneder eller mer). Dette gir dem vi har intervjuet et godt grunnlag for å vurdere innholdet på Stifinner'n. I tabellen nedenfor ser vi hvordan de innsatte vurderer de ulike bestanddelene på Stifinner'n. I spørsmålsformuleringen har vi tatt utgangspunkt i de målsettingene som stilles opp for de enkelte delene i Håndboka for Stifinner'n (Danielsen og Haugen 2010).

Det er tur- og fritidsaktiviteter som kommer på topp i vurderingen fra de innsatte. Dernest kommer det individuelle arbeidet til kontaktpersoner og kartleggingssamtaler - før arbeidslag, menneskekunnskap, grupper og samlinger. Rangeringen her stemmer forholdsvis godt overens med det som kommer fram i de fire brukerundersøkelsene som har blitt gjennomført ved Stifinner'n de siste årene (se kapittel 3.3). Unntaket er arbeidslaget som i vår evaluering gis en bedre vurdering enn i brukerundersøkelsene. Det er dessuten sprikende vurderinger blant de innsatte på noen områder. Nedenfor skal vi derfor gå igjennom de enkelte områdene og inkludere stifinnernes kommentarer om de ulike delene.

Tabell 10: De innsattes vurdering av ulike deler av innholdet ved stifinneren. Rangert etter gjennomsnitt fra 1= 'Ikke i det hele tatt' til 5 = 'I svært stor grad'.

-	I hvilken grad synes du innkjøringsturene har bidratt til at du ble tryggere i forhold til innsatte og ansatte? (4 ikke aktuelle)	***4,3 = 'I stor til svært stor grad'***
-	I hvilken grad mener du at fritidsaktivitetene har vært viktig for din rehabilitering? (1 ikke aktuell)	***4,2 = 'I stor grad'***
-	I hvilken grad mener du kontaktpersonene dine har bidratt til at du har kunnet jobbe med dine utviklingsmål?	***4,1 = 'I stor grad'***
-	I hvilken grad synes du kartleggingssamtalen har bidratt til å få fram dine ressurser og problemer? (5 ikke aktuelle)	***3,9 = ' I stor grad'***
-	I hvilken grad er arbeidslaget nyttig for din rehabilitering? (3 ikke aktuelle)	***3,8 = 'I stor grad'***
-	I hvilken grad synes du samlingene har vært nyttige? (1 ikke aktuell)	***3,8 = 'I stor til i noen grad'***
-	I hvilken grad synes du etasjemøte fungerer bra?	***3,8 = 'I stor til i noen grad'***
-	I hvilken grad synes du rus- og voldsgruppen har bidratt til din rehabilitering? (13 ikke aktuelle)	***3,6 = 'I stor til i noen grad'***
-	I hvilken grad har menneskekunnskapen vært en arena for vekst og utvikling? (3 ikke aktuelle)	***3,4 = 'I noen til i stor grad'***
-	I hvilken grad synes du morgensamlingen gir en god start på dagen?	***3,4 = 'I noen til i stor grad'***
-	I hvilken grad synes du husmøtene fungerer bra? (15 ikke aktuelle)	***3,4 = 'I noen til i stor grad'***
-	I hvilken grad synes du at utviklingsplanarbeidet har bidratt til at du har kunnet jobbe med dine problemer på en systematisk måte? (7 ikke aktuelle)	***3,2 = 'I noen grad***
-	I hvilken grad synes du samtalegruppene har bidratt til at du har kunnet dele erfaringer, tanker og følelser med andre? (3 ikke aktuelle)	***3,2 = 'I noen grad'***

5.2.1 Turer, fritid og trening

Fritidsvirksomhet har en stor plass i Tyrilis virksomhet og framstår på mange måter som en bærebjelke i organisasjonskulturen (Snartland 2010). Den er en integrert del av

innholdet, og gir den enkelte både en fritidskompetanse som legger til rette for en aktiv fritid etter behandlingsoppholdet, en arena for sosial trening, samhold og mestring og gode rusfrie opplevelser som man kan ta med seg videre, i følge Snartland (2010:107). Vektleggingen av fritidsvirksomhet gjenfinnes til dels på Stifinner'n, og som vist er svarene overveiende positive når det gjelder turer og andre fritidsaktiviteter: Innkjøringsturene har i stor til i svært stor grad bidratt til at de innsatte ble tryggere i forhold til innsatte og ansatte (jfr. beskrivelsen i boksen nedenunder). Fritidsaktivitetene har også i stor grad har vært viktige for rehabiliteringen. I tillegg kan det nevnes at sju av ti svarer at det er viktig å kunne trene og være fysisk aktiv som en del av rehabiliteringen.

Begrunnelsene til informantene faller stort sett inn under de samme områdene som ble trukket fram i rapporten om fritidsvirksomheten i Tyrili (Snartland 2010): Den sosiale treningen, samholdet og det å bli trygg på hverandre blir trukket fram som viktig faktorer, i tillegg til det å være aktiv, "få luftet hue" og "komme ut av huset". Det siste poenget viser jo til at de sitter i fengsel og at fritidsvirksomheten er en mulighet for å komme seg utenfor murene. Mange trekker fram det å koble fra, rekreasjonselementet i fritidsaktiviteten, som viktig, noe som også ble understreket når det gjaldt det å trene og være fysisk aktiv.

De innsatte vektlegger imidlertid i liten grad opplevelsen av mestring og det å øke fritidskompetansen, begge deler elementer som vi ellers så var viktig i Tyrili. Det ble dessuten pekt på at innkjøringsturene kommer litt seint, og at det er for lite fritidsaktiviteter blant annet på grunn av for få på jobb i helgene. I tillegg var det noen få kritiske røster som ga uttrykk for at innkjøringsturen ikke hadde bidratt til at man ble tryggere.

Nedenfor presenterer vi noen illustrerende sitater om innkjøringsturen, som er en viktig bestanddel i Stifinner'n, og i Tyrili ellers. Disse sitatene danner en opptakt til beskrivelsen av en slik innkjøringstur.

- Man blir bedre kjent, kan føle seg trygg på folk.
- Helt allright, burde vært kjappere, ikke tatt så lang tid, det er en viktig periode for å bli kjent med nye.
- Jeg ble jo veldig godt kjent med dem jeg var på tur med – ble jævlig godt kjent på turen.
- Da kom jo denne GHB- saken opp og jeg var jo med – lærte utrolig mye av det – teambuilding – hyggelig å treffe… de andre.
- Spesielt, bedre samhold blant de som er der. Mye å si for å bli bedre kjent.
- Veldig greit, snakk rundt bålet om veien videre, blei kjent. Noen nye hadde ikke innkjøringstur. Flere hadde vært der tidligere og de sa at det fungerte.

Innkjøringstur med Stifinner´n - forskernes blikk

Målet med innkjøringsturene til Stifinner´n er: "Å bli bedre kjent med hverandre i tette og trygge omgivelser (Danielsen og Haugen 2010: 42). Turene skal dessuten bidra til en felles referanseramme for innsatte og ansatte og til at Stifinnerne skal føle seg tryggere ved tilbakekomst til enheten. Trygghet og samholdet som disse turene er ment å bidra til blir sett på som en av flere forutsetninger for at innsatte skal få til å endre seg.

Første dag:

Forskeren ankom Stifinneren tidlig om morgenen og fikk tildelt fjellskiutstyr. På morgenmøtet ble det opplyst om at det skulle gjennomføres søk etter narkotika før avreise. Dette innebar at hundene skulle snuse på innsatte og innsattes sekker på plassen utenfor huset. Dette ble i etterkant oppsummert som svært ubehagelig av en av de innsatte. "Selv om du veit at du ikke har noe på deg så er det ekkelt – du føler deg skyldig."

Idet vi skulle dra var det en stifinner som ikke fant pengene sine – dette medførte sterk grad av uro i gruppa – var det noen som hadde tatt pengene? Den som hadde mistet pengene løp frem og tilbake for å lete der han hadde vært sist – det ble så bestemt at man skulle ha en samling og som en av betjentene sa – "Det blir ingen tur hvis ikke pengene kommer til rette." I siste liten fant vedkommende pengene som viste seg å ligge i en annen lomme enn det han trodde!

En times tid senere satt vi i buss og bil på vei til fjells, åtte stifinnere, tre fengselsbetjenter, en tyriliansatt og en forsker.

Etter to stopp på veien, hvor det blant annet ble handlet inn mat, ankom vi Frankmo. Her fikk vi informasjon om Markbulia, vi fylte opp vanndunkene og vi fikk låne en pulk. Noen av stifinnerne traff gamle kjente, og enkelte ga uttrykk for at dette kunne være et aktuelt sted for dem å starte i behandling på § 12.

Vi ankom Markbulia tidlig på ettermiddagen og noen (også stifinnere) måtte gå en ekstra tur tilbake til parkeringsplassen for å hente resten av matvarene. Til tross for at hytta hadde relativt enkel standard uten strøm og vann og med utedo ga flere av stifinnerne uttrykk for at de satte stor pris på at de fikk muligheten til å oppleve noe sånt mens de sonet en fengselsdom.

Vi hadde en hyggelig og avslappende kveld med kortspill og løst prat. Undertegnede opplevde at det ble pratet relativt mye om rus og kriminalitet foran peisen uten at dette ble korrigert av de ansatte.

Andre dag :

Sto opp klokken sju og da var allerede fire stifinnere oppe (ingen ansatte). De hadde fyrt opp i peis og ovn, og kaffen var klar. Klokken 11 gikk vi sammen ned til et vann (ca 2 km.) Halvparten ble igjen der for å fiske mens resten dro på skitur rundt vannet (ca 15 km.) Turen gikk greit bortsett fra at en stifinner måtte snu relativt tidlig på grunn av gnagsår.

Etter middag var det klart for samling. Stifinnere, ansatte og forskeren presenterte

seg og stifinnerne fortalte dessuten om sin rushistorie, hva de ønsket å oppnå med oppholdet på Stifinner´n og hvilke interesser de hadde. Siste stifinner som presenterte seg ga uttrykk for at han ikke synes at alt var som det skulle, men ga også uttrykk for at han ikke ville si noe om hva som var galt. En av fengselsbetjentene spurte han direkte om hvordan han hadde det (han refererte til at vedkommende hadde vært sent klar til skituren og dessuten virket generelt misfornøyd). Vedkommende gjentok at han ikke ville si noe om det, men etter hvert (etter litt påtrykk) kom det frem at han hadde opplevd at han ble mye "hakket" på og at han mislikte dette. Han fortalte også at det var stoff (GHB) på "huset" (på Stifinner´n). To av de andre stifinnerne støttet han og ga dessuten flere opplysninger om hvem som hadde ruset seg og hvem som hadde stoffet.

En av fengselsbetjentene tok en telefon til lederen for Stifinneren og fortalte om det som hadde kommet fram. Lederen fortalte at de ville ta en samling dagen etterpå på Stifinner´n.

På denne samlingen ble det gitt opplysninger om at en som var med på innkjøringsturen også hadde brukt GHB.

Tredje dag

Seks innsatte og fire ansatte gikk på "topptur" (ca.15 km.) En betjent ble igjen på hytta med to stifinnere som ønsket å gå kort skitur.

På ettermiddagen var det samling hvor det ble informert om hva som hadde foregått på enheten. Det ble ikke informert om at det hadde kommet fram at en på hytta også hadde brukt GHB. På samlingen ble det spurt om hvordan de som hadde "snakket" dagen før hadde det og det ble spurt om de hadde fått støtte av de andre. Alle bekreftet at de hadde fått positive tilbakemeldinger. Det var tydelig å se at han som hadde sagt fra dagen før trivdes bedre. Han smilte og lo, og det virket som om han var bedre integrert i gruppa.

Begrepet kameratstøtte ble tatt opp som et tema. [27] I hvilken grad er det riktig å si i fra om andres rusing på Stifinner´n? Fra de ansatte ble det hevdet at det å si fra er helt nødvendig for at avdelingen skal bestå og at de innsatte ved å holde slike ting for seg selv nærmest var å betrakte som medskyldige. De fleste innsatte var enige i prinsippet og mente de ville si fra hvis de så at andre ruset seg, mens andre mente det var vanskelig særlig fordi det i dette aktuelle tilfellet var en "gammel"

[27] På Stifinner´n er kameratstøtte en viktig verdi. Kameratstøtte innebærer å ta opp vanskelige spørsmål med innsatte og ansatte,: man skal for eksempel si fra hvis andre innsatte ruser seg eller viser negative holdninger. I håndboka står følgende: "Å si fra om andres rusavhengighet er en mulighet til å bry seg om andre og dessuten en mulighet til å hindre at fellesskapet forvitrer." (Danielsen og Haugen 2010). På den annen side er en av de sterkeste verdiene/normene i fangemiljøet å ikke fortelle ansatte om slike ting – det blir oppfattet som tysting og vil normalt bli møtt med sterke sanksjoner fra andre innsatte.

stifinner som hadde ruset seg og fordi de opplevde at ingen andre sa ifra. På direkte spørsmål om det var noen som hadde ruset seg, var det ingen som svarte. En av stifinnerne spurte om hvilke konsekvenser det ville få hvis "det var en her som hadde ruset seg." Svaret var at de måtte stole på at dette ble håndtert på en hensiktsmessig måte, og at det ville lønne seg å si fra nå og ikke vente til det eventuelt kom opp på en senere samling.

Fjerde dag:

Siste dag på innkjøringsturen besto av frokost, rydding og kjøreturen hjem. Alt gikk knirkefritt. Tilbake på Stifinner´n hadde de ansatte et oppsummeringsmøte. Turen ble vurdert som vellykket. Noe av det som ble sett på som spesielt med denne turen var at det hadde vært mindre klaging og syting enn vanlig, at relativt mange hadde vært med på skitur og at flere av de innsatte selv hadde tatt initiativ til å hjelpe til med det praktiske. At turen hadde medvirket til at stoffbruk på huset ble avdekket, ble også oppsummert som spesielt.

Vi oppsummerte selve organiseringen av turen som svært vellykket. Ting hadde gått av seg selv. Organiseringen var ikke skriftliggjort og det var ikke laget avtaler om hvem som skulle gjøre hva. Hovedgrunnen til at det likevel hadde gått så knirkefritt, var nok at tre av de ansatte var svært erfarne med å delta på denne type tur. De fungerte som et velfungerende team med (så det ut som) klart definerte arbeidsoppgaver. Ulempen var at det kunne være litt vanskelig for oss andre to å vite hva vi skulle bidra med.

Oppsummering/drøfting:

I hvilken grad bidro turen til at innsatte og ansatte ble bedre kjent? Man kommer tett innpå hverandre på en slik tur og det at omgivelsene og utfordringene er forskjellige fra hvordan det er "hjemme" på Stifinner´n gjør også at folk får vist seg fram på en ny måte. At det ikke var klart definerte arbeidsoppgaver førte blant annet til at noen fikk vist seg fram som særdeles pliktoppfyllende og fellesskapsorienterte, mens andre viste det motsatte. Til tider var også skillet mellom innsatt og ansatt visket ut. Vi var én gruppe på tur og vi hadde noen oppgaver som skulle løses sammen. Samlingene, hvor både oppførsel og rusbruk ble diskutert, bidro også til større grad av ærlighet i gruppa. Bidro turen så til trygghet og samhold? Mye kan tyde på det. Turen styrket samholdet ved at alle fikk en felles opplevelse på godt og vondt. Det er ikke urimelig å tro at dette har medvirket til å styrke "vi-følelsen" som igjen kan føre til at det vil oppleves som tryggere å være på Stifinner'n.

Individuelt fokus: Plan- og kontaktpersonarbeid

Som vi så i tabellen ovenfor, anga fire av fem at det ble foretatt en kartlegging av problem- og ressursområder de tre første ukene på Stifinner'n. En femdel av stifinnerne har altså ikke hatt (eller kjenner til at de har hatt) en slik samtale. De som har hatt en slik samtale, synes at den i stor grad bidrog til å få fram deres ressurser og problemer. Hovedgrunnen synes å være at den skapte refleksjon om forhold som tidligere var lite artikulert for den enkelte. De litt mer kritiske vurderingene handlet om at det ikke kom fram noe nytt i samtalene. Nedenfor presenterer vi noen eksempler på begrunnelsene, først noen positive:

- Fikk gått igjennom med kontaktbetjenten med en gang hvor jeg sto og hva vi skulle fokusere på
- Fikk meg til å tenke på mine kvaliteter og problem, ble opplyst om ting jeg hadde fortrengt og som preget deler av bevisstheten min.
- De finner fort ut hva som er problemet – dem veit og kan en del om oss.
- Fått fram mer av meg selv – fikk vite om ting jeg ikke visste jeg trengte hjelp til.

Og så noen mer måteholdne kommentarer:

- Var klar over hva jeg har av ressurser, gjentagelser, problemet er ettervern, ute.
- Hadde blitt klar selv, med enkeltsamtaler med NN, kontaktpersonen hjalp meg.

Omkring tre firedeler oppga at det ble utarbeidet en utviklingsplan der den enkeltes mål for oppholdet på Stifinner'n inngikk. Utviklingsplanarbeidet ble vurdert som i noen grad å ha bidratt til at de kunne jobbe med sine problemer på en systematisk måte. En av grunnene til en noe mer avdempet vurdering av utviklingsplanarbeidet i forhold til kartleggingssamtalen, var at dette arbeidet ble tatt lite tak i, i følge flere av stifinnere. "Jeg må mase, og da får jeg beskjed om å ikke mase så mye." Og: "Litt sløvt, av og på, blitt brukt på en annen måte – prat, lite praksis."

Kontaktpersonarbeidet blir gitt en meget god vurdering av stifinnerne, der kontaktpersonene i stor grad har bidratt til at de innsatte har kunnet jobbe med sine utviklingsmål. Kommentarene på dette spørsmålet følger i stor grad opp den positive vurderingen, der det at kontaktpersonen brydde seg, var engasjert og tok tak i ting, ble trukket fram:

Skjema for kartleggings-samtalen med følgende hovedområder:

- Avhengighet
- Kriminalitet
- Helse
- Psykisk helse
- Familie – nære forhold
- Gjeld – økonomi
- Arbeid/skole
- Venner – nettverk
- Fritid
- Følelser

- Meget bra, veldig god veiledning, brydde seg.
- De har jeg vært heldige med, flyr ikke etter og maser, men når jeg kommer, tar de tak i det.
- Veldig bra, de har stått på for at jeg skulle ut i arbeid, benytte meg av ressursene på utsiden.
- De har utfordret meg, satte meg på prøver på korte og lange mål, får en til å tenke, bl.a. fikk jeg kontakt med familien.

De mer kritiske kommentarene handler både om at kontaktpersonene ikke gjør nok og at de blander seg for mye inn:

- Å jobbe med utviklingsmål er liksom ikke lagt inn i opplegget – det blir lissom bare å vente på at du skal inn i Tyrili.
- Vanskelig, kontaktbetjentene, noen flinke. Noen vanskelig å få til å gjøre ting når du selv har jobbet for få det til. Treige, rota bort søknaden, dårlig samarbeid.

Kontaktpersonarbeidet er noe man har satset på ved Stifinner'n de seinere åra. I Håndboka for Stifinner'n brukes hele 15 sider på å omtale kontaktpersonarbeidet (inkludert kartleggingssamtale og utviklingsplan), og begrunnelsen er at dette arbeidet er "en bærebjelke i det innholdsmessige arbeidet på Stifinner'n" (Danielsen og Haugen 2010: 48). I brukerundersøkelsene gis da også dette arbeidet en god vurdering blant de innsatte, og i vår undersøkelse er det rangert rett etter turer og fritidsvirksomhet. I brukerundersøkelsene kommer det imidlertid fram mer kritiske vurderinger til påstanden "Når kontaktpersonen er borte, utføres arbeidsoppgavene av en annen ansatt." Denne vurderingen kommer til dels også fram i vår undersøkelse, når vi spurte om samarbeidet mellom de innsatte (se nedenfor). Manglende koordinering og samarbeid om kontaktpersonoppgaven kan være problematisk all den tid oppgavene enten ikke blir gjort eller de blir forskjøvet ut i tid.

5.2.2 I arbeidslag

Som nevnt ble arbeidslagene gitt en god vurdering når vi spurte de innsatte; de hadde i stor grad bidratt til den enkeltes rehabilitering. Denne delen av innholdet rangeres lavere i de gjennomførte brukerundersøkelsene på Stifinner'n (kapittel 3.3). I begge undersøkelsene ble både det som skjer inne på huset (kjøkkenlag og driftstjeneste) og arbeid utenfor huset inkludert under arbeidslag. Det kan likevel være slik at når vi intervjuet de innsatte ansikt til ansikt, så ble det med arbeidslag utenfor huset understreket ytterligere. I hvert fall er det slik at mange av de positive kommentarene fra de innsatte handlet om det å komme seg ut, utenfor murene, mens de negative handlet om det som skjedde (eller ikke skjedde) på huset.

- Veldig bra å komme seg ut og tenkte på noe annet, føle seg fri.
- Jobber ute, alt å si, uten det, mye soving. Får være med ute å jobbe, verste sted er på kjøkken.
- Veldig greit å komme seg ut, fungerte veldig bra for min del. Jeg ville bli med ut å jobbe, begynte på frigang. Enkelte ganger var det lite å gjøre, flere grunner til det.
- Jeg er på frigang, veldig viktig, begynte å bli lei her, få andre impulser.
- Her på huset kun kjøkken. Vært på arbeidslag utenfor huset, lære meg generell etikk, lære meg å arbeide. Arbeidslag viktig, samtaler med ansatte viktig.
- Kunne lage mat fra før av, og det var tilbudet, halvannen time om dagen, altfor lite.
- Arbeidet er meningsløst – på morgenen vasker du en sone – hvis du ikke er interessert i å jobbe på kjøkkenet, kan du dra ut med NN en gang i uken – det er ikke noe å gjøre der.

Kommentarene er ganske entydige på at det som skjer på huset ikke er mye og gir lite. Det er arbeidet utenfor fengselet, enten i frigang eller når en er med grupper ut for å gjøre arbeid (som i forkant av Holmenkollen-VM, riving av bygg på Tyrili sør, bygging av snowboardanlegg osv.) som vurderes positivt. Kommentarene i *brukerundersøkelsene* tyder da også på at det er arbeidslagene internt på huset som gis en noe forbeholden vurdering av de innsatte.[28]

Arbeidslagene på huset innebærer imidlertid også å lære seg å stå opp om morgenen, lære seg rutiner, og "å stå i arbeidsdagen", som det heter, i følge noen informanter: "Har vært bra å være på kjøkkenet – bra med rutiner og det har jeg ikke glemt."

5.2.3 Samtalegrupper

Samtalegrupper er et viktig virkemiddel i Tyrili, så også på Stifinner'n. Hensikten er å gi stifinnerne "en opplevelse av tilhørighet og aksept ved gjenkjennelse av andres problemer, tanker og følelser" og selv kunne sette "navn på følelser og tanker, og dele dette med andre i felleskapet" (Danielsen og Haugen 2010: 62). Vi inkluderte to spørsmål om samtalegruppene, det ene gikk spesifikt på Rus- og voldgruppa, det andre mer generelt på samtalegrupper. De ni (40 prosent av de innsatte) som hadde deltatt i rus- og voldsgruppa, svarte at den *i stor til i noen grad* hadde bidratt til deres rehabilitering. Mens vurderingen av samtalegruppene mer generelt viste at de kun *i noen grad* hadde bidratt til at de kunne dele erfaringer, tanker og følelser med andre. Gruppearbeidet bidrar altså noe, i følge stifinnerne, men vi kunne kanskje ha forventet en noe mer positiv vurdering av et tiltak som er en viktig del av Stifinner'n.

28 Den gjennomsnittlige skåren 2,8 i brukerundersøkelsene anses som en "bekymringsfull situasjon".

En kommentar som går igjen når det gjelder samtalegruppene, er at det løpende inntaket gjør at det ikke blir kontinuitet i hvem som deltar i gruppa, og følgelig etableres ikke den tryggheten som gjør at folk åpner seg:

- Det har vært mange utskiftninger, mye nytt, og så blir det repriser det er vanskelig å forholde seg til, nesten ti nye den siste måneden.
- Det er for mye utskiftninger, dårlig, folk inn og ut.
- Var i tre forskjellige grupper med forskjellige mennesker, rekker ikke å føle seg trygg – når man skal dele på ting, må man føle at man er litt trygg.
- Helt tragisk opplegg. Virket ikke som det var noen tanker om det vi skulle, dårlig planlagt.

Samtalegrupper (fra håndboka):

Samtalegruppene på Stifinner'n er tredelt:

- En gruppe for nye stifinnere: "Her og nå"
- En gruppe for dem som har vært en tid: "Veien videre"
- En frivillig gruppe knyttet opp mot Rus & Vold

Noen viktige elementer i samtalegruppene:

- Skape en kognitiv bearbeiding av situasjonen her og nå, og skape en bevissthet rundt egen fungering og utvikling gjennom samtaler med andre.
- Skape en utvikling av den enkeltes empatiske evner gjennom å bry seg med og om de andre i gruppa og få innsikt i hvordan andre tenker og føler.
- Sette ord på ulike følelser og gjennom dette bedre kunne håndtere sine ulike reaksjoner.

- Gruppene var full av dritt. Prøver du å være ærlig, blir du trøkket ned av lærerne; de 'outa' ting foran alle, det funka ikke å være ærlig.
- Ser ikke meningen med en gruppe om info over en måned, bare info som kunne blitt gjort i løpet av to uker. Så kommer det stadig nye, må starte på nytt, så gruppene står på stedet hvil. Kunne hatt grupper i mellom de tre gruppene som er nå.

Blant de som ga en positiv vurdering av samtalegruppene, er imidlertid åpenhet og trygghet noe som trekkes fram:

- Veldig bra, det som er om grupper, er veldig bra.
- Flere som har imponert i de gruppene – hva de har turt å si – store ting.
- Høre hva andre sier, komme med ting selv, mange stiller med det samme, og da tryggere å snakke selv.
- Dra nytte av andre erfaring, bidra med egen erfaring til å hjelpe andre.
- Får liksom tatt opp det man vil

Samtalegruppene er et av de tiltakene på Stifinner'n der vurderingen er mest delt blant de innsatte: Tre av ti mener at samtalegruppene ikke i det hele tatt eller i liten grad bidrog til at de kunne dele erfaringer, tanker og følelser med andre, mens fire av ti mener de i stor eller i svært stor grad bidrog til dette. Kommentarene ovenfor understreker denne splittelsen. Det er vanskelig å finne noe klart mønster i hvem som mener hva. Verken hvor lenge man hadde sonet eller vært på Stifinner'n peker mot bestemte negative eller positive vurderinger. Det kan imidlertid se ut som det er en viss tendens til at de som hadde vært på Stifinner'n høsten 2010, var mer kritiske enn de som kom inn i perioden januar-mars 2011. Høsten 2010 var det flere sykemeldinger på Stifinner'n, blant annet av lederen. Dette kan kanskje forklare litt av de delte vurderingene når det gjelder samtalegruppene.

Deltakerne i rus- og voldsgruppen gir som nevnt en rimelig ok vurdering av denne gruppens arbeid, selv om kommentarene også her er varierende:

- Tar jo opp temaer som vi ønsker å ta opp – så vokser man jo på det liksom.
- Man blir litt mer bevisst på problemene, savner mer av grupper. 14 betjenter på jobb og ikke en til samtalegruppe. Folk kjeder seg, kunne hatt flere grupper.
- Får meg til å tenke på situasjoner, unngå å komme opp i problemer, tenke før jeg handler.
- Ikke så veldig fornøyd, synes ikke det har noe for seg.

Samlet sett er det ikke urimelig å si at en kun til en viss grad lykkes på området samtalegrupper på Stifinner'n, gitt de høye ambisjonene man har for dette arbeidet.

5.2.4 Stifinnerutdanning og menneskekunnskap

Dette er to elementer på Stifinner'n der man gjennom diskusjoner, øvelser, rollespill, undervisning o.l. skal skape arenaer for læring, etablere nye tankemønstre og bidra til personlig vekst. Disse delene representerer noe særegent ved Stifinner'n – samtalegrupper, kontaktpersonarbeid og liknende er jo mer allmenne elementer i rusbehandling – og det er følgelig litt overraskende at stifinnerutdanningen, som er en del av programvirksomheten i Kriminalomsorgen og som ble vurdert positivt, er forsvunnet ut som en del av innholdet på Stifinner'n.

Menneskekunnskap (MK) vurderes som i noen til i stor grad å ha bidratt til vekst og utvikling blant de innsatte. Men også her, som for samtalegruppene, er vurderingene delte, der drøyt en-tredel mener at MK ikke i det hele tatt eller i liten grad bidro til vekst og utvikling, mens drøyt halvparten mente at MK i stor eller svært stor grad har bidratt på denne måten. La oss først se på noen av de kritiske kommentarene:

- Ikke hjulpet meg, gjort mye før jeg kom her, på forhånd, ligger langt foran de andre; av de omkring femten som er her, så er det fire som gjør noe, det er for slapt.
- MK to ganger, en gang før jul, en gang før sommerleir, fantastisk kjedelig.

Viktige temaer i MK:

- Misbruk, misbrukerkultur og kulturkamp
- Kriminalitet
- Vold
- Høytider
- Utviklingsplaner
- Hvordan ta imot nye stifinnere

Og noen kommentarer fra dem som er positive til MK:

- Det var heavy – det var en tankevekker. Det eneste som var dårlig, var at den dagen var det seks på jobb, burde vært litt flere den dagen. Knakk sammen, burde vært litt mer støtte rundt meg, veldig sterk opplevelse.
- Vi hadde tilfeldighetens spill på tirsdag – det satte i gang tanker det – tenkte over alle som dauer som fluer – det er ikke noe liv å leve – det gjorde sterkt inntrykk.
- Alt er nytt for meg – derfor er det interessant også – for meg funker det bra – det er vel det som er rehabilitering – det å sitte i ring.
- Kjempestort, veldig bra, starta med en skepsis, sitter igjen med gode følelser og tanker. Merker at folk vet hva de driver med.

Det kan igjen se ut som de som har vært lenger på Stifinner'n på intervjutidspunktet, og følgelig var der høsten 2010, er de mest kritiske; det er noen av de samme stifinnerne som er kritisk både til MK og samtalegrupper. Som for samtalegruppene, kan en kanskje søke noe av forklaringen på stifinnernes delte vurderinger av MK i forholdene ved Stifinner'n høsten 2010.

5.2.5 Møter og samlinger

Møter og samlinger brukes aktivt på Stifinner'n for å strukturere og planlegge dagen og uka, og for å ta opp viktige saker og hendelser som har kommet opp (særlig i samlinger). Ovenfor så vi at samlingene og etasjemøtene i stor til i noen grad var nyttige og fungerte bra, mens morgensamlingen i noen til i stor grad ga en god start på dagen. (Husmøtene var det få som hadde kjennskap til, disse møtene har etter hvert gått ut av Stifinner'ns repertoar og ble i 2011 erstattet av fredagsmøter).

Om vi ser på samlingene, kan følgende kommentarer fra stifinnerne illustrere vurderingen:

- Veldig nyttig, mye bra kommer opp, løser ting på huset her. Men tungt å sitte lenge å kveile på samme tingen, men kommer bra ting ut av det, ærlighet viktig.

- Veldig allright, får blåst ut, kan bli litt mye, hadde samling seks dager på samme tingen.
- De er bra nyttige, lagt fram hva problemet er, og alle får sagt sitt – oppklarende.
- Greit å ha for å få tatt opp ting, så folk ikke går rundt og irriterer seg.
- Innimellom var de bra, (men) folk brukte ikke kameratstøtte, folk kjørte sitt eget løp
- Veldig lite, etter hvert lite, blir for mye surr – om noen har driti seg ut så klarer en ikke å legge trøkk – en har blitt puslete.

Samlingene bidrar til å løse opp i vanskelige hendelser, slik at disse ikke blir liggende som udetonerte bomber i miljøet. Men noen opplever også at man dro det for langt, at man "kveilet på samme tingen". Og videre, enkelte opplevde at det som kom opp ikke fikk konsekvenser, enten fordi de ansatte ikke klarte å legge noe "trøkk" bak det og/eller fordi den enkelte "kjørte sitt eget løp".

5.2.6 Grunnverdienes betydning?

Grunnverdiene er sentrale i arbeidet på Stifinner'n, siden de utgjør et grunnlag for den praksisen som utøves. Verdiene (se boks) er altså ikke bare honnørord som en smykker seg med i festtaler, men skal gi retning til innholdet og hverdagen på Stifinner'n.

Så hvordan opplever stifinnerne disse verdiene? I det store og hele synes stifinnerne at verdiene er viktige. Men for en del framstår svaret som litt utvendig (flere måtte bli minnet på hva som var grunnverdiene), der de framhever at de er viktige i forhold til gjennomføring av oppholdet uten å konkretisere nevneverdig hva det innebærer i praksis. Når de konkretiserer, er det særlig to forhold som blir vektlagt av de innsatte; det at man må være *ærlig* for å kunne nyttiggjøre seg rusbehandlingen, og det problematiske i *kameratstøtte.* Kameratstøtte innebærer å kunne ta opp problemer og vanskelige ting med innsatte og ansatte, noe som for de innsatte lett kan oppfattes som "tysting" og følgelig ubehagelig i et fengsel preget av en fangekultur. Det er dessuten to stifinnere som sier at det ikke er rom for å jobbe med grunnverdiene på Stifinner'n, og at de derfor vil vente til de kommer til Tyrili for å ta tak i dem.

Nedenfor følger et utvalg av de mer utdypende svarene:

- Mye av det er viktig utenom en ting som ikke funker, og det har med kameratstøtte, og det har med trygghet å gjøre, med sikkerhet etter oppholdet.
- Det er veldig viktig, men jeg føler at de forventer mye med en gang, vi er ikke vant med grunnverdiene, vi har gateregler. Flere punkter strider mot dem, vanskelig å snu på. Jeg føler meg pressa på at jeg ikke gjør det riktige – trenger tid til å forandre oss.
- Det er vel egentlig ganske viktig – sliter med det å gi kameratstøtte – tysting på mitt språk.
- Det å føle at man har tillit fra andre, kameratstøtte, både negative og positive tilbakemeldinger. Bidrar til et godt samhold.

- De er viktig for meg, viktig for meg å ta ansvar, ta vare på hverandre, kameratstøtte er ikke bare det å sladre.
- Svært viktig, kommer ingen vei utenom å være 100 prosent ærlig, for å være nyktern går det ikke å være halvveis ærlig.
- 70/30 – du må ta noen hvite løgner i blant. Når det gjelder andre sider kan en gi 100 prosent.
- Har ikke fulgt verdiene ute, så veldig viktig. Tar tid å venne seg til nytten av tiltakene, tar med meg mye i sekken, utrolig bra.
- Ikke viktig i det hele tatt. Kunne ikke kjøre det løpet, så jeg har ligget under radaren og tar rehabiliteringen i Tyrili.
- Det var ganske viktig, hadde min rekkefølge av det. Men de ansatte trudde ikke på meg, så jeg ga faen og ventet på å komme til Tyrili.

Gatereglene de innsatte kjenner til utenfor murene og fangekulturen innenfor murene, støter mot grunnverdiene på Stifinner'n. Kulturkamp er således et viktig stikkord for det en jobber med på Stifinner'n, der det gjelder å få de innsatte til å bryte med fangekulturens normer og verdier, og ikke godta negative holdning og atferd blant medinnsatte og ansatte. Kameratstøtte er sentralt i denne sammenheng, men denne kan som nevnt framstå som tysting eller liknende blant fangene. Tysting og tysteren konstituerer fangesamfunnet, dvs. det som anses som det absolutte brudd med fangekulturen: "Fangen skal aldri gjøre noe som skader medfanger overfor betjentene. Tysteren har ikke bare forrådt enkelte medinnsatte, han har forrådt hele fangesamfunnet og tråkket over streken mellom fange og betjent", skriver Ugelvik (2011:284).

"Si aldri noe" til representanter fra systemet er imperativet blant fangene (Ugelvik 2011: 286). Tyrilikulturen vektlegger på den andre siden full åpenhet og ærlighet, for det er kun igjennom slike holdninger at en kan få til en reell rehabilitering. I dette bildet må altså stifinnerne foreta en balansegang, der man må prøve å unngå å framstå som tyster, samtidig som man ikke kan tillate at ting glir ut i retning av de vanlige normene og verdiene i fangemiljøet – da ville mye bli ødelagt, som en stifinner sa det. Stifinnerne understreker at det er viktig å være ærlig; men der én trekker fram at man også må fortelle noen hvite løgner, å være 70 prosent ærlig, så sier en annen at en må være 100 prosent ærlig for å lykkes i å bli nyktern. Ærlighet handler imidlertid ikke kun om relasjonene til medinnsatte, men like mye hvorvidt en for eksempel selv skal fortelle om egen rusing på huset. I tyrilitenkningen er tilbakefall en naturlig del av en behandlingsprosess, mens i et fengsel vil et slikt brudd på reglene kunne avkreve straff i en eller annen form, for stifinnerne i verste fall tilbakeføring til lukket avdeling.

Grunnverdiene på Stifinner'n

- Ærlighet
- Ansvar
- Kameratstøtte
- Tillit
- Endring
- Toleranse

Det er forskjell mellom å sitte i varetekt slik Ugelvik beskriver det, der en kan oppnå store fordeler ved å tyste til politiet når det gjelder straffen og straffeutmålingen, og å være på Stifinner'n der man har fått dommen. Det å ta opp saker med de ansatte som involverer medfanger på Stifinner'n, handler kanskje i mindre grad om å skaffe seg egne fordeler, men heller i større grad om å bedre miljøet og motvirke egne sprekker i forhold til rus. Det er likevel noen som føler at en går for fort fram – "trenger tid til å forandre oss" og det "har med trygghet å gjøre, med sikkerhet etter oppholdet" – selv om man også innser nødvendigheten av å bryte med fengselskulturens normer og verdier. Mens noen velger av ulike grunner å ta denne kampen seinere, når de er på Tyrili.

Hvor viktige grunnverdiene er og hvor dypt de stikker for den enkelte stifinner, er usikkert. Vårt hovedinntrykk fra intervjuene er at for noen blir det en tilslutning mest på overflaten, noen venter med å ta opp kulturkampen til man er i behandling utenfor murene, mens for andre igjen så har de grepet inn i hvordan den enkelte forholder seg til sin egen væremåte og rehabilitering.

5.2.7 Endring av innholdet i hverdagen på Stifinner'n?

Etter at vi hadde gjennomgått de ulike delene av innholdet på Stifinner'n (jfr. ovenfor), så ba vi stifinnerne om å gi en vurdering av hvilke av elementene som var mest nyttig for deres egen rehabilitering og hvilke elementer som kunne prioriteres lavere. Når det gjelder det sistnevnte var det omtrent ingen som trakk fram noe som kunne prioriteres lavere; det gjennomgående svaret var at det var så mye dødtid at det burde være mer av alt. Så hva burde prioriteres høyere? Ikke overraskende trekker de fram de elementene som gis en god vurdering ovenfor. Det er arbeidslag/arbeidsgrupper, vel å merke utenfor murene, og fritidsaktiviteter inkludert turer, som trekkes fram av flest, fulgt av kontaktpersonarbeidet og samtalegrupper, og noen færre nevner møter/samlinger og MK.

Hvordan skal vi forstå prioriteringen? Flere trekker fram betydningen av det sosiale mellom innsatte og ansatte når man er utenfor fengselet – man blir kjent på en annen måte – samtidig som man har mulighet til å treffe "vanlige" folk enten i jobbsituasjon, på turer eller i fritidsaktiviteter. Vi vil ikke underslå den muligheten for rehabilitering som ligger i samtaler og fellesskap i slike situasjoner (jfr. for eksempel innkjøringsturene), men en like opplagt grunn synes å være det å komme utenfor murene i seg selv. Dette så vi i kommentarene over om arbeidslag og fritid, og det gjentas til dels i kommentarene på spørsmålet om prioriteringer:

- Frigang – ute å jobbe – avstand til pratet og rus og krim. Og permisjoner, enhver mulighet utenfor murere griper jeg.
- At jeg kommer meg ut og jobber utenfor murene, lærer å omgås andre nyktre, altså arbeidslaget. (*Hvilke elementer kan prioriteres lavere?)* Burde vært mer av alt, lite samtaler kun to timer i uken, langer dager, mer av alt.
- Testet meg i arbeid, stå ut arbeidsdagen og hatt samtalegrupper som fungerer, slik at en kan speile seg selv. Men det må være mindre folk i gruppene som en blir kjent med, gir trygghet og tillit.

- Det må være rus- og voldsgruppa – det er den jeg får mest ut av. (*Hvilke elementer kan prioriteres lavere?)* Synes det fungerer ganske greit.
- MK og aktiviteter og de båndene man knytter – andre opplevelser enn krim og rus å snakke om, for å få noe annet å snakke om. (*Hvilke elementer kan prioriteres lavere?)* Nei. MK kunne kanskje vært delt opp – krever konsentrasjon.
- Kontaktbetjenten, aktiviteter, frigang også, det at jeg opplever tillit. (*Hvilke elementer kan prioriteres lavere?)* Litt lite av det, ikke så mye samtalegruppe, lite å gjøre på kjøkken og vask, få frigang.
- Samtaler med kontaktperson og psykolog – og arbeidsdagen. (*Hvilke elementer kan prioriteres lavere?)* Heller mer av, var for lite som skjedde der, mere aktivitet, samlinger, husmøter, mer restriksjoner.

Stifinnerne vil i liten grad kutte ut noen av delene på Stifinner'n, men heller ha mer av det meste – og særlig aktiviteter utenfor fengselsmurene – men også samtalegrupper, møter, kontaktpersonarbeid. Det er derfor noe vanskelig, ut fra stifinnernes vurdering, å gi en entydig anbefaling av hva som bør ned- og opprioriteres på Stifinner'n.

5.3 Regler, struktur og organisering

Hvordan dagene er organisert er også viktig for innholdet på Stifinner'n. Både regelverk og strukturen på hverdagen innvirker på rehabiliteringsforløpet. Vi ba stifinnerne vurdere hvor enige eller uenige de var i følgende påstander om regelverket.

Tabell 11: Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander om regelverket ved Stifinner'n? Gj.snitt, absolutte tall (og prosent)

	1 Helt uenig	2 Noe uenig	3 Usikker	4 Noe enig	5 Helt enig
a) Det er stor grad av fleksibilitet (3,9)	2 (9 %)	2 (9 %)	1 (4,5 %)	9 (41 %)	8 (36 %)
b) Det er for løse rammer (2,0)	12 (55 %)	5 (23 %)		4 (18 %)	1 (4,5 %)
c) Det er for streng kontroll (1,5)	17 (77 %)	1 (4,5 %)	1 (4,5 %)	3 (14 %)	
d) Det er for lett å bli kastet ut (1,3)	18 (82 %)	3 (14 %)			1 (4,5 %)

Stifinnerne er forholdsvis enige i at det er stor grad av fleksibilitet, samtidig som de er uenige i at det er for løse rammer. Man er videre noe uenig både i det at det er for streng kontroll og helt uenig i at det er for lett å bli kastet ut. Det er verken for strengt eller for løssluppent på Stifinner'n, synes å være de innsattes vurdering. Ja, en kan tolke svarene

i retning av at det kanskje kunne ha vært strengere, i hvert fall i forhold til det å bli kastet ut fra Stifinner'n (jfr. også kommentarer ovenfor).

Vi ba videre innsatte gi en vurdering av hvordan de syntes hverdagen var lagt opp ved Stifinner'n og om det var noe de savnet/syntes det burde ha vært mer av. En del av svarene her sammenfaller naturlig nok med de ovenfor om de ulike delene av innholdet på Stifinner'n: Gjennomgående handler de om at det skjer for lite og at det er for mye dødtid. Noen trekker fram at man tross alt sitter i fengsel, så… Det er likevel et sammenfallende ønske blant mange stifinnere om at det bør skje mer både på og utenfor huset, der grupper og arbeidslag ute/frigang i særlig grad blir trukket fram. Nedenfor følger noen eksempler:

- Stusselig lite å gjøre på dagtid, det er mye dødtid. *(Savner?)* Savner de gamle arbeidslagene, det ble tatt tak i ting, nå kun på kjøkkenet.
- Litt lite med grupper og sånt, veldig mye dødtid på dagen, særlig når du ikke er med på lunch, ingenting, det er bare torsdag det er grupper.
- Skjer litt lite i forhold til gruppearbeid. Etter pliktene på 20 min. så skjer det lite, dødtid. *(Savner?)* Mer av grupper.
- Er det lagt opp noen hverdag på Stifinner'n? Det er fylt opp med altfor lite - møter et kvarter, halvannen time matlaging og fem minutt vasking. *(Savner?)* Burde vært mye mer struktur på hverdagen og arbeidslagene. Mer fritidsaktivitet i starten, bra, men dabbet av.

Men det er også noen som synes hverdagen har en ganske god struktur:

- Veldig bra, litt for mye mat, mønstre og rutiner, blir jo lei her og – rastløs. *(Savner?)* Mere grupper, litt til av det. Kuult ute, men vi trenger fler grupper, 'veien videre' kræsja.
- Helt greit, liker ting å gjøre, er på tilbudssida, få fylt dagene. *(Savner?)* Det skulle kanskje vært fylt med litt mer variert arbeid.

De innsatte ønsker at det skal skje mer på Stifinner'n, også de som er fornøyde med strukturen på hverdagen. "Dødtid" er følgelig stikkordet som går igjen. Ja, noen mener sågar at det skjer så lite at oppholdet framstår som et venterom før behandling i Tyrili. Dette synspunktet gjenfinner vi også i svarene på vårt åpne spørsmål om hvordan informantene synes Stifinner'n burde organiseres for at de skal fått størst mulig nytte av oppholdet. Noen sier det er bra slik det er, noen vet ikke, og noen at det er vanskelig å lage et fellesopplegg for 20 ulike personer. De fleste gir imidlertid utdypende svar, og igjen i stor grad om hva man savner på Stifinner'n, som følgende sitater er eksempler på:

- Lagt inn flere grupper, flere fellesaktiviteter på huset utenom innebandy der fem stykker med, ikke noe felles greie.

- Sånn som det er nå, bare med mer å gjøre i dagene, flere arbeidsgrupper, kanskje mer rus- og voldsgruppe enn det er.
- Litt mere individuelt, 3-4 samtaler på 7 måneder, mer individuell behandling, litt mere ordentlig og faste grupper. Å ha tre faser og minimum 6-9 måneder er mer effektivt.
- Savner gruppearbeid i små grupper, overbevist om at det er det som funker, så lenge folk er ærlige. De sier de har lagt mye i kontaktbetjentordningen, men viktigere hva jeg sier til innsatte enn ansatte – det er de som speiler meg hele tiden.

Så har vi de som peker på mer omfattende endringer, som f.eks. å lokalisere Stifinner'n utenfor Oslo fengsel, eller å legge om innholdet radikalt:

- Vi sitter i fengsel, det er straff, er privilegert for å få lov til å være her. Skulle ønske at Stifinner'n lå utenfor Oslo fengsel, ikke inne i et høyrisikofengsel. Og det at det må være fullt hele tiden, et pålegg, har tatt inn folk som ikke har rett agenda.
- Burde omstrukturert Stifinner'n til det det er. Hatt det som en allright ventestasjon for rusbehandling seinere. Ikke halvhjerta rehabilitering, slik det er nå. Heller ha et fokus på at folk skal ta det mer med ro og ha det bra.

Mens de som har vært på Stifinner'n før, ønsker seg tilbake til slik det var den gang:

- Sånn som det var før, første gang, nå på vent for å komme videre. Sammenlikna med før så er jeg veldig skuffa når jeg kom hit, slapt og trøkket er borte. Savner fredagssamling, gikk grundigere til verks, nå lite felles samlingspunkt.
- Gått tilbake til faseinntak, samla gruppene bedre, samme mål og samme tid, skikkelig sammensveisa, nå er det inn og ut hele tiden
- Tilbake til det gamle, at folk kom inn i puljer, skaper samhold, mindre rom for faenskap, og om så (skjedde), ble en kastet ut.

Bedre struktur og mere innhold i hverdagen. Svarene fra de innsatte er rimelig entydige om hva de savner ved Stifinner'n. Dette innebærer imidlertid ikke at de innsatte generelt er kritisk til Stifinner'n; nedenfor skal vi se at kvaliteten på innholdet gis en rimelig god vurdering. Men det bør bli mer av det meste, og det som er, kan forbedres.

5.4 Samhold innad

5.4.1 Mellom de innsatte

"Fellesskapet er selve bærebjelken i det metodiske arbeidet på Stifinner'n", står det i Håndboka (Danielsen og Haugen 2010). Fellesskapet legger trygger rammer slik at den enkelte tør å være seg selv. Ovenfor har vi sett at aktiviteter som bidrar til fellesskapet

som turer, fritidstilbud, samlinger o.l., gis en god vurdering av de innsatte. Men hvordan er deres forhold til medinnsatte? Tilnærmet alle sier de har gode relasjoner til andre innsatte. Noen peker imidlertid på at dette ikke nødvendigvis gjelder til alle, men at man har funnet sin krets, og at man forholder seg minst mulig til dem som "det skjærer" seg med. Først noen udelt positive kommentarer:

- Vanvittig bra, kan gjøre hva jeg vil, ikke noe vold.
- Veldig allright, vi lever tett på hverandre, får det til å fungere ganske bra – små diskusjoner, men det løses allright.
- Det er bra, har kontakt med mange. Det blir grupperinger, det blir gnisninger, men ikke alvorlige. Kun én jeg ikke kom overens med.

Dernest noen som trekker fram at det dannes klikker:

- Det er helt fint – noen er ikke like kule – handler om type kriminelle handlinger de har begått – har funnet to som er blitt venner.
- Nå per dags dato bra. Noen du liker bedre. Hvis trøbbel, kan ta det opp og få det ut av verden.
- Bra forhold til de fleste, og de det skjærer seg med, har jeg ikke kontakt med

Til slutt noen som er mer måteholdne i sin vurdering av relasjonen til andre innsatte:

- Litt lite samhold, god kontakt med et par stykker. Men lite samhold, litt lite kjent med dem en ikke går godt overens med, og det blir ikke tatt tak i, så unngår dem.
- For så vidt greit, men holder folk på avstand – er ikke dårlig likt eller noe.

Man velger sine venner på Stifinner'n, slik som ellers i livet. Og noen holder man seg unna, blant annet fordi de er på Stifinner'n av uærlige grunner, de har ikke et genuint ønske om å bli rusfri, men vil bare ha såkalt "vaffelsoning" (mer behagelig soning enn på en vanlig lukket avdeling). Litt påfallende er det likevel at det alltid er de andre, og ikke en selv, som er uærlige om hvorfor man er på Stifinner'n. Om halvparten er der for vaffelsoning, burde det jo også gjelde noen av dem vi snakket med. Men så var ikke tilfelle. Dette kan nok handle om å skjule sine motiver for oss som forskere, men kanskje i like stor grad for en selv; på den ene siden vil man (tro på målet om å) bli rusfri, på den annen side vet man at motivasjon ikke stikker dypt – rusens positive sider blir fortsatt verdsatt. Særlig yngre stifinnere kjennetegnes kanskje av en slik ambivalens. Det kan imidlertid også være at dette skyldes en form for kollektiv misforståelse; at det råder en mistenksomhetskultur på Stifinner'n der man mistror andres motiver og framhever egne positive motiver.

Det er likevel slik at nesten sju av ti stifinnere svarte bekreftende på at de opplevde at det var gjensidig tillit mellom de innsatte, mens to av ti svarte nei. De som uttrykker mistillit, gir følgende begrunnelser:

- Det er vanskelig å ha tillit til folk du ikke kjenner, ville ikke sendt ut en 500-lapp for handling på perm.
- Mange som ikke stoler på hvordan folk kan ta ting.
- Vanskelig å stole på folk akkurat der – kjenner folk så dårlig vet du.
- Man må jo lære seg å bli kjent med de andre før man blir trygg – vet jo aldri hvem man har med å gjøre.

5.4.2 Innsattes vurdering av de ansatte

Da vi spurte de innsatte om hva de synes var en god stifinneransatt, kom følgende fram:

En god stifinneransatt:

- Er engasjert i jobben, bryr seg og deltar sammen med innsatte
- Er god til å lytte og til å sette seg inn i hvordan innsatte har det
- Prater med og ikke til innsatte
- Har gode kunnskaper om behandlingsmetoder og behandlingstilbud og kan gi råd om hva som er mulig og hva som ikke er mulig

Hvordan vurderer de innsatte de ansatte? Gjennomgående er det en god vurdering av den jobben de ansatte gjør, selv om noen også trekker fram at det varierer mellom de ansatte hvor gode de er. Videre er det en stor andel som hevder at samarbeidet mellom de ansatte er haltende. Nedenfor har vi lagt inn kommentarer fra stifinnerne, først fra noen av de som er udelt positive:

- Veldig fine – de er forskjellige – de er mennesker – de virker genuint opptatt med å få det til for oss. – må være slitsomt for dem å se at over halvparten kommer tilbake *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Har ikke noe å sette fingrene på.
- Bra – lytter og gjør noe med det. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Fungerer bra, det er bra, bra kontakt, overlapper med beskjeder.
- Gjør en meget bra jobb, gir mye av seg selv, de prøver å hjelpe deg. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Har mest med mine kontaktbetjenter å gjøre, virker som godt samarbeid. Om jeg sier noe til en, blir det tatt opp videre til neste aktuelle.

Og så noen kommentarer fra dem som er sånn passe fornøyde med den jobben de ansatte gjør:

- Helt grei jobb, folk mer fornøyd med noen enn andre. Min kontaktperson er jeg veldig fornøyd med. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Det er ikke helt topp – støtt og stadig misforståelser – kunne snakket mer sammen.
- Okey den, enkelte er allright, ser at de vil hjelpe, noen jobbet lenge og bør se seg om etter ny jobb. Vanskelig for de ansatte å gi tilbakemelding. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Dårlig kommunikasjon og dårlig samarbeid, ting gikk fram og tilbake, var tunge prosesser av det som skulle vært enkelt.
- Det er noen du velger å forholde deg mer til. Rimelig godt fornøyd for min del. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Det var veldig opp og ned, det og. Mye forskjellige svar etter hvem en spurte, kunne ha vært mer samkjørte.
- Er fornøyd med kontaktpersonen – har blitt mer og mer et fengsel og ikke et behandlingstilbud – de gjorde en grei jobb etter forholdene sikkert – jeg tok alt gjennom kontaktpersonen.
- Enkeltvis veldig bra, enkelte burde ikke ha vært der. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Noen fungerte bra, noen kom med motstridene forklaringer, forskjeller på hvem som spurte. Mine kontaktpersoner fungerte bra sammen. Men når jeg møtte de enkeltvis så var det forskjellige beskjeder.
- Generelt ganske dårlig, føler men ikke blir respektert som menneske der. *(Samarbeidet mellom ansatte?)* Fungerer veldig dårlig, hørt de krangler åpenlyst, de snakker ikke sammen, det er kaos.

De innsatte er ganske fornøyde med den jobben kontaktpersonene gjør, men ofte mindre fornøyde med andre ansatte, der enkelte ikke "burde vært der" og "noen har jobbet lenge og bør se seg om etter ny jobb." Og samarbeidet mellom de ansatte skranter, i følge stifinnerne, der de "krangler åpenlyst", gir "forskjellige beskjeder", og det er "støtt og stadig misforståelser", og "dårlig kommunikasjon og dårlig samarbeid".

Det er likevel omtrent sju av ti som svarte "ja" på spørsmålet om de opplevde det var gjensidig tillit mellom innsatte og ansatte, mens to av ti svarte "nei". Nedenfor er et par av kommentarene til dem som svarte nei:

- Det er en jobb liksom, de sier 'de tar ikke med jobben hjem'.
- Ingen tillit noen av veiene, dårlig kontakt, merka det skurra.

Det er vanskelig å trekke noen entydige konklusjoner av stifinnernes vurdering av forholdet til medinnsatte og til ansatte. Enkelte er kritiske, til dels svært kritiske. Flertallet er imidlertid ganske fornøyd, selv om det ikke er alle innsatte en kommer overens med, og samarbeidet mellom de ansatte kunne ha vært bedre. Hele ni av ti stifinnere uttrykte da også at det var trygge rammer på Stifinner'n. Ja, én mente nesten for trygt, at en levde i en "boble" som ikke liknet på det livet en måtte ut igjen til. Det var imidlertid også én som hevdet at det *ikke* var trygge rammer, og han trakk fram at det var rusing og vold på Stifinner'n. Vi spurte direkte om konflikt- og russituasjonen

på Stifinner'n. Håndteringen av slike konkrete konfliktsituasjoner og russituasjoner kan si oss noe om hvordan fellesskapet fungerer i praksis.

5.4.3 Rus- og voldsepisoder

Nesten alle (20 av 22) oppga at de kjente til konflikter mellom de innsatte som hadde resultert i trusler, voldsepisoder og liknende, og alle disse forholdene hadde blitt tatt opp med de ansatte, ifølge stifinnerne. Videre oppga nitten at de kjente til at innsatte hadde ruset seg på Stifinner'n. Vi ba de innsatte vurder hvordan kjennskapen til rusingen på huset hadde påvirket egen rehabilitering. Omkring halvparten oppga at de i liten grad hadde innvirket på egen rehabilitering. Men det var også en del som trakk fram at det hadde hatt negativ påvirkning på rehabilitering. Til slutt var det en liten gruppe, som selv hadde vært involvert i episodene, og som så det som positivt at det kom opp og ble tatt tak i innenfor rammene av Stifinner'n. Først noen utvalgte sitater fra den første gruppen:

- Har visst vært det, men kjente ikke til det personlig. Feil når de er på en slik avdeling, men ikke svekket min innstilling
- En episode, røyk på urinprøve, ikke mistanke. Greit at det kom opp, (han) reagerte med å dra, var en ok fyr. Det satte meg ikke ut på noen måte.
- Har ikke visst om det før det ble tatt opp på samling; han holdt det helt for seg selv. Det har ingen innvirkning på egen rehabilitering, men det er synd at det skjer.

Og så de som oppgir at rusepisodene har hatt en negativ innvirkning:

- Flere episoder, rusing av heroin og GHB. Blitt negativt påvirka, deprimert og grinete. Jeg ønska ikke å ruse meg, mye rus er slitsomt, men klarte å holde meg unna.
- Vet om flere episoder, en som kom og tilbudte meg noe, det er forstyrrende og selvfølgelig uheldig.
- Med en gang tenkte ikke på det, men slitsomt, dårlig gjort, forsøpla til behandlingsstedet – neste gang si i fra.
- Kom fram i samlinger, glad for at det ble oppdaga, jeg er svak, hadde tatt GHB om jeg visste om det.
- En episode: Det har påvirket meg sånn at det har tatt lengre tid å få hjelp fordi huset har blitt fryst.
- Har opplevd to episoder. Det har virka negativt, frista meg, og kunne blitt dratt med.
- Flere episoder, har ruset seg selv, og har virket veldig negativt på egen rehabilitering.

Til slutt, et par sitater fra stifinnere som selv hadde vært involvert i rusepisodene, og som så det som positivt at disse kom opp:

- Positivt. Prøve på heroin kom opp. Positiv erfaring ut fra meg. Så rus på GHB, også jeg, også tatt opp i samlinger, lært mye, kommet positivt ut av det.
- Jeg må jo si at det har virket positivt inn – bra at det skjedde her – har fått mer ballast, dette blir ikke så lett som jeg trodde når det kommer til stykket – hvis jeg skal sprekke, hvorfor ikke her?

Hvordan man skal forholde seg til rusepisoder i en rehabiliteringsavdeling for innsatte som er rusavhengige, er ikke gitt. I den første evalueringen av Stifinner'n trekker Ødegård (1996) fram omfanget av rusepisoder som et klart negativt trekk ved det som den gang var prosjektet Stifinner'n; nesten seks av ti oppga at de hadde sprukket under stifinneroppholdet, og fire av ti hadde hatt sprekker på huset: "Mest alvorlig som innvending og kritikk, er etter vår mening det forhold at i perioder har det vært utbredt bruk av rusmidler på avdelingen.(…). Et rehabiliteringsprosjekt hvor målsettingen er rusfrihet kan ikke sies å fungere hvis det er utbredt bruk av stoff på avdelingen." (1996:118).

Denne kritikken bryter noe med tyrilitenkningen som nettopp tar høyde for tilbakefall som en del av behandlingen. Målsettingen for Stifinner'n er jo dessuten "*å starte* en endringsprosess som *videreføres* i behandling utenfor fengselet" med sikte på livsmestring uten å være styrt av rus (å redusere tilbakefall til rusmiddelbruk var hovedmålsettingen i den første perioden). En grunnregel på Stifinner'n er likevel at avdelingen skal være stoffri – at innførsel og bruk av all form for illegal rus og alkohol er et avvik fra absoluttene ved Stifinner'n, som det heter i Håndboka for Stifinner'n (Danielsen og Haugen 2010). Og kommentarene ovenfor tyder på at det er flere som opplever russituasjonene som slitsomme og som frykter at de selv vil sprekke som følge av rusingen, og noen mener episodene har hatt innvirkning på det som skjer på Stifinner'n. Det ser imidlertid ut til, så langt våre data rekker, at det ikke er utstrakt rusing på Stifinner'n. Det synes å være de samme rusepisodene de innsatte referer til, og det er kun tre (14 %) som selv sier at de har ruset seg i våre intervjuer (vi spurte imidlertid ikke direkte om dette). I Årsmeldingen for 2010 kom det fram at kun fire av 45 stifinnere ble utskrevet fra Stifinner'n (tilbake til lukka avdeling) som følge av et avvik fra absoluttene (rus etc, Haugen 2011:21). I 2011 var det fem av 57 som ble utskrevet til lukket avdeling av samme grunn. Om vi derimot tar med dem som ble utskrevet til en annen avdeling for en kortere periode for så å bli tatt inn igjen, så var tallet 13 (Haugen 2012). Generelt anser de ansatte at det er få sikkerhetsbrudd på Stifinner'n gitt de relativt løse rammene som er på avdelingen (se neste kapittel).[29]

29 Ifølge ansatte på Stifinner'n var omkring hver tjuende urinprøve de tok, positiv, men dette inkluderer både de som kom rusa til huset, og rusing på huset/i permisjon. Videre kan jo flere av prøvene gjelde samme person. Sett på denne bakgrunn støtter disse tallene opp om vurderingen av at det nå er begrenset med rusing på Stifinner'n. På den annen side forsvinner sporene etter nye stoffer som GHB raskt ut av kroppen og gjør det vanskelig å måle.

5.4.4 Ærlighet og kameratstøtte

Vi så også at alle de konfliktsituasjonene (trusler, vold o.l.), som de innsatte sa de kjente til var blitt tatt opp med de ansatte, noe som også kan tolkes som en høy grad av tillit mellom innsatte og ansatte. En stifinner påpekte likevel at det var flere aktuelle forhold som ikke ble brakt videre til de ansatte, noe som skyldtes manglende tillit: "Det er ingenting som er tatt opp med de ansatte, som de ikke har sett selv. Mange av de ansatte favoriserer enkeltmennesker, og når de gjør noe galt, blir det ikke tatt opp." Dette er imidlertid en enkeltstående kommentar. Det er likevel klart at stifinnerne kan ha kjennskap til flere forhold enn de som rapporteres her, der episodene man trekker fram er de som er blitt kjente hendelser der ansatte allerede er blitt involvert. Dette handler jo til dels om problematikken rundt kameratstøtte som vi kommenterte ovenfor; selv om vi var forskere som garanterte informantene anonymitet, kan de ha holdt igjen når de svarte på disse spørsmålene.

I våre intervjuer med stifinnerne når de var i behandling etter fengselsoppholdet, spurte vi således om muligheten for å være ærlig på Stifinner'n slik de nå i etterkant så det. Tilnærm alle svarte ja, at man kunne være ærlig, men mange hadde forbehold, noe kommentarene under viser:

- Ja absolutt – men det var vel noen ting man holdt for seg selv. Det var sterkt indre kustus på huset – vi kunne si vi gir deg en sjanse til – ikke gjør det der, det ødelegger for så mange – huset blir fryst etc. En dro fra Stifinner'n fordi han ikke var klar for det opplegget vi sto for.
- Ja det var jeg, både det jeg så gjorde og mente, ærlig hele veien, endra seg ikke fra C3 til Stifinner'n, den samme hele tiden. Må lære seg å si fra om ting, tok litt tid, hva man sier fra om, rus på huset sier fra, litt tull ikke nødvendigvis å si i fra om.
- Ja, jeg følte det, sa det jeg mente, i samlinger, gjorde det som var riktig. Kammeratstøtte? Det sitter ganske dypt, sier det til dem (medinnsatte), men springer ikke til de ansatte og sier det, ikke min oppgave. Er fortsatt i fengsel, en fot der, og en fot der, om alle kjørt en stil, lettere. Er fortsatt i fengsel, må ikke glemme det, kan bli kastet ut til B og C…
- Ja, både overfor innsatte og ansatte. Også overfor meg selv.
- Ja, men til å begynne med var jeg ikke det – det med tysting var ikke noe for meg – det tok ca. tre måneder.
- Ja – kanskje ikke 100 prosent ærlig – men stort sett – det som hjelper er å være bånn ærlig.
- Ja, føler det. Blir jo holdt litt tilbake for å holde seg på godfot med dem som er der. Ting du vet om, kunne sagt fra, men holder kjeft, og tenker det er best å komme seg videre.

Vi ser at mange av de innsatte holdt igjen informasjon mens de var på Stifinner'n; man sprang "ikke til de ansatte" med alt, tystet ikke, men tok det gjerne opp med dem det gjaldt, holdt en "indre kustus"; Stifinner'n er tross alt fortsatt fengsel, noe som flere trakk fram. En informant ga et utdypende svar på muligheten for å være ærlig slik det nå var på Stifinnerr'n:

> Nå funker det ikke, for mye gjennomtrekk, må ha en samla gjeng for å få fram ærligheta, vi er skeptiske til folk uansett. Opplevde ikke at det var så mye ærlighet, jeg selv klarte ikke så mye å være ærlig overfor fellesskapet, klarte overfor kontaktperson, det er ikke alle som klarer å stå i presset, mange, 60 prosent er der av feil grunner, ja over det, for å få lett soning. (…) Todelt, de som er av uærlige grunner holder seg for seg selv, de andre for seg selv, og de som mingler i mellom. Ikke noen aggressiv dårlig tone, men to klikker, og baksnakking. Ærligheten har ikke så sterke røtter der lenger. Så mange som er der av andre grunner, vil ikke åpne seg, for det blir ikke holdt innen gruppa.

Det er mulig å være ærlig på Stifinner'n, både overfor en selv, andre innsatte og ansatte, men det er ikke så lett å få det til på tvers, altså om medinnsatte overfor ansatte, det som kalles kameratstøtte. Det hjelper "å være bånn ærlig" for rehabiliteringen, men man kan likevel ikke være hundre prosent ærlig – noe må man holde for seg selv. Noen er der av uærlige hensikter uten et reelt ønske om å gjøre noe med rusen, og det blir følgelig vanskelig å åpne seg i grupper og i fellesskapet. Men det er alltid de andre dette gjelder.

Tross disse noe forbeholdne vurderingene om å kunne være 100 prosent ærlig og om muligheten for å drive kameratstøtte, mener vi at gjennomgangen ovenfor har vist at fellesskapet på Stifinner'n i all hovedsak bidrar til trygge rammer slik at den enkelte kan være seg selv.

5.5 Kontakten utad

En stadig viktigere oppgave på Stifinner'n er kontakten utad mot aktuelle offentlige instanser. Det at stifinnerne har pasientrettigheter (96 % hadde slike ved oppholdets slutt i 2011 (Haugen 2012), og således rett på Individuell plan (IP) og ansvarsgruppe, krever samarbeid med NAV, kommune, helseforetak, osv. Kontaktpersonene spiller en viktig rolle her, og som vi så ovenfor gis deres innsats i all hovedsak en positiv vurdering av stifinnerne. Men hvordan er vurderingen når vi konkret spør om det utadrettede arbeidet? Gjennomgående vurderer de innsatte det arbeidet Stifinnern'n gjør når det gjelder kontakten med hjelpeapparatet utenfor fengselet, som bra. Det er imidlertid også noen få kritiske kommentarer, som i all hovedsak handler om at de selv måtte ordne opp, mens de ansatte knapt gjorde noe: "De hadde ikke så mye kontakt. Burde stilt litt mer krav til NAV som ikke gadd å komme." "Veldig dårlig. Hvis man ikke gjør noe selv, blir det ikke gjort noen ting." "Dårlig, de hjalp ikke til med en dritt. Kontaktpersonen var det tak i, men resten..nei. Det var jeg som gjorde jobben med å ta kontakt."

Som nevnt er vurderingene gjennomgående positive, og her er noen utsagn som illustrerer dette:

- De gjør en kjempebra jobb, vanvittig bra, heldig med NAV-kontoret, som kjenner til Stifinner'n fra før.
- Stifinner'n gjør en bra jobb, har regler å forholde seg til, de er avhengig av andre personer i NAV. Ansatte på Stifinner'n vil mye, men begrenses av regler.
- Det er bra, føler jeg er flink til å ordne selv, og de ansatte hjelper til.
- Allright til tider, det er det faktisk, forstår at de legger ansvaret på oss, men innimellom litt mye, vi er i en rehabiliteringsprosess.

Ni av ti av våre informanter har hatt ansvarsgruppemøte, mens seks av ti har IP.[30] Blant de som ikke har IP, var det ingen som trakk fram at en hadde ønsket en slik plan, og at dette ønsket ikke hadde blitt fulgt opp på Stifinner'n. Noen kommenterte at IP'en skal komme på plass seinere, mens enkelte trakk fram problemer med å involvere de aktuelle offentlige kontorene. Den sistnevnte grunnen trekkes fram også fram blant dem som ikke hadde ansvarsgruppemøte, enten manglende involvering skyldtes sykdom eller man bare "gadd ikke". Hovedinntrykket er likevel at arbeidet med ansvarsgrupper og til dels IP er godt i gang for den enkelte, og der det er mangler så skyldes ikke det Stifinner'n, men heller sendrektighet fra relevante offentlige kontorer.

En annen side ved Stifinner'ns innsats rettet mot verden utenfor murene er jobbingen med stifinnernes nettverk. Det er imidlertid et spørsmål hvor mye man på Stifinner'n skal engasjere seg i dette arbeidet. I gjennomgangen av brukerundersøkelsen i forbindelse med den dårlige skåren på påstanden "Kontaktpersonen har hjulpet meg med å bygge opp et rusfritt nettverk", ble dette kommentert: Dette var ikke en oppgave for den enkelte kontaktperson i fengselet. Likevel, en viktig del av tyrilitenkningen er betydningen av å (re)etablere kontakten med familien, kutte ut vennene i rusmiljøet, og etablere et rusfritt nettverk. På spørsmålet om hvordan de vurderte den hjelpen de fikk av Stifinner'n med å jobbe med det sosiale nettverket utenfor fengselet, var overvekten av svarene positive, men det var også en del kritiske merknader:

- Har valgt å kutte ut alle sosiale nettverk, har stor kontakt med familien, de kommer på besøk.
- I forhold til besøk bra – de gode relasjoner kommer på besøk – lett å få besøk. Kan virke som mas om perm, men det er for min trygghet.
- Svært bra, tilgang til telefon, pusha på å ta opp kontakt med familie og rusfrie venner, svært viktig.

30 I brukerundersøkelsene ved Stifinner'n var andelen med IP 56 %. Om en kun tar for seg de som hadde vært der fire måneder eller mer var andelen 3/4.

- Stifinner'n er behjelpelig med å legge til rette, hjulpet meg å skaffe jobb. Fikk også en kobling til Røde-Kors' nettverkstjeneste
- Noe bra. Heldig at eksen min er rusfri, besøker meg og har kontakt med henne ute. Har tre venner som er nyktre nå, aksepterer det, så ok.
- Det var jeg som gjorde det, fikk ikke hjelp, men samtaler med NN hjalp.
- Har den vært? Ikke noe hjelp.
- Familie bra, men det er dårlig venner. En venninne som er rusfri, men de tror meg ikke. Vil ha hun på besøk, har rent rulleblad, vært og besøkt meg på A. Men de drar alle over en kam.

De innsatte trekker fram at Stifinner'n jobber godt for at de skal etablere/beholde kontakten med familien. Når det gjelder venner er imidlertid vurderingene mer delte: Flere synes Stifinner'n også her jobber godt slik at de kan kutte ut uheldige nettverk og etablere gode relasjoner. På den annen side er det enkelte som mener de ansatte skjærer alle "over en kam", der nyktre venner man har, blir mistenkeliggjort i forbindelse med besøk, permisjon o.l. Gitt at dette er et arbeid som ikke nødvendigvis skal prioriteres høyt på Stifinner'n, vil vi likevel konkludere med at innsatsen er tilfredsstillende på dette området.

5.6 Hva har man lært på Stifinner'n – en foreløpig vurdering av nytten

Hva har man så lært på Stifinner'n? Vi ba de innsatte først vurdere om de hadde lært noe som de hadde fått bruk for i situasjoner i og utenfor fengselet. Halvparten svarte ja både når det gjaldt situasjoner i fengselet og om situasjoner utenfor fengselet (av dem som hadde hatt permisjon, frigang, framstilling). Eksemplene på situasjoner der de hadde anvendt denne kunnskapen, var flere:

- Lærer mye om å kontrollere sinne – håndterer småkrangler bedre, fyrer seg ikke like mye opp.
- Ærlighet om mine rusepisoder, tørre å innrømme ting lettere her enn andre steder.
- Skal ikke sette meg i en sånn situasjon igjen som den GHB-saken – lært hvor vanskelig det er
- Tilbudt GHB, ikke problem å si nei, men aksepterte det, fant sprøyterester, da sa jeg ifra. Ærlighetsbiten. I første omgang redd for en gutt som var svak for heroin, heroin ikke akseptert rusmiddel, men nå er det nulltoleranse til rus.
- Tenke seg om før man handler og snakker – si ifra og gjøre det trygt for andre.
- Kontrollere sinne og aggresjon, opp om morgenen.

Utenom den omtalte GHB-episoden, er det likevel ikke så mange konkrete eksempler de innsatte kommer med, heller mer generelle vurderinger, noe også eksemplene fra situasjoner utenfor fengselet referer til:

- Tenke seg litt om, på perm, prøver å unngå vanskelige situasjoner – det har blitt friska opp.
- Begynte å få kontakt med familien på Stifinner'n, lærte at familien betydde mest. Ble mer ærlig overfor meg selv.
- Når jeg har vært på framstilling har jeg kunnet slappe av – ble bedre forberedt.
- VAF – vurdere alle faktorene i situasjoner – stifinnerutdanning. Blir et bedre medmenneske for familie og venner – tenker annerledes – ærlig overfor ungene og familien om situasjonen. Flinkere på økonomistyring ute.

Samlet sett er det omkring to tredeler som sier de har hatt bruk for det de har lært på Stifinner'n, enten i fengselet og/eller i situasjoner utenfor murene. Det handler om å tenke seg om før man handler, om å vurdere alle faktorer i situasjoner, helst unngå vanskelige situasjoner, og å være ærlig.

Videre ba vi de innsatte vurdere andre områder som oppholdet ved Stifinner'n kan ha virket inn på, blant annet synet på eget rusmisbruk, egen kriminalitet osv. Nedenfor (Figur 5) ser vi svarene.

Figur 5: Andelen stifinnere som svarte bekreftende ("ja") på at oppholdet på Stifinner'n hadde ført til endring på ulike områder. Prosent

Et bekreftende svar sier ikke så mye om styrken i de endringene som omtales – men noe har altså skjedd. Og vi ser at det er særlig knyttet til mer generelle vurderinger som "troen på at det nytter å endre seg", "refleksjon over holdninger og verdier", og "ansvar for egne valg" at stifinneroppholdet har hatt en effekt. Når spørsmålene konkret er knyttet til synet på eget rusmisbruk og egen kriminalitet og etablering av relasjoner til andre mennesker, synker andelen positive tilbakemeldinger, men det er fortsatt godt over halvparten som også på disse områdene angir at Stifinneroppholdet har bidratt. Videre er det jo slik at mange oppgir å ha endret synet på eget rusmisbruk i forkant av Stifinner'n – motivasjonen for rusbehandling var allerede etablert. Dette gjelder til dels også for synet på egen kriminalitet.

5.7 Motivert og klar for videre behandling?

Ovenfor så vi at stifinnerne på intervjutidspunktet i snitt hadde vært drøyt fire måneder på Stifinner'n. Den gjennomsnittlige gjenstående tiden var 1,7 måneder, men med stor variasjon: Fire ble intervjuet rett etter de var ferdig på Stifinner'n, ni hadde en eller mindre enn en måned igjen, fire hadde to-tre måneder igjen, mens de resterende hadde fire måneder eller mer igjen av oppholdet. En overvekt av stifinnerne var altså mot slutten av oppholdet når vi intervjuet dem, og burde således ha gode forutsetninger for å svare på hvorvidt de var blitt motivert og klare for videre behandling. For alle så nær som en, var det også blitt bestemt hvor vedkommende skulle etter oppholdet på Stifinner'n: 15, dvs. snaut 70 prosent, skulle videre til Tyrili, fem til andre behandlingsenheter, en til en annen fengselsavdeling og en hjem. Sett i forhold til stifinnerne generelt (se forrige kapittel) så er fordelingen mellom Tyrili og andre behandlingssteder i vårt utvalg forholdsvis sammenfallende, men andelen som planlegger å gå videre i behandling er litt høyere (men ikke så veldig mye høyere enn i 2011 da total to tredeler gikk videre i behandling).

Stifinnerne ble bedt om å gi sin vurdering av om oppholdet hadde fungert motiverende for etterfølgende behandling, om det var sider ved oppholdet som hadde virket særlig motiverende og om det var sider ved oppholdet som hadde virket svært lite motiverende. Som vi så innledningsvis i kapitlet, var mange motivert for å gjøre noe med rusavhengigheten før de kom til Stifinner'n – dette var jo grunnlaget for søknaden. Følgende kommentarer understreker dette:

- Motivert var jeg jo før jeg kom hit, så det er meget bra – hjelper å få orden på ting med familie.
- Hjulpet meg litt, men bestemt meg før jeg kom hit.
- Den hadde jeg med meg – ble liksom bare en ventesituasjon.

Spørsmålet er derfor om Stifinner'n har klart å holde på og forsterke denne motivasjonen, slik at en er bedre forbered til etterfølgende behandling i Tyrili eller andre steder. Flere av kommentarene gikk i den retning:

- De som jobber her er flinke til å motivere for videre behandling, hvilke behandling en trenger.
- Det er bra, får en bedre overgang fra fengsel enn fra lukka avdeling, er bedre forberedt.
- Jeg har valgt å ta tak i ting selv på utsiden. Uten Stifinner'n hadde jeg ikke tenkt den tanken i det hele tatt.
- Er mer bevisst på hva jeg skal igjennom – har fått en fornemmelse på hva jeg skal igjennom – det blir bra det her.
- Veldig bra, gir meg mye, mange ansatte er så bra

Men det var også to som mente at oppholdet ikke hadde fungert særlig motiverende:

- Ikke bra i det hele tatt, ikke noe snakk om det. Noen går motsatt vei. Fungert feil, demotiverende, og de skriver seg ut. Min egen motivasjon var å komme raskt over til Tyrili.
- De er flinke til å motivere for behandling her – men jeg føler meg ikke så klar for å gå inn i det behandlingsopplegget nå.

På spørsmål om det var sider ved oppholdet som hadde virket særlig motiverende, svarte noen at det var helheten, andre at det var positive egenskaper ved de ansatte. Det at oppholdet ga muligheten til å være utenfor murene, at man fikk familien på besøk og at oppholdet ga mulighet til behandlingsplass, ble også trukket fram av enkelte. Andre var mer opptatt av innholdet på avdelingen, enten det gjaldt turer, arbeidslag eller grupper. Disse kommentarer følger det mønster vi så ovenfor når det gjaldt vurderingen av innholdet på Stifinner'n, og gjenfinnes også når vi ba om en vurdering av hvilke områder som var de viktigste suksessområdene, evt. problemområdene, når det gjaldt å forberede den innsatte på Stifinnerne til etterfølgende behandling: Forhold som tillit fra de ansatte, samarbeid mellom innsatte og ansatte, samtaler, trening på utgang fra fengsel, kontakt med familie o.l. blir trukket fram. I tillegg blir den konkrete forberedelsen til et behandlingsopphold i etterkant nevnt som en suksessfaktor av flere, noe disse kommentarene illustrerer:

- Får smake litt på hvordan det er, men alt for lite av det.
- Å være på Stifinner er som å være på Tyrili, en forsmak på å komme videre i Tyrili, bra trening.
- Informasjon om Tyrili man måtte forhold seg til.
- For meg ballast i bagen. De regner litt mer av oss når vi kommer i behandling.
- Kommet seg fysisk og psykisk, forberede seg til å sitte i grupper.

Og når det gjaldt hva som var lite motiverende og som i liten grad bidro til å forberede en til videre behandling på Stifinner'n, var det et stikkord som gikk igjen: *dødtiden*. Det

skjer for lite på Stifinner'n. Videre er det par som kommenterer at Stifinner'n burde etter hvert bli lokalisert utenfor murene.

Alt i alt er det likevel slik at åtte av ti opplevde at Stifinner'n var en god forberedelse til etterfølgende behandling, en av ti at oppholdet ikke var det, mens en av ti var usikre. Stifinnerne synes i stor grad å ha funnet stien. Dette understrekes også av svarfordelingen på spørsmålet i hvilken grad har Stifinner'n hjulpet deg når det gjelder å bli motivert og klar for videre behandling (jfr. figur nedenfor).

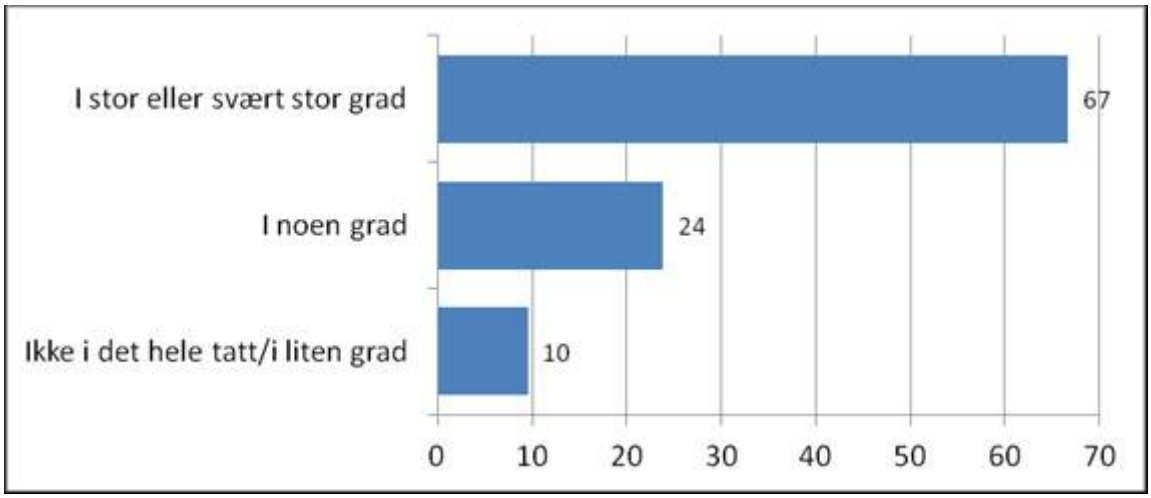

Figur 6: Alt i alt hvor motivert og klargjort for videre behandling den innsatte er. Prosent

Vi ser at 67 prosent mener at de i stor eller i svært stor grad mens 24 prosent i noen grad har blitt motivert og klargjort. Kun en av ti mener at oppholdet ikke i det hele tatt eller i liten grad bidro til å motivere og forberede dem.[31]

Men i hvilken grad tror stifinnerne at de i et litt lengre perspektiv vil klare å unngå framtidig kriminalitet og rusmisbruk? Det er selvfølgelig vanskelig å si noe sikkert om framtida, etter at man har gjennomført Stifinner'n og etterfølgende behandling. Flere ga da også uttrykk for dette. De fleste kom likevel med kommentarer til vårt spørsmål om i hvilken grad de trodde at det de hadde lært på Stifinner'n ville bidra til at de unngikk framtidig kriminalitet. Nedenfor har vi sortert svarene; først kommentarer fra de omkring fire av ti som mener Stifinner'n i stor grad har bidratt her:

- I stor grad – skjønner jo at jeg ikke kan drive med dette – kriminalitet fører til rus.
- I stor grad før jeg kom hit, når jeg var her sist – i fengsel for siste gang.
- Ved å være her i et halvt år og i behandling i ett år, fått så mye i sekken, dum hvis jeg havner utpå igjen. (KL: Er dette rett oppfattet?)

31 En svarte "ikke aktuelt" på dette spørsmålet siden han skulle tilbake til avdeling A for videre soning. Denne stifinneren gikk imidlertid videre til behandling i Tyrili.

- Tror at det har bidratt mye, fengselet i seg selv har bidratt, ikke et sted jeg skal komme tilbake til.
- Har styrket meg, mere smaken på det sunne og normal livet, har en drøm om hva livet mitt skal være
- MK henger med sikkert, håndtere vanskelige situasjoner annerledes

Dernest noen kommentarer fra den drøye tredelen som er usikre på Stifinner'ns bidrag:

- Det veit jeg ikke, om vil bruke det jeg har lært, kan ikke skylde på noen. Må bruke de verktøy jeg har lært.
- Håper jo at det er starten på en ny tankegang.
- Det veit jeg ikke, håper Tyrili har noe å tilby der. Veit ikke hvordan det hadde gått om jeg var blitt løslatt direkte, avhengig av mye, jobb, bolig, familie.

Og til slutt noen som ikke ser at Stifinner'n har bidratt på dette området:

- Det tror jeg ikke Stifinner'n kan bidra med, utenom å bli mer bevisst, men må gjøre det selv.
- Ikke så jævlig stor tro på det. Veit jeg er sinnsyk kriminell. Skulle hatt krimbehandling før rus.
- Ikke lært noe som får meg til å unngå å være kriminell.

Og nedenfor ser vi noen av kommentarene på vårt spørsmål om i hvilken grad de trodde at det de hadde lært på Stifinner'n ville bidra til at de unngikk framtidig rusmisbruk. Først kommentarer fra de som mener at Stifinner'n i stor grad bidrar her; omtrent fire av ti vurderte det slik:

- Det vil ha betydning, tenkte tilbake på det jeg har lært, overveie situasjoner. Gitt meg syn på at det er en positiv erfaring med nykternhet, dermed åpnet meg.
- Ved å være her i et halvt og fått behandling i ett år, fått så mye i sekken, dum hvis jeg havner utpå igjen.
- Gjort meg litt mer bevisst situasjoner som jeg kommer opp i, vil tenke over…
- Veldig bra, hjulpet en del med faste rammer, rusfri, sleit mye psykisk.

Det var videre omkring en femdel som kanskje trodde at oppholdet på Stifinner'n ville bidra til at en unngikk rus, og her er noen av deres kommentarer:

- Stifinner'n som hvilken som helst fengselsavdeling, man lærer mer omkring krim og rus.
- Har en drøm, visjon og tro på det, krimbiten avgjørende.

Og så til slutt noen kommentarer fra den drøye tredelen som er usikker på Stifinner'ns bidrag:

- Nei, det må du bestemme deg for, sitter i ditt eget hode.
- Ikke så mye – det tror jeg er noe jeg må bestemme selv.
- Det veit jeg ikke, vært i behandling og gått på trynet før, men klarte fire år sist uten rus og uten krim.
- Har lært litt her. Men når en kommer ut og blir sittende, dagene blir like, da oppsøker jeg der jeg har en plass, nemlig i rus-krim miljøet.

De fleste stifinnerne har vært igjennom flere rusbehandlingsopphold tidligere. Og de er rimelig nøkterne når det gjelder muligheten for å bli nykter. Mange tror at muligheten er der, og at Stifinner'n har hjulpet dem, mens andre er usikre, der både det gamle rusmiljøet og kriminaliteten vil kunne framstå som forlokkende etter endt behandling. Som vi har sett i forrige kapittel har mange stifinnere en relativt omfattende kriminalitetshistorie med flere fengslinger tidligere. Og mange vil bli gjeninnsatt; tallene forteller oss det. Men det kan se ut som de innsatte – i hvert fall en stor del av dem – har fått med seg noe på ferden fra Stifinner'n som kan medføre at sjansene for å lykkes er større denne gang. Eller kanskje neste gang; tilbakefall med reinntak er en del av bildet. I bunn og grunn handler det kanskje om at den enkelte selv må bestemme seg, at det "sitter i ditt eget hode", og på den måten i mindre grad handler om hva omgivelsene sier og gjør.

5.8 Hvordan fungerer Stifinner'n?

En måte å få kunnskap om hvordan Stifinner'n fungerer på, er å spørre den snaue tredelen som hadde vært der før, om det hadde skjedd endringer siden sist, og i så fall hva disse bestod i. Før hadde en fellesinntak, der en gikk en "vei sammen" over lengre tid, mens nå var det "mye utskiftninger" og "mindre samhold", som var den gjengse vurderingen. Alle de fem som hadde vært der før omleggingen i 2008, oppga at det var bedre før, mens han som hadde vært der i 2008, sa at det ikke hadde vært noen endring.

En annen måte å få informasjon om hvordan Stifinner'n fungere, er å sammenlikne med andre fengselsavdelinger. Vi spurte de innsatte om hvordan det var å være på Stifinner'n sammenliknet med en vanlig fengselsavdeling. "Som natt og dag", er standardsvaret, og da at Stifinner'n er "dagen" i den forstand at det er bedre sosialt,

friere og at de ansatte er mer interessert i den enkelte. De innsatte synes således at det er bedre på Stifinner'n. En kan likevel stille spørsmål ved om dette i all hovedsak skyldes de godene de får – frigang, turer, ikke innlåsing på cella, sosiale aktiviteter – mer enn selve rehabiliteringsinnholdet. Følgende utsagn støtter opp om en slik tolkning:

- Himmelen i forhold – ikke lås på døra – fritt og sosialt – det å være innelåst er jævlig kjipt – mye mer stimulerende at det er sosialt.
- Ganske likt som på [et sted med lavt sikkerhetsnivå] – kan gå fritt rundt – åpen soning her på huset.
- Mye bedre, får mulighet til å være sosial, ikke sitte alene på cella hele tiden. Psykisk bra.
- Som dag og natt. Himmel og hav i forskjell. Her blir du møtt med personer som bryr seg og gleder seg til jobb, i stedet for bare å låse deg inne for å komme seg raskt hjem.
- Stor forskjell, men sosialt og de som jobber her mer som miljøterapeuter enn fengselsbetjenter, føles ikke som fengsel av og til.

Andre derimot, trekker i større grad fram rehabiliteringsinnholdet på Stifinner'n og at dette krever noe av den enkelte:

- Om man er her og ikke vil bli nyktern, er det tungt, men mer rehabilitering her enn i en annen avdeling.
- Ikke vaffelsoning, jobber mye med seg selv, bra å være her, mye ute, krever mye, du gir mye og får mye tilbake.
- Mye bedre på Stifinner'n - satt i lukka – mye mer behandling og de krever mer – det er som å være på institusjon, ikke sant.

En tredje tilnærming for å si noe om hvordan Stifinner'n fungerer, er å spørre om det er mange av de innsatte som hadde tenkt å avbryte oppholdet på Stifinner'n, og i så fall hvorfor. Ni (40 %) svarte at de hadde vurdert å avbryte oppholdet, der flere knytter dette til konkrete episoder som mistenksomhet fra de ansatte i forbindelse med permisjon, at en føler seg undertrykket av de ansatte, alvorlig sykdom i nær familie, og i "tunge stunder, men det er noe jeg slår raskt fra meg." To trakk fram selve innholdet (eller mangelen på innhold) som grunn, mens to lurte på om de egentlig trengte mer behandling, og derfor hadde vurdert å avbryte oppholdet.

Etter gjennomgangen av innholdet på Stifinner'n med den enkelte innsatte, ba vi også om en samlet vurdering av kvaliteten på innholdet i Stifinner'n. I figuren nedenfor ser vi svarene:

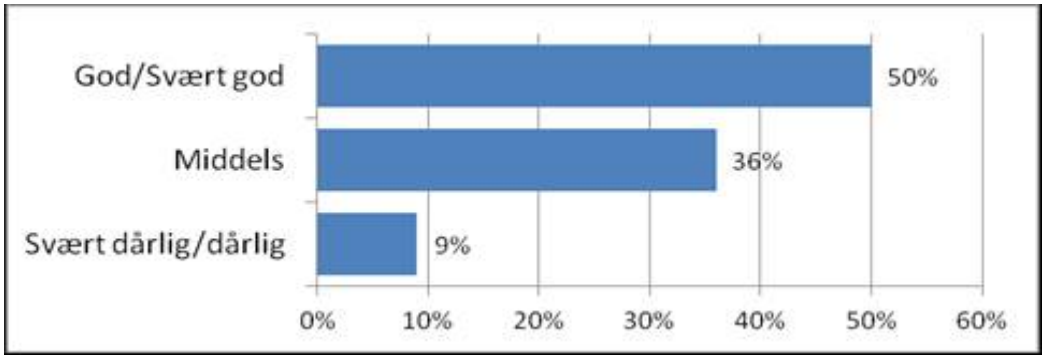

Figur 7: Hvordan stifinnerne vurderer kvaliteten på innholdet på Stifinner'n alt i alt. Prosent.

Svarfordelingen her synes i stor grad å reflektere hovedtrenden i vurderingene av innholdet i Stifinner'n, slik de har kommet fram i dette kapitlet, nemlig at halvparten mener kvaliteten er god eller svært god, mens den resterende halvparten mener den er middels (36 %) eller dårlig/svært dårlig (9 %).

Hva burde en forvente på et slikt spørsmål? Stifinner'n er en avdeling i fengselet med god bemanning og relativt frie tøyler – selvsagt innenfor de sikkerhetsfaglige rammene – den fungerer nærmest som en åpen soningsavdeling i et lukka fengsel. Sett på den bakgrunn kunne en kanskje forvente mer allmenn tilslutning til innholdet på Stifinner'n. Men, som vi har sett, det er for lite innhold og for slapp struktur ifølge mange stifinnere. Stifinner'n likner kanskje mer et venterom før den reelle behandlingen tar til, enn et sted der det drives aktiv rehabilitering (jfr. sitatene i boksen).

Synes Stifinner'n har blitt en oppbevaringsplass for videre behandling. Trenger ikke så lang tid på innholdet som en bruker. De ansatte har vært her så lenge, har kanskje mista trua, folk kommer igjen og igjen, med kortere tid imellom. (Stifinner 35 år)

Å jobbe med utviklingsmål er liksom ikke lagt inn i opplegget – det blir liksom bare å vente på at du skal inn i Tyrili. (Stifinner 32 år)

Burde omstrukturert Stifinner'n til det det er. Hatt det som en allright ventestasjon for rusbehandling seinere. Ikke halvhjerta rehabilitering, slik det er nå. (Stifinner 27 år)

På den annen side, mange av innholdselementene på Stifinner'n gis en god vurdering, særlig turer, fritidsaktiviteter og arbeidslag utenfor murene, men også kontaktpersonarbeidet og til dels samtalegruppene og MK. Det er videre slik at fellesskapet gir rom for å være ærlig, det er etablert trygge rammer, til tross for både rusepisoder og andre ikke akseptable hendelser, og selv om det dannes klikker, og en del (alltid de andre) er der av uærlige hensikter for å ha det som kalles vaffelsoning. Stifinnerne er motivert for å gjøre noe med rusavhengigheten og kriminalitet før de kommer på Stifinner'n, men Stifinner'n er et steg i riktig retning, til dels et viktig steg, i hvert fall for flertallet; oppholdet på Stifinner'n har for mange bidratt til endring på flere

områder. Stifinner’n er følgelig mer enn et venterom før behandling. Men kunne og burde Stifinner’n vært mer enn det er i dag. Det er mye som tyder på det.

5.9 Oppsummering

Stifinnerne er lang på vei motivert og klare for videre behandling. Men motivert var mange også før de kom på Stifinner’n. Denne motivasjonen har imidlertid blitt vedlikeholdt og styrket. Som vi så i Figur 5, oppgir det store flertallet at oppholdet har ført til økt framtidsoptimisme med hensyn til endring, og til refleksjon over egne holdninger og verdier. Man har altså til en viss grad oppnådd det som er målet for Stifinner’n.

Samtidig, gitt det at mange stifinnere har behandlingserfaring før de kom på Stifinner'n, kunne vi kanskje forventet at de skulle vært mer klare for etterfølgende behandling enn det de faktisk er. Som gjennomgangen i kapitlet har vist, er det mange forbedringspunkter. Blant annet var det kun halvparten som mente at kvaliteten på innholdet på Stifinner’n var god eller svært god. Organiseringen, strukturen og samarbeidet er alle forbedringspunkter i følge de innsatte. En bedre organisering av innholdet og klarere struktur i hverdagen vil både kunne ta vekk mye av dødtiden, få til bedre samarbeid mellom ansatte, og forbedre gruppeaktivitetene.

6 Ansattes syn på Stifinner´n

Dette kapitlet handler om hvordan Stifinner'n fungerer sett fra de ansattes synspunkt. Som et ordnende og strukturerende verktøy har vi anvendt Pål Repstads organsisasjonsvariabler.[32]

Vi har derfor intervjuet de ansatte om mål, ideologi (verdier), teknologi (innhold), struktur (organisering/ledelse), ressurser og forholdet til omgivelsene.

Avdelingen er godt bemannet sett i forhold til hva som er vanlig på ordinære fengselsavdelinger og besto på intervjutidspunktet av i alt18 medarbeidere og to ledere. Medarbeidergruppen er todelt og består av en gruppe på 14 som er ansatt av Oslo fengsel og en gruppe på fire som er ansatt i Tyrilistiftelsen. Vi intervjuet alle de tyriliansatte og elleve av de fengselsansatte.

Ni av informantene har Fengselsskolen som hovedutdanning. Tre har høyskoleutdanning (sosialfaglig og helsefaglig), en har yrkesskole. En ansatt har mastergrad fra universitetet mens en har diverse universitets- og høyskolefag. Det er mange erfarne medarbeidere på Stifinner'n. Gjennomsnittlig fartstid blant informantene er omkring åtte år. Seks av de informantene har jobbet i 10 år eller mer. Tre har vært ansatt helt fra oppstarten. Avdelingen ledes av en fengselsinspektør med fengselsfaglig bakgrunn som har et helhetsansvar og en psykolog ansatt av Tyrili som har et spesifikt ansvar for det innholdsmessige.

6.1 Om målgruppen

Målgruppen er som vi så i kapittel 2.1 rusavhengige innsatte som har en gjenstående soningstid på fem til tolv måneder. Deltakerne må ha et ønske om endring med hensyn til rus og kriminalitet.

På spørsmål om i hvilken grad det er samsvar mellom målgruppen til Stifinner'n og de innsatte som faktisk er der, varierer svarene en del. Noen peker på problemer angående at folk kommer til Stifinner'n mens de fortsatt sitter i varetekt, eller at de har kortere dommer enn det som er anbefalt. Andre mener at motivasjonen til å endre seg med hensyn til rus og kriminalitet varierer mellom de innsatte. De fleste er imidlertid enige i at det er et rimelig samsvar. Noen typiske svar:

- Ja det tenker jeg jo – hvor sterk motivasjonen er varierer – graden av seriøsitet og evne til å se kostnader er forskjellig – i stor grad en riktig beskrivelse av dem som er her.

32 Vi har anvendt organisajonsvariablene til Pål Repstad slik de er beskrevet i boken "Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere" , kap.7 (2004).

- Delvis samsvar – folk kommer inn også på varetekt og kortere dommer – vilje til endring er ikke målbart, men jeg mener vi treffer der.
- De fleste er innenfor målgruppen, mange kan virke motiverte, men det er ikke alltid de er det – mange blir jo motiverte underveis.
- Ja, men det er alltids noen som søker seg dit for å få godene, men de oppdager at det koster å være der – noen har en annen motivasjon enn målgruppen vår.
- Mange er på varetekt – mange har ønske om å bli rusfri, men kanskje ikke like mye angående kriminalitet – jeg tror de har et ønske om å bli rusfri, men ikke helt ser hva det innebærer og vil få en del aha-opplevelser – mange er her for å få goder.

Grunnen til at noen kommer inn allerede mens de sitter i varetekt er kravet om at avdelingen til en hver tid må fylle opp antall plasser. At de har varetektstatus innebærer at de formelt har andre rettigheter og restriksjoner enn de andre Stifinnerne som er domssonere. Varetektsinnsatte har blant annet ikke aktivitetsplikt[33], og politiet eller påtalemyndigheten må gi tillatelse hvis den varetektsinnsatte skal være med på turer utenfor murene.

6.2 Mål

Hovedmålet til Stifinner´n er å gi innsatte muligheten til å øke sin livsmestring uten å være styrt av rus og kriminalitet. Dette innebærer å starte en endringsprosess som videreføres i behandling utenfor fengselet. Målet er både svært ambisiøst og mindre ambisiøst på samme tid. På lang sikt er målet at innsatte skal få et bedre liv som ikke er preget av rus og kriminalitet. På kort sikt, mens de innsatte er på Stifinner'n, er målet kort og godt å forberede og motivere de innsatte til videre behandling. Vi har spurt de ansatte om i hvilken grad de identifiserer seg med målet, om målet er akseptert av alle og om målet er realistisk. Det er en mulighet for at noen av respondentene kan ha lagt det korte perspektivet til grunn mens andre har tenkt mer langsiktig. Vårt hovedinntrykk er imidlertid at de fleste har tenkt på det som er jobben på Stifinner'n, nemlig motivering og forberedelse til videre behandling.

På spørsmål om <u>i hvilken grad de identifiserer seg med hovedmålet</u> gir samtlige respondenter uttrykk for at de gjør det i ganske stor grad. Av svarene kan det se ut som om noen har et nokså aktivt forhold til målet mens andre tar det mer for gitt.

Noen typiske kommentarer:

- Du får være med å bidra og forme gutta, givende å være med på noe som er et godt resultat. "Desto mer du engasjerer deg i en stifinner, jo mer skuffa blir du, får høre at

33 Denne rettigheten må imidlertid de varetektsinnsatte frasi seg for å være aktuell for opphold på Stifinner´n.

jeg skulle vært mer profesjonell, men er du for profesjonell, kommer du ikke inn på gutta. Må gi litt av deg selv.

- Det er den målsettingen jeg også jobber etter og som jeg synes vi er gode på.
- I ganske stor grad – vi jobber jo med det hele tiden – synes vi klarer det bra.

Samtlige (15) var enige i at hovedmålet er akseptert av alle ansatte, og nedenfor følger noen illustrerende kommentarer:

- Føler at vi står samla om målet, det er det vi jobber mot alle sammen på ulik måte.
- Jevnt over – noen legger lista høyere og sliter seg ut.
- Alle går god for det, men tenker nok neppe på det i hverdagen, drukner i hverdagshysteriet.

På spørsmål om målet er realistisk svarte 13 ja og 2 svarte vet ikke. I følge mange av de ansatte er innsattes motivasjon og om de tar aktive valg i forhold til endring, svært avgjørende for om de lykkes eller ikke. Flere er også opptatt av at det er lettere å søke seg inn i behandling når men er på Stifinner'n enn når man er på gata. Noen kommentarer til om målet er realistisk:

- Det er realistisk i den grad innsatte er motiverte eller ikke – hvis vi avdekker motivasjon er det en reell mulighet.
- Ja, absolutt et realistisk mål – så lenge de tar valg – du ser hvem som klarer det og ikke – det handler om å ta valg.
- Synes jeg har sett så mange historier på det – Stifinner'n er en unik mulighet – treffer mange i etterkant – mange hadde ikke søkt seg inn i behandling selv – det er enklere å søke seg inn hit enn å søke seg inn i behandling rett fra Plata.
- I hvert fall å starte en endring – alternativet er å komme rett fra gata – de har en annen forutsetning.
- Ja det tror jeg – men man trenger kanskje flere runder før man lykkes.

De ansatte gir altså i stor grad sin tilslutning til hovedmålet. Målet er i stor grad akseptert, det ansees som realistisk og de fleste identifiserer seg med det. Dette er imidlertid ikke det eneste målet avdelingen må forholde seg til.

I og med at Stifinner´n er en avdeling i Oslo fengsel gjelder også fengselets sikkerhetsmålsetting om at "Straffbare handlinger og svikt under gjennomføringen skal motvirkes." På samme måte som i resten av fengselsvesenet har altså Stifinner´n en todelt målsetting. En som dreier seg om sikkerhet og kontroll og en som dreier seg om å legge forholdene til rette for at innsatte skal kunne gjøre innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster. Et viktig spørsmål i denne sammenheng er om disse målene står i konflikt med hverandre. Er det mulig å nå begge samtidig eller er det slik

at prosessen som leder mot det ene målet fører til at vi fjerner oss fra det andre? I sistnevnte tilfelle snakker vi om en målkonflikt i klassisk forstand.

> Sosiologer har for eksempel pekt på hvor vanskelig det kan være for en institusjon å oppfylle kontroll- og rehabiliteringsmålsettinger samtidig. Tvangen i fengselet som gjennomføres ut fra en kontrollmålsetting, kan undergrave målsettingene om å få tilbakeført de innsatte til et normalt liv utenfor fengselet. (Repstad 2004:126).

Hva svarer så de ansatte når vi spør om sikkerhetsmålsettingen? På spørsmål om i hvilken grad de identifiserte seg med målsettingen svarer de fleste at de gjør det i relativ stor grad.

Noen svar:

- Er selvfølgelig enig i den.
- Jeg identifiserer meg med denne målsettingen.
- Dynamisk sikkerhet er bedre enn den andre typen – synes vi forebygger veldig bra.
- I og med at du er fengselsbetjent er dette en del av utdanningen – å kombinere er det vi fengselsbetjenter er gode på.

Noen er opptatt av målkonflikten mellom sikkerhetsmålsettingen og rehabiliteringsmålsettingen.

> Akkurat det er vanskelig å jobbe med, fungerer ikke med straff og konsekvens her, vi må prøve å tenke litt alternativ. Det blir en målkonflikt mellom hvordan vi tenker og det sikkerhetsmessige.

Er målet akseptert av alle ansatte? De aller fleste mener at sikkerhetsmålet er akseptert av alle ansatte (13 svarte ja, 2 vet ikke). Til tross for dette mener mange (både tyriliansatte og fengselsansatte) at det er forskjeller mellom tyriliansatte og fengselsansatte med hensyn til i hvilken grad målet er akseptert. Noen kommentarer:

- Noen har mer fokus på det enn andre - spesielt fengselsansatte – vi har mer fokus på det.
- Det er vel mer akseptert av oss fengselsansatte enn de tyriliansatte, de ser det litt annerledes, i hvert fall i starten, men etter hvert ser de at de jobber i et fengsel, må minne dem om at de jobber i fengsel, vi har en instruks vi skal følge…
- Spesielt betjentene, alt er fokusert på sikkerhet, tyriliansatte har også sikkerhetskurs, sikkerhet kommer først uansett. Det preger hverdagen.
- De tyriliansatte her har alltid tenkt annerledes enn oss, glemmer fort sikkerhet oppi dette. Forventer at vi som jobber Stifinner´n har samme grunnlag, og det har vi ikke, men har blitt bedre med årene. I begynnelsen var det merkbar forskjell.

Andre påpeker også at forskjeller i graden av aksept, men knytter det ikke til de to ansattgruppene:

- Noen synes kanskje vi er litt for strenge – ved svikt skaper det dårligere samarbeidsklima mellom innsatte og ansatte.
- Noen mener det skal være strengere enn det er – hvis man er ny og skal være ute med fire alene, har med trygghet å gjøre.
- Veldig stor forskjell på hvordan en håndterer det, noen er rigide, noen ønsker å være rigide, men blir slepphendte.

Er målet realistisk å nå? 13 svarte ja, 2 svarte nei**.** Kommentarer fra de to som svarte nei:

- Får det ikke helt til. Vi gir folk tillit og opplever rømninger – vi må ta sjanser som man ikke tar ellers i fengselet.
- Ganske vanskelig, en utfordring vi står overfor daglig, og å inneha den rollen vi skal ha. Tenke tyriliideologi, ikke helt enkelt, ikke like lett å forsvare det sikkerhetsmessige. Huset er dårlig tilrettelagt for sikkerhet.

De aller fleste av dem som svarte ja på spørsmålet mente at avdelingen hadde lite svikt. Kommentarer:

- Lite svikt – andre går ut med håndjern og to betjenter – vi går ut med fire alene og har ca. en til to unnvikelser pr år.
- Det er realistisk – noe innføring i forhold til rus – det er svikt, men ikke mye – lav svikt.
- Svikten er veldig liten – mindre rusing her enn i resten av fengselet.
- Ja helt klart – det er så lite svikt at du aner ikke – hvis folk skal få prøve seg, må de få muligheter – det verste er overdoser og vold.
- Vi gjør så godt vi kan – har lite rømninger sett i forhold til alle utganger og vi har lite rusing inne på huset.
- Det er urealistisk å tenke at det aldri skjer svikt – da må vi låse alle inn – vi jobber for at det skal begrenses i størst mulig grad.

Samlet ser vi at de ansatte i nokså stor grad mener at det er realistisk å nå både hovedmålet om å motivere og forberede til videre behandling og fengselets sikkerhetsmålsetting. Det kan imidlertid se ut som om de fengselsansatte ikke overraskende vektlegger sikkerhetsmålsettingen høyere enn de tyriliansatte. Til tross for at de fleste mener det er realistisk å nå begge mål samtidig, er flere inne på at de opplever at målene i en viss grad står i motsetning til hverandre. De tiltak som iverksettes for å fremme "rehabiliteringsmålsettingen" (permisjoner, fremstillinger, frigang etc.), kan i noen tilfeller øke sjansen for rømning, rusing etc., samtidig som

sikkerhetstiltak og sikkerhetstenkningen i noen grad vil kunne begrense innsattes muligheter til å prøve seg utenfor murene. I tillegg kan for mye kontroll oppleves som manglende tillit fra de ansattes side, noe som igjen kan sette relasjonene mellom ansatte og innsatte på prøve. Til en viss grad kan altså de ulike målene innebære en målkonflikt. Det er også viktig å påpeke den nære sammenhengen det er mellom målkonflikt og rollekonflikt. Å stå i en målkonflikt innebærer ofte også å stå i en rollekonflikt. I det ligger det at de ansatte vil kunne oppleve at det er vanskelig å oppfylle begge mål samtidig i den daglige tjenesten. Hvordan løses så dette på Stifinner´n? Det kan se ut som om det delvis løses ved en form for arbeidsdeling. Begge grupper forholder seg riktignok til de to målene, men betjentene legger mer vekt på det sikkerhetsfaglige i sin rolle, samtidig som de tyriliansatte vektlegger det "rehabiliteringsfaglige" i sin. Det er kanskje riktig å si at de to ansattgruppene utfyller hverandre på en positiv måte. Eller som en av de ansatte sa det: "Tenker at det er en forskjell mellom tyriliansatte og fengselsansatte. Det er dette som gjør Stifinner´n til det det er."

Ellers er det også rimelig å tenke at de to ansattgruppene påvirkes av hverandre på en slik måte at fengselsansatte blir mer orientert mot det rehabiliteringsfaglige mens tyriliansatte blir mer sikkerhetsorienterte. Det er nok likevel slik at fengselsbetjentene er mer vant til å håndtere selve mål- og rollekonflikten. Fengselsbetjentene er lært opp til å håndtere både sikkerhets- og rehabiliteringsoppgaver. Begge typer oppgaver er viktige i fengselsbetjentrollen. Dette gjelder i mindre grad de tyriliansatte som i større grad lener seg på en sosialfaglig tradisjon som vektlegger den "myke" delen av jobben.

De aller fleste mener altså at både rehabiliteringsmålsettingen og sikkerhetsmålsettingen er realistiske å nå. Det er også stor oppslutning om målene, men de ulike ansattgruppene vektlegger sikkerhets- og rehabiliteringsmålsettingene ulikt.

6.3 Verdier

Stifinner´n har noen bestemte verdier[34] som er nedskrevne og som er grunnleggende i det rehabiliteringsmessige arbeidet. Verdiene er ikke bare fine ord på et papir, de er fylt med innhold og brukes aktivt blant annet i samtalegruppene. De er også sentrale i det miljøterapeutiske arbeidet i hverdagen og i det som omtales som "kulturkampen". I håndboka til Stifinner´n framheves viktigheten av å ha klare mål og verdier:

> Skal man drive endringsarbeid, kreves det at det skapes samhandlingsarenaer som kan fremme utvikling, og det kreves en klar ideologi med verdier og mål som viser retning. Sentralt i dette er "kulturkampen", den åpne diskusjonen om "vanlige" verdier og normer opp mot verdiene og normene som gjelder i fangemiljøet og i miljøer med rus og kriminalitet. Stifinner'n gir en fin anledning til å ta opp slike diskusjoner fordi innsatte har

34 For en nærmere beskrivelse av verdiene Danielsen,T.,Haugen,S. 2010,s.18-21

med seg mye av fangekulturen når de kommer inn på Stifinner'n. Forskjellen mellom det som tradisjonelt kreves i fangekulturen og det som kreves for å være deltaker på Stifinner'n, blir dermed tydeliggjort (Danielsen og Haugen 2010: 17).

Ansattgruppen ble spurt om hva de synes om verdiene og om hvilken betydning de har for rehabilitering av de innsatte. De aller fleste ga uttrykk for at verdiene var viktige og nyttige i rehabiliteringsarbeidet. Noen typiske eksempler angående synet på verdiene:

- De syns jeg er bra. Godt gjennomprøvd og gjennomtenkt - de står i stil med hvordan du skal klare deg ute i samfunnet om du skal ha en fair sjans til å leve et nyktert liv.
- Det er en måte å lære dem til å nærme seg det å leve et liv uten kriminalitet og rus, som lovlydig borgere i samfunnet. De betyr alt – det er helt grunnleggende at de har en forståelse av ærlighet, ansvar for seg selv og toleranse – det er nødvendig for å komme videre.
- Ser dem som helhetlige mennesker og ikke bare som kriminelle – at det er håp for alle i forhold til endring – det styrker selvbildet til de innsatte.

Noen beskriver hvordan - og hvor ofte de brukes:

- Det gir mening - grunnverdier som kan relateres til andre sosiale arenaer – alle sosiale - sammenhenger - kan ha grupper i tre uker på de verdiene.
- De er viktige – kan få kjempeviktige diskusjoner – bruker dem i gruppene.

Andre er opptatt av at verdiene for mange innsatte er vanskelige å forstå og av forskjellen mellom forståelse og handling:

- De må jo stå der, men klart at gutta har vansker med å forstå mange av dem. Ærlighet og kameratstøtte - de er jo oppvokst på gata og i fengsel - ærlighet er de ikke vokst opp med, og kameratstøtte er å holde kjeft. Ærlighet varer ikke alltid lengst der og da. De har bløffa hele livet, og da blir det vanskelig å legge om over natta.
- De får mer forståelse for hva det betyr - ikke bare ord - de skjønner orda, men ikke den dype betydningen av f.eks. ærlighet - normale mennesker legger andre ting i de orda.
- Kan lære mye om seg selv og andre – koble dem opp til aktivitetene i hverdagen og sette dem i sammenheng – de innsatte slutter seg til dem – lett å forstå, men ikke å gjøre.

Mange mener at diskusjonen om verdier anvendes for lite i det daglige:

- Det er det vi utgangspunktet prøver å bygge det vi driver på med, men at vi skulle bli flinkere til ¨løfte det opp i hverdagen.

- De er veldig allright å ha som grunnverdier, men brukes lite. Tidligere sies det at de ble brukt som påvirkning i stifinnerutdanning.
- Det er veldig greit og i samsvar med St. meld. 37 – et menneskesyn – autonomi og troen på endring er viktig – dette prates det lite om og det er litt synd – mangler diskusjoner om ideologi.
- Det kan gi dem et løft slik at de kan se seg selv, hvor de har vært og hvor de kan komme. Mange innehar ikke disse grunnverdiene i det hele tatt. Burde vært brukt mer.
- Mange ansatte kan ikke nok om grunnverdiene, særlig de nye. Vi som har begynt i seinere tid, er ikke vant med å bruke grunnverdiene, de bare henger der.
- Noen ansatte har det mer innarbeida enn andre. Brukes når det skjer ting.

Alle ansatte mener verdiene er viktige verktøy i rehabiliteringsarbeidet. Det er imidlertid mange som synes de anvendes for lite og at det er forskjeller både i ansattgruppen og innsattegruppen når det gjelder hvor godt de kjenner og forstår dem.

Dette stemmer bra med inntrykket vi satt igjen med når vi intervjuet de innsatte (se kap.5). Det kunne framstå som om mange hadde et litt utvendig forhold til verdiene. I den grad de ga konkrete svar var det særlig viktigheten av ærlighet og det vanskelige med å gi kameratstøtte som ble trukket fram. Det samme kom fram da vi intervjuet innsatte i etterfølgende behandling.

6.4 Innhold

Som vi så i forrige kapittel ga stifinnerne en god vurdering av innholdet avdelingen. Dette gjaldt særlig innkjøringsturen, fritidsaktiviteter og kontaktpersonarbeid, men også de andre innholdselementene som arbeidslag utenfor murene, samlinger, samtalegrupper og menneskekunnskap fikk en rimelig god score. Samtidig mente mange at det var for mye dødtid og dermed for lite innhold. Hva mener så de ansatte?

Vi spurte om hvilke deler av innholdet de vurderte som viktigst for innsattes rehabilitering/forberedelse til etterfølgende behandling og om det var noe de savnet eller synes det burde vært mer av. Grupper og arbeidslag skilte seg klart ut som de områdene som oftest ble nevnt. Eksempler på utsagn om grupper:

- Varierer fra person til person – for noen er grupper viktigst – for andre er det viktigst å stå i arbeidsdagen – grupper er viktig for alle – det at de tør å åpne seg og fortelle om det de ikke har turt å fortelle om tidligere krever trygghet.
- Menneskekunnskap, grupper, turene, ansvarsgruppe, møter og kontaktpersonarbeid (bedre enn før)
- Jeg setter samtalegrupper høyt – det er vi ikke gode nok på – blir litt ustabilt…..
- Kanskje mer av samlinger, fellesmøter og samtalegrupper for å lufte ut – har vært lite i det siste – stifinnerutdanningen var bra når den fungerte.

- Mere grupper – har et tilbud om rus/vold og Veien videre etter en stund – synd at disse gruppene ikke kan kombineres.
- Det burde vært mer samtalegrupper, mer innhold i dagene, at en dag ikke slutter klokka 15 - mer kontinuitet på grupper, men vi sliter med sykefravær – vi blir sårbare når en person er borte – da faller gruppene bort, grupper savnes av gutta.
- Oftere samtalegrupper – for eksempel at vi bruker etasjemøtene.

Eksempler på utsagn om arbeidslag:

- Jeg trur at å stå i arbeidsdagen er viktigst, samtalegrupper veit jeg de innsatte ønsker, men spesielt det å stå i en arbeidsdag. Arbeidslag og grupper.
- Vi klarer ikke å sysselsatte alle, det var ikke sånn før. Tidligere var de 14 og halvparten var på frigang. Mer arbeidslag, mer fornuftig jobbing, ikke bare tidsfordriv.
- Struktur, mulighet for å aktivisere de innsatte. Struktur kan man gjøre noe med. Muligheten for aktivisering er begrensa fordi vi er her vi her.
- Det som er viktig er at gutta aldri har jobba og de har lite utdanning, struktur og arbeidslag, kjempeviktig at gutta veit hva det går ut på. Ledighet er roten til mye vondt, gutta kjeder vettet av seg.

Mange svarte også at det var helheten som var viktigst for innsattes rehabilitering. Eksempler på utsagn som vektlegger helheten:

- Helheten – grupper er viktig – det å være i fellesskap – jobbe sammen – bli kjent og få tilbakemelding – gjøre ting sammen på nye arenaer – det at kontaktpersonen har faste avtaler og samtaler og setter opp kortsiktige og langsiktige utviklingsmål.
- Jeg tror ikke du kan utelate noe – det er helheten som er viktig – tillit, kontroll, og grupper – alt er viktig.
- Avstand til rus, lære seg til å ta ansvar, struktur i hverdagen – ta ansvar for seg selv – alt innhold er like viktig – mange av de gode endringssamtalene skjer på turene.
- Alt som har med samhandling er viktig.
- Fellesskap er aller viktigst – en liten forsmak på et normalsamfunn uten fange- og fengselskultur – det å fungere sammen i et fellesskap og med en struktur - det er en forsmak på å fungere på utsiden – gå fritt – bevege seg fritt – ikke bli låst inn – og få tilbakemeldinger på det som er positivt og det som kan forbedres – det skjer i det daglige – samtalegrupper er et tillegg for å trekke trådene sammen.

Grupper, arbeidslag og helheten i tilbudet er altså det som trekkes fram som det viktigste med hensyn til innsattes rehabilitering. Overraskende få nevnte kontaktpersonarbeid, turer, fritidsaktiviteter, planarbeid etc.

På et direkte spørsmål om hvilke sider ved oppholdet på Stifinner´n som virker særlig motiverende for de innsatte, ble særlig aktiviteter utenfor murene trukket fram. Noen typiske kommentarer om aktiviteter utenfor murene:

- Aktiviteter – å komme seg ut motiverer folk til å bli her lenger – de gis muligheten til å bli kjent med seg selv, og det er jo mange goder her – veldig mange goder som også koster lite.
- Når vi er med på leirer og camper og treffer elever og ledere, og blir kjent med folk…
- Det at vi er utenfor fengselet – fritidsaktiviteter og jobb utenfor.
- Det å bli nyktre og være med på aktiviteter ute, livet har andre sider, kontakt med familien.
- Trur de kan få opp øya for at det finns andre ting i verden enn å være i by og ruse seg, friluftsliv og aktiviteter, prøve å få nye interesser. Aha-opplevelse av å være med på ting de ikke har vært med på før.

Andre trakk fram motivasjonsarbeidet som foregår på avdelingen. Noen kommentarer:

- Det å oppleve nye ting - grupper, menneskekunnskap virker også motiverende og at vi gir dem troen på at de kan endre seg og at de får tillit.
- At vi får dem til å se at det er mulig å leve et rusfritt liv – at vi gir dem den inputen som er nødvendig.
- Optimismen og troen på at det nytter – en ny verden i forhold til samarbeid og det å stole på folk – man starter ikke et institusjonsopphold med mistro.

Hvilke deler av innholdet mente så de ansatte var minst viktig, og var det eventuelt noe som kunne tas bort? De fleste svarte i retning av at det ikke var noe som var minst viktig. En gjennomgående kommentar var at alt henger sammen og bygger på hverandre. I den grad det skulle være mindre av noe, var det dødtid og meningsløse arbeidsoppgaver. Noen typiske utsagn:

- Sysselsetting kun for sysselsetting med meningsløse oppgaver gjøres for mye - kjøkken og renhold er det vi har å lene oss på.
- Mye dødtid og for lite sysselsetting.
- De har for mye ledig tid, litt destruktivt, folk burde vært med på frigang, testa seg ut i samfunnet. Fjerne dødtid inne på huset, redusere det…
- Vet ikke helt, kjøkkenlaget kanskje, bruker folk som kan lage mat, i stedet for å lære opp folk som ikke kan lage mat.

Grupper, arbeidslag og helheten trekkes fram som det viktigste i tilbudet sammen med aktiviteter utenfor murene som fungerer motivasjonsskapende. Samtidig påpeker mange at de driver med dette i for liten grad. Gruppene er for få, og det er for få arbeidsoppgaver til å gi innsatte meningsfull sysselsetting.

Men er de ansatte enige om hvordan innholdet på Stifinner´n skal være? På spørsmål om det er enighet mellom kollegaene om hvordan innholdet skal være, svarer to tredeler at det er det i stor eller svært stor grad mens en tredel mener at det er det i noen grad (se tabell 1).

Tabell 12 Om det er enighet mellom kollegene om hvordan innholdet skal være

Vurdering	N	%
Ikke i det hele tatt	0	0
I liten grad	0	0
I noen grad	5	33
I stor grad	8	53
I svært stor grad	2	13
I alt	**15**	**99**

Informantene ble bedt om å begrunne svaret:

- Mange sterke personer som mener at det de driver med er det viktigste.
- Enig om retningen, men hvordan en kommer dit diskuteres mye - de som er gode på en ting, vil holde på med det, bryr seg ikke så mye om de andre. Enighet om det vi gjør bra, men ikke enighet om hva som skal prioriteres høyest.
- De som jobber ute vil at det skal prioriteres først, selv om det går bekostning av grupper, men de som jobber med grupper prioriterer det og tenker en kan jobbe en annen dag.
- Folk er forholdsvis enig om det, folk er litt mer uenig om hvordan ting skal gjøres.
- Vi er forskjellige. Noen tror at bare de er med på rus og vold så er det bra, mens jeg kan si at arbeidslag og det å komme seg ut å jobbe. Men det er ikke noen fasit. Når vi skulle sette ned innhold, ble stifinnerutdanningen forkastet, ville heller ha grupper, det er vanskelig å forstå, fordi det var der vi prata vi om ærlighet, ansvar og tro.
- Jo selv om vi er enig i praten, kan det være vanskelig å utføre det i praksis.
- Får av og til et uroelement i forbindelse med vikarer som har vært her en lengre periode, og som har en annen retning - dette kan skape splid. Det er kanskje ikke helt klart for alle hva som er målet og visjonen.

Kommentarene viser at selv om ansattgruppen er relativt enige om hvilket innhold Stifinner´n skal ha, kan det være uenigheter om hva som skal prioriteres. Det kan også synes som om mange mener at det er det de selv driver med som er det viktigste. Noen kommentarer peker dessuten på at selv om man er enige om hva man skal drive med, er det ikke nødvendigvis enighet om hvordan ting skal gjøres.

Som omtalt i innledningen ble det gjort visse strukturelle endringer på Stifinner´n. for ca. tre år siden. Hvilke følger fikk så denne endringen for innholdet på Stifinner´n? Som vi viste i kapittel 5 synes den tredelen av stifinnerne som hadde prøvd begge modeller at opplegget var bedre før, særlig med hensyn til stabilitet og samhold. Hva mente så de ansatte om dette?

Nesten samtlige av de ansatte mente at endringen hadde medført innholdsmessige endringer. (13 svarte ja, 2 vet ikke). Men hva består så disse endringene i, og har de hatt noen konsekvenser for avdelingens måloppnåelse?

De aller fleste oppfatter endringene som negative for innholdet. Særlig gjelder dette i forhold til det å drive med ulike typer gruppevirksomhet som samtalegrupper, menneskekunnskap, stifinnerutdanning etc., men også den mer uformelle gruppevirksomheten blir vanskeligere å drive. Å gi konstruktive tilbakemeldinger krever at folk kjenner og er trygge på hverandre. Kontinuerlig inntak av innsatte gjør at det blir mer gjennomtrekk i gruppene, noe som igjen kan virke hemmende på tryggheten. Gruppedynamikken blir også skadelidende av at stadig nye kommer inn. Noen typiske eksempler på kommentarer:

- Innholdet er nok blitt dårligere – det var lettere å drive grupper før med innkjøringstur først og samvær etterpå – men jeg skjønner jo at vi må fylle opp – kan ikke ha ti ansatte og ti innsatte.

- De har kortere tid, så vi rekker mindre – mindre gruppetilhørighet og trappetrinnfunksjon– vi har mistet en del seremonier og det at de måtte ta ansvar for de nye – har også mistet den type samtalegrupper vi hadde før (der den ene bygger på den andre), MK, stifinnerutdanning og at alle hadde permtid samtidig – hadde permsamlinger før og etter.

- Mindre forutsigbart for innsatte og ansatte – vanskeligere å etablere grupper (formelle og uformelle) og få til trygge og gode prosesser – større fleksibilitet – vi er blitt bedre til å behandle folk individuelt fordi det ikke er faseinndelinger og slikt – jeg ville helt klart ha foretrukket gruppeinntak – er ikke i tvil – det mener jeg vi burde ha fått til.

- Det gjør noe med prosessen – de er på ulikt nivå – får ikke til gruppemetodikken – man må kjenne hverandre for å kunne gi tilbakemeldinger.

- Før var det mer trygghet i gruppen – fase to hadde standarden på huset – mer system i forhold til grupper – mer tilfeldig når vi har grupper nå – før måtte vi si nei til tannlege eller andre ting - det var hellig tid – gruppe som metode fungerer bedre når de kommer på samme tid - de hadde for eksempel permisjoner på samme tid og dessuten var de her lenger, og det var bra for mange.

Tidligere (før endringen) fungerte innsatte i fase to som faddere og rollemodeller for ferskingene i fase en. Denne ordningen har forsvunnet med omorganiseringen, noe som kan medføre mindre trygghet i fellesskapet og at det tar lengre tid for de nye å komme inn i det. Kommentarer:

- Gutta var her lengre, de hadde mer ballast når de flytta ut. Bedre innhold med to faser.
- Målsettingen var jo at noen skulle være veteraner når nye kom. Det tok fra 5 til 8 måneder at de skjønte hva en dreiv med. Nå kan vi sende fra oss folk etter tre måneder. Skremmer meg når en skal evaluere hvordan det har gått med gutta. Tror tilbakefallsprosenten har mer enn dobla seg. De har for lite tid her.
- Helt klart – de som jobber her må være enda mer strukturert og du må hele tiden omstille deg – å få inn nye folk hele tiden det tror jeg ikke er bra – vi mister noe av samholdet mellom innsatte – det vil føre til høyere tilbakefall – vi mister muligheten til å bruke innsatte som rollemodell.
- Vi får veldig lite ro og så får vi mindre hjelp av gamlingene i fase to – de nye kommer tregere inn i ting.

Vi spurte også om hvilke konsekvenser omorganiseringen har fått for avdelingens måloppnåelse. Mange var opptatt av konsekvenser for innholdet på avdelingen. De som hadde en oppfatning om konsekvenser i forhold til måloppnåelse var enten usikre eller negative. Noen kommentarer:

- Vanskelig å si – om vi har dårlige tall er vanskelig å svare på.
- Usikker på hvilken effekt det har – de som er her på kort tid får en dårligere start i Tyrili – verden blir for utrygg ved at det er så mange nye her.
- De er mindre rustet til behandling.
- Det slår negativt ut i forhold til måloppnåelse – mer uro på avdelingen – gutta blir mindre samkjørte – vanskeligere å drive fellesskapet – de som har vært her lenge sier de blir slitne av alle de nye – gutta føler det blir turbulent.
- Ikke noe lettere i dag, kanskje er det motsatt, har et inntrykk av at de avslutter behandlingen raskere, trenger flere forsøk på å komme seg videre.
- Ja, de er her ikke lenge nok. Merkelig at ikke Tyrili forstår det. Jeg føler at de sier at de ikke kan ta så store kull tre ganger i året. Noe med pasientrettigheter, plassene må hele tide fylles opp. Mange ting vi var enig om før, på Stifinner´n skulle en kvalifisere seg til Tyrili. Ett fett hvor en sitter nå, når en allerede har fått plass på forhånd. Før var det sånn at en måtte fullføre Stifinner´n for å få plass i Tyrili, en form for kvalifisering.

Ansatte på Stifinner´n ser stort sett negativt på omorganiseringen både i forhold til innholdsmessige konsekvenser på avdelingen og i forhold til avdelingens måloppnåelse.

Men hvordan vurderes så kvaliteten på det arbeidet som gjøres på Stifinner´n? Ansattgruppen ble stilt følgende spørsmål: Alt i alt, hvor god eller dårlig vil du vurdere kvaliteten på innholdet på Stifinner´n?

Tabell 13 Om kvalitet på innholdet

Vurdering	N	%
Svært dårlig	0	0
Dårlig	0	0
middels	2	14
God	12	86
Svært god	0	0
I alt	**14**	**100**

Som vi ser av tabellen ble kvaliteten på det innholdsmessige arbeidet (til tross for de negative konsekvensene av omorganiseringen) vurdert som god av de aller fleste (12 av 14), mens to mente at kvaliteten var middels. De ansatte er altså rimelig fornøyde med kvaliteten på tilbudet, selv om de fleste altså mente at ting fungerte bedre før.

6.5 Organisering/ledelse

Hva tenker de ansatte om hvordan Stifinner´n er organisert? Er organiseringen hensiktsmessig i forhold til avdelingens måloppnåelse? De første spørsmålene dreide seg om hva de ansatte mente om hvordan hverdagene og helgene var lagt opp.

Veldig mange av kommentarene om hverdagen dreide seg om at organiseringen var for ustrukturert, at den bar for mye preg av dag-til-dag-planlegging og av at morgenmøtene ikke fungerer godt nok. Enkelte hevdet også at det kunne være for travelt på dagtid og for rolig om kveldene. I forhold til helgene dreide noen av kommentarene seg om at de var godt lagt opp og at de fungerte bra som en avveksling til hverdagene. De fleste av kommentarene dreide seg imidlertid om at de var for få ansatte på vakt og at dette gikk utover aktivitetsnivået, særlig de aktivitetene som foregikk utenfor fengselet. Mange hadde også oppfatninger om at aktivitetene i helgene tidligere ble planlagt i samarbeid med innsatte, mens situasjonen nå i større grad var preget av at det var de ansatte som hadde styringen. Noen synes dette var bra, mens andre mente det var negativt. Noen typiske kommentarer om hverdagen:

- Ukeoversikt fungerer bra, men fra dag til dag er det fortsatt altfor ustrukturert.
- Ganske fullpakket og ganske kaotisk – skulle gjerne ha planlagt litt lenger av gangen, for eksempel for et halvt år.

- Jeg synes det er for ustrukturert – vi sitter hver morgen og lurer på hvem som skal lage mat, hvem skal rydde osv. – dette kunne ha vært planlagt for lengre tid av gangen.
- Sliter litt med å få strukturen til å sitte, kaotisk, spesielt morgenmøtene, mye som skal planlegges på veldig kort tid. Prøver å være flinkere å planlegge i forkant, men hver morgen blir vi sittende å diskutere de samme tingene. Tenker vi skulle hatt en klar ledelse som hjalp oss med dette, med å prioritere.

Noen typiske kommentarer om helgene:

- Helgene er bra – de er forskjellige i forhold til hverdagene – at det er forskjell på helg og hverdag er bra – det er noe innsatte må lære.
- Det er veldig bra, for nå er det vi som styrer aktivitetene – kommer an på hvem vi jobber sammen med.
- Etter at vi begynte å ta over styringen har det blitt bedre.
- Da kan vi bestemme selv, men det er lite med ressurser, så det bremser seg - vi er aldri mer enn tre på huset - fire hadde blitt mere fritt - vi gjør det beste utav det.
- Skulle ønske vi var bedre bemannet i helgene for å få gjennomført aktiviteter, samtaler og arbeidslag. Vi er tre på vakt i helgen, to må være her, en er ute med fire ansatte, resten tråkker her. Bedre bemanning ville ha gitt mer handlingsfrihet. Den nye arbeidstiden i helgene er ikke bra – vi låser opp en time seinere og stenger en time tidligere - kan ikke helt forsvare dette overfor de innsatte.
- Når helgene går som planlagt er det allright. Det har dessverre vist seg at ansatte må styre helgene mer enn bra er – skulle ha vært mer sånn at innsatte kunne ha vært med å planlegge. Vi klarer ikke å samarbeide så godt. Helgene er veldig bra, god tid, får tatt unna noe og gjort aktiviteter. En helt annen ro på huset.
- De er greie de – minimum en aktivitet hver i helgen – kan være at de blir lagt opp etter ansattes interesser.

Men hvordan mener så de ansatte at Stifinner´n burde organiseres? Hvilke grep kan gjøres for bedre og sikre måloppnåelse? Svarene kan grovt sett deles opp i to kategorier, en som omhandler generell organisering og planlegging og en som dreier seg mer spesifikt om ledelse og styring. Ut fra svarene på forrige spørsmål er det ikke et overraskende resultat at de ansatte ønsker at avdelingen skal struktureres bedre og at det bør legges planer på lengre sikt enn det som var tilfelle på intervjutidspunktet. I tillegg er det mange som ønsker en klarere og mer samstemt ledelse og en ledelse som organiserer og styrer mer. Kommentarer om generell organisering og planlegging:

- Tenker det kunne ha vært strammere organisasjon – det er en gjeng med individualister her.
- Den arbeidsfordelingen vi har nå er en grei måte å organisere seg på – burde kanskje organisere mer på ukesbasis og ikke fra dag til dag.

- Sånn som det er nå er det bra organisert – men det trengs mer struktur generelt.
- Få en ordentlig grunnstruktur – få orden på de små detaljene.
- Utgangspunktet er bra – men har stort forbedringspotensial – forbedring på innhold, struktur på morgenmøte og rådsmøte – mye mer tydelig ansvarsfordeling på ansvarsområder som forplikter og som krever mye mer langsiktig planlegging – det er mye som går på automatgir – hadde vi ikke hatt folk som har jobbet her lenge, hadde huset rast – vi trenger en ansvarlig for det praktiske – det finnes ingen vedlikeholdsplan.
- Lage en halvårsplan på innholdet – lage en turnus etter innholdet og ikke innhold etter turnus.

Kommentarer om ledelse og styring:

- Må være et par som sitter på toppen og styrer – man får gjøre litt sånn som man vil.
- Bør ha klarere regelverk og ikke så mye synsing som det er nå – mye tydeligere overfor innsatte i forhold til målsettingene – kvaliteten på det vi gjør er forskjellig i forhold til hvem som er på jobb – savner en fast hånd på roret – blir en type usikkerhet i forhold til vurdering – litt utydelig ledelse - det fører til at jeg ikke framstår som tydelig overfor innsatte – det er viktig for meg – ellers gjør vi mye bra.
- Ledelsen og Tyrili og en fra miljøet burde bruke mer tid på å planlegge sammen – ha jevnlige personalmøter – fordele arbeidsoppgaver mellom ansatte.
- De som styrer, har sikkert nok arbeidsoppgaver, men vi burde fått de enda mer på banen på teammøter, mer forutsigbarhet om når de er her og hva de skulle gjøre, de kunne ha vært med på å strukturert oss litt. Av og til skulle vi hatt noen til å skjære igjennom, at det ikke bar blir sånn at den som roper høyest når fram.
- Ikke noen ulempe med en klar ledelse, de er litt lite samstemte, det er dårlig kommunikasjon mellom fengselsleder og tyrilileder. De kunne lagt en struktur og ikke vært på hæla hele tiden, halvårs og årsstruktur. Lite er skriftliggjort - om tvil ta et valg - kunne ha vært greit å ha visst hva som gjelder.

En mente at avdelingen burde ligge utenfor fengselet:

> Burde hatt en avdeling utenfor fengselet som de kunne dra til etter 3-4 måneder (overgangsbolig med stifinnerinnhold), jobb, skole på formiddagen, fritid på ettermiddagen – en mellomstasjon mellom her og Kampen.

Vi hadde også et intervju med de to lederne på avdelingen hvor vi blant annet spurte om hvordan de selv oppfattet at de fungerte som ledelse. De oppfattet seg som komplementære i forhold til faglig bakgrunn og kompetanse. Den ene har hovedansvaret for sikkerheten mens den andre har hovedansvaret for innholdet. Det framkom også at de respekterte hverandres domener. Flere av de ansatte hevdet imidlertid at ledelsen delvis framsto som utydelige og at samarbeidet mellom dem ikke fungerte helt slik det burde. På spørsmål om de var synlige og tydelige til stede i

hverdagen, uttalte tyrilileder at fengselsleder var synlig i hverdagen, men at han selv var for lite til stede og at han blir for mye løpende mellom Stifinner´n og Tyrili Kampen.

Sistnevnte poeng ble forsterket i intervjuene med de ansatte. På direkte spørsmål om hvordan ledelsen på avdelingen fungerte svarte de fleste nettopp dette; at tyrilileder var for lite til stede. Mange oppfattet dette som problematisk særlig fordi de var usikre på hvilke arbeidsoppgaver og ansvarsområder han hadde og fordi de ønsket at han var mer deltakende i hverdagen. Enkelte hevdet at vedkommende nærmest ikke ble regnet med i den daglige drift.

Hvem er det så som bestemmer på Stifinner´n, og hvilke prinsipper for ledelse og styring er det som gjelder i hverdagen?

Tabell 14 Makt- og styringsstrukturen på Stifinner´n

	1 Helt uenig	2 Noe uenig	3 Usikker	4 Noe enig	5 Helt enig
Viktige beslutninger tas i all hovedsak av ledelsen	1 (7 %)	5 (33 %)	2 (13 %)	5 (33 %)	2 (13 %)
Regelverket har stor betydning når beslutninger tas på Stifinner´n	0 (0 %)	4 (27 %)	1 (7 %)	7 (47 %)	3 (20 %)
Det er faglige argumenter som er avgjørende når beslutninger tas	0 (0 %)	3 (20 %)	1 (7 %)	11 (73%)	0 (0 %)
På Stifinner´n er det gitt mye beslutningsmyndighet til oss som jobber direkte med innsatte	0 (0 %)	2 (13 %)	0 (0 %)	6 (40 %)	7 (47 %)
Viktige beslutninger tas i hovedsak i formelle møter	0 (0 %)	5 (33 %)	8 (53 %)	2 (13 %)	0 (0 %)
Viktige beslutninger tas i hovedsak i uformelle sammenhenger	2 (13 %)	7 (47 %)	1 (7 %)	5 (33 %)	0 (0 %)
Når beslutninger er fattet følges de opp av de ansatte	0 (0 %)	5 (33 %)	4 (27 %)	6 (40 %)	0 (0 %)

Som vi ser i tabell 1 er litt under halvparten enige (noe eller helt) i at viktige beslutninger i all hovedsak tas av ledelsen. To tredeler er enige (noe eller helt) i at

regelverket har stor betydning når beslutninger tas. Nesten tre firedeler er noe enig i at det er faglige argumenter som er avgjørende når beslutninger tas, mens 87 % (13 av 15) er enige (noe eller helt) i at det er gitt mye beslutningsmyndighet til ansatte som jobber direkte med innsatte. Vi var også interessert i om viktige beslutninger tas i formelle møter eller i mer uformelle sammenhenger. Her viste svarene at kun 13 % (to ansatte) var noe enig i påstanden om at viktige beslutninger i hovedsak tas i formelle møter mens resten var enten noe uenige eller usikre. Ganske oppsiktsvekkende er det også at seks av ti enten er noe uenige i eller usikre på om beslutninger følges opp av de ansatte. Ingen er helt enige i at beslutninger følges opp når de er fattet.

Hvordan kan vi så plassere Stifinner´n rent institusjonssosiologisk i forhold til makt- og styringsstrukturen? Først er det kanskje på sin plass å minne om at avdelingen på mange måter er en institusjon i institusjonen i den forstand at den ligger i et fengsel. Fengslene blir ofte og med rette omtalt som hierarkiske, byråkratiske (regelstyrte) og delvis rigide organisasjoner. Mange evalueringsrapporter har konkludert med at en slik organisasjonsform er lite hensiktsmessig hvis målet er å drive motivasjons- og/eller rehabilteringsarbeid og at den er mer tilpasset fengslenes sikkerhetsmålsetting.

I institusjonssosiologien er det vanlig å dele makt- og styringsstrukturen inn i ulike kategorier eller modeller. Noen av de mest vanlige er:

- *Byråkratisk styring* - styring med utgangspunkt i regler. Styringsstrukturen er gjerne nokså hierarkisk.
- *Profesjonell styring* - styring med utgangspunkt i faglig kunnskap. Her er det faglig kunnskap og ikke regler som er de viktigste argumentene når beslutninger skal fattes.
- *Demokratisk styring* - styring med utgangspunkt i at de som jobber nær klienten, er de som har best kompetanse til å fatte beslutninger.
- *Målstyring* – styring med utgangspunkt i målsettinger.

De fleste institusjoner (også fengsler eller fengselsavdelinger) vil anvende en blanding av modellene over. I praksis vil for eksempel fengslenes styringsstruktur være preget av regelstyring, faglig styring, demokratisk styring og målstyring, men med ulik vektlegging fra fengsel til fengsel eller fra avdeling til avdeling.

Resultatene ovenfor gir en indikasjon på at Stifinner´n er en avdeling der de ansatte som jobber direkte med innsatte tar mange avgjørelser på egen hånd (demokratisk styring) og at faglige argumenter og regelverk (profesjonell styring og byråkratisk styring) ofte er avgjørende når beslutninger tas. Den gir også et bilde av en relativt uformell organisasjon hvor viktige beslutninger bare i liten grad tas i formelle møter og hvor litt under halvparten av de ansatte mente at ledelsen tok viktige beslutninger. (Samtidig viste spørsmålet om organisering at de ansatte ønsker mer styring og ledelse.) Det kan i det hele tatt virke som om makt- og styringsstrukturen er mindre hierarkisk og byråkratisk enn det som er vanlig i et fengsel og at styringsformen bærer mer preg av fagstyring og demokratisk styring. Dette er vel på mange måter naturlig når man, som

på Stifinner´n, vektlegger å gi innsatte muligheten til å jobbe med sin egen livssituasjon. En styringsmodell slik den gjennomføres på Stifinner´n, krever blant annet at man utnytter de ansattes kompetanse og organiserer virksomheten deretter. De ansatte må i stor grad kunne foreta faglige og selvstendige avgjørelser basert på førstehånds kjennskap til de innsatte. Det forutsetter høy kompetanse og antakelig regelmessig veiledning og oppfølging.

Har så personalet den kompetansen som trengs? Svarene fra kapittel 6.6 kan tyde på det (i hvert fall i egne øyne). 11 av 15 mener ansattgruppen har den kompetansen som trengs for å nå avdelingens mål. Det vektlegges at personalgruppen har mye erfaringsbasert kompetanse. Enkelte hevder at kursing og etterutdanning burde vektlegges høyere. Når det gjelder veiledning, viste siste brukerundersøkelse at Stifinner´n har et forbedringspotensial. Dette gjelder både veiledning fra ledelsen og teamledere. Særlig scoret veiledning i forhold til kontaktpersonjobben lavt.

Sett ut fra et rehabiliteringsperspektiv skulle en styringsform som er basert på faglige og demokratiske prinsipper være ganske nær det ideelle. Det viser seg likevel at de ansatte ikke er fornøyde med tingenes tilstand. De vil ha mer styring og struktur – hvorfor? Ut fra intervjuene med ledelsen og de ansatte virker det som om det er en viss grad av uenighet om hvem som bestemmer hva og ikke minst i hvilke fora beslutninger tas. Ledelsen la vekt på at de fleste viktige beslutninger tas i "linja" og/eller i formelle møter, mens de ansatte mener omvendt; åtte av ti var enten usikre eller var noe uenige i at viktige beslutninger tas i formelle møter og under halvparten mente at viktige beslutninger tas av ledelsen. Mange av de ansatte mener at det er for mye "dag til dag – planlegging". Dette skaper problemer i forhold til hva som skal prioriteres i det daglige og på lengre sikt. På spørsmål om innholdet kom det som vist ovenfor fram at ansattgruppen er relativt enige i hva som skal være innholdet på avdelingen, men at det kunne være uenigheter om hva som skulle vektlegges mest. Mange mente dessuten at det de selv drev mest med var det viktigste. Det kom også fram at det var en viss uenighet om hvordan ting skulle gjøres.

Hvis dette bildet er riktig, kan det se ut som om problemet ligger i at ledelsen i for liten grad legger rammer og strategier for hvordan avdelingen skal drives. En demokratisk fagstyring med mangelfull ledelse kan i verste fall oppleves som en form for ansvarsfraskriving sett fra de ansattes side. Særlig kan dette være problematisk i forhold til faglige prioriteringer. Er det i realiteten ansattes egeninteresse som blir avgjørende? I Tabell 14 så vi for eksempel at ingen av de ansatte var helt enige i at beslutninger følges opp etter at de er fattet. I neste omgang kan man spørre om dette i realiteten fører til at ressursene (faglige/menneskelige) på avdelingen ikke blir utnyttet godt nok og at dette fører til at kvaliteten på innholdet ikke blir så god som det kunne ha vært. Sitatet under gir en god illustrasjon på noe av dette:

> Stifinner´n er den beste avdelingen i fengselsnorge når det gjelder å jobbe med rus, men vi burde ha flere klare linjer, ideologi, hvem skal jobbe her? Ledelsen må være klarere på strategi og ideologi – det jeg tror er viktig er at kontakten mellom stifinnerledelsen og fengselsledelsen burde prioriteres høyere – de prater for lite sammen – jeg tenker at vi har et ledelsesproblem, ledere er kulturbærere – er redd for at standarden på det vi gjør blir utvannet – det er et ledelsesproblem fra toppen og ned.

Mangelfull struktur i hverdagen og manglende langtidsplanlegging kan med andre ord innebære at avdelingens ressursmessige potensiale ikke realiseres fullt ut (se under).

6.6 Ressurser

Veldig ofte vil ansatte i Kriminalomsorgen mene (og ofte med rette) at det er for lite ressurser til å nå målsettingene. Særlig hevdes det ofte at det ikke finnes ressurser til den delen av virksomheten som handler om rehabilitering. Med ressurser mener vi i denne sammenheng om avdelingen har gode nok økonomiske rammer, nok personale og om personalet har riktig kompetanse i forhold til avdelingens måloppnåelse. Hva mener så de stifinneransatte?

På spørsmål om avdelingen har nok ressurser til å nå målene svarte ni ja mens seks svarte nei. Kommentarene varierer fra at Stifinner´n står i en særstilling i Kriminalomsorgen økonomisk og bemanningsmessig til at virksomheten har for lite ressurser og må basere seg på idealisme fra de ansattes side.

De som svarte ja**:**

- Det virker sånn på meg, vi er i en særstilling økonomisk og bemanningsmessig i forhold til andre avdelinger.
- En av de best bemanna avdelingene i Kriminalomsorgen.
- Summa summarum så har det det. Får aldri nok ressurser, men ut fra de ressursene vi har gjør, vi en bra jobb. Det er en del ting som kunne hatt mer penger til.
- Nok til å drive sånn som vi driver i dag – får ikke gjort turer som vi gjorde før.

De som svarte nei:

- Uansett om jeg klager, får vi ikke mer penger, vi må gjøre det beste ut av det. Trenger mer penger og mere folk.
- Egentlig ikke det, f.eks. å hente inn vikarer, og dekke inn vakter, uten nok ansatte på jobb, så klarer vi ikke å gjøre de vi skal.
- Kunne ha vært litt mer penger til utstyr og dekke opp vakter. Det er en kjempejobb å gjøre for disse her.
- Mye av virksomheten er basert på idealistiske forestillinger – folk stiller opp mer enn man kan forvente – særlig på turer – turkompensasjonen er latterlig.

På spørsmål om avdelingen har nok personale til å nå sine mål, fikk vi samme svarfordeling som ovenfor, ni ja og seks nei. De som svarte ja:

- Når vi kommer på morgenen så sitter det ofte 8-10 personer der.

- Ja, herregud vi er bra bemanningsmessig – det er ikke store krav stifinnerne stiller til oss.
- Det er bare snakk om prioriteringer.
- Selv om vi har mista en i fast turnus er vi godt bemanna, handler om organisering, men sårbare når det gjelder sykefravær.
- Akkurat nå er det dårlig på grunn av sykemeldinger.

De som svarte nei:

- Det skulle vært en til i helgene - burde vært fire.
- Det er litt dårlig bemanning i perioder, blir aldri leid opp folk om f.eks. tyrilifolka er borte. Vi som er på dagtid ser jo det.
- Mener at hadde vi hatt mere folk, kunne ha vært med på mere ute. I mitt hode er det når du er ute og jobber det er da du skaffer relasjoner, blir sett på som likemenn. Men det koster penger og ressurser. Synd at vi må tenke på sånne ting. Er med på å skape ting når det jobber f.eks. for Turistforeningen.
- Egentlig ikke - Kriminalomsorgen har lang tradisjon i å sette i gang tiltak med høye ambisjoner uten å ta konsekvensen av det – har mistet to i turnus – for få i forhold til det aktivitetsnivået vi har nå.

Hva så med kompetanse, har personalet den kompetansen som trengs for at avdelingen skal nå sine mål? Her svarte elleve ja, to nei og to vet ikke. Noen kommentarer fra dem som svarte ja:

- Det synes jeg – det er bra kompetanse her – det er veldig bra.
- Trenger ikke ha mye kurs for å være god til å lytte, jobbe sammen og slå av en prat.
- Helt klart – synes vi har den kompetansen vi trenger for å gjøre den jobben vi skal – vi ønsker å bygge opp mer kompetanse, men det må ikke gå utover innholdet.
- De fleste får kompetanse etter hvert etter å ha jobbet her. Hjelper å gå i fotsporene til dem som har tråkka opp.
- Ja, absolutt, her er veldig god kompetanse og erfaring blant dem som jobber her. Får tyriliutdanning og kurs på KRUS – dette hever kompetansen. Den kompetansen med tyriliutdanning for oss med fengselsbakgrunn burde vært obligatorisk for alle som jobber her for å skjønne dette med Tyrili, Stifinner´n og behandling.
- Mye kompetanse blant dem som jobber her, lang fartstid. Mange er kursa på individuelle ting.
- Handler mest om personlig engasjement – stort forbedringspotensial på faglig oppdatering – har ikke fagseminar – dette skulle vært månedlig – annenhver gang kunne seminaret handlet om hvordan vi samarbeider og om temaer.

De som svarte nei:

- Det er mange flinke folk, men vi står litt på stedet hvil – trenger mer kursing og litt mer forståelse om hva det innebærer å være i behandling for å kunne gi innsatte informasjon.
- Ikke helhetlig plan for hvilken kompetanse vi trenger – vegring mot etterutdanning.

De som svarte vet ikke:

- Den kan bli bedre – forståelsen av det flerkulturelle og større forståelse av psykiske sykdommer.
- Begge deler, jeg som nyansatt har ikke tyriliutdanning ennå, ideelt sett ikke med en gang, men ikke vente så lenge, men krever mye ressurser.

De fleste (9 av 15) mener at avdelingen har nok ressurser og personale til å nå målene. Av de som svarte nei, dreide mange av svarene seg om at det ikke ble dekket opp ved fravær og sykdom og at man derfor i perioder var noe lavt bemannet. Når det gjelder kompetansen mener langt de fleste at personalgruppen har tilstrekkelig kompetanse til å nå målene. Kommentarene går i retning av at det finnes masse erfaringsbasert kompetanse, mens mer formell kompetanse vektlegges mindre.

6.7 Forholdet til omgivelsene

Oslo fengsel består av tre avdelinger: A Boenheten, B Mottaks- og varetektsavdelingen og C Stifinnern´n. Hvordan samarbeider så Stifinner´n med resten av fengselet? Svarene fra ansattgruppen bar preg av at samarbeidet kunne ha vært bedre, at de som jobbet på avdeling A og B hadde for lite kjennskap til hva som foregikk på Stifinner´n og omvendt og at mange i resten av fengselet mente at stifinnerne hadde det for godt. Stifinner´n blir på en måte en isolert øy i fengselet som driver med sitt. Noen typiske kommentarer:

- Dårlig fordi Stifinner´n holder kortene tett til brystet – deltar ikke på fellesarenaer – mange i fengselet vet lite om Stifinner´n – blir sett på som de siste dagers hellige -liten tro på at det gjøres gode ting ellers i fengselet – er ikke opptatt av nye ting – ingen deltok på Faget i Fokus – medfører at de nye rusmestringsenhetene blir kan bli bedre på rus – det er det mest alvorlige med Stifinner´n.
- Kunne ha vært bedre – kunne fulgt opp rutiner og regler i forhold til sikkerhet – kunne ha vært flinkere til å overlappe ved overføringer tilbake til fengselet.
- Det kunne helt sikkert vært bedre – det går begge veier – sitter på hver vår tue og gjør våre ting.

- Vi er ei lita øy i det store havet. Vi er Seychellene**,** bedre enn de andre. Mange i fengselet vet ikke hva vi jobber med, og vi klarer oss selv.
- Der tror jeg vi har utviklingspotensial - Både med å informere om hvem vi er - allmenn oppfatning blant mange om at Stifinner´n er vaffelsoning både for innsatte og ansatte, det burde vært oftere hospitering mellom avdelingen. Lite kjennskap gir grunnlag for drittpreiket om Stifinner´n. De blir overraska over hvor mye vi driver med. Og for vår egen del, slik at vi ikke glemmer at vi er i fengselet, burde vi ha vakter på andre avdelinger.
- Ok, men vi har et stort forbedringspotensial her – informere mer om hvem vi er – ikke noe pålegg om å registrere for eksempel samtalegrupper, kontaktpersonsamtaler, ansvarsgruppemøter etc. i KOMPIS.
- Føler at vi samarbeider på en grei måte, vanskelig innimellom når resten av fengselet synes vi syr puter under innsatte og ikke forstår vår jobb. De burde vært her litt oftere de andre i fengselet for å se hverdagen vi har. Men samarbeidet er greit.

Vi spurte også om hvordan Stifinner´n samarbeider med hjelpeapparatet utenfor fengselet (NAV, institusjoner etc.). De fleste kommentarene gikk i retning av dette var noe man er god på. Spesielt i forhold til ansvarsgruppejobbing, kontakt med NAV og med § 12- institusjonene. Noen mente at samarbeidet med Tyrili fungerte bra, andre at det kunne ha vært bedre. Noen typiske kommentarer:

- Det er ganske bra – det er en del av kontaktpersonordningen – høy standard – ligger milevis foran resten av fengselet.
- Der er vi kjempegode tror jeg, i de fleste tilfeller, dyktige tyrilimedarbeidere, gode rutiner når det gjelder samarbeid med sosialkontor, rutiner vi i fengselet har lært. Vi er gode.
- Det synes jeg er veldig bra – ansvarsgrupper og planer videre er vi veldig bra på – vi har jevnlige møter.
- Der synes jeg vi samarbeider veldig bra – det er et godt samarbeid – enklere å få til ting etter rusreformen.
- Der synes jeg vi er veldig gode, fungerer bra med ansvarsgruppemøter, vi reiser ut på institusjoner og får informasjon, og vi får instansene inn hit slik at de ser hvordan vi driver, det fungerer veldig bra. Vi har fordel av at noen har jobbet her en stund og kan finne fram i jungelen der, fint for oss som er relativt nye at noen har tråkket opp stien.

To mente at samarbeidet med Tyrili fungerte tilfredsstillende:

- Det tror jeg er greit – vi kjenner jo Tyrili og har et bra samarbeid med dem.
- Er bra, vi som har jobba her i mange år, kjenner mange i Tyrili.

To andre mente at samarbeidet med kunne ha vært bedre:

- ….Den som er vanskeligst er Tyrili – nesten umulig å få tak i folk når vi skal ha overføringer. Der burde det vært mer. Det andre veldig bra, positivt overraska."
- Det er bra, men kunne hatt mye mer samarbeid med Tyrili – dratt veksler på Tyrilis folk – mere av institusjonsbesøk inn i fengselet og at vi i større grad sees på som en del av Tyrili – løfte blikket litt slik at de ser hva de har i vente – kunne brukt Kampen mer og samkjørt aktiviteter med Kampen – gjøre ting sammen både ansatte og innsatte/elever.

Samarbeidet med resten av fengselet kunne ha vært bedre. De som jobber på andre avdelinger kjenner for lite til hva som skjer på Stifinner´n og omvendt. De fleste mente at avdelingen samarbeider bra med hjelpeapparatet utenfor fengselet.

6.8 Resultater/måloppnåelse

I kapittel 6.2 så vi at nesten samtlige av de ansatte identifiserte seg med og aksepterte både hoved- og sikkerhetsmålsettingene. Begge mål ble også ansett for å være realistiske av nesten samtlige informanter. Men når avdelingen målene sine? Avslutningsvis spurte vi de ansatte om måloppnåelse i forhold til rehabilitering og sikkerhet, og vi ba om en samlet vurdering i forhold til om stifinnerne var motiverte og klargjorte for videre behandling.

Tabell 15 Om grader av måloppnåelse i prosent.

Vurdering	*Ikke i det hele tatt*	*I liten grad*	*I noen grad*	*I stor grad*	*I svært stor grad*	*I alt*
Om rehabiliteringsmål nås	*0*	*0*	*47*	*53*	*0*	*100 (N=15)*
Samlet vurdering av om stifinnerne er motivert og klargjort	*0*	*0*	*27*	*73*	*0*	*100 (N=15)*
Om sikkerhetsmål nås	*0*	*7*	*33*	*53*	*7*	*100 (N=15)*

Som vi ser i tabellTabell 15 ligger nesten samtlige svar i kategoriene "i noen"- eller "i stor grad" i forhold til grader av måloppnåelse på avdelingen.

Litt over halvparten mente at avdelingen når rehabiliteringsmålene i stor grad, mens resten mente at disse ble nådd i noen grad. På spørsmålet om stifinnerne var motiverte og klargjorte ser vi at nesten tre firedeler svarte at de var det i stor grad mens resten svarte i noen grad.

Vi var også opptatt av å finne ut hvilke vurderinger de ansatte hadde i forhold til om de lykkes med å motivere de innsatte for videre behandling. De fleste svarene var positive. Noen kommentarer:

- Føler at vi motiverer dem veldig bra.
- Jeg velger å tro det og at vi klarer det – men vi lar oss jo også lure.
- Tenker det er det vi driver med hele tiden, motivasjonen går i bølger, og vi er flinke til å motivere hverandre, gjør en god jobb med motiveringen, mange gleder seg til å komme til tyrilienhetene. Vi tar folk veldig på alvor, i forhold til å motivere og forberede dem.
- Begynner å bygge opp motivasjonen allerede ved intervjuet, kanskje de bare så for seg et lett opphold, klarer å selge inn at de trenger behandling. Det å prøve å endre ting er man god på, i samtaler og grupper, smake på et normalt liv.
- Vi prøver ganske mye – vi gir oss ikke uten å gå noen runder.

Tre av informantene ga uttrykk for at avdelingen har et forbedringspotensial med hensyn til motivasjonsarbeidet:

- Vi er ikke så gode – savner dette med tro og håp – skal så lite til.
- Vi er dårlige på motivasjonsarbeid – kunne ha vært bedre – kunne pratet mer med dem for å motivere.
- Prøver så godt vi kan, kunne sikkert ha vært bedre. Vi gjør så godt vi kan.

Hvilke sider ved oppholdet er det så som virker særlig motiverende? Omkring halvparten trekker fram aktiviteter utenfor murene (se også kapittel 6.4) som viktig. Andre trekker fram fellesskapet, mens andre igjen vektlegger ansattes evner til å skape optimisme og framtidshåp. Enkelte nevner også kontaktpersonarbeidet og IP som vesentlige motivasjonsfaktorer. Kommentarer:

- Fellesaktiviter med andre tyrilienheter, normalisering, fraværet av vanlig fengselshverdag motiverer de til å komme videre, aktivitetene, samtalene, aktiviteter utenfor fengselet, veit at på Tyrili blir det mer sånn.
- Turer for de som er glad i det, de ønsker seg tilbake dit, det motiverer selvsagt, de er stort sett opptatt av å komme seg mest mulig ut…
- Jeg tror det har med fellesskapet og at gutta motiverer hverandre – sommerleiren er viktig.

- Helheten – grupper er viktig – det å være i fellesskap – jobbe sammen – bli kjent og få tilbakemelding – gjøre ting sammen på nye arenaer – det at kontaktpersonen har faste avtaler og samtaler og setter opp kortsiktige og langsiktige utviklingsmål.
- At vi får dem til å se at det er mulig å leve et rusfritt liv – at vi gir dem den input'en som er nødvendig.
- Optimismen og troen på at det nytter – en ny verden i forhold til samarbeid og det å stole på folk – man starter ikke et institusjonsopphold med mistro.
- Når de føler de blir ivaretatt på pasientrettigheter og IP.

Vi spurte også om hvilke sider ved oppholdet som virker svært lite motiverende. Her var svarene nokså identiske med det som framkom i underkapittel 6.4 under spørsmålet om hvilke deler av innholdet er minst viktig, nemlig dødtid og delvis meningsløse arbeidsoppgaver. 60 % mente at Stifinner´n når sikkerhetsmålsettingen i stor eller i svært stor grad. En tredel svarte i noen grad (se Tabell 15). Ifølge de ansatte når avdelingen målene sine i noen til i stor grad. Stifinnerne er i stor grad motiverte og klargjorte for videre behandling. Aktiviteter utenfor murene og fellesskapet nevnes av mange som særlig motiverende. De fleste mente at avdelingen når sikkerhetsmålsettingene i stor eller svært stor grad.

6.9 Oppsummering

Som vi har sett i dette kapitlet, mener de aller fleste at både rehabiliteringsmålsettingen og sikkerhetsmålsettingen er realistiske å nå. Det er også stor oppslutning om målene, men de ulike ansattgruppene vektlegger sikkerhets- og rehabiliteringsmålsettingene ulikt. De ansatte mener også at avdelingen i nokså stor grad når målene sine. Stifinnerne blir i stor grad motiverte og klargjorte for videre behandling. Det er også stor oppslutning om verdiene som alle mener er viktige verktøy i rehabiliteringsarbeidet, selv om mange synes at de anvendes for lite. Når det gjelder innholdet, framheves grupper, arbeidslag og helheten i tilbudet som det viktigste med hensyn til innsattes rehabilitering. Aktiviteter utenfor murene ble trukket fram som særlig motivasjonsskapende. De aller fleste vurderte kvaliteten på det innholdsmessige arbeidet som god. Mange av de ansatte mente imidlertid at det var det var for lite gruppevirksomhet og for få arbeidsoppgaver til å gi innsatte meningsfull sysselsetting. Det var rett og slett for mye dødtid på avdelingen. Det kan synes som om det er en viss uenighet om hvilke sider ved innholdet som skal prioriteres.

Når det gjelder organisering/ledelse framstår Stifinner´n som om makt- og styringsstrukturen er mindre hierarkisk og byråkratisk enn det som er vanlig i et fengsel, og at styringsformen bærer mer preg av fagstyring og demokratisk styring. De ansatte ønsker imidlertid at avdelingen skal struktureres mer og at det bør legges planer på lengre sikt enn det som var tilfelle på intervjutidspunktet. I tillegg er det mange som ønsker en klarere og mer samstemt ledelse og en ledelse som organiserer og styrer mer. De fleste mener at avdelingen har nok ressurser og personale til å nå målene. Når det

gjelder kompetansen, mener langt de fleste at personalgruppen har tilstrekkelig kompetanse. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om avdelingen utnytter sine ressurser godt nok. Mye kan tyde på at en bedre organisering og en klarere struktur ville ha bidratt til å bedre kvaliteten på det innholdsmessige arbeidet. Samarbeidet med resten av fengselet kunne ha vært bedre. De som jobber på andre avdelinger kjenner for lite til hva som skjer på Stifinner´n og omvendt. De fleste mente at avdelingen samarbeider bra med hjelpeapparatet utenfor fengselet.

7 Om å gjennomføre behandling

7.1 Elever med stifinnererfaring ?

I kapittel 5 presenterte vi de innsattes syn på Stifinner´n. Vi fikk svar på våre spørsmål om hva de synes om innhold, organisering, samarbeid og måloppnåelse. Som en samlet vurdering svarte to tredeler at oppholdet hadde fungert motiverende og bidratt til å klargjøre for etterfølgende behandling i stor eller svært stor grad. En firedel av respondentene svarte ”i noen grad” mens bare ti prosent svarte ”ikke i det hele tatt” eller ”i liten grad”. I dette kapitlet skal vi se hva de mener mens de er i etterfølgende behandling. Har de endret syn på hva Stifinner´n har gitt dem etter å ha kommet over i “ordentlig” behandling?? Enkelte av de ansatte på Stifinner´n og i Tyrili hadde erfaring med at mange av stifinnerne ser annerledes (og mer positivt) på oppholdet lenger ut i behandlingsforløpet. Vi bestemte oss for å finne ut om det var sånn og gjennomførte derfor intervjuer av 13 tidligere stifinnere. Ti av dem var innlosjert i tyrilienheter mens tre var i behandling på institusjoner utenfor tyrilisystemet. Elevene (som de nå heter) hadde vært på behandlingsstedet mellom tre uker og ni måneder med et gjennomsnitt på ca. fem måneder. Gjenstående behandlingstid varierte mellom to måneder og ett år med et gjennomsnitt på ca. sju måneder.

7.1.1 Hva synes de nå om tiden på Stifinner´n?

Vi spurte ex-stifinnerne om det var slik at de tenkte annerledes om stifinneroppholdet nå enn mens de var der. De aller fleste svarte benektende på dette. Tre av kommentarene viste imidlertid til at det hadde skjedd en endring. De to første hadde vært negative på Stifinner´n og var mer positive nå, mens den siste hadde blitt mer negativt etter at oppholdet var avsluttet:

- Når man er der blir man litt lei, så tenker man negativt, i ettertid ser jeg at det jo er en grunn til at jeg har søkt meg tilbake - tenker mer positivt på det nå enn da jeg var på Stifinner´n.
- Var mer negativ mens jeg var der – nå ser jeg bare positivt på det – jeg skjønner hvorfor det er lagt opp sånn – det er bra.
- Når jeg var der, var jeg glad for muligheten - Nå er jeg lite fornøyd med opplegget sammenlignet med hvordan det var før. Det er et bra tilbud for de som vil noe, men fortsatt er det mange som bruker Stifinner´n til tull – de søker den letteste vei og har ingen intensjon om å bli rusfri.

Vi fulgte opp dette spørsmålet med å spørre om hva de nå synes om tiden på Stifinner´n. Hva var de mest fornøyd med/hadde hatt mest nytte av, og hva de var minst fornøyd med og hadde hatt minst nytte av. Tanken var å finne ut om de likevel hadde endret syn.

Da vi spurte dem mens de fortsatt var på Stifinner´n, ble arbeidslag utenfor murene, fritidsaktiviteter/turer, kontaktpersonen og samtalegrupper framhevet som de mest

nyttige elementene for deres rehabilitering. Helheten i opplegget og positive egenskaper ved ansatte (det at de var så engasjerte) ble også trukket fram som særlig motiverende.

Hva svarte de så nå når de var i etterfølgende behandling? Svarene er nokså like de som ble gitt tidligere, men det var også forskjeller. Relasjonen til de ansatte, men også relasjonene til andre innsatte, og særlig de ansattes engasjement, ble kanskje i enda større grad fremhevet som noe de var fornøyd med og som hadde hatt større betydning for dem i etterkant enn mens de var på Stifinner'n. Noen typiske kommentarer:

- Den respekten jeg fikk både blant ansatte og innsatte. Alle aktivitetene som var der - hadde vanvittig tillit der. Respekt for mennesket - å bli sett og hørt.
- De ansatte og måten de har hjulpet meg til å tenke klarere.
- Hadde et veldig godt samarbeid med dem på Stifinner´n – ble tillitsfange – vokste utrolig mye på den tiden jeg var der – glad for at jeg har vært der – beste soningen jeg har hatt – selv om det var tøft – har fått tilbake de verdiene jeg lærte av moren min som liten – de er flinke til å bygge opp gutter der.

Ellers ble fritidsaktiviteter og turer utenfor murene nevnt sammen med fellesskapet og samtalegrupper/menneskekunnskap. Viktigheten og nytten av å ha jobbet med nettverket og familien ble også framhevet av flere. Kontaktpersonen og arbeidslag var det overraskende få som trakk fram. Det var også flere som nevnte at det de var mest fornøyde med, var at de hadde tatt et valg om å leve rusfritt og at oppholdet på Stifinner´n fungerte som en snarvei inn i tyrilisystemet. Noen kommentarer:

- At jeg fikk åpnet øynene om at jeg kan leve et rusfritt liv – det var et vendepunkt for meg!
- At jeg tok valget om å ikke følge med i den store flokken – de som gjorde det har vært ute på sprekk.
- Å jobbe med rusproblemet mitt og forberede meg til å leve rusfritt..
- Denne gangen var det en lett måte å komme inn i behandling - i stedet for å vente 1,5 år på plass, ordnet det seg på tre måneder…
- Ved å gå igjennom Stifinner´n kommer du til Tyrili.

Hva var så elevene minst fornøyde med/hadde minst nytte av? På samme måte som når de ble spurt mens de var i behandling, var det dødtiden, det at det var så lite å gjøre, særlig på dagtid, som ble trukket fram. To typiske kommentarer:

- Jeg kjeda dritten av meg til tider – det var den største fienden.
- Lite arbeid – ikke noe å fylle dagen med – lite innhold og aktiviteter – ble liggende på sofaen og se på tv.

Noen var også lite fornøyde med at Stifinner´n er et fengsel (!) og at mange av de innsatte var der av feil grunner.

- At det er et fengsel- kjipt at det er innenfor fengselet – hadde kanskje fått mer ut av det hvis vi hadde fått mer frihet under ansvar. De burde vært flinkere til å intervjue og til å plukke ut folk – inntakskriteriene burde vært strengere.
- Det er et fengsel, mange søker seg dit av feil årsaker. Mange folk, vanskelig å gjøre forandring, det er noen som ikke har tenkt endring - i fengsel er det et hierarki, mange Ønsker å være tøffe, det nytter ikke hvis en skal få til endringer. Jeg og korka[35] meg der, men fortalte det her, i ettertid.

To av elevene trakk fram at åpne gruppene fungerte dårlig.

Da vi intervjuet de innsatte mens de fortsatt var på Stifinner´n (se kapittel 5.1), oppga mange at de var motiverte for å gjøre noe med rusproblemet sitt før de kom inn i tiltaket og at oppholdet der hadde bidratt til å forsterke denne motivasjonen. Av det de oppga som mest motiverende ved selve oppholdet var helheten i opplegget, relasjonen til de ansatte og muligheten til å være utenfor murene. Samtalegruppene ble også trukket fram som motiverende av flere. Hva mente så elevene nå i etterpåklokskapens lys? Hva hadde motivert dem til å søke seg inn i behandling - fengslingen, oppholdet på Stifinner´n eller utenforliggende ting? Over halvparten oppgir selve rusen og de problemer et liv med rus fører med seg som hovedmotivet for å gå inn i rusbehandling. Eksempler på kommentarer:

- Rusa meg så jævlig mye, livet funka ikke – jeg hadde et ønske om å slutte å ruse meg – jeg søkte Tyrili før Stifinner´n.
- At jeg ikke mestret livet mitt.
- Regner med å lære å leve, oppleve ting nykter - starte noe helt nytt…

To hadde blitt motivert av ansatte i det fengselet det hadde sonet.

- Satt på… traff bra mennesker der – har truffet mange bra mennesker (ansatte) – måtte bort fra ruslivet.
- Kontaktpersonen i Ålesund fengsel fortalte at Stifinner´n var bra for meg – han sparket meg i rett retning.

To ønsket å slutte med rus fordi de hadde familie/barn.

- Det at jeg fikk barn – da søkte jeg Stifinner´n og fikk hjelp gjennom en kompis.

35 Betyr å bruke GHB.

- At jeg er i fengsel og at jeg har familie.

Bare en nevnte oppholdet på Stifinner´n som avgjørende for å søke seg inn i rusbehandling.

> Stifinner´n og de ansatte som snakket om det – var egentlig ikke så opptatt av det før jeg søkte – var kanskje mer opptatt av vaffelsoning

På spørsmål om elevene nå opplevde oppholdet på Stifinner´n som motiverende for å gå inn i etterfølgende behandling svarte de på samme måte som da de ble spurt tidligere. Mange opplevde fortsatt at de var motiverte før de kom til Stifinner´n. De resterende mente at oppholdet hadde vært motivasjonsskapende. Noen kommentarer:

- Jeg ble kjempemotivert under oppholdet.
- Jeg ble mer sikker på hva jeg ville på grunn av hele opplegget.
- Ja, absolutt, du gjør de tingene, har samtaler med kontaktpersoner, vi har møter, det nærmer seg behandling. Har kvittet meg med leiligheten min i et kompleks der alle var junkier. Jeg fikk en kickstart.

Mange nevnte at de opplevde muligheten for å være utenfor murene som den største gulroten (motivasjonsfaktoren) enten i form av turer/fritidsaktiviter eller i form av arbeid på utsiden. Det minst motiverende ved oppholdet var igjen den berømte dødtiden.

Sett i ettertid, i hvilken grad nådde så elevene målene sine på Stifinner´n? De aller fleste mente de hadde nådd alle målene sine eller at de hadde nådd målene sine i stor grad. En hadde ikke nådd målet som var å komme på en bestemt enhet i Tyrili.

- Nådde alle målene jeg satte - å være nykter - komme meg hit - ikke ha kontakt med venner og bekjente - jeg sletta alle telefonnumrene – Jeg har kun kontakt med familien ute.
- Målene jeg satte på Stifinner´n er nådd, nemlig å komme meg igjennom oppholdet rusfri, få stabil kontakt med ungene, og ikke bygge kontakt med gammelt nettverk.
- Jeg syns jeg fikk til mye på den tiden jeg var der - kom på frigang, hadde permisjoner, fikk utnytta soninga litt bedre enn på en celle. Målet er å komme i jobb, og stå i en arbeidsdag, nyttig å jobbe med det på Stifinner´n.
- Nådde de fleste målene i forhold til å innarbeide rutiner, stå i arbeidet og det å få til å bo sammen med mange folk.
- I stor grad – jeg hadde kontakt med familien og jeg fullførte fagbrevet – begynte på det der og skal fullføre det her.

Enkelte hadde først og fremst som mål å gjennomføre soningen for å komme i behandling.

- Det nådde jeg 100% - skulle gjennomføre soningen og komme opp hit.
- Satte meg ikke noen særlige mål. Var der for å komme meg hit.

Vi bestemte oss så for å gå litt dypere inn i materien for å finne ut hvilke erfaringer og vurderinger elevene har i forhold til hva som var på plass ved avslutningen av stifinneroppholdet, hvordan overlappingen fungerte og hva de tenker om å være i behandling på § 12. Videre ønsket vi å finne ut om behandlingsforløpet blir sett på som helhetlig sett fra elevenes side.

7.1.2 Hva var på plass ved avslutningen av stifinneroppholdet?

Ifølge håndboka til Stifinner´n er det en del ting som skal være på plass ved avslutningen av stifinneroppholdet. Elevene skal ha startet med ansvarsgruppemøter og IP. Mange av Stifinnerne sliter også med gjeldsproblemer slik at det vil være en stor fordel å starte arbeidet med å ordne opp i økonomien mens man er på Stifinner´n.

I kapittel 5 så vi at ca. 90 % svarte at de hadde hatt ansvarsgruppemøter og ca. 60 % at de hadde Individuell plan. Der konkluderte vi med at arbeidet med å få på plass disse elementene var godt i gang. I den grad de ikke var på plass skyldtes dette ofte de eksterne samarbeidspartnerne, ifølge stifinnerne. Hvordan sto det så til med ansvarsgruppemøter og Individuell plan ved overgangen til behandling?

Det viste seg at andelen som hadde hatt ansvarsgruppemøter var den samme. De fleste svarte bekreftende på spørsmålet om deltakelsen i ansvarsgruppen hadde vært nyttig i forhold til å forberede tiden etter Stifinner´n. Noen kommentarer:

- Ja – det var jo nyttig det – jeg sliter med kontakten med NAV – det er grisevanskelig og det er vanskelig å be om hjelp – jeg trenger å øve på det – måten man framstår på er viktig og det å reflektere over ting.
- Ja egentlig nyttig, sa fra meg leiligheten, fikk feeling på at jeg skulle faen meg gjøre noe..
- Det var bra det, når NAV kom inn fikk følelse av at det skjedde noe, fikk framgang på tingene.
- Jobbet både med tiden her og leilighet, kursing og det å gå ut i læra.
- De har vært med i hele prosessen, ikke noe problem med støtte med noe som helst, veldig behjelpelig, de har tru på prosjektet mitt, strekker seg, hjelper meg.
-

Ni hadde individuell plan, fire hadde ikke. I hvilken grad opplevde elevene at den individuelle planen ga retning og oversikt over det de skulle jobbe med videre? Svarene tyder på at de er relativt fornøyde med planen, men det er også en del som hevder at den er lite i bruk.

Noen typiske kommentarer fra de som hadde IP:

- Veldig bra og jeg ser at ting fungerer – har søknader ute og jeg venter på svar.
- Det har hjulpet meg til å fortsette å holde fokus på det som er målet mitt, hva jeg skal gjøre etterpå.
- Jeg prøver å følge den, men jeg er ikke spurt om den enda her - rart - var viktig at jeg hadde den. Ikke vært noen ting de første tre ukene, ikke skjedd noen ting.
- Har ikke blitt brukt så mye, skal evalueres etter en måned, planen er grei.
- Jeg har en vag en, helt grovt, bolig etter rehabilitering, jobb hvilken retning. NAV-kontoret mitt er helt rått – jeg er veldig fornøyd med ansvarsgruppen. Jeg har hatt fire til fem grupper. Greit å få begynt på planen.

Vi spurte elevene om de hadde jobbet med økonomi/gjeldsproblemer mens de var på Stifinner´n og om dette i så fall hadde vært nyttig i den etterfølgende behandling. Tre svarte nei, mens det ikke var aktuelt for en av informantene. De resterende (ni) hadde i varierende grad tatt tak i sine økonomiske problemer. Noen kommentarer:

- Mye, har ordna det jeg kunne der, med økonomisk rådgiver på NAV. Nyttig for videre behandling.
- Har fått klarhet i at jeg ikke har noen problemer med økonomien.
- Det gjorde jeg, fikk hjelp – hadde noen forelesninger som gikk inn i det som handler om økonomi. Inspirerte meg til å skrive brev til kreditorer. Det med økonomi er dødsviktig, satt av tid til å jobbe med slikt og det er bra.
- Tatt grep om det og vært til behandling hos økonomisk rådgiver fra NAV her på Kampen.

7.1.3 Hvordan fungerte overlappingen?

Oppholdet på Stifinner´n kan, som tidligere beskrevet deles inn i tre perioder. En inntaksperiode som varer i to til tre uker, en mellomperiode med varierende lengde og en avslutnings- og videreføringsperiode med en varighet på minimum to til fire uker. Målet med sistnevnte periode er "Å evaluere og avslutte oppholdet, samt å få til en god overføring til videre behandling" (Danielsen og Haugen 2010: 84). Viktige verktøy for å nå dette målet er å gjennomføre en avslutnings- og evalueringssamtale, utarbeide et overføringsnotat og ha en overføringssamtale på det aktuelle behandlingsstedet.

I avslutnings- og evalueringssamtalen skal man blant annet evaluere om utviklingsmålene er nådd, og man skal evaluere samarbeidet med kontaktpersonen. Hvordan har så dette fungert i praksis?

Bare fem svarte at de hadde hatt avslutnings- og evalueringssamtale. Av svarene framkom det at den hadde fungert fra helt greit til veldig bra. En svarte at samtalen hadde gitt ham mye motivasjon.

Målet med overføringsnotatet er "Å utarbeide et notat som beskriver oppholdet på Stifinner´n og hva som er grunnleggende i videre behandling" (Stifinnerhåndboka s. 89). Den skal inneholde opplysninger om følgende områder: Nøkkeldata, familie/nettverk, samarbeid med sosialtjenesten, fysisk/psykisk helse, samhandling i fellesskapet samt viktige temaer som er blitt tatt opp på Stifinner´n.

De aller fleste (ti) svarte at de hadde fått utarbeidet et slikt overføringsnotat. To svarte nei og en husket ikke. Kommentarene kan imidlertid tyde på at dette ikke er noe som det jobbes aktivt med på de aktuelle behandlingsstedene.

- Ble levert hit, men har ikke jobbet noe med det.
- Ja – men jeg tror ikke det er blitt brukt.
- Trur det, det ble skrevet på Stifinner´n, de fikk det her tror jeg.

Hensikten med overføringssamtalen er å gjennomføre en samtale med behandlingsinstitusjonen som omhandler oppholdet på Stifinner´n og å gi innspill til hva som er grunnleggende for den innsatte i videre behandling. Poenget er å sørge for kontinuitet i behandlingsforløpet slik at ting den innsatte har jobbet med på Stifinner´n blir fulgt opp i den etterfølgende behandlingen. Ni svarte at de hadde hatt en slik samtale. Men hvordan hadde den fungert? De fleste var fornøyde med samtalen, men enkelte hevdet også at den var kort.

- Den var fin den – handlet om hvordan jeg fungerte – det at noen hadde satt seg inn i meg før jeg kom hit gjorde det litt enklere.
- Hadde overføringssamtale med kontaktpersoner. Mest litt hei og hå, og hva en skal jobbe med.
- Hadde det når NN kjørte meg opp, en kort samtale.
- NN kjørte oss ned hit, kort samtale om hvordan det hadde vært, jeg var ikke med.

7.1.4 Om å være i behandling på § 12

En viktig del av behandlingsopplegget er at stifinnerne gjennomfører slutten av dommen på institusjon. I Straffegjennomføringsloven omtales dette som "straffegjennomføring ved heldøgnsopphold i institusjon". I særlige tilfeller kan innsatte få et slikt tilbud hvis oppholdet "er nødvendig for at han kan få behandling for problemer som har vært medvirkende til hans kriminalitet, for eksempel alkohol- eller narkotikamisbruk, lettere psykiske problemer, tilpasningsproblemer, atferdsforstyrrelser eller liknende. Det samme gjelder når tiltak som sosial rehabilitering, botrening, arbeidstrening eller liknede er nødvendig for hans tilpasning til et lovlydig liv." (Forskriften § 3-5; Gjennomføring av straff i institusjon). Innsatte som overføres til behandlingsinstitusjon tilhører fortsatt Stifinner´n/Oslo fengsel. Dette innebærer for

eksempel at fravær fra institusjonen (permisjoner eller liknende) som hovedregel skal innvilges av fengselet. Av ovennevnte grunner er det viktig at behandlingsinstitusjonen og Stifinner´n har et samarbeid om og at for eksempel kontaktpersonen på Stifinner´n vet hvordan det går med hver enkelt elev som gjennomfører straff på § 12.

Hva synes så stifinnerne om å være i behandling på § 12? Vi spurte elevene om hva de synes var den mest hensiktsmessige lengden, om de synes noe er forskjellig med å være og ikke være på § 12 og om de hadde hatt kontakt med kontaktpersonen fra Stifinner´n etter overføringen. Fire av elevene var på § 12 på intervjutidspunktet. Ni var ferdig med § 12 og var i ordinær behandling. De fleste av elevene mente at tiden på § 12 i behandling ikke burde overskride 3-4 måneder. Mange mente at det er viktig å kjenne på friheten mens man var i behandling og ikke ha trusselen om gjeninnsettelse hengende over seg. Noen kommentarer:

- Jeg ønsket kortest mulig tid på § 12 - jeg var i fengselet til det lengste, minst mulig § 12 ute, ville bli kvitt fengselet, mens jeg var i fengsel, trengte ikke § 12 hengende over meg, dagen jeg ble fri var ikke noe spesielt. En måneds tid er passe..
- Har ikke hatt behov for § 12 – det å forholde seg til fengselet når man er her er slitsomt.
- Maks 3-4 måneder, fordi trusselen om fengsel gjør at man ikke oppfører seg sånn man egentlig vil, vanskelig å få kontakt med hva som er problemet.
- Max 3 måneder – for å få føle på friheten og frivillighet – har ikke samme retningslinjer som de andre – føler at du er i fengsel – ubehagelig rett og slett.

Elevene ble også spurt om forskjellen mellom å være på § 12 og ikke § 12. Svarene dreide seg om at man har dårligere økonomi, mindre muligheter for perm, at man ikke har anledning til å reise til utlandet og at det er en ulempe at man ikke er der frivillig når man er på § 12. Svarene var altså utelukkende negative. Noen typiske kommentarer:

- En økonomisk del, får ikke arbeidsavklaringspenger under soning.
- Det eneste er det økonomiske og småting som at jeg ikke fikk være med til Sverige.
- Det eneste er den følelsen at du ikke får bevist ordentlig at du gjør det for deg selv, og at dett ikke bare er lett soning.
- Blir automatisk til at du ser de som jobber her som fengselsbetjenter, får negativt blikk på ting, forbinder dem med soning.

På spørsmål om de hadde hatt kontakt med kontaktpersonen sin fra Stifinner´n svarte ni ja og fire nei. Den kontakten som hadde vært hadde hovedsakelig foregått per telefon. Enkelte hadde også fått besøk fra eller hadde vært på besøk på Stifinner´n. Flere nevnte at de opplevde at de hadde fått god oppfølging.

7.1.5 Helhetlig behandlingsløp eller ei?

Vi ønsket å finne ut hva elevene synes om kombinasjonen av stifinneropphold og etterfølgende behandling og om dette opplevdes som en helhet eller ikke. Vi spurte derfor om de lærte noe på Stifinner´n som de har hatt nytte av i etterfølgende behandling, om det de jobbet med på Stifinner´n ble fulgt opp og om likheter og ulikheter mellom Stifinner´n og institusjonen når det gjelder arbeidsmåte. Hadde de lært noe som de hadde hatt nytte av? Ni av tretten svarte bekreftende på dette, men hva hadde de lært? Over halvparten trakk fram at det å være i et felleskap og det å bli forberedt på Tyrilis behandlingsmodell hadde vært en nyttig erfaring. Noen kommentarer:

- Jeg lærte å kjede meg og til å fungere i grupper - det å fungere i gruppe er alfa og omega.
- Det å leve i bofellesskap, og trives sammen med folk i tillegg til grupper.
- Ja – i fellesskapet lærte jeg veldig mye om meg selv – jeg ble mer reflektert – hadde veldig god nytte av oppholdet i forhold til å komme opp hit – hadde jeg kommet rett fra gata ville jeg brukt ett halvt år på å komme like langt.
- Ja, å sitte i samlinger og forholde seg til folk man ellers ikke ville omgås – jeg vokste på friheten.
- Jeg har blitt forberedt på hva Tyrili gjør – Stifinner´n er Tyrili "light" – det dreier seg om møter, samlinger etc. – Stifinner´n var tøff soning – du måtte gi mye av deg selv – det koster.
- Ja – struktur, tillit, ærlighet, holdninger – hvordan forholde seg til andre mennesker som du ikke kjenner.

En la vekt på dette med å stå i arbeidsdagen og en på treningen med permisjoner og hjemreiser. To av dem som svarte nei/var usikre hadde vært på Stifinner´n tidligere og syntes de hadde hatt mer nytte av dette oppholdet.

I hvilken grad ble så det de hadde jobbet med på Stifinner´n fulgt opp på den nye institusjonen? To av de tre som var på andre institusjoner enn Tyrili mente at ting ikke eller i liten grad ble fulgt opp (den siste hadde ingen kommentar).

- Ingenting, de driver med det samme, men ikke inne på noe stifinnersnakk her.
- Nei, jobbet ikke med noe på Stifinner´n, sona dommen min. Ikke regelmessighet i noen utviklingsmål. Dette er et terapeutisk samfunn, mens det er fengsel.

Svarene fra dem som var i tyrilienheter var delt. Litt under halvparten mente at det de hadde jobbet med på Stifinner´n hadde blitt fulgt godt opp. Kommentarer:

- I stor grad – men her må du gjøre ting selv – men jeg får hjelp og oppfølging.

- Ja det gjør jeg – vi har løst en del av dem og funnet ut hvordan jeg skal løse andre utfordringer.
- Det føler jeg at de gjør i stor grad – fortsatte der jeg slapp – fikk mye tillit.
- Ja, det har blitt mye bedre det med ungene, kan ha de her, jobbe med veien videre, planer.

De resterende tyrilielevene var mer skeptiske. Tre av dem var negative til oppholdet på Stifinner´n.

- Stifinner´n er ganske slækt i forhold til her. Mye dødtid. Var på Stifinner´n i bare tre måneder, rakk ikke å gjøre så mye.
- De fulgte ikke med på noe på stifinneren, ikke overført noe, her jobber de ok, mye bedre.
- Det er egentlig bare å fortsette, ikke noen spesielle områder jeg jobbet med på Stifinner´n, Kutta ut venner og hadde kontakt med familie lenge før Stifinner´n.

En opplevde å starte på nytt.

> Både ja og nei – man starter på nytt – gikk fra frigang fire dager i uken til Vindfang her og nye spørsmål om hvem jeg er etc..

For ytterligere å følge opp tråden med sammenheng/ikke sammenheng i behandlingsforløpet spurte vi til slutt om likheter og ulikheter i arbeidsmåte mellom Stifinner´n og den nye institusjonen – var det så en sammenheng? To av de tre som var på andre institusjoner enn Tyrili svarte følgende:

- Litt vanskelig å si, ser likheter, grupper og innholdet i gruppene.
- Likheten er samtalene med kontaktpersoner – veldig opptatt av Individuell plan - lite jobbing der nede nå, dødtid, her er det mye jobbing, mer likt sånn det var før på Stifinner´n - blitt rotete og slitsomt å være på Stifinner´n nå.

Mange av tyrilielevene påpekte den store forskjellen det er mellom å være i et fengsel og det å være i ordinær behandling.

- Det er mer avslappet stemning her på enheten – ser mye av det samme her som på Stifinner´n – kjenner igjen filosofien – det er en forskjell ved at det er fengselsbetjenter på Stifinner´n – de ransaker deg i det ene øyeblikket og skal behandle deg i det neste – skillet mellom oss og fengselsbetjentene er større enn forskjellen er mellom oss og lederne her på enheten.
- Her er mye kjærlighet og omsorg, varme – i fengselet er det mer kjølig – mer terapi her – mer samtaler og mer jobbing med rus – kriminaliteten blir lagt på hylla – snakker ikke om kriminalitet her i Tyrili.

- På Stifinner´n kommer man ikke i dybden – det er vanskelig å åpne seg, overflatisk. I Tyrili er det et annet syn, ikke den fengselsgreia. Gruppene fungerer her, det gjør de ikke på Stifinner´n. Har mye igjen for det her. Ikke lett å få til gruppe i fengsel, handler om å stole på hverandre.

- Likheten er gruppene, uansett så er Stifinner´n et fengsel - gruppemessig likt, men Stifinner´n er også fengsel.

7.1.6 Oppsummering elever med stifinnererfaring

Vi har ikke funnet dekning for påstanden (se innledningen) om at stifinnerne ser annerledes og mer positivt på Stifinner´n etter at de er kommet inn i etterfølgende behandling. De fleste svarte benektende på direkte spørsmål om dette. Svarene på spørsmålene om hva de nå synes var mest nyttig og var mest fornøyde med, var også ganske like de svarene vi fikk da vi intervjuet dem på Stifinner´n med unntak av at de kanskje i noe større grad enn tidligere trakk fram relasjonene til de ansatte som betydningsfulle for dem. Da de skulle svare på om oppholdet hadde fungert motiverende og hva som var avgjørende for at de søkte seg inn i behandling, uttalte de seg også nokså likt. De aller fleste mente de hadde nådd målene sine på Stifinner´n. De aller fleste hadde også hatt ansvarsgruppemøter og hadde påbegynt arbeidet med Individuell plan ved avslutningen av stifinneroppholdet og mange var fornøyde og så nytten med begge deler. Mange hadde også påbegynt arbeidet med å rydde opp i sin egen økonomi og gjeldsproblemer. Få hadde hatt en avslutnings- og evalueringssamtale. Ti av tretten hadde fått utarbeidet et overføringsnotat, men mye kan tyde på at dette dokumentet ikke brukes særlig aktivt på behandlingsenhetene. De aller fleste hadde også hatt en overføringssamtale som etter elevenes mening fungerte greit, men noen trakk fram at samtalen var kort og noe ustrukturert.

Mange av elevene mente at tiden på § 12 i behandling ikke burde overskride tre til fire måneder og at det var et viktig skritt i rehabiliteringen å gå over i "frivillig" behandling. Ni av tretten hadde hatt kontakt med kontaktpersonen fra Stifinner´n, og flere nevnte at de hadde fått god oppfølging. De aller fleste hadde lært ting på Stifinner´n som de hadde hatt nytte av på det nye behandlingsstedet. Av de som var i behandling i Tyrili, trakk mange fram fellesskapet og det å bli forberedt på behandlingsmodellen som nyttig. Mange mente likevel at det de hadde jobbet med på Stifinner´n i liten grad ble fulgt opp i senere behandling. På spørsmålet om hva som var likt og ulikt mellom Stifinner´n og behandlingsenheten varierte svarene, men mange påpekte den relativt store forskjellen det er mellom å være i behandling i et fengsel og det å være i behandling utenfor murene.

7.2 Vurdering fra Tyriliansatte ved behandlingsenhetene

Vi har snakket med åtte ansatte (ledere som de kalles i Tryili) ved Tyrilis fem behandlingsenheter. Hensikten med intervjuene var å få deres vurderinger av Stifinner'n

og stifinnerne, og sammenholde denne informasjonen med det de ansatte og innsatte på Stifinner'n sier (jfr. kapittel fem og seks).

Lederne hadde i snitt seks og et halvt års erfaring fra å jobbe i behandlingsinstitusjonen, der den som hadde vært der kortest, hadde jobbet i halvannet år, og den mest erfarne i 16 år. De skulle med denne bakgrunnen ha god og varierende kjennskap til de temaene vi ønsket å ta opp; nemlig samarbeidet med Stifinner'n og vurdering av hvordan stifinnerne klarte seg i behandling, herunder om og hvordan det var forskjell mellom stifinnerne og andre elever i behandlingsinstitusjonen.

Vi kom ikke inn på enkeltbrukere (eller elever som det heter i Tyrili), men søkte ledernes mer generelle vurderinger. Det er vanskelig å si sikkert om dette gir et representativt bilde av hva alle tyriliansatte mener om disse temaene, siden vi bare har intervjuet åtte av over 100 ansatte ledere i Tyrili.

7.2.1 Samarbeidet med Stifinner´n?

De ansatte synes at samarbeidet med Stifinner'n i all hovedsak fungerer ok. Men det er variasjon i svarene, fra at samarbeidet fungerer veldig bra til at det fungerer greit. Det er også en tendens til at de som har vært ansatt lengst er mer positive til samarbeidet. Dette skyldes nok at disse har hatt bedre mulighet til å bli kjent med de ansatte på Stifinner'n; som vi så hadde også mange stifinneransatte jobbet lenge på avdeling. Følgende tre sitater viser bredden i vurderingene:

- Syns strengt tatt det fungerer, ulikt avhengig av hvem som har hatt eleven nede på Stifinner'n, overtatt elever fra Stifinner'n, …, et par ganger skorta litt, ikke fått tak i kontaktpersonen for overføringssamtale.

- Det kan bli mye bedre med hensyn til overlappingssamtaler og oppfølging – begynner mye på nytt uten å innhente informasjon. Vi kjenner lite til hverandre – de vet lite om hva vi driver med – vi samarbeider godt i enkeltsaker. Det ideelle løpet er at vi drar ned en måned i forkant av overføring og så kommer de opp på besøk, så flytter de opp hit, og i løpet av en måneds tid har vi en overføringssamtale – dette begynner å komme på plass nå.

- Synes det er veldig bra, kjenner flere av de ansatte, gjennom mange år, de vet hva vi forventer, og vi vet hva de forventer, det er behagelig å ta i mot en stifinner kontra en rett fra gata, forvernet er gjort.

Ingen sier direkte at samarbeidet fungerer dårlig, men det er flere som peker på at kommunikasjonen til dels er mangelfull, det er lite kontakt, og kjennskapen til Stifinner'n er varierende.

Så hva synes de kan forbedre samarbeidet? Ovenfor så vi at en trakk fram at en burde bli bedre med hensyn til overlappingssamtaler og oppfølging, slik at en slapp å begynne fra start. Dette går også igjen når vi direkte spurte om forbedringspunkter, noe følgende illustrative sitater understreker:

- At overnevnte (overlappingssamtaler og oppfølging) formaliseres – at det ordnes med hospitering for å få bedre kjennskap til hverandres virksomhet. Elevene burde få tidligere kjennskap til hvor de skal, slik at eleven og enheten får forberedt seg.
- Savner et tettere samarbeid om overgangen – føler at det er litt personavhengig – kan være at lederen får info som vi ledere ikke får – kan være at det er her skoen trykker?
- Sånn generelt er det alltid greit å ha et overføringsmøte, etterstreber å få det til.

Overføringen mellom fengselet og behandlingsenheten oppleves som problematisk blant flere av dem vi har snakket med. Ikke alle, men mange peker på dette som et forbedringspunkt. Ifølge Håndboka for Stifinner'n (Danielsen og Haugen 2010) så skal det være en overføringssamtale og det skal skrives et overføringsnotat (jf.r ovenfor). Vi spurte konkret om det hadde vært overføringssamtaler og hvordan. disse evt. hadde fungert. Svarene varierer, noen har en del kontakt, andre mindre: "Ikke så ofte at det blir en samtale, men vi forholder oss til overføringsnotatet"; "Synes Stifinner'n treffer bra med sine antakelser og er flinke til å plukke ut folk som passer her", er to eksempler på kommentarer fra lederne. Gjennomgående synes det å være slik at det som skjer av samtaler, er relativt løst prat i forbindelse med overføringen av stifinneren. Noen savner overføringssamtaler, og noen vil formalisere opplegget rundt overføringer. Mens de som har personlig kjennskap til ansatte på Stifinner'n, gjerne de med lang fartstid, opplever et tetter samarbeid i forbindelse med overføringene: "Vi gjør mye forskjellig – besøk på Stifinner´n – overføringssamtaler og kontaktpersonene på Stifinner´n er med i ansvarsgruppa en stund. Det er litt personavhengig hvordan dette foregår."

Kontaktpersonen til stifinnerne er viktig i denne sammenhengen. Vi ba lederne vurdere samarbeidet med kontaktpersonene på Stifinner'n. Kontakten synes å være begrensa. Stifinnerne selv tar av og til kontakt med sin kontaktperson på Stifinner'n, men det er lite samarbeidet mellom kontaktpersonen i behandling og kontaktpersonen på Stifinner'n. Følgende kommentarer illustrerer dette: "De tar ikke kontakt med oss. Men stifinnerne ønsker å ha kontakt." "Mellom elev og kontaktperson er det bra – de har kontakt mens de er her – vi har ikke kontakt med kontaktpersonen."

Nå er det ikke gitt at det skal være mye kontakt, kanskje kun når det er "trøblete", som en sa det. Samtidig ville et tettere samarbeid her kunne gjort kjedingen av tiltakene bedre.

Samarbeidet mellom behandlingsenhetene og Stifinner'n er ikke dårlig, men det er altså klare forbedringspunkter. Nå hviler mye på kjennskap til personer, og for å ha det må en ha jobbet en stund i systemet. Flere peker da også på at man må formalisere overgangen mellom Stifinner'n og behandlingssted, blant annet med en strukturert overføringssamtale. Dette vil hjelpe de ansatte som ikke har etablert personlig relasjoner til ansatte på Stifinner'n over lang tid. Manglende formalisering av overføringene synes å være et svakt ledd i behandlingskjeden, noe som blant annet fører til at man til dels starter på nytt igjen med stifinnerne ved behandlingsenheten (se nedenfor).

7.2.2 Stifinnerne – klare og motiverte for behandling?

Hovedmålet for Stifinner'n er som nevnt å klargjøre og motivere den innsatte til å gå videre i rusbehandling. I de foregående kapitlene har vi sett at dette er noe man lykkes et stykke på vei med, sett fra Stifinner'ns ståsted. Men hvordan vurderes dette fra behandlingsstedene? Vi ba først lederne komme med sine erfaringer med elever som kommer fra Stifinner'n. Hovedinntrykket er at stifinnerne har lært seg god struktur på hverdagen: "De er "riktig" oppdratt, og etter en stund kommer personen fram – de kommer fra lukket til åpen soning og har lært seg hva de skal si.", kommenterte en av lederne. Stifinnerne kommer litt som "verdensmestre", med "høy fane", noe som kan være bra, siden de raskt identifiserer seg med behandlingsstedet, men også problematisk, siden det blir diskusjoner om de trenger Vindfang (skjerming den første perioden i behandling), samtidig som de ønsker seg raskt ut fra behandling.

> Det er en fordel av at de har vært der, vet hva Tyrili er. Men noen ganger litt høy fane. Sier at de ikke trenger ting (kartlegging), har litt dårlig tid, vil hoppe over første del. Står ofte i de vindfangsdiskusjoner…Inntak har endret seg her og, når det kommer mange på en gang, så blir det den gruppen, kommet lenger og har litt fengselskultur i seg, de skal ut den porten veldig kjapt.

Stifinnerne sliter med en langvarig bakgrunn fra en rus- og fangekultur, og en underliggende vurdering fra lederne synes å være at stifinnerne tror de har kommet lenger i behandlingsløpet enn de faktisk har. Følgende to lengre utsagn kan stå som eksempler her:

- De har hatt et godt utgangspunkt for å ta tak i behandlingen sin – de har god struktur – de jobber godt, men de har også mye misbrukerkultur – har ofte ikke tatt ordentlig tak i det som er på innsida – en med mye fengselserfaring blir fortalt alt hva han skal gjøre – her spiller vi ballen tilbake – vi er mer opptatt av eget ansvar og at de skal lære nye mestringsstrategier – de har lite samfunnserfaring og mye fengselserfaring.

- Dette er gutter som er vant til struktur i hverdagen – jeg opplever at det av og til virker som om de er litt skeptiske når de kommer fordi det er en annen kultur her – piggene er veldig fort ute, og de føler seg fort mistenkeliggjort. Hvis de har hatt frihet før - også kommer de i Vindfang – da føler de at de blir satt tilbake - vi glemmer fort at de har vært et annet sted og at de har vært brukt som gode eksempler (forbilder) på Stifinner´n og at det er uvant for dem å bli stilt spørsmål ved igjen. Dette blir lett forstått som fengselskultur av oss – vi burde gi dem mer goodwill i forhold til det løpet de har. (…) De er også mer avklart i forhold til valgene sine og de kjenner strukturen og rutinene bedre.

Hvordan vurderer lederne de som kommer fra Stifinner´n sett i forhold til de som kommer direkte utenfra? "Avstand til rus" er et gjennomgående svar; stifinnerne har hatt lengre nyktre perioder, og er bedre rustet, både fysisk, sosialt og psykisk for behandling enn de som kommer direkte utenfra. Men er dette forskjellig fra om man hadde vært innsatt i en annen fengselsavdeling heller enn på Stifinner'n? De fleste mener ja, at "stifinnerne har litt Tyrili inne", som en sa det. Og igjen går det på det at de

har lært seg en struktur i hverdagen, men også det at en er mer avklart på hva en vil og allerede har begynt å jobbe med dette.

- Ja - de fra Stifinner´n har hatt en lengre nykter periode – de har hatt gruppeerfaring – de har berørt temaer som på ett eller annet nivå er viktig for dem – så de har en større ballast.
- De har lært seg å jobbe, de har struktur og de har lært seg å oppføre seg ordentlig for å komme seg fram. De som kommer utenfra er mer nysgjerrige – en stifinner har flere svar.
- De har starta med behandling, laga mål, en IP påbegynt eller ferdig, litt mer konkrete mål og jobbe med.
-

Stifinnerne vet mer om hva de går til enn mange andre av elevene. Videre er de i bedre fysisk form enn andre elever som kommer rett fra gata, noe som blir trukket fram av flere – men de har også med seg en kroppskultur fra fengselet preget av machoholdninger.

Dessuten ba vi lederne kommentere om de opplevde at de som kom fra Stifinner'n hadde bedre eller dårligere forutsetninger for å nyttiggjøre seg behandling enn andre elever. "Liten forskjell", er det gjennomgående svaret vi fikk. Noen trakk fram at når de kom var de mer motiverte, men at denne motivasjonen dalte noe etter den første tiden. Særlig tidspunktet rundt løslatelse, dvs. når § 12-soningen opphørte, var kritisk. Dette gikk også igjen når vi spurte dem om de opplevde endringer i motivasjonen til stifinnerne løpet av oppholdet ved behandlingsenheten. Stifinnerne har store forventninger til behandlingen, og så kommer nedturen for noen. Og om de så stryker på dør når det er slutt på § 12-soningen, så er det små sjanser for en vellykka behandling, synes å være en underliggende vurdering. For de som blir, øker motivasjonen igjen. Det er også noen som trekker fram at man har klart å motivere såkalte "vaffelsonere", altså de som i utgangspunktet kom til Stifinner'n og etterfølgende § 12-soning i behandlingsinstitusjon hovedsakelig for å få en letter soning. Mens en mente at de jevnt over hadde god motivasjon hele tiden: "Godt motivert hele veien, jobbet målbevisst mot det en ønsker, en støtte i arbeidslagene, positivt. (…) De tar det seriøst."

Et par trakk også fram den endringen som har vært på Stifinner'n med fortløpende inntak og kortere oppholdstid, da vi kom inn på spørsmålet om stifinnerne kontra andre elever. Vi spurte også konkret om dette, der svarene blant dem som kjente til forholdene både før og etter endringen i 2008, varierte. Et par mente ja, at det hadde skjedd en endring til det negative, at "nå kunne de egentlig kommet rett fra gata, ikke så stor forskjell", som en sa det. De resterende tre var imidlertid mer usikre, der de trakk fram at dette var veldig personavhengig, men at det kanskje var mer personavhengig nå i den forstand at de ikke hadde den samme "ballasten" som tidligere.

Det synes stort sett å gå greit med stifinnerne i behandling. Da vi spurte lederne om det var noen forskjell mellom stifinnerne og andre elever når det gjaldt om man fullførte behandlingsopplegget, var svarene entydige i retning at det var ganske likt mellom disse

to gruppene. Og, som nevnt over, svarene kan indikere at de som fullfører ut over § 12 har gode sjanser - og kanskje bedre enn andre elever, noe følgende sitat illustrerer:

> De som fullfører etter § 12 går det bedre med, kanskje bedre enn de andre som fullfører hele året. Stifinnerne har nok god ryggsekk å ha med seg, en fin start. De som kommer fra gata trenger 3-4 måneder for å samle seg, og så kun 8 måneder igjen…oftere at de kom inn igjen enn de som har vært på Stifinner'n.

7.2.3 §12-soning og behandling

Det at stifinnerne går videre i § 12-soning anses som en vellykka utgang fra Stifinner'n. I kapittel fire så vi at på 2000-tallet ble et sted mellom 10 og 20 stifinnere årlig overført til behandling etter

§ 12, noe som utgjorde en andel på mellom 40 og 70 prosent. I 2010 var det 16 av 45 (36 prosent) som ble overført til § 12, mens det i 2011 var hele 31 av 57 (54 prosent). Lengden de er i behandling på § 12 har imidlertid gått noe ned de seinere åra. Videre er det slik at en god del avslutter behandlingen relativt kort tid etter at § 12-soningen er over og før normert tid. I Årsberetningen for 2011 stiller en spørsmålet om frafallet (enten som brudd på § 12 eller at en avslutter behandlingen etter § 12 før normert tid) er Stifinner'ns eller behandlingsinstitusjonens utfordring (Haugen 2012). Nedenfor vil vi blant annet drøfte disse utfordringene.

Vi spurte lederne hvordan det at stifinnerne i all hovedsak var under § 12 innvirket på behandlingen. De ansatte understreket at alle ble behandlet likt, men at det var noen praktiske forhold som begrenset § 12-sonerne, blant annet økonomi – de har mindre utbetalt enn andre elever – de kan ikke være med på utenlandsturer, og at man ved brudd (rus, kriminalitet, andre brudd på Tyrilis regler) ville bli sendt tilbake til fengsel. Det sistnevnte momentet vurderte lederne som todelt: På den ene siden var det positivt siden man da "hadde kniven på strupen" på stifinneren – selv om det ikke var så ofte man sendte stifinnere tilbake til fengsel (andre med § 12-soning synes her å være mer utsatt). På den annen side er det negativt fordi man ikke kan være sikker på den enkeltes motivasjon når de var der som en del av soningen: Er de her for vaffelsoning eller av ærlige grunner? "Noen ganger sier vi til eleven at det skal bli godt å se deg når § 12 er over, så vi kan se hvem du egentlig er", uttrykte en av lederne. Følgende sitat summerer opp ledernes vurdering av § 12: "Ser ikke noen stor forskjell, men det [§ 12] gir en trygghet, noen blir litt roligere av det – egentlig en god ting."

Vi har vært innom at overgangen fra at en er i behandling under § 12 og til en er i behandling som fri mann, er et viktig tidspunkt i behandlingsforløpet**.** På vårt spørsmål om det skjedde endringer i hvordan stifinnerne nyttiggjorde seg behandlingen før og etter § 12, ble det trukket fram at "nå var man en fri mann med egne valg." Noen går på dagen, mens "de som blir, har nok veldig nytte av den prosessen", hevdet en av lederne. Stifinnerne tar egne valg og egne grep for behandlingen. Og selv om en del skriver seg ut retter etter at § 12-tiden er over, mener lederne at mange blir der lenger: "Nei, ikke mange, de fleste søker forlengelse, men begynner å tenke ut, vi kan hjelpe dem med å få ting på plass. De som vil ut så fort som mulig, går det gærnt med."

Ovenfor så vi likevel at det i 2010 var et flertall som avsluttet behandling rett etter eller i løpet av den første måneden etter § 12-soningen var avsluttet. "De fleste av disse var tidlig tilbake i sitt gamle rusmiljø", skriver Haugen (2011), noe som stemmer med ledernes vurdering av at for de som vil fort ut, går det "gærnt med". De som blir lenger i behandling (i 2010 var dette seks av 16), har bedre forutsetning for å lykkes.

Vi ba også lederne reflektere over hva de anså som den ideelle lengde på § 12-soning, og det råder ganske stor enighet om at 3-4 måneder er passe. Blir det lengre, kan forholdet mellom behandling med og uten soning forrykkes: "Størsteparten av behandlingen bør være uten soning", mente en leder. Og ble det kortere, hadde en ikke helt landa ennå, man hadde ikke da passert "den tremånedersgreia" i forhold til frihetsfølelsen på enheten – det kommer gjerne en krise etter tre måneder." Vi så imidlertid at snittet på § 12 i 2011 var sunket til drøyt to måneder.

7.2.4 Snarvei forbi køen?

De som kommer fra Stifinner'n går rett inn i en behandlingsplass ved en tyrilienhet (eller ved andre institusjoner). Tidligere så vi at den direkte overgangen til Tyrili var en viktig motivasjon for mange innsatte for å søke seg til Stifinner'n. Mens det i Tyrili er over ett års ventetid på plass, så blir stifinnerne overfør direkte, og kommer derfor i en forstand utenom køen. Vi spurte lederne om hva de syntes om denne praksisen, og om de opplever den som rimelig og fornuftig. Flertallet (seks) svarte ja, og trakk blant annet fram at dette var gjengangere som har prøvd nok fengsel og stått nok i kø:

- Det synes jeg er kjempefint for de som er gjengangere i fengsel, prøvd nok fengsel, bra å prøve noe annet. Innhold i fengselet er bra.
- De gjør jo ikke det – de står jo i kø før de kommer i fengsel og de står i kø for å komme inn på Stifinner´n".
- Ja, så lenge det er et samarbeid mellom Tyrili og fengsel, naturlig å ha det sånn, vet ikke om hvordan plassene er klarert, men må jo ha vært gjort på forhånd, kanskje jobbet for plasser som fengselet hadde og betalte for, gikk utenpå avtaleplassene vi har. Det beste forvernet mange kan ha. Bedre å være i fengsel å bli motivert og ikke klare en avrusning, eller ferdig opptrappa på medisin du ikke hadde tenkt du skulle ha.
- Ja de er i et fengselssystem – hvordan skulle det ellers vært hvis de skulle løslates og så vente i to år.....?

Mens to mente at dette ikke var rimelig, siden de andre stod på venteliste, og virkelig ville inn i behandling, mens stifinnerne kanskje bare valgte det som en lettere soningsvei. Følgende lengre sitat utdyper denne vurderingen:

> Nei, gjør ikke det, ikke rimelig og fornuftig. De har jo havna i fengsel av en grunn og så snike seg inn, mens folk venter 1,5 år i kø, kan jo dø i køen. Men de trenger det like mye. Hva er minst verst.. må man ut av fengselet og stille seg i køen, stor sjanse for at roter seg borti noe. Bra for gutta, men det er mange andre gutter som banker på, som ikke har havnet i fengsel. Grunnen for samfunnets del er nok at de som skal hit etterpå og ikke på gata, får snike i køen. Jeg hadde tenkt om jeg stod med en på gata og en fra fengsel, at han utenfor

ville trengt det mer, og han velger det helt frivillig. Blant noen er holdningen at en bare skal komme hit å sone straffen, og da tar de en plass fra en annen, de kunne like gjerne sittet fengsel.

7.2.5 Oppsummering av ledernes vurdering

Samarbeidet mellom tyrilienhetene og Stifinner'n kunne ha vært bedre. Det er særlig ved overføring av stifinnere til behandlingsenheten at det svikter noe i behandlingskjeden; det blir for uformelt og lite strukturert. Videre ønsker lederne å få bedre kjennskap til Stifinner'n.

Stifinnerne skiller seg ut fra andre elever som kommer "rett fra gata" ved at de har en lengre periode som rusfri, er bedre forberedt fysisk og psykisk, og i mange tilfeller har de "litt Tyrili i magen", særlig det at de er mer strukturert, ble trukket fram av flere. Det blir likevel også trukket fram at man i begrenset grad jobber videre med konkrete oppgaver som det ble tatt tak i på Stifinner'n – man begynner litt på nytt.

Når det har gått noen måneder ser det ut til at forskjellen mellom stifinnerne og andre elever minker; da, når § 12-soningen opphører, vil en jo også se hvem som virkelig var motivert for å jobbe med rusproblemene. Noen holder på motivasjonen, noen blir motivert under behandlingen, men en god del (omkring halvparten) vil avslutte behandlingen med en gang § 12-soningen er slutt. De som blir, har forholdsvis gode framtidsutsikter.

Flertallet av dem vi intervjuet mente at det var greit at stifinnerne gikk utenom køen når de kom til behandlingsstedet; dette var gjengangere som hadde ventet nok enten det var i Kriminalomsorgen eller i behandling. Mens mindretallet mente at de som stod på venteliste og virkelig hadde uttrykt et frivillig ønske om å starte med rusbehandling, burde har førsteretten til plass i Tyrili.

7.3 Sammenfatning

Hvordan vurderes Stifinner'n sett fra behandlingsstedet? Det er få markante forskjeller mellom hva elevene (tidligere stifinnere) synes om Stifinner'n når de er i etterfølgende behandling, og hva det mente mens de var på Stifinner'n. Det kan likevel se ut som om de i større grad vektlegger det relasjonelle aspektet ved arbeidet på Stifinner'n. Er stifinnerne så klare og motiverte for videre behandling? Slik stifinnerne selv ser det, har oppholdet på Stifinner'n bidratt til at de har beholdt og/eller styrket motivasjonen for å gå videre i behandling. De mente også at de hadde lært ting, som hadde vært nyttig i den etterfølgende behandlingen, bl.a. det å være i fellesskap og bli forberedt på Tyrilis behandlingsmodell. De ansatte på behandlingsstedene (lederne) sine vurderinger gikk i samme retning, der de i særlig grad trakk fram at stifinnerne var strukturerte og vel forberedt på det som ventet dem i behandling.

Samtidig kan det se ut som lederne mener at stifinnerne tror de har kommet lengre i behandlingsforløpet enn de faktisk har. I det store og hele ser det ut til at man starter på nytt når man kommer over i etterfølgende behandling, og i liten grad følger opp det man

har jobbet med på Stifinner'n. Noe av forklaringen her skyldes til dels mangelfull overlapping, der mye er basert på tilfeldigheter. Momenter som evalueringssamtale på stifinneren, overføringsnotat og overføringssamtale blir trukket fram som sentrale virkemidler for å få til en god overgang, men de anvendes ikke systematisk nok. Disse momentene bør i større grad formaliseres for å ha en god oppskrift for hva som skal skje i den videre behandling.

Det er likevel viktig å understreke at en del forhold som er viktig for den innsattes rehabilitering, i stor grad var på plass ved avslutningen av stifinneroppholdet. De aller fleste hadde jobbet med sin egen økonomiske situasjon, de hadde hatt ansvarsgruppemøter og flertallet hadde også IP.

En stor andel av de som går videre fra Stifinner'n til etterfølgende behandling, er under § 12-soning. Den ideelle lengden på § 12, slik både stifinnerne og lederne ser det, ligger på omkring 3-4 måneder. Det er viktig at en god del av behandlingsoppholdet skjer frivillig, slik at den enkeltes reelle motivasjon kommer til syne. Erfaringen fra lederne er likevel at det er ganske mange som drar relativt kjapt etter at § 12-tiden er slutt, selv om den normerte behandlingstiden ikke er over. I de siste årene har dessuten den gjennomsnittlige § 12-tiden vært kortere enn tidligere, ned mot to måneder. I mange tilfeller vil en da ikke ha "landa" skikkelig på enheten, en er ikke forbi tre-månederskrisen når § 12-soningen opphører, noe som kan bidra til at enda flere avbryter behandlingsoppholdet før normert tid.

Stifinneroppholdet har altså ført til at de innsatte er blitt klargjort for behandling ved at de har fått pasientrettigheter og har etablert kontakt med det eksterne hjelpeapparatet. Videre har de fått en forsmak på og trening i hva som venter dem i etterfølgende behandling når det gjelder å strukturere hverdagen, det å delta i fellesskap og å være med i grupper.

8 Å rydde stien – integrasjon av to kulturer?

I dette kapitlet skal vi gå litt nærmere inn på samarbeidet om Stifinner'n mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel (jamfør den tredje hovedproblemstillingen i evalueringen). Først skal vi presentere hvordan samarbeidet fungerer mellom de ansatte, både ut fra de ansattes vurderinger og de innsattes syn. Deretter skal vi se hvordan de ansatte mer generelt vurderer positive og/eller negative sider knyttet til at Tyrili og Oslo fengsel samarbeider om Stifinner'n, herunder samarbeidet på ledelsesnivå. Til slutt skal vi drøfte noen av utfordringene ved samarbeidet, blant annet hvordan man har integrert en behandlingskultur og fengselskultur, hvordan man har tilpasset en flat struktur fra Tyrili til en hierarkisk struktur fra fengselet, og hvordan samarbeidet mellom en privat stiftelse og et offentlig fengsel fungerer.

8.1 Samarbeidet mellom tyriliansatte og fengselsansatte

Det varierer hvorvidt de ansatte synes det er noen åpenbar forskjeller i måten de tyriliansatte og fengselsansatte jobber på. Omkring en tredel mener at det knapt er forskjell, mens de resterende peker på forhold som ulike arbeidsoppgaver, ulik holdningen til sikkerhet, men også på at man finner en generell ulik holdning til arbeidet.

Følgende kommentarer kan stå som eksempler på den første gruppens vurderinger:

- Nei ikke så mye, det har blitt bedre de siste årene. Det går bra selv om vi er uenige, vi utfyller hverandre.
- Det glir litt over i hverandre, vi er alle poteter, vanskelig å si, mye likt, de betjentene som søker seg dit har samme tankegang som Tyrili, fanga inn av tankestrukturen på stedet, ikke stor forskjell.
- Ikke noe spesielt, vi er jo forskjellig som mennesker, vi i fengselet har jo også mulighet til å jobbe individuelt. Slepphendthet på sikkerhet går begge veier, både Tyril- og fengselsansatte. Av og til kan begge gruppene glemme hvem vi jobber med, når vi har fremstillinger med fire innsatte og en ansatt.

Utenom å nedtone forskjellene, peker disse sitatene dessuten på at forskjellene har blitt mindre de seinere årene:

> Ville ikke vært dem foruten, det var større skille før. I oppstarten gikk jeg i uniform, de uten. Tyriliansatte en helt annen ideologi, oppfostra med Tyrili. (…) Forskjellen mindre enn før. Begge gruppene har endret seg, vi har godt av å jobbe med hverandre. Men vi er jo i fengselet, så det er noen regler.

Det at fengselsbetjentene sluttet å gå i uniform, men også det at de tyriliansatte har slipt litt ned på tyriliideologien, er med på å forklare at forskjellene har blitt mindre. Samtidig er det jo et sikkerhetsregelverk man må forholde seg til, og enkelte mener at her skiller de tyriliansatte seg noe ut, selv om det også på dette området skjer en tilnærming over tid.

> Ja, på en del på sikkerhetssida, har det vært en del, kommer an på hvor lenge en har vært her. Nye har litt annet syn på sikkerhetsgreiene.

Hovedsakelig er det imidlertid forskjell i arbeidsoppgaver og kultur som skiller de ansatte. Informantene fra fengselssiden understrekte at:

- Det varierer fra person til person, fengselsansatte gjør mer av de fengselsfaglige tingene gjennomfører urinprøver, følgetjenester etc., tyriliansatte gjør litt mer i forhold til ansvarsgrupper og følger opp den biten og har oversikt over hele gruppen.
- De tyriliansatte er nok flinkere på dette med grupper, og én til én jobbing, har nok mer med skolering å gjøre, mindre sikkerhetsfokusert. De er ikke så på å ta initiativ til å styre uteaktiviteter og turer som oss.
- Ja, tyriliansatte har oftere en annen bakgrunn som gjør at de kommer i en annen posisjon – de får mer innflytelse – de har en egen måte å komme i posisjon på – de gir seg aldri – en blanding av omsorg, grensesetting og ureddhet som er ekte og som baserer seg på lang erfaring – har stor beundring for dem.
- Det handler om forskjellig tradisjon, de representerer forskjellige ting, handler om bakgrunn. Hvis de var like var det ikke noen grunn til å samarbeide, men de har blitt likere, handler litt om hvordan de forholder seg til innsatte og i forhold til den statiske sikkerheten. Noen tyriliansatte er usikre på å bevege seg til andre deler av fengselet – man er litt på bortebane.

Tyriliansatte, på sin side, trakk også fram faglige og kulturelle forskjeller:

- Ja, jeg synes vi går mer i krigen med gutta – vi jobber mer faglig med dem.
- Ja, (men ikke alle), handler om måten man møter folk på og skaper relasjoner og allianser og forståelse av hva de trenger for å klare seg, tyriliansatte har mer erfaring med det som skjer på utsiden (ansvarsgrupper, IP, etc.).

Vi ser at den fengselsfaglige og sosialfaglige bakgrunnen skiller de ansatte, blant annet når det gjelder kunnskap om behandlings- og hjelpeapparatet utenfor murene. Men vi ser også at det er noe mer som skiller, der de tyriliansatte kjennetegnes ved en “blanding av omsorg, grensesetting og ureddhet” der en “går i krigen” for gutta. Ulikhetene skaper likevel ikke store problemer, de forskjellige ansatte utfyller hverandre (jfr. kapittel 6). Videre er det slik at tyriliansatte og fengselsansatte nå i større grad enn tidligere samarbeider om oppgaver som å lede samtalegrupper, kontaktpersonordningen osv. Det foregår følgelig en delvis tilpasning til hverandre: Kommentarer som "de [ansatte] har

blitt likere", "det har blitt bedre de siste årene" og "forskjellene mindre enn før" (jfr. ovenfor) peker på det. Og dette går begge veier, der de tyriliansatte tilpasser Tyrilis perspektiver på behandling til fengselets sikkerhetstenkning, og der fengselsansatte tilpasser sikkerhetsmålene til behandlingsmålene og nærmer seg tyrilitenkningen. Blant annet er det slik at betjentene i stor grad gjennomfører det utdanningsopplegget som Tyrili har laget for sine egne ansatte (Tyriliutdanningen).

Denne tendensen finner vi også i svarene fra de innsatte på vårt spørsmål om de visste hvem av de ansatte som var fra Tyrili og hvem som var fra fengselet: Alle så nær som én oppga at de visste hvem som var ansatt hvor, men det store flertallet opplevde ikke noen markant forskjell i hvordan de to gruppene ansatte forholdt seg til dem. Dette er også i tråd med kommentaren fra ledelsen om at det i større grad handler om forskjeller mellom den enkelte ansatte enn mellom to grupper – tyriliansatte og fengselsansatte. Noen kommentarer fra de innsatte vektla imidlertid at det var en viss forskjell på hva de ansatte jobbet med ut fra deres faglige bakgrunn. Dessuten handlet noen av utsagnene om ulik innstilling blant de ansatte: En stifinner påpekte at de tyriliansatte brydde seg mer, mens betjentenes holdning var "vel, ser deg neste år". Mens en annen sa: "Tyrilansatte er ikke så firkanta, er mer interessert i deg som person, ikke bare som en som skal passes på." Og en tredje påpekte at det er letter å prate med kontaktpersonen fra Tyrili; de har "litt mer innsyn i det som skjer videre". En fjerde stifinner uttrykte følgende: "Ja, en del av de fengselsansatte har vært her lenge. Må regnes som tyriliansatte. Tyriliansatte har enklere for å hjelpe deg med småting, ikke prega av mange år på lukka avdeling." Mens en femte hevdet at de tyrilansatte er "litt mer menneskelig, men også noen fra fengselet er greie, lite skille". Tross den ulikheten disse kommentarene peker på, er det den siste kommentaren – lite skille – som representerer hovedinntrykket fra de innsattes vurdering av forskjeller mellom tyrili- og fengselsansatte.

Et punkt som kan skape problemer mellom ansattgruppene, er de ulike ansettelsesforholdene. Vi spurte de ansatte om det hadde noen betydning at fengselsansatte og tyriliansatte har ulike arbeidstidsordninger? Fire av fem svarte bekreftende på dette spørsmålet (den femdelen som ikke anså at de ulike arbeidstidsordningene hadde noen betydning, var alle fengselsbetjenter). Fengselsansatte utdypet dette blant annet med følgende kommentarer:

- Klart det har det, skjer mye kl. 7 om morgenen, tyriliansatte kommer seinere, urinprøver om morgenen, mye å gjøre. Vi snakker litt sånn tyrilitid, folk kommer slentrende ut på formiddagen.

- Ja, det kan vi jo si, det ideelle om det var en tyriliansatt hver kveld, ideelt om vaktene til tyriliansatte blir dekket opp ved fravær, permisjon, sykdom; vi er sårbare, for det er de som driver grupper, deres hovedoppgave.

- Tror det, kan nok oppleves litt skjevt, tyrilansatte har arbeidshelg hver sjette, vi hver tredje. Forskjellig type avlønning. At de stort sett går dagtid, passer ikke helt inn. Hver tyrilansatt også en kveldsdag per uke, men sjelden. Hører litt av og til om turnusen, men ikke noe for meg. Det respekteres, ulike arbeidsavtaler.

Mens et par tyriliansatte uttrykte følgende:

- Det blir mye mer på oss som er der hver dag på dagtid – kan ikke si du må vente til betjentene kommer på jobb – også har vi mer oversikt – tar oftere initiativ til samlinger hvis det trengs.
- Vi jobber mer dagtid – har mer muligheten til å beholde kontinuiteten – er her på faste tider og det er lettere for oss å planlegge.

Det at de tyriliansatte stort sett er der på dagtid, og ikke på kveldstid og i helger, skaper noen utfordringer. Betjentene opplever dette som en viss skeivfordeling av arbeidsoppgaver, og at det hadde vært enklere om man hadde likere arbeidstid og en bedre oppdekking ved fravær, sykdom o.l. Mens de tyriliansatte mener at det at de stort sett er der hver dag, hjelper på kontinuiteten og oppfølgingen av de innsatte, og også på oversikten over og planleggingen av innholdet i dagene. De ulike ordningene har imidlertid i liten grad ført til gnisninger mellom de ansatte, selv om det blir "litt slenging om lønn og arbeidstid" og "en del misunnelse siden de [fengselsansatte] jobber mer helger og kvelder".

Kommentarene fra de ansatte tyder på at måten en jobber på blir mer lik med årene og jo lenger en har jobbet på Stifinner'n. På spørsmål om i hvilken grad en opplevde enighet blant kollegaene om hva innholdet på Stifinner'n skal være, svarte da også ti av de ansatte *i stor eller svært stor grad*, mens de resterende fem anga at det *i noen grad* er slik enighet (jfr. kapittel 6). Som vi så, var de ansatte enige om de overordna linjene, men de kunne være uenige om vektleggingen av de konkrete elementene. Man vektlegger noe ulikt hva som anses som viktige arbeidsoppgaver, og de ansatte følger her stort sett sin egen overbevisning om hva de selv mener er best med hensyn til rehabilitering av de innsatte. Et hovedskille synes å gå mellom de som vektlegger gruppevirksomhet og de som vektlegger arbeidslag og arbeidsdagen (hhv. tyriliansatte og fengselsbetjenter).

8.2 Samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel om Stifinner'n

Stifinner'n *er* samarbeidet mellom Oslo fengsel og Tyrili, mellom den offentlige Kriminalomsorgen og en privat behandlingsinstitusjon. Når vi ba de ansatte vurdere både positive og negative sider ved at Oslo fengsel samarbeidet med Tyrili om Stifinner'n, var dette gjennomgangsmelodien; organisasjonen kan ikke tenkes uten begge partene. Det var følgelig overveldende positive kommentarer fra de ansatte, kun to ble rubrisert under kategorien negativ. La oss først se på noen av de entydig positive kommentarene:

- Det er positivt, Stifinner'n hadde ikke vært uten Tyrili, det er vi avhengig av. Det er en ressurs, helt klart.
- Det at Tyrili er her, gjør at det behandlingsmessige innholdet er på plass.

- Tyrili kommer inn med en annen kompetanse og kultur, og Tyrili er en bra institusjon en solid greie (sommerleir, snowboardleir, bra enheter etc.).
- Kjempepositivt at det er samarbeid her, Stifinner'n og de fengselsansatte her hadde ikke fått tilført den fagkompetansen om ikke Tyrili hadde vært her. Samtidig får Tyrili påfyll, er under straffegjennomføring, kan prøve og feile, gir dem noe.
- Positivt at en organisasjon utenfor fengselet samarbeider med fengselet, det er jo unikt. Veksthuset samarbeid med Bredtveidt samtidig, men skar seg, klarte ikke å samarbeide. Tyrili kan vise til resultater, flinke til å jobbe med mennesker. Det passer bra med Stifinner'n og Tyrili.

Igjen understrekes det at det faglige innholdet som Tyrili bringer inn, ikke bare er et bidrag til innholdet på Stifinner'n, men i en forstand *er* Stifinner'n – uten Tyrili, intet Stifinner'n. Dette vektlegges i kommentarene under, der muligheten for direkte overføring av innsatte fra Stifinner'n i Oslo fengsel til Tyrilienheter blir framhevet, siden dette innebærer en mer helhetlig prosess for den rusavhengige.

- Veldig positivt, får mye lettere overføringer av innsatte, vi får mulighet til tyriliutdanning, rus og psykologi, og vi følger opp de innsatte i større grad når en overfører til Tyrili enn til andre enheter.
- Veldig positivt, for å få folk i behandling rett fra fengsel helt unikt, det å starte med prosessen om å bli rusfri og krimfri, allerede i fengsel, kan bidra til at de gjør det, mer enn ute. Opplever at folk som kanskje var her i utgangspunktet for vaffelsoning snur og vil ha behandling, hadde ikke skjedd om ikke Tyrili var her med medarbeidere og behandlingsplasser. Stifinner'n hadde ikke vært Stifinner'n uten Tyrili.

Til slutt skal vi ta med noen av de kommentarene som var mer delte, positive med et forbehold kan en si:

- Vi får en mye bredere faglig jobbing – ikke så mye samarbeide på toppnivå.
- Mange utfordringer i samarbeidet – burde formalisere ansvarsområder tydeligere – at Tyrili har kommet inn i fengselet har bidratt til en utvidet tankegang mer enn det var før – det er bra!
- Blir ikke enig om hva som er viktigst, sikkerhet el. behandling, fått til uformelt fram til nå.

Forbeholdene handler til dels om manglende formalisering av ansvarsområder: F.eks. blir det understreket at alle utganger med de innsatte skal klareres av inspektøren, men at praksis til nå har vært uklar på dette punktet – kanskje særlig fra de tyriliansatte. Et annet mer teknisk spørsmål som har vanskeliggjort samarbeidet, er manglende tilgang til respektive institusjonenes dataverktøy – Rusdata og KOMPIS. Videre innebærer ulikt lovgrunnlag – for Tyrili Helseloven og for Oslo fengsel Straffegjennomføringsloven – en utfordring for samarbeid (jfr. ovenfor). Men i og med at Tyrili ikke driver behandling

på Stifinner'n, så har man f.eks. unngått problemet med at behandlingspersonells taushetsplikt vanskeliggjør samarbeidet.

Vi så i kapittel seks at det var litt ulike vurdering av samarbeidet på ledelsesnivå. Enkelte mente at det ikke fungerte helt, men det ser i liten grad ut som om denne vurderingen kan forklares med at den ene er fra Tyrili og den andre fra fengselet. Videre kan det se ut som samarbeidet med resten av fengselet er noe problematisk. Kunnskapen om Stifinner'n er varierende og til dels overfladisk, noe kallenavnet "frifinner'n" indikerer. En del av de ansatte uttrykker en viss frustrasjon over dette, og følte nok at mer kunne ha vært gjort i resten av Oslo fengsel for å øke kjennskapen til og forståelsen av hva Stifinner'n driver med . Det understrekes likevel fra ledelsens side at man ikke har blitt nektet noe av Oslo fengsel sentralt, og at det nå er en økende vilje blant ansatte i Oslo fengsel å søke seg til Stifinner'n.

Kommentarer som at Stifinner'n er "en øy i det store havet" og "de siste dagers hellige", som vi så de ansatte kom med i kapittel seks, kan likevel indikere at Stifinner'n har isolert seg fra den fagutviklingen som har vært i Kriminalomsorgen de seinere årene: Er det kanskje slik at fra å være et foregangstiltak i 1992 har Stifinner'n blitt litt akterutseilt i 2011? Vi kan ikke svare noe entydig her, men mener at den manglende kontakten mellom Stifinner'n og resten av Kriminalomsorgen innebærer en utfordring for Stifinner'n. De mange rusmestringsenhetene som er etablert ved ulike fengsler – til nå elleve i alt – er jo i en viss forstand tilsvarende – og konkurrerende? – tiltak. Selv om erfaringene så langt tyder på at disse enhetene har en lang vei å gå før en har etablert en struktur og et innhold som kan matche Stifinner'n[36], vil de framover kunne rokke ved Stifinner'ns etablerte posisjon som foregangstiltak når det gjelder rusbehandling i fengsel.

Samarbeidet med tyrilienhetene byr også på utfordringer, blant annet med å få til smidige overganger fra Stifinner'n til behandlingsenheten (jfr. forrige kapittel). Videre medfører det faktum at stifinnerne er under § 12-soning i behandlingsenhetene, en utfordring, siden de fortsatt er under fengselets ansvarsområde. Det kreves blant annet rapportering til fengselet om brudd, frigang, permisjoner osv. I tyrilienhetene har man i varierende grad tatt inn over seg dette forholdet, og i stor grad behandlet stifinnerne som de andre elevene som har kommet dit frivillig.

8.3 Samarbeidsutfordringer for to ulike organisasjoner

Hvordan kan vi forstå samarbeidsutfordringene omkring Stifinner'n som vi har drøftet ovenfor? I de foregående kapitlene har vi trukket inn rollebegrepet for å drøfte tilnærming til jobb og arbeidsplass for ulike grupper ansatte. Innholdet i de ulike ansatterollene defineres ut fra det som kan kalles *regulative* og *normative* føringer

36 Dette kom fram på et seminar om rusmestringsenehetene i regi av Kriminalomsorgen 26-27 oktober 2011.

(Scott 1994). Det handler om regelverk, om sikkerhet som de fengselsansattes ansvar, om ulik faglig bakgrunn som tilsier forskjellige arbeidsoppgaver, og om ulike forventninger som stilles til de ansatte i organisasjonen og føringene for hvordan de ulike funksjonene skal utøves. Og som vi ser, henger disse elementene sammen; det er klare regler angående sikkerhet i et fengsel, men det er ulike normer for hvordan disse skal følges opp. Vi har imidlertid også sett at det er en form for konvergens mellom tyriliansatte og fengselsansatte når det gjelder hvordan man i praksis jobber.

Normene for rusbehandling legger føringer som strukturerer Stifinner'n som organisasjon. Som følge av at rusbehandlingen har blitt en del av spesialisttjenesten, har også denne delen blitt mer formalisert og regulert (pasientrettigheter, IP, o.l.). Men fortsatt er det uformelle føringer og forventninger med utgangspunkt i Tyrilis perspektiver på behandling, som virker inn på innholdet på Stifinner'n. Sitatene ovenfor viser jo til at de tyriliansatte ikke bare har en annen faglig tilnærming, men at de også har andre føringer for hvordan man skal jobbe med rusavhengige enn de fengselsansatte. I tyrilitenkningen, som vist mer inngående innledningsvis og i kapittel 2, er jo begreper som fellesskap og kulturkamp viktige, der leder (behandler) og elev (pasient) står sammen i arbeidslag og deltar på felles fritidsaktiviteter. Dette er jo det som omtales som en psykososial behandlingsmetode, men da med vekten på det sosiale. For å forstå de institusjonaliserte strukturene på Stifinner'n, kan det følgelig være rimelig å vektlegge de normative føringene knyttet til de rådende forventninger om rett rusrehabilitering, slik de kommer til uttrykk i Tyrili.

Forskjellene minker med årene. Hovedlinjene og opplegget i Stifinner'n ligger i det vesentlige fast, men det er likevel kulturforskjeller som innebærer at man vektlegger deler av rehabiliteringsopplegget ulikt. At de ansatte nærmer seg hverandre over tid, er kanskje ikke overraskende. Samtidig kunne man også tenke seg at de kulturforskjellene som lå – og til dels ligger – i bunn av Stifinner'n, kunne ført til større og åpne konflikter (noe enkelte regnet med ville skje da Stifinner'n startet opp).

Når vi bruker begreper som regulative og normative føringer, eller snakker om ulike roller, så vektlegges omgivelsenes innvirkning på den enkeltes utøvelse av jobben. Den enkeltes egenforståelse av jobben forsvinner noe av syne. Om vi tar utgangspunkt i den enkeltes forståelse av jobben, det som i nyinstitusjonell teori omtales som "de kognitive føringenes innvirkning på organisasjonsstrukturen og organisasjonskulturen", kan vi kanskje få grep om hvorfor det har vært såpass få store konflikter på Stifinner'n. De *kognitive føringene* viser til den felles meningshorisont som rammer inn forståelsen av hvem vi er i arbeidssituasjonen og hvorfor vi handler slik vi gjør.

Ved å vektlegge de normative føringene vil blikket være rettet mot de forventninger som ligger til rolleutøvelsen som fengselsbetjent i Oslo fengsel, og hvordan disse påvirker Stifinner'n som organisasjon. Men om man i stedet tar for seg de kognitive elementene, vil man legge vekt på hva den enkelte ansatte skaper av mening knyttet til de arbeidsoppgavene han eller hun utfører som en del av en rusrehabiliterende enhet som Stifinner'n, og hvordan dette igjen har innvirkning på strukturene i en organisasjon. I motsetning til de normative føringer som virker *begrensende* ved vår væremåte, angir således de kognitive elementene mer et skript for å skape en *forståels*e av situasjonen og for å velge meningsfulle handlingsalternativer.

Særlig det som omtales som “institusjonelle entreprenører” er her viktig (Scott 1994), altså at ressurssterke ansatte eller grupper av ansatte har etablert strukturer på Stifinner’n som har gitt dem muligheter til å realisere de interessene de selv setter høyt. Som vi har sett i de foregående kapitlene, særlig i kapittel seks, så har den enkelte av de ansatte i stor grad prioriterte de innholdselementene som vedkommende selv anså som viktigst – og kanskje også mest interessant. Flere har jo også vært ansatt over lang tid på Stifinner’n. Dermed har det blitt dannet strukturer på Stifinner’n som igjen påvirker de ansattes handlingsalternativer. Denne prosessen der de til dels ulike forventingene i omgivelsene (fra Tyrili og fra Kriminalomsorgen) blir bearbeidet og omgjort til væremåter og handlingsalternativer på Stifinner’n, bidrar til å senke konfliktnivået. Samtidig kan det bidra til lite endringsvillighet siden strukturene sammenfaller med de dominerende ansattes interesser. Og kanskje også til dels mange av de innsattes ønsker – alle gjør det de liker best, og “det er en 'hvis du kjører meg, så kjører jeg deg-kultur på huset", som en innsatt kommenterte.[37]

8.4 Oppsummering

Betjentene vektlegger (ikke overraskende) det sikkerhetsfaglige noe mer enn de tyriliansatte, og omvendt så legger de tyriliansatte noe mer vekt på "rehabiliteringsmålsettingen" enn de fengselsansatte gjør. Forskjellen mellom gruppene er også formalisert på ledelsesnivå ved at fengselsleder har ansvaret for det fengselsfaglige og sikkerheten, mens tyrilileder har ansvar for innholdet. Når det gjelder arbeidsoppgaver kan det i forlengelsen av dette også se ut som at de fengselsansatte gjør mer av oppgaver som urinprøvetaking, visitering, følgetjenester og er noe mer aktive i forhold til arbeidslagene, mens de tyriliansatte gjør noe mer i forhold til planarbeid, kontakt med hjelpeapparatet utenfor fengselet, gruppevirksomhet etc. I tillegg til at denne arbeidsfordelingen antakelig skyldes kulturforskjeller mellom fengselet og Tyrili, henger det selvsagt også sammen med at den ene gruppen har en sosialfaglig mens den andre gruppen har en fengselsfaglig utdanning.

At det er forskjeller mellom gruppene med hensyn til utdanningsbakgrunn og hvilke arbeidsoppgaver som prioriteres i det daglige oppfattes imidlertid ikke som noe stort problem,

men heller som en styrke, en form for arbeidsdeling ved at de utfyller hverandre på en positiv måte. Samtidig kan det se ut som om det har foregått en form for tilnærming der tyriliansatte tilpasser tyrilitenkningen og sin praksis til fengselets sikkerhetstenkning og omvendt. Under intervjuene kom det også fram at det var stor grad av enighet mellom de ansatte om hva innholdet på Stifinner´n skal være. Konkret har man styrket samarbeidet mellom de to faggruppene (og organisasjonene) ved at fengselsbetjentene går uten uniform og at de tar Tyriliutdanningen, og at det er samarbeid mellom ansatte fra de to faggruppene om innholdet på Stifinner’n, som f.eks. om gruppevirksomheten

37 Kommentar om fellesskapet i brukerundersøkelsen ved Stifinner'n høsten 2011.

og kontaktpersonordningen. Utfordringene for samarbeidet knytter seg bl.a. til ulike arbeidstidsordninger, ulikt lovverk og regelverk, og ulike datasystemer.

Måten samarbeidet fungerer på kan ikke bare forklares ved de normative føringene for hva som er god rusbehandling, men i like stor grad ved den enkeltes egenforståelse av jobben; ressurssterke og erfarne ansatte har fungert som institusjonelle entreprenører og på den måten skapt strukturer som har påvirket ansattgruppens handlingsalternativer. Mange av respondentene hevdet at prioriteringene på avdelingen til dels dreide seg om enkeltpersoners egeninteresser og hva de anså som viktigst.

De ansatte er udelt positive til samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel. Stifinner´n kan ikke tenkes uten dette samarbeidet. Uten Tyrili ville ikke Stifinner´n vært Stifinner´n. I tillegg til at Tyrili i stor grad har formet verdier, innhold og delvis strukturen på avdelingen, ble det framhevet at samarbeidet med Tyrili har bidratt til et mer helhetlig behandlingsforløp ved at innsatte har hatt muligheten til direkte overføring til behandlingsenhetene i Tyrili.

9 Den tunge veien tilbake – noen tall om residiv for stifinnerne

9.1.1 Innledning – problemer ved å måle residiv

Å anvende ikke-tilbakefall til fengsel (residiv) som suksesskriterium for ulike behandlings- og påvirkningstiltak innenfor Kriminalomsorgen, er forbundet med en del metodiske problemer. Undersøkelsene anvender forskjellige forskningsdesign, definisjoner av hva tilbakefall er, de varierer, tiltakene som undersøkes er svært forskjellige, og ikke minst opereres det med ulike måleperioder. Tidligere studier av residiv i Norge bruker ulike tilnærminger og ulike utvalg, og det er følgelig vanskelig å gi en presis sammenlikning av tallene[38]: Med en femårs måleperiode varierer andelen residiv mellom 50 og 60 prosent og med en to års måleperiode er residivandelen drøyt 20 prosent.

Det er gjort få residivundersøkelser av innsatte som har gjennomført bestemte programmer og tiltak i Norge. Internasjonalt er det imidlertid gjort mye, og det er foretatt flere såkalte metaanalyser. Den mest berømte av dem, "The Effectiveness of Correctional Treatment" (1975), ble utarbeidet av Lipton, Martinson og Wilks. Resultatene fra undersøkelsen ble oppsummert i en berømt og ofte sitert artikkel skrevet av R. Martinson med tittelen "What works? - Questions And Answers About Prison Reform" (1974). Her slo han fast at med få unntak har de rehabiliteringstiltak som er blitt undersøkt så langt, ikke vist noen vesentlig effekt på tilbakefall. Selv om konklusjonen i selve rapporten ikke var like pessimistisk, ble formuleringen “Nothing works” i stor grad stående som en generell sannhet i forskningsmiljøer og blant beslutningstakere.

Senere er det produsert en rekke metaanalyser som kan vise til mer positive resultater og som ofte omtales som “What works”-forskningen. Noen sentrale metaanalyser som kan vise til bedre resultater, er Lipsey (1992), Andrews et al. (1990) og Garret (1985). Det er også gjennomført en metaanalyse av metaanalyser (Løsel 1995). Denne tok for seg 13 metaanalyser med til sammen over 500 primærstudier. Analysen viste en samlet “overall”-effekt på ti prosentpoeng mellom eksperiment og kontrollgruppe. Løsel advarer mot overdreven optimisme. I undersøkelser med sterkt metodisk design og med tilbakefall som utfallsmål, lang oppfølgingsperiode og ufordelaktige institusjonsforhold, må vi forvente lavere effekt.

Lipsey (1995, 1999) konkluder med noe av det samme, og viser til at effektive programmer typisk nok gir reduksjoner i kriminell atferd på omkring 20-30 % sammenliknet med gjennomsnittseffekter av programmer flest som gir 10 %

38 *Kriminalitet og rettsvesen 2009* (SSB 2009); Kristoffersen (1997); *Livet etter soning - hindrer arbeid tilbakefall*? (Skardhammer og Telle 2009); *Den nordiske residivundersøkelsen* (Den nordiske recidivgruppe 2010).

reduksjon[39]. Effektive programmer var de som fokuserte på forandring av atferd gjennom strukturert trening eller atferdsmodifiserende intervensjoner utformet for å forbedre sosiale ferdigheter, selvkontroll, skole/arbeidsferdigheter og problemløsende ferdigheter. Programmer basert på kognitiv atferdsteori viser generelt de beste resultatene.

9.2 Residiv blant stifinnerne

I *Den nordiske residivundersøkelsen*, som er den siste undersøkelsen med norske tall, brukes det en toårig måleperiode fra løslatelse, og der residivkriteriet er tilbakefall til kriminalitet som resulterer i en ny dom som skal gjennomføres i Kriminalomsorgen, i fengsel eller utenfor, men bøtestraffer og betingede dommer uten tilsyn (Den nordiske recidivgruppe 2010) holdes utenfor. Vi har også valgt disse kriteriene som vårt hovedmål på residiv, men har også inkludert en femårs måleperiode når vi ser på residiv blant stifinnerne.

Først en oversikt over residiv for stifinnerne for ulike måleperioder.

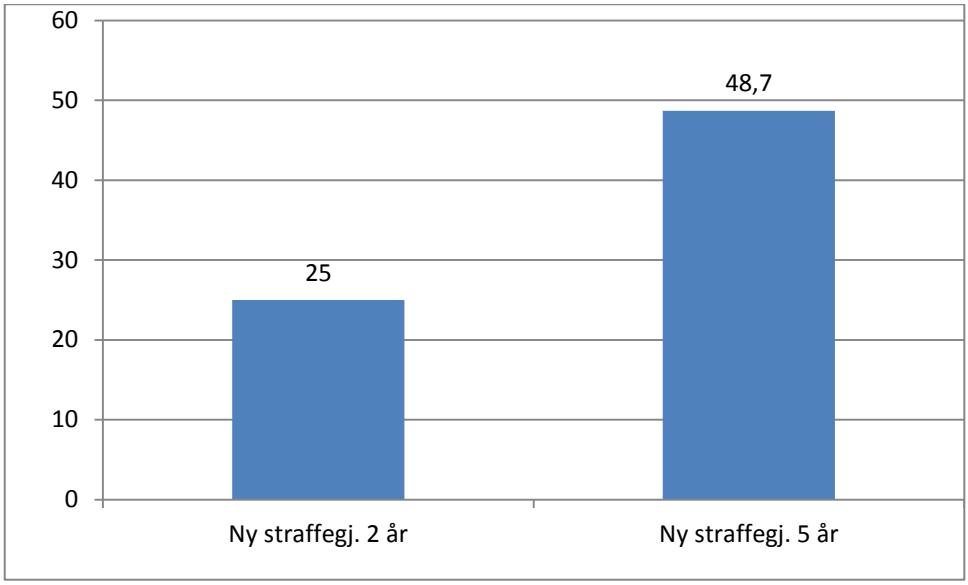

Figur 8 Stifinnernes residiv to og fem år etter løslatelse. Prosent (N=152)[40]

Vi ser at residivandelen øker når måleperioden øker, fra 25 prosent til snaut 49 prosent, noe som jo er naturlig all den tid lengre måleperiode vil akkumulere antall

39 Kilde Tore Andreassen

40 For å få et felles sammenlikningsgrunnlag har vi tatt utgangspunkt i innsatte som var på Stifinner'n fra 1998 til mai 2004. Om vi utvider perioden til mai 2007, blir andelen noe høyere for residiv to år etter løslatelse, nemlig 31,3 prosent.

gjeninnsettelser. Økningen er likevel overraskende kraftig siden tidligere studier indikerer at mesteparten av residiv skjer de første par årene etter løslatelse. Noe av forklaringen kan nok være at det å være på Stifinner'n og gå over i påfølgende behandling etterpå (dette gjelder mellom 60 og 70 prosent av stifinnere), for deretter å være i behandling også etter at § 12-soningen er over (altså etter løslatelse), demper effekten av residiv de første årene, men har mindre å si jo lengre tid det går. Sagt på en annen måte, er en i behandling selv uten § 12 (vi så at opp mot halvparten fortsatt behandlingen utover § 12-soningen), så minker sjansen for å begå ny kriminalitet.

I den sammenheng kan det være interessant å se på utgangen av Stifinner'n og residiv. Vi har tatt for oss tre utganger, den ene der man går videre på § 12-soning i Tyrili, den andre der man går videre på § 12-soning ved andre behandlingssteder og den tredje der man ikke har § 12-soning, men løslates direkte ut (eller går veien om en annen fengselsavdeling før løslatelse).

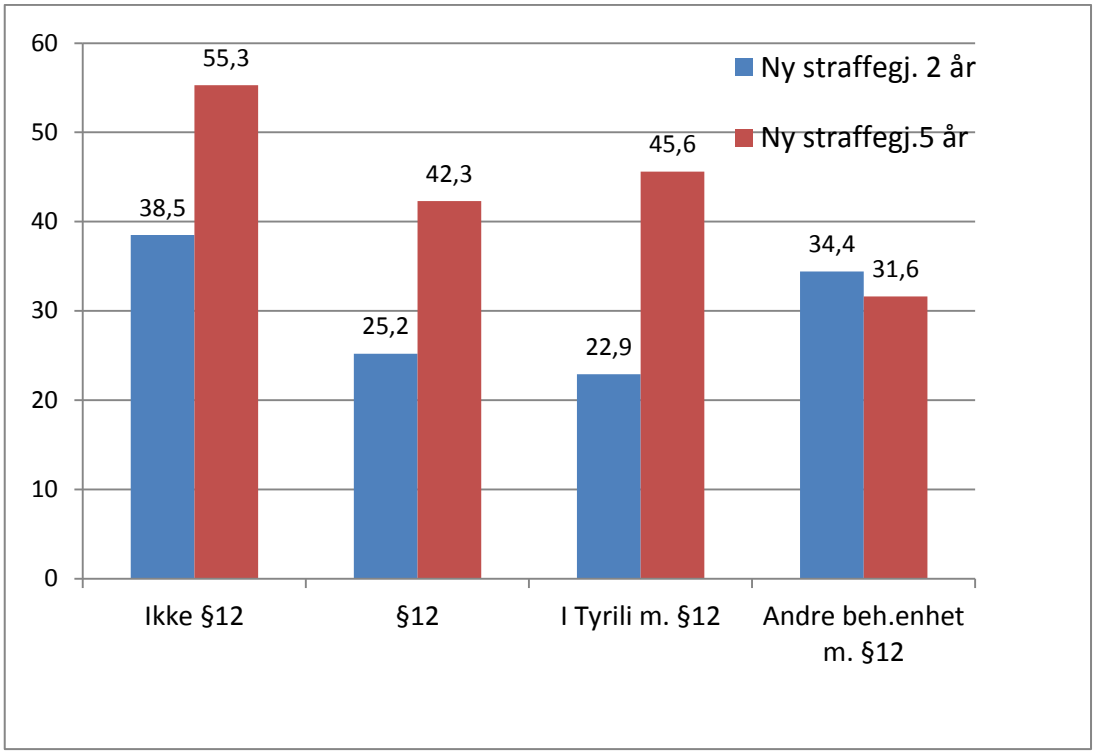

Figur 9: Ny straffegjennomføring 2 og 5 år etter løslatelse fordelt på type utgang fra Stifinner'n. Prosent (N= 246/152)

Vi ser (figur 9) at det å ha en påfølgende § 12-soning etter stifinneroppholdet, er positivt når det gjelder residiv. Dette er ikke overraskende all den tid dette er den normerte utgangen i behandlingsprosessen der Stifinner'n er første etappe. Vi ser videre at Tyrili har lavere residiv enn andre behandlingssteder etter to år, mens andre behandlingssteder kommer noe bedre ut når måleperioden utvides til fem år. Det er imidlertid slik at når vi i den logistiske regresjonen nedenunder trekker inn kjennetegn ved stifinnerne og kjennetegn ved stifinneroppholdet (lengde og år inntak), så utliknes forskjellen mellom Tyrili og andre behandlingssteder. Dette tyder på at det er selekteringen av ulike typer stifinnere til de ulike stedene som forklarer forskjellen og ikke kjennetegn ved

behandlingsstedene som sådan. [41] Det er altså det å komme over i behandling på § 12 uavhengig av behandlingssted som er viktig for residiv, noe vi skal diskutere nedenfor når vi sammenlikner med fangebefolkningen generelt.

Men først skal vi analysere mer inngående hva som kan forklare tilbakefall til fengselet for stifinnerne.

9.3 Hva kan forklare residiv?

9.4 En binær logistisk regresjonsmodell

Innledningsvis presenterte vi vår analysemodell. Nedenfor gjentas denne, men der residiv er den avhengige variabelen.

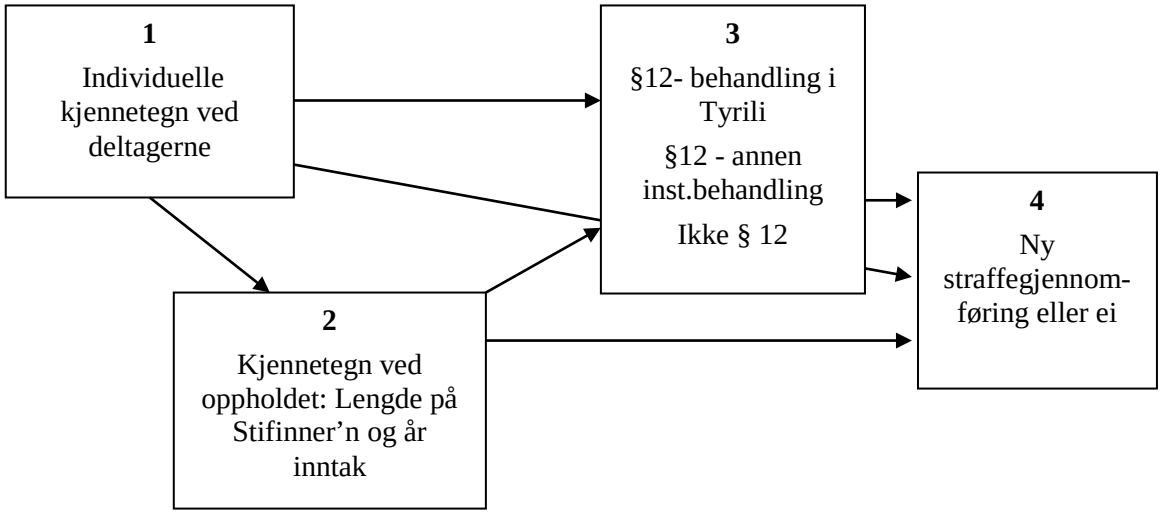

Figur 10: Modell av sammenhengen mellom bakgrunn, tiltak og residiv i Stifinner'n

Via datamaterialet fra KOMPIS har vi informasjon om relevante bakgrunnskjennetegn ved de innsatte, som også inkluderes i den fellesnordiske modellen for residiv: Alder, tidligere soning, lengde på dommen og type kriminalitet (Den nordiske recidivgruppen 2010). Verken kjønn eller straffegjennomføring under kriminalomsorg i frihet er aktuelle kategorier all den tid stifinnerne er menn med ubetinget fengsel. I tillegg har vi data om oppholdet på og utgangen fra Stifinner'n. Nedenfor presenteres variablene som inngår i analysemodellen. Siden vår avhengige variabel er dikotom med gjensidig

41 Variasjon i residiv fordelt på *inntaksår* der periodene 2000-2002 og 2004-2005 er toppunkt (se figur i vedlegg), har vi ingen gode forklaringer på.

utelukkende kategorier, gjeninnsettelse eller ei, foretar vi en binær logistisk regresjonsanalyse (Eikemo og Høyvarde Clausen 2007). I en logistisk regresjon vil det kunne være fornuftig å omkode variabler på forholdstallsnivå/intervallnivå til dummy-variabler for å gjøre det lettere og mer intuitivt å forstå koeffisientene. Slike variabler, med unntak av antall tidligere soninger og inntaksår, er følgelig omkodet til kategoriske variabler.

1: Bakgrunnsvariable:

-Alder: Antall år omkodet til firekategorier/verdier: ≤ 20 år; 21-30; 31-40; ≥ 41 år

-Antall tidligere soninger: Her inkluderer vi også bøtesoning, varetekt og betinget dom med tilsyn.

-Domslengde: Antall måneder omkodet til tre kategorier/verdier: < 6 mnd.; 6-24 mnd.; ≥ 25 mnd.

-Type kriminalitet: Hovedgrunnlag for siste domfellelse omkodet til fire verdier: Narkotika, vold, vinning og andre forbrytelser.

2: Fengselsoppholdet

- Lengde Stifinner'n: dager fra inntak på Stifinner'n til §12 el løslatelse≤365, omkodet til tre verdier: < 6 mnd.; 6-8 mnd.; ≥ 9 mnd.

- År inntak: Året en ble tatt inn på Stifinner'n. Variabelen i all hovedsak inkludert for å kontrollere for eventuelle effekter av endringer ved Stifinner'n over tid, endringer vi ikke har noen inngående kjennskap til.

3: Utgangsvariable

Type utgang: Omkodet til tre verdier: ikke § 12; § 12 i Tyrili; § 12 andre behandlingssteder

4: Residiv

R1: Ny straffegjennomføring etter to år = 1; resten = 0

R2: Ny straffegjennomføring etter fem år = 1; resten = 0

9.4.1 Hvilke faktorer øker sjansen for ny straffegjennomføring to og fem år etter løslatelse?

Her har vi foretatt en logistisk regresjonsanalyse der vi har inkludert de tre kategorien variabler (jfr. ovenfor) i tre steg i analysen, og på den måten ser residiv i forhold til tre ulike modeller (se tabell i vedlegg). Analysen viser at bakgrunnsvariablene (modell 1) forklarer mest når det gjelder residiv, mens endringene når vi stegvis innfører kjennetegn ved oppholdet (modell 2) og kjennetegn ved utgangen av oppholdet (modell

3) ikke er markante. De gir likevel økt forklaringskraft til modellen som helhet. Modellen samlet predikerer riktig 75 prosent av den observerte fordelingen.[42]

Av bakgrunnsvariablene er det alder og antall tidligere soninger som har størst forklaringskraft. Sannsynligheten for gjeninnsettelse etter to år øker for alle de tre alderskategoriene sett i forhold til referansekategorien, som er de over 40 år, men særlig for de mellom 20 og 40 år. For aldersgruppen mellom 30 og 40 år er, alt annet likt, oddsen for gjeninnsettelse etter to år snaut åtte ganger høyere enn for dem over 40 år. Også antall tidligere soninger har en klar effekt på gjeninnsettelse; jo flere fengselssoninger, dess større sjanse for ny straffegjennomføring to år etter løslatelse. Oddsen er snaut seks ganger høyere for gjeninnsettelse for en stifinner med fem tidligere soninger enn for en med ingen.

Lengden på dommen har liten innvirkning på ny straffegjennomføring, mens type lovbrudd har en viss effekt. Det er slik at sjansen for residiv øker om en har begått narkotika-, vinnings- eller voldslovbrudd i forhold til kategorien "andre lovbrudd" (veitrafikk osv.). Når vi innfører variabler om lengden på soningen og utgangen av oppholdet på Stifinner'n i modellen (modell 3), viser beregningene at det å sone for vinning eller vold øker oddsen for gjeninnsettelse innen to år med omtrent tre ganger i forhold til om en soner for "andre lovbrudd" (tilsvarende dobles sjansen om en soner for vinningskriminalitet).

Lengden på stifinneren har begrenset effekt på oddsen for gjeninnsettelse, men vi ser én interessant sammenheng: De som har vært på Stifinner'n i normert tid, dvs. fra 6 til og med 8 måneder, ser ut til å ha lavere odds for ny straffegjennomføring. Når alle variablene inngår i modellen, så er oddsen for residiv 42 prosent høyere for de med kortere opphold på Stifinner'n enn seks måneder, enn for de med 6-8 måneders oppholdstid.[43]

Ikke overraskende er det slik at de som har § 12-soning etter Stifinner'n har klart bedre sjanse for å unngå ny straffegjennomføring enn de uten § 12-soning. De som ikke har § 12-soning i etterkant av Stifinner'n har 58 % større sjanse for ny straffegjennomføring etter to år i forhold til dem som går videre til Tyrili på § 12.

Det er få markante endringer når vi innfører variabler om soningsoppholdet og utgangen fra Stifinner'n i modellen, noe som indikerer at samspillet mellom de uavhengige variablene ikke er betydelig (og problematisk). Det er særlig alder og antall tidligere soning som har klar (signifikant) effekt i alle tre modellene.

Det er heller ikke markante endringer i hvilke variabler som forklarer mest av residiv om vi utvider måleperioden til fem år (jfr. tabell i vedlegg). Å være gammel og ha få

42 Klassifikasjonstabellen viser at modellen er bedre til å predikere dem som ikke får ny straffegjennomføring to år etter løslatelse, enn dem som gjør det.

43 P-verdien for sammenhenger er imidlertid 0,13 og følgelig ikke signifikant med et signifikansnivå på 10 prosent (se tabell i vedlegg).

tidligere soninger gir stifinnerne, ikke overraskende, gode odds for *ikke* å havne i fengsel igjen, også fem år etter løslatelse. Modellen for en måleperiode på fem år er også signifikant og predikerer riktig 70 prosent av den observerte fordelingen.[44] En interessant endring fra to til fem års måleperiode, er at effekten av overføring på § 12 til Tyrili svekkes noe, men at det å gå videre i § 12 uavhengig av sted, fortsatt medfører lavere odds for ny straffegjennomføring i forhold til de som ikke har § 12-soning. Som kommentert tidligere, skyldes nok endringene i residivandel etter fem år mellom dem som går til Tyrili og dem som går til andre behandlingsteder, seleksjonen av ulike type stifinnere til de forskjellige stedene. Videre svekkes effekten av inntaksår og oppholdstid på Stifinner'n. I det hele tatt ser det ut til at det er kjennetegn ved stifinnerne og ikke kjennetegn ved Stifinneroppholdet som i størst grad forklarer residiv når vi utvider måleperioden til fem år.

Dette skal vi prøve å synliggjøre ytterligere i neste del.

9.4.2 Sannsynlighet for residiv

En annen måte å illustrere funnene i den logistiske regresjonen er å regne om koeffisientene for ulike "typer" stifinnere til sannsynligheter. Vi velger her svært kontrasterende stifinnertyper (som kanskje ikke en gang finnes i virkeligheten) for å få fram forskjeller og illustrere poengene. Først skal vi se på bakgrunnsvariablene.

Er f.eks. stifinneren (A) over 40 år, uten noen tidligere fengselsopphold, og soner en dom mellom 6-24 måneder for narkotika, så er sjansen for tilbakefall og gjeninnsettelse i fengsel tilnærmet null etter to år (beregningen viser 2 prosent). Og motsatt, er man (B) mellom 30-40 år, har mange tidligere fengselsopphold, og er dømt for vinning der dommen var på over 24 måneder, så er sjansen stor for ny gjeninnsettelse i fengsel etter to år. For B med fire tidligere fengselsopphold er sannsynligheten 58 prosent. Inntaksår, oppholdstiden og utgangen fra Stifinner'n er holdt lik i de to beregningene. Om vi utvider måleperioden til fem år, øker betydningen av bakgrunnsvariablene enda mer: Sannsynligheten for residiv er hhv.10 prosent for A og 93 prosent for B.

Dette er jo i tråd med hva vi ville forvente ut fra tidligere studier; bakgrunnsvariablene forklarer mye når det gjelder tilbakefall til fengsel. Stifinnerne skiller seg her i liten grad ut fra andre innsatte. Det som er annerledes, er oppholdet på Stifinner'n og veien videre. Det vi vil vektlegge her, er at om stifinnerne gjennomfører det normerte opplegget (lengde og utgang fra Stifinner'n) så synker sannsynligheten for residiv. Utgangspunktet for beregningene er stifinnerne som har følgende felles kjennetegn: de er mellom 30 og 39 år, med to tidligere fengselsopphold, med dom mellom 6-24 måneder og der vinning var hovedgrunnlaget for dommen (dessuten er inntaksår holdt konstant). Alderen og type kriminalitet innebærer at dette er en type stifinner som i utgangspunktet har større sannsynlighet for residiv enn den gjennomsnittlige sannsynligheten blant stifinnerne.

44 Klassifikasjonstabellen viser at modellen predikerer omtrent like bra de som ikke får ny straffegjennomføring innen fem år, som de som gjør det.

For en stifinner med disse kjennetegnene, som var på Stifinner'n i 6-8 måneder og som så gikk videre på § 12-soning i Tyrili, er sannsynligheten for residiv etter to år 16 prosent. Mens sannsynligheten er 53 prosent for en med de samme kjennetegnene, men som var kortere på Stifinner'n og ikke gikk videre på § 12-soning. Sannsynlighetene for ny straffegjennomføring i Kriminalomsorgen synker altså med 70 prosent om en gjennomfører det normerte opplegget ved Stifinner'n, ifølge denne beregningen. Om vi ser på måleperioden på fem år, så øker sannsynligheten for residiv for stifinnerne med de samme kjennetegnene som over. Samtidig synker forskjellen mellom en som følger det normerte opplegget og en som ikke følger det normerte opplegget betraktelig. Men fortsatt er det en forskjell, der sannsynligheten for residiv er ni prosent lavere etter fem år om en følger det normerte opplegget.

Vi ser at bakgrunnsforholdene, jfr. stifinner A og B, forklarer mye av variasjonen i residiv blant stifinnerne. Samtidig har det som skjer på Stifinner'n betydning; vi så at ved å følge normert opplegg så sank sannsynligheten for residiv betydelig etter to år. Man kan imidlertid spørre seg om det er andre kjennetegn ved den enkelte, som motivasjon o.l. som modellen ikke fanger opp (såkalt uobserverbare kjennetegn) som forklarer forskjellen, og ikke det å følge det normerte Stifinner-opplegget. Sagt på en annen måte er det de mest motiverte som også best tilpasser seg Stifinner'n og følgelig normen for opplegget. Vi ser også at effekten av det normerte

Stifinner-opplegget svekkes når måleperioden for residiv utvides til fem år, noe som delvis kan forklares med at man i (store deler av) det første året etter fengsel er i en behandlingsinstitusjon, noe som minker sjansen for ny kriminalitet og følgelig gjeninnsettelse i fengsel. Etter fem år er det bakgrunnsvariablene til den innsatte som relativt sett har klart størst betydning for sannsynligheten for residiv.

Det at man er motivert er jo en forutsetning for å komme inn på Stifinner'n. Og, uten et slikt tilbud, er det ikke sikkert at de som er motiverte ville ha klart seg så mye bedre enn de ikke motiverte – å bli og forbli motivert er jo en prosess som krever at en foretar gjentatte valg som støtter opp under motivasjonen. Sett på den bakgrunn må Stifinner'n sies å ha en klar positiv effekt på sannsynligheten for tilbakefall til fengsel. Om den er stor nok, blir mer et vurderingsspørsmål.

9.5 Sammenlikning mellom stifinnere og resten av fangebefolkningen

Ovenfor har vi sett at residivandelen til stifinnerne var 25 prosent etter to år og 49 prosent etter fem år. Disse andelene (særlig den etter to år) avviker ikke nevneverdig fra de generelle residivtallene for innsatte i tidligere undersøkelser. Har da ikke Stifinner'n noen effekt?

Sammenlikningen med den generelle fangebefolkningen er her forkjær; som vi vet er stifinnerne tungt belastet med kriminalitet og rusavhengighet, med lange dommer og tidligere fengselserfaring, alle kjennetegn på høyt tilbakefall. Den generelle fangebefolkningen domineres til dels av innsatte med kortere dommer som

promilledømte, og disse har lav residiv; andelen med tilbakefall var 8 prosent blant de som hadde veitrafikk som hovedlovbrudd i 2005 (Den nordiske recidivgruppe 2010; tabell 6.4.1). Vi må altså ha et bedre sammenligningsgrunnlag om vi skal kunne si noe om effekten av å gjennomføre Stifinner'n.

Nedenfor sammenligner vi residiv for stifinnerne med en mest mulig sammenlignbar gruppe av fangebefolkningen generelt. Det innebærer at vi har tatt ut dem med kortere dommer enn seks måneder, dem som er dømt for andre forbrytelser enn narkotika, vold og vinning (her tyveri og ran), og dem som ikke har sonet i fengsel tidligere fra begge utvalgene, og fra fangebefolkningsutvalget har vi tatt ut kvinner (stifinnerne er jo bare menn).

Vi har ikke en identisk kontrollgruppe; da måtte vi ha hatt en gruppe som i tillegg til de samme kjennetegnene når det gjelder kriminalitet, domslengde og tidligere soninger, også liknet på stifinnerne på andre observerbare kjennetegn som f.eks. rusproblemer og andre sosiale forhold. Det er all grunn til å tro at mange i sammenligningsgruppen sliter med rusproblemer[45], men ikke alle slik det er på Stifinner'n. Videre så vi jo i kapittel fire og fem at stifinnerne sliter med store oppvekst- og levekårsproblemer, og det i større grad enn innsatte ellers, og at de i tillegg er tungt kriminelt belastet. Samtidig er det slik at vi ikke kan kontrollere for seleksjon som følge av såkalt uobserverbare kjennetegn, som f.eks. motivasjon, noe som i denne sammenhengen er svært viktig.

Vi har altså et tiltak som på den ene siden har en administrativ negativ selektering – det er tyngre innsatte som skal på Stifinner'n – og en positiv selektering – de skal være motiverte for å bli inkludert i tiltaket (Løyland 2006). Vi må dessuten anta at de som søker seg til Stifinner'n virkelig er motivert (selvseleksjon) og ikke er såkalte "vaffelsonere" som søker lettere soning; i kapittel fem så vi jo at tilnærmet alle uttrykte et ønske om å gjøre noe med rusproblemet. Vi har følgelig en negativ og en positiv seleksjon til Stifinner'n som kanskje til dels oppveier hverandre, og dermed minker seleksjonsproblemet noe når vi skal sammenligne stifinnerne med sammenligningsgruppen i fangebefolkningen generelt.

Vi ser at det er en forskjell i residiv mellom dem som har vært på Stifinner'n og sammenligningsgruppen (Figur 11). Sannsynligheten for residiv reduseres med 26 prosent for stifinnerne i forhold til sammenligningsgruppen ifølge disse tallene. Stifinner'n synes her å ligge på det samme nivået som internasjonale studier av tiltak innen Kriminalomsorgen indikerer, jfr. referanser tidligere i dette kapittelet.

45 I FAFO-rapporten kom det fram at av omkring seks av ti innsatte omtalte seg som narkotikabrukere, og for de aller fleste innebar det perioder med daglig rusmisbruk. Om vi bare ser på menn med dommer på seks måneder eller mer og som er dømt for vinning, vold og narkotika (jfr. vår sammenlikningsgruppe), omtaler sju av ti seg som rusmisbrukere.

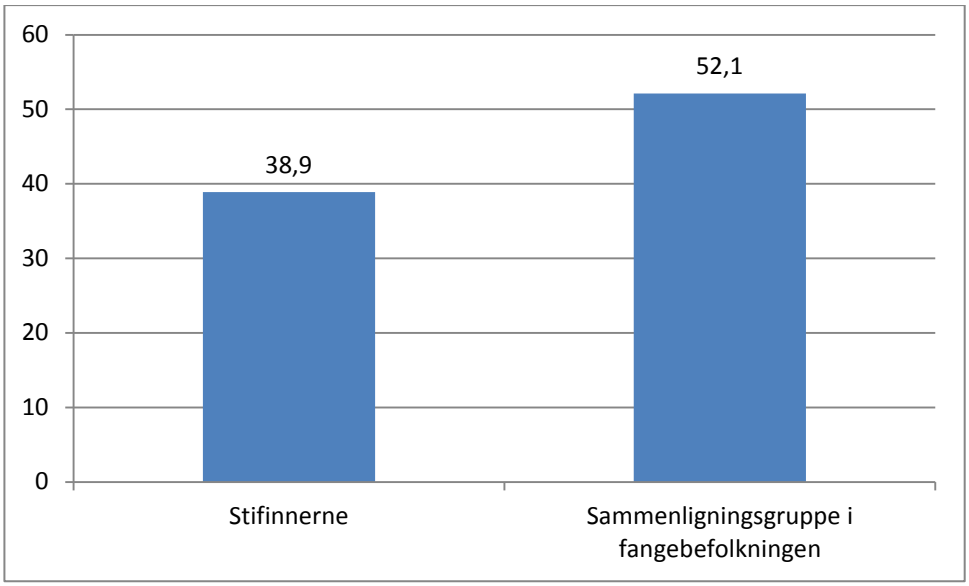

Figur 11: Residiv to år etter løslatelse for stifinnerne og sammenligningsgruppen i fangebefolkningen (2005). Prosent (N= 144/N= 874)

I tillegg så vi jo ovenfor at det å gjennomføre det planlagte løpet ved Stifinner'n (6-8 måneder på Stifinner'n og så over i § 12-soning) også reduserer sannsynligheten for residiv i forhold til dem som var kortere på Stifinner'n og ikke gikk videre i § 12-soning (men ikke nødvendigvis var dropouts). Om vi bare inkluderer dem som gikk videre i § 12 blant stifinnerne i sammenligningen med resten av fangebefolkningen, så synker residivandelen til 31,3 prosent, altså en redusert sannsynlighet for residiv på omkring 40 prosent i forhold til sammenligningsgruppa. Også den gruppen av stifinnere som ikke gikk videre til § 12, hadde lavere residiv enn sammenligningsgruppen – 49,2 prosent og en redusert sannsynlighet på 6 prosent.

Basert på disse dataene vil vi følgelig konkludere med at Stifinner'n har bidratt til at færre innsatte får tilbakefall til kriminalitet og ny fengsling.

9.6 Oppsummering

Stifinnerne havner ofte i fengsel igjen. Noe annet er ikke å forvente. Har man først vært i fengsel, er sjansene store for å havne der igjen. Tallene viser det. Og mange av stifinnerne har hatt flere fengselsoninger tidligere, er vikla inn i tunge kriminalitets- og rusmønstre, og har store levekårsproblemer. Vi så også at lengden på dommen og domsgrunnlaget, men særlig tidligere soninger og alder, hadde størst effekt på sannsynligheten for tilbakefall blant stifinnerne.

Men vi så også en annen trend: Om man er på Stifinner'n, synker sannsynligheten for residiv to år etter løslatelse i forhold til sammenlignbare innsatte. Og om en går videre i § 12-soning så synker sannsynligheten ytterligere i forhold til sammenligningsgrupper. Også blant dem som er på Stifinner'n, er det de som følger det normerte opplegget med

et stifinneropphold mellom 6 og 8 måneder og overgang til § 12, som kommer best ut sammenlignet med de som er der kortere og ikke har etterfølgende § 12-soning. Det er likevel verdt å merke seg at det å følge det normerte opplegget på Stifinner´n har mindre betydning for tilbakefall til fengsel når vi utvider måleperioden til fem år. Dette kan tyde på at på noe lengre sikt er det viktigste å komme inn på Stifinner'n, mens lengden på oppholdet og om en går over i etterfølgende behandling har mindre betydning.[46]

Motivasjon er et viktig kriterium for å komme inn på Stifinner´n. Samtidig er stifinnerne noe tyngre belastet enn sammenligningsgruppen (f.eks. har alle et rusproblem). Vi vil anta at den positive (motiverte) og negative (tyngre belastet) seleksjonen til dels oppveier hverandre, og følgelig at tallene indikerer at Stifinner'n har en positiv effekt på residiv.

Det er en lavere sannsynlighet for residiv blant stifinnerne etter to år i forhold til sammenligningsgruppen, og denne sannsynligheten varierer etter hvordan den enkelte tilegner seg opplegget på Stifinner'n; fra 6 prosent redusert residiv for de som ikke har overgang til § 12-soning, til 40 prosent redusert residiv for de med en slik overgang.

46 Vi har ikke noen direkte sammenligningsgruppe etter fem år. Men tallene for stifinnerne (49 prosent) versus de tallene som kommer fram i tidligere undersøkelser (mellom 50 og 60 prosent, se innledningsdelen i dette kapitlet), tyder på at stifinnerne har lavere sannsynlighet for residiv også etter fem år, gitt at stifinnerne er en tyngre belastet gruppe enn fangebefolkningen generelt.

10 Svar på problemstillinger og tilrådinger

I innledningen presenterte vi de fem problemstillingene vi ville undersøke i evalueringen. Nedenfor skal vi drøfte og forsøke å svare på hver av problemstillingene, for så til slutt å foreta en sammenfattende analyse av materialet i forhold til hovedmålet med evalueringen, *nemlig å undersøke hvordan Stifinner'n fungerer når det gjelder å motivere og klargjøre innsatte for videre behandling.*

10.1 Svar på problemstillingene

10.1.1 Hvem er stifinnerne?

Den typiske stifinner av i dag er en norsk ugift mann i begynnelsen av trettiårene med ustabil eller fraværende tilknytning til skole- og arbeidsliv, som er dømt for vinning, vold og/eller narkotika, soner en dom på drøyt to år og har to eller flere tidligere fengselsopphold bak seg. Gjennomsnittlig samlet soningstid er i overkant av fire år. Han debuterte tidlig, i tenårene, både med rus og kriminalitet, var i kontakt med barnevernet før fylte 16 år, har flere tidligere opphold på institusjon og har kun fullført grunnskolen. De mange oppvekstproblemene følges opp av en opphopning av levekårsproblemer i voksen alder. I vår undersøkelse oppgir for eksempel nesten alle å være storforbrukere av narkotika, og de aller fleste er blandingsmisbrukere. Kun en av de 22 vi intervjuet var i arbeid før de skulle inn til soning, seks av ti oppga at situasjonen var preget av dårlig økonomi og snaut fire av ti bodde i egen (eid eller leid) bolig.

Samtlige av dem vi intervjuet var enige i at det er en sammenheng mellom rusen og kriminaliteten og de fleste (nesten ¾) vektlegger rusen som den viktigste faktoren av de to når det gjelder å ha innvirkning på den situasjonen de befant seg i. Mange av stifinnerne framhevet imidlertid spenningen og livsstilen som er knyttet il kriminaliteten, ja, faktisk nærmest som en selvstendig faktor. På spørsmål om hvilken type kriminalitet de oftest har begått ble vinning, narkotika, vold og veitrafikk oftest nevnt. Litt over halvparten oppga at situasjonen før fengsling bar preg av dårlig psykisk helse, mens litt under halvparten var enige i at den var preget av dårlig fysisk helse.

Sammenlignet med resten av fangebefolkningen er det litt flere stifinnere i aldersgruppen 21-39 år og litt færre i aldersgruppene over 40 år. Stifinnerne sitter også litt oftere inne for vinning og narkotika og har jevnt over lengre dommer enn den øvrige fangebefolkning. Det kan også se ut som om stifinnerne har hatt flere problemer i oppveksten og flere levekårsproblemer i voksen alder, men bedre psykisk helse enn sammenlignbare grupper av innsatte i norske fengsler.[47]

47 Det lave antall respondenter gjør at vi må være forsiktige med å trekke bastante konklusjoner her.

Den typiske stifinner har imidlertid endret seg noe de tjue årene Stifinner'n har vært i drift: Tidligere var rusmisbruket dominert av heroin og til dels hasj, nå er det mer amfetamin og piller; tidligere hadde en litt lengre dommer og var i større grad dømt for narkotika, nå er det litt flere med voldsdom, og domslengden synes å gå litt ned. Men det meste er forholdsvis likt, der stifinneren er tyngre belastet enn den gjennomsnittlige innsatte i norske fengsler er.

Etter år langt nede, om enn ikke helt på bunnen, søker man seg så til Stifinner'n og videre til rusbehandling. Og for å gjøre det, må en ha en viss evne til å delta i fellesskap og grupper, kunne formulere sine erfaringer i plenum og kunne takle det å sone under relativt åpne forhold; de kan derfor ikke være for dårlig psykisk eller slitne sosialt. Tross oppvekst- og levekårsproblemer, tross lange dommer og rusing, vil vi si at stifinnerne er menn med oppdrift.

10.1.2 I hvilken grad er det samsvar mellom idealer og realiteter på Stifinneren?

Hovedmålet er " … å gi stifinnerne en mulighet til å øke sin livsmestring uten å være styrt av rus og kriminalitet. Dette innebærer å starte en endringsprosess som videreføres i behandling utenfor fengselet." Vår presisering av hva det innebærer å starte en endringsprosess, er at Stifinner'n skal bidra med å gjøre de innsatte klare og motiverte for videre behandling i Tyrili eller ved andre behandlingssteder. Er det dette man gjør på Stifinner'n? Er valg av metoder og organiseringen av arbeidet hensiktsmessig i forhold til måloppnåelse? Satt på spissen vil vi svare ja når det gjelder metodene, men nei når det gjelder organiseringen.

De ulike elementene på Stifinner'n gis en varierende vurdering, men alt i alt virker det ikke som de innsatte mener at noe kan tas ut. Det bør heller være mer av alt, og mange av elementene kan forbedres. "Dødtid" er det stikkordet som går igjen i kommentarene. De kritiske vurderingene av f.eks. samtalegruppene og MK innebærer ikke at dette i seg selv er lite relevante metoder, men slik det drives i dag, fungerer de kun til en viss grad slik de er tenkt. Turer, fritidsaktiviteter og kontaktpersonordningen vurderes på topp av de innsatte. Også arbeidslagene, og da særlig når de er utenfor murene, vurderes som bra; arbeidslagene på huset blir gitt en mer kritisk vurdering. Ikke overraskende syns innsatte at det kjekt å være utenfor fengselet.

Også blant de ansatte er det en samstemt positiv vurdering av innholdet. Grupper, arbeidslag og helheten i tilbudet trekkes fram som det viktigste når det gjelder innsattes rehabilitering. Mange av de ansatte mente imidlertid at det var for lite gruppevirksomhet og for få arbeidsoppgaver til å gi de innsatte en meningsfull sysselsetting. Men hvilke deler som bør prioriteres er det likevel en viss uenighet om, og det kan se ut som den enkelte vektlegger det en selv driver med som viktigst. Det er også diskusjoner om hvordan de ulike delene bør gjennomføres.

De flest ansatte – og også innsatte som hadde erfaring fra Stifinner'n før 2008 – opplevde de endringene som skjedde i 2008 med løpende inntak og kortere oppholdstid som negative for innholdet. Det var særlig det gruppebaserte arbeidet endringene gikk

utover, altså samtalegruppene, MK og stifinnerutdanningen. Den trygghet og tillit som er nødvendig for å få gruppebaserte tiltak til å fungere, svekkes av gjennomtrekk og utskiftninger. Omleggingen har også virket negativt på muligheten for å bruke erfarne innsatte som positive rollemodeller, ifølge enkelte ansatte. Generelt bidrar imidlertid fellesskapet på Stifinner'n til trygge rammer ifølge innsatte.

Sett i lys av det stifinnerne vurderer som best på Stifinner'n, de ansattes prioriteringer og følgene av endringene i 2008, kan det virke som en god del av det som *er* Tyrili (arbeid i fellesskap, kulturkamp, gruppevirksomhet osv.), har dårligere rammebetingelser på Stifinner'n nå enn tidligere. Selv om formuleringen brukt av ansatte om at 'uten Tyrili, intet Stifinner'n' fortsatt gjelder, så beveger nok Stifinner'n seg mer i retning av andre enheter som jobber med rus: kontaktpersonordning og vektlegging av turer og fritid er jo ikke særskilte elementer knyttet til den måten Tyrili jobber på, men inngår i mange ulike rehabiliterings- og behandlingstiltak.

Omleggingen i 2008 innebærer også et økt krav til planlegging og struktur på Stifinner'n – noe som synes å være en mangelvare i dag. Tidligere kunne man lene seg på faseinntak og en faseinndelt struktur, i dag må flere avgjørelser tas fortløpende. Planlegging og organisering er noe de ansatte savner; man ønsker at det skal være mer struktur på arbeidet på avdelingen og at det bør legges planer på lengre sikt enn det gjøres i dag. Videre, og som en del av dette, ønskes en større grad av ledelse og styring.

Det er jo et lite paradoks at omtrent alle de innsatte hevder at det er mye dødtid på Stifinner'n, mens de ansatte,på sin side sier at det er hektiske og fullpakkete dager - det blir for mye "springing" blant de ansatte, og for mye "dag-til-dag-planlegging". Begge deler er nok riktig. Og det viktigste for å bøte med dette misforholdet synes altså å være å få en bedre struktur på dagene. Dermed kan det se ut som om problemet ligger i at ledelsen i for liten grad legger rammer og strategier for hvordan avdelingen skal drives. En fagstyring med mangelfull ledelse kan i verste fall oppleves som en form for ansvarsfraskriving sett fra de ansattes ståsted. Særlig kan dette være problematisk i forhold til faglige prioriteringer. Er det i realiteten de ansattes egeninteresser som blir avgjørende? I neste omgang kan man spørre om dette fører til at de faglige og menneskelige ressursene på avdelingen ikke blir utnyttet godt nok, og om dette fører til at kvaliteten på innholdet ikke blir så god som den kunne ha vært.

Selv om det er kritiske merknader, vurderes innholdet på Stifinner'n som ganske bra. Det var et flertall av stifinnerne som svarte bekreftende på at man hadde nådd delmålene ved Stifinner'n. Den gode kompetanse og lange erfaring til en del ansatte, og også ansattes engasjement, blir trukket fram som viktig; tross mangler med ledelse og organisering flyter man på rutinen, kan vi kanskje si. Og de ansatte identifiserer seg i stor grad med og føler at de når både sikkerhetsmålene og rehabiliteringsmålene som er satt for Stifinner'n.

Tross mangelfull ledelse, lite planlegging, mye dødtid, og en del kritiske momenter når det gjelder innholdet på Stifinner'n, er det i hovedsak samsvar mellom idealer og realitet på Stifinner'n – man når i stor grad de målene som er satt for virksomheten.

10.1.3 I hvilken grad er stifinnerne klare for etterfølgende behandling?

Stifinnerne er motiverte for å jobbe med rusproblematikken. Mange av dem har allerede fått plass i etterfølgende behandling før de er kommet inn på Stifinner´n. Motivasjonen for etterfølgende behandling er stor, og det er derfor ikke så overraskende at noen ser Stifinner'n mer som et venterom før den reelle behandlingen tar til enn som et sted der man begynner å jobbe med rehabiliteringen. Noen synes også at det mangelfulle tilbudet kvalifiserer Stifinner'n til betegnelsen "venterom".

Likevel beholder eller styrker flertallet sin motivasjon for videre behandling via oppholdet på Stifinner'n. De startet opp en prosess som blant annet innebar å jobbe med praktisk tilrettelegging (IP, ansvarsgruppemøter, økonomi osv.) og fikk en forsmak på hvordan det er å være i behandling. Åtte av ti innsatte opplevde at Stifinner'n var en god forberedelse til etterfølgende behandling, og to tredeler at Stifinner'n i stor eller svært stor grad hadde hjulpet dem til å bli motivert og klare for videre behandling.

De ansattes vurdering støtter her opp under de innsattes; Stifinner'n bidrar til at de innsatte blir motiverte og klare for videre behandling. De som kommer fra Stifinner´n, vurderes også som mer klare for behandling enn de andre elevene. De har større avstand til rus og er bedre rustet fysisk, psykisk og sosialt. I tillegg har de lært seg en struktur i hverdagen og de har et mer avklart forhold til hva de ønsker å oppnå i behandlingen. Likevel mente de fleste lederne at stifinnerne ikke nødvendigvis nyttiggjorde seg behandlingen bedre enn de andre elevene. Noe av grunnen til dette kan være at mange av elevene hevdet at det de hadde jobbet med på Stifinnern´n i for liten grad ble fulgt opp på behandlingsstedene, og at de hadde en opplevelse av å starte opp på nytt. Samarbeidet mellom Stifinner´n og Tyrilienhetene kunne altså ha vært bedre når det gjelder å få til en god overgang mellom fengselet og behandlingsenhetene. Dette ble påpekt av både innsatte og ansatte. Mange hadde ikke hatt en avslutnings- og evalueringssamtale på Stifinner´n. De fleste hadde fått utarbeidet et overføringsnotat, men dette ble i liten grad brukt aktivt på behandlingsenhetene. De fleste hadde hatt en overføringssamtale som fungerte greit, men flere av elevene trakk også fram at den hadde vært kort og ustrukturert.

Men hva sier tallene? Hvor mange overføres til behandling etter § 12 som en forlengelse av Stifinner'n? Det siste året (2011) var dette drøyt halvparten (54 prosent). Dette er en svak nedgang i forhold til gjennomsnittet på 2000-tallet (rundt 60 prosent). Stifinner'n tar imidlertid inn flere innsatte i året nå enn tidligere (fra drøyt tretti til over femti). *Antallet* som går videre til § 12, er følgelig høyere (31 mot 22 på det meste på 2000-tallet) Tallene viser dessuten at en av ti stifinnere de siste to årene (2010 og 2011) gikk videre i behandling, direkte fra Stifinner'n eller fra en annen fengselsavdeling, utenom § 12. Dette innebærer at mellom 60 og 70 prosent går videre i behandling etter stifinneroppholdet.

Stifinnerne er imidlertid litt kortere på § 12 nå enn tidligere. Samtidig har vi sett at den gjennomsnittlige oppholdstiden på Stifinner'n er gått ned. Andelen brudd på § 12-reglene er imidlertid stabil. Tallene gir følgelig ikke noen indikasjon på at omleggingen i 2008 har medført at stifinnerne er mindre motiverte og klare for etterfølgende behandling nå enn tidligere.

10.1.4 Hvordan fungerer samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og fengselet?

I denne evalueringen har vi sett på ulike sider ved samarbeidsrelasjonen mellom Tyrlilistiftelsen og Oslo fengsel. Vi har undersøkt hvordan fengselsbetjentene og de ansatte fra Tyrili samarbeider i det daglige og hvilke holdninger de to ansattgruppene har til samarbeidet. Vi har også sett på ulike utfordringer ved samarbeidet på institusjonsnivå.

Når det gjelder samarbeidet mellom ansattgruppene fant vi at begge gruppene identifiserer seg både med målet om å motivere og å gjøre stifinnerne klare til videre behandling og fengselets sikkerhetsmålsetting, men målene vektlegges noe ulikt. Betjentene vektlegger (ikke overraskende) det sikkerhetsfaglige noe mer enn de tyriliansatte gjør, og omvendt så legger de tyriliansatte noe mer vekt på "rehabiliteringsmålsettingen" enn de fengselsansatte gjør. Forskjellen mellom gruppene er også formalisert på ledelsesnivå ved at fengselsleder har ansvaret for det fengselsfaglige og sikkerheten, mens tyrilileder har ansvar for innholdet. Når det gjelder arbeidsoppgaver kan det i forlengelsen av dette også se ut som at de fengselsansatte gjør mer av oppgaver som urinprøvetaking, visitering, følgetjenester og at de er noe mer aktive i forhold til arbeidslagene, mens de tyriliansatte gjør noe mer i forhold til planarbeid, kontakt med hjelpeapparatet utenfor fengselet, gruppevirksomhet etc. I tillegg til at disse ulikehetene antakelig skyldes kulturforskjeller mellom fengselet og Tyrili, henger det selvsagt også sammen med at den ene gruppen har en sosialfaglig mens den andre gruppen har en fengselsfaglig utdanning.

At det er forskjeller mellom gruppene med hensyn til utdanningsbakgrunn og hvilke arbeidsoppgaver som prioriteres i det daglige, oppfattes imidlertid ikke som noe stort problem, men heller som en styrke, en form for arbeidsdeling ved at de utfyller hverandre på en positiv måte. Samtidig kan det se ut som om det har foregått en tilnærming der tyriliansatte tilpasser tyrilitenkningen og tyrilipraksis til fengselets sikkerhetstenkning og omvendt. Under intervjuene kom det også fram at det var stor grad av enighet mellom de ansatte om hva innholdet på Stifinner´n skal være. To problemområder ved samarbeidet som kom fram under intervjuene, var at de to ulike ansattgruppene har ulike arbeidstidsordninger og at de ikke har tilgang til hverandres dataverktøy (Rusdata og KOMPIS). Videre kan ulikt lovverk skape utfordringer for samarbeidet. På den annen side har man konkret styrket samarbeidet mellom de to faggruppene (og organisasjonene) ved at fengselsbetjentene tar Tyriliutdanningen, og at det er samarbeid mellom ansatte fra de to faggruppene om innholdet på Stifinner'n, som f.eks. om gruppevirksomheten og kontaktpersonordningen.

Det kan ut fra intervjuene se ut som om måten samarbeidet fungerer på ikke bare kan forklares ved at de to ansattgruppene har ulike normative føringer på hva som er god rusbehandling, men i like stor grad kan forklares ved den enkeltes egenforståelse av jobben, og at ressurssterke og erfarne ansatte har fungert som institusjonelle entreprenører og på den måten skapt strukturer som har påvirket ansattgruppens handlingsalternativer. Mange av respondentene hevdet at prioriteringene på avdelingen dels dreide seg om enkeltpersoners egeninteresser og hva den enkelte anså som viktigst.

De ansatte er udelt positive til samarbeidet mellom Tyrilistiftelsen og Oslo fengsel. Stifinner´n kan ikke tenkes uten dette samarbeidet. Uten Tyrili ville ikke Stifinner´n vært Stifinner´n. I tillegg til at Tyrili i stor grad har formet verdier, innhold og delvis strukturen på avdelingen ble det framhevet at samarbeidet med Tyrili har bidratt til et mer helhetlig behandlingsforløp ved at innsatte har hatt muligheten til direkte overføring til behandlingsenhetene i Tyrili. Samarbeidet mellom Stifinner'n og resten av fengselet kunne ha vært bedre. De andre avdelingene har for lite kjennskap til hva som foregår på Stifinner´n og omvendt. Stifinner´n blir til en viss grad oppfattet som en isolert øy som driver med sitt.

10.1.5 Hva er residivtallene for stifinnerne?

Vi har sett på residivtallene for innsatte som har vært på Stifinner´n i perioden 1998-2007 (N=246). Residiv betyr i denne sammenheng at den innsatte får en ny straffegjennomføring enten i fengsel eller i regi av friomsorgen. Måletidspunktene er henholdsvis to- og fem år etter løslatelsesdato.

Samlet tilbakefall for stifinnerne er 25 prosent etter to år og 49 prosent etter fem år. Om dette er gode eller dårlige tall er det ikke mulig å si noe om. For å kunne si noe om det må vi ha noe å sammenligne med. Vi konstruerte derfor en kontrollgruppe som er noenlunde sammenlignbar med stifinnergruppen, bestående av menn løslatt fra fengsel i 2005 med dommer på seks måneder eller mer, med minst en tidligere fengselsdom og som var dømt for vinning, narkotika eller vold i aktuell dom (n =874). En ting som likevel gjør det noe problematisk å sammenligne, er at vi ikke vet noe om hvor stor andel av kontrollgruppen som har problemer i forhold til rus. I stifinnergruppen er dette antakelig alle, mens vi må regne med at det er en del i kontrollgruppen som ikke har det (i en sammenlignbar gruppe hentet fra levekårsundersøkelsen var det sju av ti som oppga at de hadde rusproblemer). En annen faktor som gjør det noe problematisk å sammenligne, er at de fleste i stifinnergruppen antakelig i utgangspunktet var (mer eller mindre) motiverte for å jobbe med sin livssituasjon før de begynte på Stifinner´n, mens vi ikke kan forutsette at dette var tilfelle for kontrollgruppens del. Dette innebærer at det er usikkert om eventuelle forskjeller mellom gruppene med hensyn til residiv kan forklares ut fra disse ulikhetene eller om de er et resultat av stifinneroppholdet.

Resultatet viste at stifinnerne med ovennevnte kjennetegn hadde et tilbakefall på 39 prosent etter to år, mens det tilsvarende tallet for kontrollgruppen var 52 prosent. Dette innebærer en reduksjon i tilbakefall på 25 prosent for stifinnerne. Om vi bare inkluderer de stifinnerne som gikk videre til § 12, synker residivandelen til 31 prosent for denne gruppen, noe som tilsvarer en reduksjon i tilbakefall på 40 prosent. Sammenlignet med internasjonale studier av programvirksomhet i en straffegjennomføringskontekst, er dette, med ovennevnte forbehold, gode tall. Som vi så i kapittel 9, viste Lipsey at de programmene med størst effekt gir reduksjoner i tilbakefall på 20 – 30 prosent.

I vårt eget materiale hvor vi hadde opplysninger om bakgrunnsvariabler, lengden på oppholdet og type utgang fra Stifinner´n fant vi at bakgrunnsvariablene hadde størst forklaringskraft når gjelder å forklare tilbakefall. En person i aldersgruppen 30 til 40 år hadde for eksempel, alt annet likt, åtte ganger høyere sannsynlighet for tilbakefall etter to år enn en person over 40 år. Antallet tidligere soninger hadde også stor

forklaringskraft. Oddsen for tilbakefall var snaut seks ganger høyere for en person med fem tidligere soninger enn for en som ikke hadde tidligere fengselsdommer etter to år. På samme måte hadde også type kriminalitet betydning. De som var dømt for vinning eller vold hadde nesten tre ganger så stor sjanse for gjeninnsettelse som de som var dømt for annen kriminalitet.

Selv om bakgrunnsvariablene har stor forklaringskraft, viste også analysen at sjansen for residiv sank for de stifinnerne som gjennomførte det normerte opplegget.[48] Etter to år hadde denne gruppen en redusert sannsynlighet for residiv på 70 prosent sammenlignet med dem som ikke hadde gjennomført det normerte opplegget. At reduksjonen i residiv var såpass høy kan nok delvis forklares ved at mange var i fortsatt behandling også etter løslatelsesdatoen, og at det å være i behandling minsker sannsynligheten for residiv. Noe som styrker denne tolkningen er at når vi utvidet måleperioden til fem år ble forskjellen mellom gruppene betydelig mindre (9 prosent).

10.2 Konklusjon

Stifinner´n er et tiltak for innsatte med rusproblemer som etter vår vurdering bør fortsette og videreutvikles. Stifinner'n er et unikt tiltak i norsk kriminalomsorg, der man har klart å få til et samarbeid som i all hovedsak har fungert bra i 20 år, mellom Tyrili, som er en privat rusbehandlingsinstitusjon, og Oslo fengsel. Stifinner'n har bidratt til at innsatte er motiverte og forberedt til videre rusbehandling etter stifinneroppholdet. Tiltaket når følgelig langt på vei hovedmålet med sin virksomhet. Resultatene i denne evalueringen tyder på at mange av stifinnerne gjør seg god nytte av tilbudet, og går videre til etterfølgende rusbehandling. Innholdet i tiltaket har følgelig overføringsverdi til andre tiltak for rusavhengige omfattet av Kriminalomsorgen. Tiltaket har imidlertid forbedringspotensial både innholdsmessig og organisatorisk gitt avdelingens gunstige ressurssituasjon. Våre forslag til forbedringstiltak presenteres under.

10.3 Tilrådinger

Stifinner'n må styrke langtidsplanlegging og strukturen. Det er viktig at planene følges og ikke oppfattes som veiledende.

Begrunnelse:

Vår undersøkelse viser at veldig mange av de ansatte mener at organiseringen av hverdagen var for ustrukturert og i for stor grad bar preg av dag-til-dag-planlegging. Også de innsattes vurderinger går i retning av at man ønsker mer struktur rundt den daglige aktiviteten. Mangelfull struktur i hverdagen og manglende langtidsplanlegging

48 Seks til åtte måneders opphold på Stifinner´n og etterfølgende § 12 – soning.

kan innebære at avdelingens gunstige ressurssituasjon ikke utnyttes godt nok. Behovet for struktur og planlegging er antakelig enda viktigere nå etter omleggingen fra faseinndeling til løpende inntak og kortere oppholdstid. Bedre organisering vil kunne frigjøre tid til å aktivisere de innsatte i større grad enn det som er tilfelle i dag og dermed minske problemet med dødtid. Flere av de innsatte ga tilbakemelding om at de opplevde de ansatte som for lite samkjørte, noe som også kan bøtes på ved en bedring av organiseringen.

Forslag:

Et konkret forslag er å ha en halvårsplan med konkrete oppgaver og mål og med en klar fordeling av oppgaver mellom de ansatte, og som følges opp med ukeplaner slik at ukestrukturen er på plass. Det er ledelsens oppgave å legge planene, i samråd med de ansatte, og se til at planene blir fulgt opp.

Ledelsen bør gi tydeligere signaler om strategier, mål og faglige prioriteringer og sørge for at beslutninger følges opp.

Begrunnelse:

De ansatte oppfatter ledelsen som for lite tydelige og samkjørte. Dette medfører at ansatte til dels blir usikre på hva som gjelder i forhold til mål og faglige prioriteringer. Det oppfattes også som et problem at beslutninger i for liten grad følges opp.

Det bør settes i gang tiltak for å redusere det innsatte og ansatte omtaler som dødtid og meningsløs sysselsetting. I den grad det er for få arbeidsoppgaver, bør det vurderes alternative former for aktivisering.

Begrunnelse:

Innsatte og ansatte er enige i at det er for mye dødtid på Stifinner´n og at det er negativt. Særlig de formiddagene hvor det ikke er grupper, skjer det for lite. En bedre planlegging og organisering av virksomheten (jfr. første tilråding) vil kunne bidra til å øke aktivitetsnivået.

Det bør jobbes mer systematisk med utviklingsplanene.

Begrunnelse:

Målet med å ha en utviklingsplan er at den innsatte skal kunne jobbe med sine individuelle utfordringer på en systematisk måte. Ifølge mange av de innsatte følges planarbeidet for lite opp i praksis. Dette kom også til uttrykk i de to siste brukerundersøkelsene. I vår undersøkelse oppga dessuten en firedel av de innsatte at de ikke hadde en slik plan.

Det bør settes i verk tiltak for å sikre større kontinuitet i samtalegruppene

Begrunnelse:

Målet med samtalegruppene er " … å skape en trygg atmosfære i gruppa slik at deltakerne kan begynne å snakke om seg selv og dele erfaringer, tanker og følelser med andre." Selv om mange ga en god vurdering av gruppene, ga også mange av de innsatte og ansatte uttrykk for at det er for mange utskiftninger i samtalegruppene. Dette skaper

en utrygghet i gruppa og fører til at folk ikke åpner seg. Gruppedynamikken blir skadelidende av at stadig nye kommer inn. De ansatte og de innsatte som hadde erfaring fra tidligere, mente at den forrige modellen fungerte bedre i så hensende.

Det ville vært en fordel om man kunne gjennomføre en ASI-kartlegging mens innsatte var på Stifinner´n.

Begrunnelse:

Denne kartleggingen gjennomføres i dag først når de innsatte kommer over i etterfølgende behandling. Det ville være en fordel om denne ble gjennomført i starten av stifinneroppholdet slik at man tidligere enn nå kunne få en oversikt over hvilke områder den innsatte trenger å jobbe med.

Det bør generelt satses mer på å få til en større kontinuitet og progresjon i opplegget til hver enkelt innsatt. Dette innebærer at man må ta hensyn til hva den innsatte har jobbet med før oppholdet på Stifinner´n, at man bør gjennomføre en systematisk kartlegging av innsattes ressurser og problemer som også bør følges opp i kontaktpersonarbeid og i grupper, og som kommer til uttrykk i planarbeidet (utviklingsplan, Individuell plan etc.). I tillegg må overgangen mellom Stifinner´n og etterfølgende behandling styrkes og systematiseres.

Begrunnelse:

Innsatte får tilbud om hjelp og oppfølging i mange sammenhenger mens de sitter i fengsel. Kontaktpersonordning, framtidsplaner, programvirksomhet, skole etc. er alle eksempler på slike hjelpetiltak. For at hver enkelt innsatt skal få et godt utbytte av disse tiltakene er det svært viktig at den innsatte ikke opplever å starte på nytt når de kommer til Stifinner´n eller i etterfølgende behandling. I denne evalueringen har vi særlig sett at innsatte opplever en manglende kontinuitet i overgangen mellom Stifinner´n og § 12-soningen. Noe av grunnen til dette er manglende overlapping. Momenter som avslutnings- og evalueringssamtaler, overføringsnotat og overføringssamtale blir trukket fram som sentrale virkemidler for å få til en god overgang, men disse anvendes ikke systematisk nok.

11 Litteratur

Andrews, D.A. m. fl. (1990): Does Correctional Treatment Work? *Criminology*, vol. 28, s. 369-404.

Danielsen, T. og S. Haugen (2010): *Håndbok for Stifinner'n*. Oslo: Tyrili skriftserie nr. 2/2010.

Den nordiske recidivgruppe (2010): *Retur: En nordisk undersøgelse af recidiv blandt klienter i kriminalforsorgen*. Oslo: Kriminalomsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige.

Eikemo, T.A. og T. Høyvarde Clausen (red.) (2007): *Kvantitativ analyse med SPSS*. Trondheim.: Tapir Akademiske forlag.

Fangen, K. (2004): *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fekjær, H.O. (2004): *Rus: bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk*. Oslo: Gyldendal.

Friestad,C., og I.L Skog Hansen (2004): *Levekår blant innsatte.* Oslo: Fafo – rapport 429.

Garret, C.J. (1985): "Effects of Residential Treatment and Adjudicated Delinquents: A Meta-analysis." *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 22, 287-308.

Goffman, E. (1967) *Anstalt og menneske*. Paludan.

Grønmo, S. (1996): "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen." I H. Holter og R. Kalleberg (red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget

Haugen S. (2011): Årsberetning for Stifinner'n 2010

Haugen S. (2012): Årsberetning for Stifinner´n 2011

Johansen, T.H. (2005): *Stifinner'n. En rus- og rehabiliteringsavdeling innenfor Oslo fengsel sett i lys av Lysgaards kollektivteori og Goffmans begrepsapparat*. Oslo: Hovedoppgave Cand.Polit., Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, UiO

Kristoffersen, R. (1997): *Tilbakefall til ny kriminalitet, med fokus på kriminalomsorgen: Hva kan statistikken fortelle oss?* Oslo: KRUS

Langseth. T. (2011): "Risk Sports – Social Constraints and Cultural Imperatives." *Sport in Society*, vol. 14, nr. 5.

Lipsey M.W (1992):"Juvenile Delinquency Treatment: A Meta-analytic Inquiry into the Variability of Effects." I Cullen m. fl. *Offender Rehabilitation Eeffective Correctional Intervention*. Aldershot: Dartmouth.

Lipsey M.W. (1995): "What Do We Learn from 400 Research Studies on the Effectiveness of Treatment with Juvenile Delinquency?" I J. Mcguire (ed.) *What Works Reducing Reoffending* (pp. 63-78). West Sussex, England, John Wiley and sons.

Lipsey M.W. (1999): "Can Rehabilitative Programs Reduce the Recidivism of Juvenile Offenders?" *Virginia Journal of Social Policy and the law*, 6, 611-641.

Lipton D., Martinson R., Wilks J. (1975): *The Effectiveness of Correctional Treatment. A survey of treatment evaluation studies.* New York. Praeger.

Løsel, F. (1995): "The Efficacy of Correctional Treatment: A Review and Synthesis of Meta-evaluations." I j. Mcguire (ed.) *What Works Reducing Reoffending* (pp. 79-111) Chichester, England, John Wiley and sons.

Løyland, K (2006): "Arbeidsformidling av langtidsledige og yrkeshemmete – en evaluering av formidlingstiltaket" KAT. *Økonomisk forum*, 6/2006

Martinson R. (1974): "What Works? Questions and Answers about Prison Reform." *The Public Interest*, 35, 22-54.

Melberg, H.O., G. Lauritzen og E. Ravndal (2003). *Hvilken nytte, for hvem og til hvilken kostnad? En prospektiv studie av stoffmisbrukere i behandling*. Oslo: SIRUS, rapport nr. 4/2003

Merton, R. K. (1968): *Social Theory and Social Structure.* NY: The Free Press

Nordfjærn, T og T. Vamdal (2011). "Perspektiver på suksesskriterier." I: *Rus & Samfunn*, årg. 5, nr. 5.

Patton, M. Q (2002): *Qualitative Research & Evaluation Methods. 3rd ed.* Thousand Oaks, CA: Sage Publication

Repstad, P. (2004): *Sosiologiske perspektiver for helse- og sosialarbeidere.* Oslo: Universitetsforlaget

Rokkan, T.T. og A. Barandsberg-Dahl (2003). *Tyrili 10 år etter – en evaluering av Frankmotunet*. Oslo: Tyrili FoU, Tyrili skriftserie nr. 5

Rossi, P.H., H.E. Freeman og M.W. Lipsey (2004). *Evaluation: a systematic approach.* Thousand Oaks, CA: Sage Publication

Røvik, K. A (1998): *Moderne organisasjoner: Trender i organisasjonstenkning ved tusenårsskiftet.* Bergen: Fagbokforlaget

Schance Andresen, A. (1994): Stifinner'n. Prosjekthåndbok for Oslo kretsfengsel og Tyrilistiftelsen. Oslo: Oslo kretsfengsel/Tyrilistiftelsen

Scott, W.R. (1987). *Organizations: Rational, Natural and Open Systems*. New Jersey: Prentice Hall

Scott, W.R. (1995). *Institutions and Organizations.* Thousand Oaks, CA: Sage Publication

Skardhammer, T. og K Telle (2009): ”Livet etter soning – hindret arbeid tilbakefall?” I: *Samfunnspeilet*. Oslo: SSB. www.ssb.no/vis/samfunnspeilet/utg/200904/08/art-2009-10-05-01.html

Smith-Solbakken, M. og E.M. Tungland (2005): *Narkomiljøet. Økonomi, kultur og avhengighet*. Oslo: Gyldendal Akademiske

Snartland, V. (2010): *Fritid og aktiviteter i rusbehandlingen – en evaluering av fritidsvirksomheten i Tyrili*. Tyrili skriftserie, nr. 4/2010

SSB (2009): *Kriminalitet og rettsvesen 2009*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

St.meld. nr. 37 (2007-2008): *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn* (kriminalomsorgsmelding)

Thommassen, A. (2001): *Endring gjennom ritualer. Om produksjon av tro på individuell endring i terapeutisk samfunn*. Oslo: Sosiologisk Årbok

Tjersland, O.A. (1995). *Misbrukere før, under og etter kollektivopphold. En retrospektiv undersøkelse av elever ved Tyrilikollektivet*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.

Ugelvik T. (2011): *Fangenes friheter*. Oslo: Universitetsforlaget

Van Wormer, K., og B.A. Thyer (2010): *Evidence-based practice in the field of substance abuse. A book of Readings.* Thousand Oaks, CA: Sage Publication

Ødegård, E. (1996): På ulendte veier – evaluering av Stifinnerprosjektet. Oslo: SIFA rapport, nr. 5/96

Østerberg, D (1997). *Sosiologiens nøkkelbegreper* (5. utg.). Oslo: 1997

Østli, K (2009): *Politi og røver.* Oslo: Cappelen Damm.

Figur- og tabellvedlegg

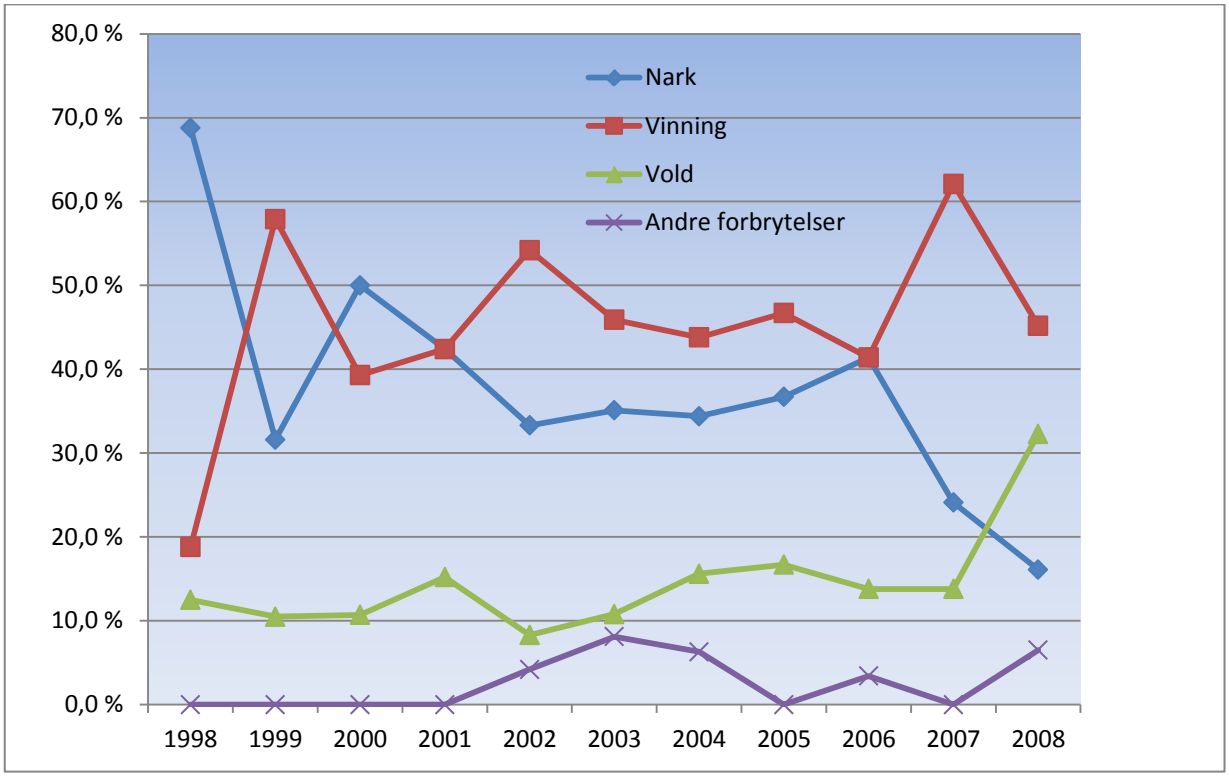

Figur 12: Type kriminalitet (som hoveddom) blant stifinnerne fordelt på årene 1998-2010. Prosent

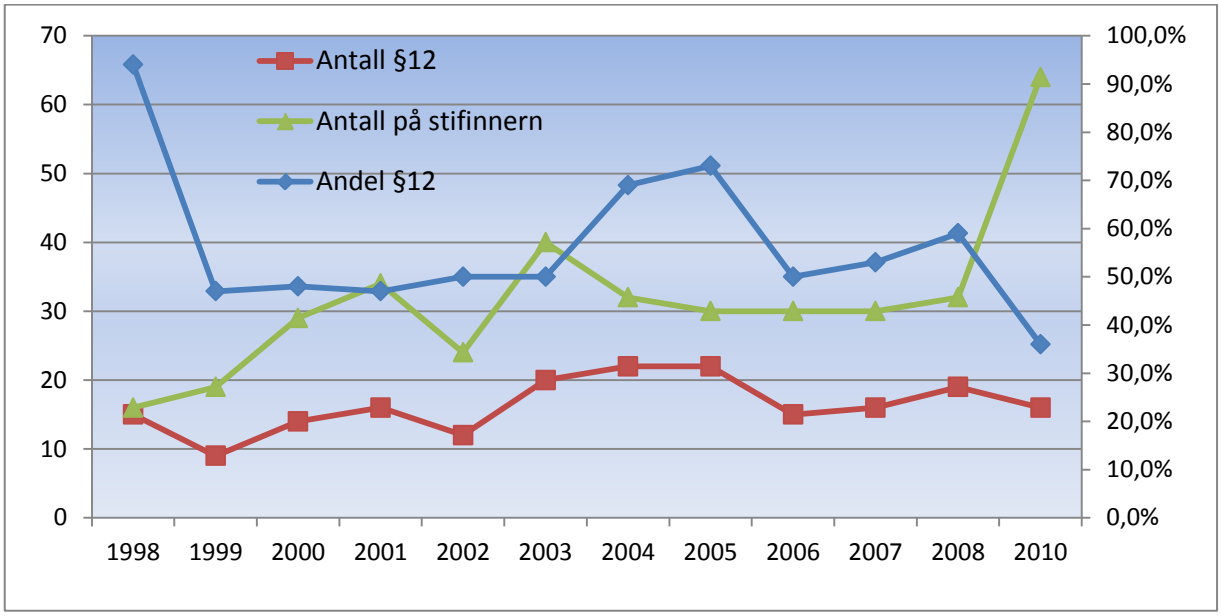

Figur 13: Andelen (prosent) og antallet som gikk videre til § 12-soning og det totale antallet på Stifinner'n, fordelt på årene 1998-2010

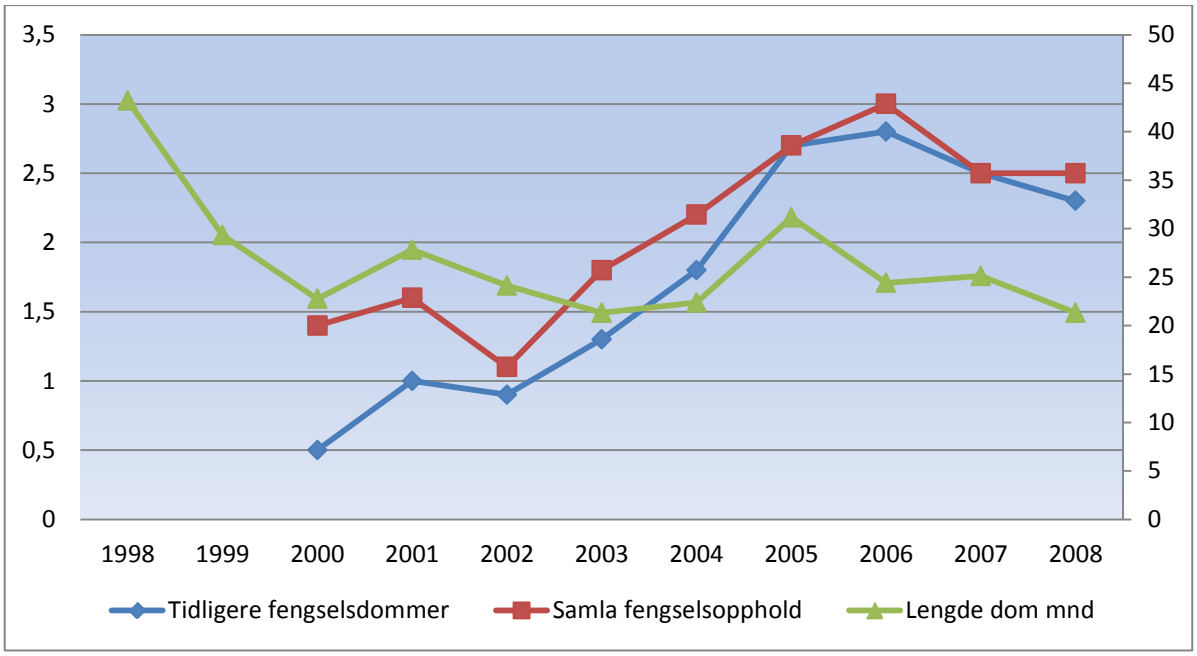

Figur 14: Tidligere fengselsdommer, samlet fengselsopphold (inkludert varetekt/bøtesoning) og lengde dom årene 1998-2008

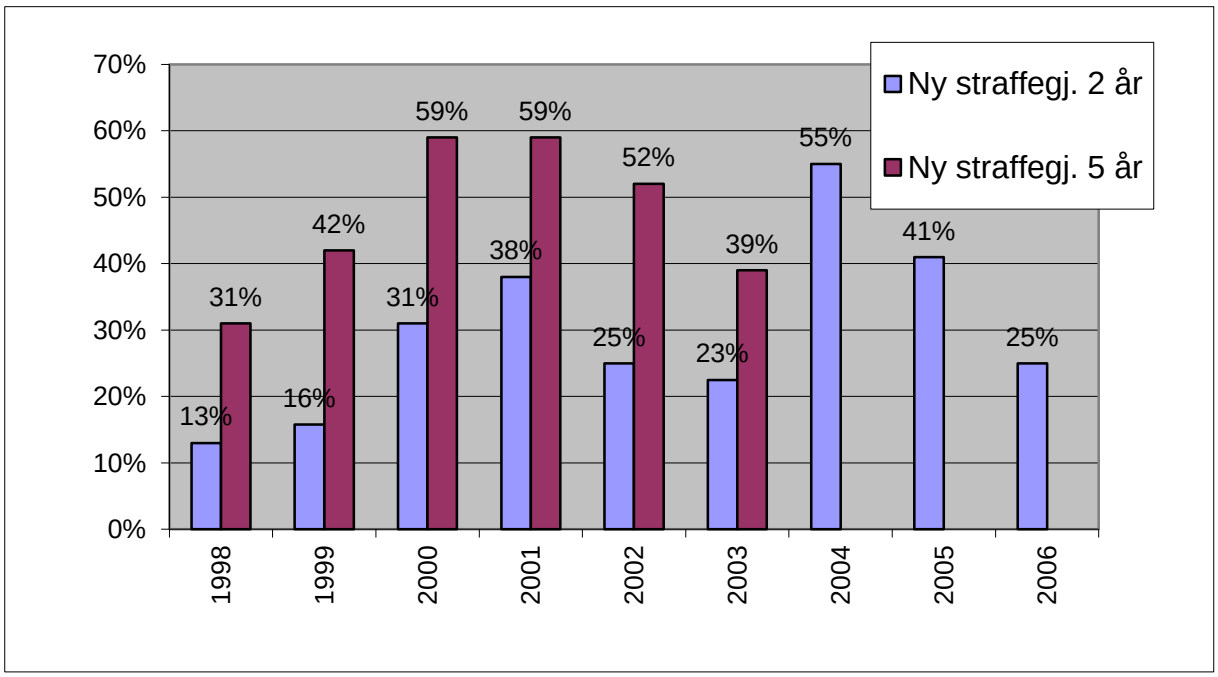

Figur 15:Ny straffegjennomføring 2 og 5 år etter løslatelse etter inntaksår. Prosent (N=247/152)

Tabell 16: Binær logistisk regresjon med ny straffegjennomføring to år etter løslatelse som avhengig variabel (N=209).

	Variabel	Modell 1		Modell 2		Modell 3	
		OR	Sig.	OR	Sig.	OR	Sig.
	Konstant	0,25	0,01	0,01	0,00	0,01	0,00
Alder	Ref: ≥ 40						
	≤ 20	4,66	0,18	4,13	0,15	4,41	0,20
	21-30	6,46	0,02	6,08	0,03	5,31	0,04
	31-39	8,90	0,01	8,76	0,01	7,02	0,02
Tidligere soning	Antall ggr soning	1,36	0,00	1,32	0,00	1,35	0,00
Lengde dom	Ref: 0-6 mnd						
	6-24	0,64	0,49	0,85	0,81	1,01	0,99
	Over 24	0,73	0,65	1,02	0,98	1,87	0,43
Type krim	Ref; Andre forbrytelser						
	Nark	1,28	0,83	1,36	0,80	1,82	0,62
	Vinning	2,71	0,39	3,01	0,35	3,70	0,27
	Vold	2,63	0,42	2,72	0,41	3,43	0,32
Lengde opphold Stifinner'n	Ref: Under 6 mnd						
	6-8 mnd			0,59	0,25	0,49	0,13
	Over 8 mnd			0,75	0,51	0,62	0,28
År inntak				1,12	0,13	1,16	0,07
Overført	Ref: Ikke §12						
	§ 12 Tyrili					0,35	0,01
	§12 Andre behandlings-steder					0,74	0,61
Endring -2LL		222,3	0,00	219,2	0,38	212,3	0,03
Modell kji-kvadrat		30,1	0,00	33,2	0,00	40,1	0,00

Signifikansen brukes her først og fremst som en indikator på styrken i sammenhengen for stifinnerne som var der i perioden 1998 til mai 2007, men kan også tolkes *som om* vi her har å gjøre med et utvalg som skal si noe om alle som har vært på Stifinner'n siden 1992, altså i hvilken grad vi kan generalisere funnene til hele populasjonen av omkring 500 stifinnere. For å regne ut en modells kvalitet brukes kji-kvadrat og -2 Log Likelihood (-2LL), der kji-kvadratet i tabellen nedenfor er differansen mellom -2LL i en modell med og uten uavhengige variabler.

Tabell 17: Modell 3 med ny straffegjennomføring 2 og 5 år etter løslatelse som avhengige variabler (N=209/130).

	Variabel	Ny straffgj. 2 år	Ny straffgj. 5 år
Alder	Ref: ≥ 40		
	≤ 20	+	+
	21-30	+*	+*
	31-39	+**	+**
Tidligere soning	Antall ggr soning	+***	+**
Lengde dom	Ref: 0-6 mnd		
	6-24	+	+
	Over 24	+	+
Type krim	Ref; Andre forbrytelser		
	Nark	+	+
	Vinning	+	+
	Vold	+	+
Lengde opphold Stifinner'n	Ref: Under 6 mnd		
	6-8 mnd	-	-
	Over 8 mnd	-	-
År inntak		+*	+
Overført	Ref: Ikke §12		
	§ 12 Tyrili	-***	-
	§12 Andre behandlingssteder	-	-
Modell kji-kvadrat		40,1***	30,9***

P < 0,01 = ***; P < 0,05 = ** ; P < 0,1 = *